

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Dünya Edebiyatından Seçmeler

COUSIN PONS

I

H. de Balzac

MEB YAYINLARI

**DÜNYA EDEBİYATINDAN
SEÇMELER**

MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI YAYINLARI: 2111
BİLİM VE KÜLTÜR ESERLERİ DİZİSİ: 422
Dünya Edebiyatından Seçmeler: 71

Kitabın adı
COUSIN PONS I
Yayın kodu
90.34.Y.0002.775
ISBN 975.11.0483.1 (Tk. No.)
ISBN 975.11.0484.X (1. Cilt)
Baskı yılı
1990
Baskı adedi
20.000
Dizgi, baskı, cilt
MİLLÎ EĞİTİM BASIMEVİ

Yayımlar Dairesi Başkanlığı'nın
13.7.1990 tarih ve 5711 sayılı yazıları ile
üçüncü defa 20.000 adet basılmıştır.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Dünya Edebiyatından Seçmeler

COUSIN PONS

I

H. de Balzac

Çeviren
VAHDÎ HATAY

İstanbul, 1990

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

GİRİŞ

1846 yılı ilkbaharının sonlarına doğru, İtalya'da Madame Hanska'nın yanında bir süre misafir kaldıktan sonra Paris'e dönen Balzac, onunla nikâhlarının bir an önce kıyılması için uğraşıp duruyordu.¹ En kısa zamanda, para işlerini artık bir düzene koyması, kuracağı yuvanın geleceğini sağlaması, bir de, taparcasına sevdiği kadına lâıyk bir ev bulması gerekiyordu. Onun için, yazmayı burduğu eserlerden alacağı parayı hesaphıyor, bu kitapları ne kadar zamanda bitireceğini tasarlüyordu. Elbette her zamanki gibi de hesaplarında iyimser davranıyor, bu eserleri pek kısa zamanda yazıp bitirivereceğini, bu yüzden de çok para kazanacağını umuyordu.

Bu eserlerin sayısı kabarık. Fakat bunların hepsi Balzac'ın kendi kendini ikna ettiği kadar kısa zamanda tamamlanıp basılmıyacaktır. Köylüler adlı eserinin ilk kısmı la Press'e de 1844 de çıktığı halde, sonu ancak 18 55 de basılıyor. Küçük burjuvalar adlı eseri de

¹ Nikâhlarının bir an önce kıyılması için bu kadar acele etmekte Balzac'ın hakkı vardı: Madame Hanska'dan çocuğu olacaktı. Hazirandan kasım ayına dek ona yazdığı mektuplarda, Balzac hep doğacak çocuğu çıtlatıyordu, ama kasımın sonuna doğru, Madame Hanska'nın bir kaza sonunda çocuğunu kaybetmesi üzerine Balzac'ın baba olma emelleri suya düşer.

mektupta da: "Bu roman (Cousine Bette demek istiyor) en belli başlı şaheserlerimden biri olacaktır." Başlangıçta İnsanlık Komedi'si'nin ancak birkaç sahifesini teşkil etmek üzere tasarladığı bu iki romanı. Balzac'ın gün geçtikçe nasıl geliştirdiğini Marcel Allem'in, tercümesini önsözden sonra sunduğumuz Giriş'inde görmekte ve adım adım izlemekteyiz. Balzac bu konuda: "Eserim büyüyor, her gün genişliyor, kaçırmak istemem bu güzel konuyu, inkişaf etmesi ne kadar mümkünse, o kadar geliştireceğim." diyor. Her iki eserin ufak birer hikâyeden, Balzac'ın dediği gibi "söyliyelim, "dehşetli" birer roman haline gelmesinin nedenini belki de onun Madame Hanska'ya karşı duyduğu büyük sevgide aramak doğru olur. Bu kadına lâıyk bir yuva hazırlamak ve bunu sağlayacak parayı kazanmak hırsıyla çok eser vermeyi tasarlıyan Balzac, 'Cousine Bette'le Cousin Pons'un konularına kapımsız ve eserlerini durmadan büyüttümüştür. Buna onun o zamanki yazarlarla yarışa çıkmak, onları altetmek arzusunu da katarsak, bugün birer şaheser olarak elimizde bulunan bu iki eseri nelere borçlu olduğumuz kendiliğinden anlaşılır.

Yoksul Hısımlar serisinden olan Pierrette'i Balzac sonradan Paris hayatı sahneleri serisinden çıkarmış, Taşra hayatı serisinde yazmıştır, çünkü Pierrette taşrada geçer. Bu üç eser, yoksul hısımların zengin akrabalarıyla olan münasebetlerini meydana koyar. Bu hısımların en genci, en sevimlisi ve en günahsız olan Pierrette, en kaba muamelelere uğramış olanıdır. Cousine Bette, ne Pierrette gibi hısımları tarafından kötü muamele görür, ne de Pons gibi hısımlarının evin-

den kovulur, tersine, akrabaları onu yanlarına alırlar, tahsil ve terbiyesiyle uğraşırlar, onu bir meslek sahibi etmeye çalışırlar, hiçbir şekilde kötü hısım görünmezler. Asıl Cousin Bette kötü hısımdır. Onu yalnız kuzuni Adeline'e karşı duyduğu kıskançlık yönetir. Balzac: "Bu eserin temeli kıskançlıktır." der.

Cousin Pons'a gelince: o zengin hısımlarından küçük Pierrette Lorrain'in çektikleriyle hiç karşılaştırılamıyacak bir hakaret gördükten sonra, birkaç ah-lâksızın oyunlarına kurban olmakta ve onun ölümüne sebep olan dramın en korkunç sahneleri de bu oyunlar olmaktadır. Balzac'ın dediğine göre: "Bu eserin asıl kahramanı" olan "koleksiyon,"¹ sadece, çevrilen dolap-lara âlet olmaktadır. Konu üzerinde "Giriş" te etraf-lıca bilgi verildiği için, biz bu konuda başka bir seç-eklemeden okuyucularımızı eserle başbaşa bırakı-yoruz.

Vahdi Hatay

¹ Koleksiyon: Pons'un elinde şaheserlerden meydana gelmiş bir tablo koleksiyonu vardır. Dolaplar onun üzerine döner.

ÖNSÖZ

Okuyucularımıza Cousin¹ Pons'la² Balzac'ın önemli eserlerinden birini daha sunuyoruz.

Daha önce dilimize çevirdiğimiz Cousine³ Bette'in⁴ önsözünde de söylediğimiz gibi, Balzac İnsanlık Komedişi gibi genel bir ad altında toplumun gerçek organik bir şemasını yapmak istemiş, bunu Özel hayat sahneleri, Taşra hayatı sahneleri, Paris hayatı sahneleri ve Filozofik etüdler gibi büyük bölümler içinde 150 ye yakın eserle tamamlamayı düşünmüştür.

Cousine Bette ve Cousin Pons, Pierrette'le birlikte, ve Yoksul Hısımlar serisi olarak İnsanlık Komedişi'nin dikkate şayan ve en belli başlı eserlerindendir. Yazarın taparcasına sevdiği madame Hanska'ya yazdığı mektuplardan çıkardığımız şu iki sözü, bu romanlara onun verdiği değeri açıklamaktadır: "Bugünkü kısır edebiyatın yalancı tanrılarını yere serecek ve benim daha genç, daha taze ve daha büyük olduğumu ispat edecek esash iki üç eser yazmak, günün zorunluğu olarak kendini hissettirmekdir. Başka bir

¹ *Cousin*: Dilimize geçmiş olan bu kelime kuzen diye söylenir ve kardeş çocuğu anlamındadır.

² *Pons*: özel addır. Sonundaki s okunur.

³ *Cousine*: Kuzin okunur ve kız olan kardeş çocuğu anlamındadır.

⁴ *Bette*: Özel addır. Bet okunur.

ancak Balzac'ın ölümünden sonra çıkmıştır. Bir Savcının Başına Gelenler'den ancak 12 sahife yazabildiği halde 5 perdelik bir komedi olarak tasarladığı Prens Eğitime ise başlamadı bile. Ama, pek kendi umduğu kadar çabuk olmasa da, yine büyük bir hızla iki eser kaleme alıyor Balzac ve 15 haziranda yazdığı bir mektupta bunları ilk çıkacak kitaplar olarak gösteriyor: "Yoksul hısımlar serisinde çıkacak olan Pons Efendicik, İnsanlık Komedi'si'nin iki üç sahifesini, Cousine Bette ise 16 sahifesini teşkil edecek." Bu sözlere bakınca, Cousine Bette'in plânının yapılmış olduğu, bu eserin gelişmelerinin ölçülüp biçildiği; "iki üç sahifecik" olacak olan Pons Efendicik'in de bitirilmiş olduğu akla gelmiyor mu? Ne gezer!

Balzac, değiştirdiği bu Pons Efendicik'i herhalde kısa zamanda bitireceğini tahmin ediyordu. 19 haziran cuma tarihli ve Madame Hanska'ya yazdığı mektupta:

"Yaşlı Müzisyen'i¹ pazartesiye bitireceğimi kuvvetle umuyorum." diyor. 20 haziran cumartesi günü ise, buna kendiliğinden bir gün daha katarak:" 50 formalık bir hikâye olan Yaşlı Müzisyen, sahaya bitecek" diyor, Yaşlı Müzisyen'den çok hoşnudum." diye ekliyor. Ama ertesi günkü mektubunda, hiç gün tespit etmeden, Yaşlı Müzisyen'den "şimdilik" "çok" değil, fakat "şöyle böyle" hoşnut olduğunu yazıyor sadece. Salı günü bitirebileceğinden umudunu kesmiş olmalı. Nitekim, salı günü eser bitmemişti ve mektubunda: "Yaşlı Müzisyen'i bitirmeme yirmi üç sahife kal-

¹ Yaşlı Müzisyen: Balzac'ın Pons Efendicik gibi Cousin Pons'a vermek istediği adlardan biridir.

dı, Musée des Familles'e¹ de onu perşembe için vadedtim." diyordu. Pervasız adam! belki de vadetmek sadece aklından geçmiştir.

Perşembeye biteceğini yazdığı halde eser o gün de hazır değildir. Bir gün önce pek az çalışabildiğini: "Ancak yedi sekiz sahife yapabildim, kafam işlemiyordu." diye itiraz ediyor. O günü uyku ile geçirmiştir. Cuma günü hikâyesinin bittiğini ilân ediyor; yalnız umduğundan biraz daha uzunca olmuştur: "Yirmi sahife hazırladım, diye yazıyor, cesaretim de kabiliyetim de iki kat artmış durumda. Yazdığım konu 3 sahife yerine 4 oldu." Ama, bir gün sonra 28 pazar günü yazdığı mektupta "Asalak² adlı eserimi daha yeni bitirdim; önce Pons Efendicik, Yaşlı Müzisyen ilâh dediğim eserin son ve kesin adı budur artık. Benim görüşüme göre, bu eser, çok büyük bir sadelik içinde, insan katbini olduğu gibi gösteren şaheserlerden biridir. Tours Papazı'ndan daha açık, onun kadar büyük, onun kadar da acıklıdır. Eserimden son derece hoşnudum." 29 pazartesi tarihli mektubunda hoşnuthuğu devam etmektedir hâlâ: "Eserim bitti, en güzel kitaplarımdan biri bu. Yalnız hangi gazeteye göndereceğimi bilmiyorum, La Semaine'e mi, yoksa Constitutionel'e mi?" Demek onu Musée des Familles'e yollamak ciddi olarak hiç bahis konusu olmamıştır. 3 temmuzda artık kararını vermiştir: Yoksul hısımların her iki romanı da Constitutionnel de basılacaktır.

¹ Musée des Familles: O günlerde çıkan bir mecmua.

² Asalak: Balzac'ın Cousin Pons'a vermek istediği ilk adlardan biri daha.

8 temmuz çarşamba, eserin gazetede tertiplendiğini bildiriyor, ama eserin adını yine değiştirmiştir, şimdiki adı: Müzisyen'dir. Artık bir yandan Cousine Bette'e çalışmakta bir yandan da ötekinin provalarını düzeltmektedir. 16 temmuz sabahı saat yedide yazdığı mektupta üç saatten beri provalar üzerinde uğraşıp didindiğini söylüyor, "Zorlu bir iş, diyor, çünkü bu eser César Birotteau ve l'Interiction'la yakından ilgili. Mesele, yaşlı bir adamın üzerine dikkatı çekmekte. "Aslında ise, Balzac, eseri yeniden elden geçir-mekte, büyütmekte, genişletmektedir. İki defa bittiğini haber verdiği romanını yeniden ele almakta ve bir türlü bitirmeye gönlü razı olmamaktadır. Provalar üzerinde ekler yapa yapa, konuyu genişlete genişlete İki Müzisyen adlı hikâyesini sonunda bugünkü uzun roman haline getirecektir.

10 ağustos sabahı Madame Hanska'ya, yazdıklarını yeni baştan okuduğunu, ama "hoşnut olmaktan çok uzak" bulunduğunu itiraf ediyor: "Eserimi tatsız buluyorum, ne çekici bir tarafı var, ne de inceliği. Mesele, Constitutionnel gibi 25 bin sayı basan bir gazetede ve Eugène Sue'den sonra bunu bastırmakta." diyor. Gerçekten de Constitutionnel Eugène Sue'nün Martin'ya da Bulunmuş Çocuk adlı eserini yayınlıyordu. Fakat Balzac'ın o sıralarda bir yandan bitirilmesi gereken sıkıcı işleri, bir yandan da ev bulma derdi ve Madame Hanska'nın aklından bir türlü çıkmıyan hayali yüzünden başı öylesine dertte idi ki, bu kadar telâş arasında iyi bir eser yaratabileceğine inanmıyordu. Böyleyken çalışmasına devam ediyor ve 12 ağustosta yazdığı mektupta da: "İki Müzisyen'den daha memnu-

num veya pek o kadar gayri memnun değilim diyebilirim. Düzeltirken dün hepsini altüst ettim. Bitirmek için daha 36 sahife yazmam gerek." diyor. Böylece, yazdıkça eserin arkası gelmektedir. Ertesi gün aynı mektupta, "İki Müzisyeni bitirmek için mucizeler yuratacağıma emin ol." diye yazıyor, ama umduğu süre içinde eserini bitirmek mucizesini gösteremiyor.

Bir Prusya su şehri olan ve Madame Hanska'nın o günlerde kaldığı Kreuznach şehrine yapmakta su-bırsızlandığı yolculuğu zaten birkaç zamandan beri geri bırakıyordu. Romanını bitirmeden Paris'ten ayrılmaya karar vermesi gerekti. 30 ağustosta hareket ediyor, 15 eylülde dönüyor, döner dönmez de kendini çılgın gibi çalışmaya veriyor. Çünkü paraya ihtiyacı var, üstelik de Yoksul Hısımlar'ın her iki hikâyesinin yayınlanması için Véron'a karşı taahhüt altına girmiştir. 28 eylülde Balzac, her iki kitabı da bitirebilmek için "yirmi gün göz açmadan çalışmak zorunda olduğunu" hesaplamaktadır. 28 eylülde yazdığı mektupta Cousine Bette'in 3 ekimde, Cousin Pons'un da 12 de biteceğini daha kesinlikle bildiriyor. 30 eylülde, tefrikanın birkaç gün içinde başlayacağını, "Véron'un eserinin tamamını istediğini" yazıyor. Véron ne kadar hakk böyle davranmakta! Bununla beraber, Cousine Bette'in tefrikasına başlamak için, eserin tümünü beklemek zorunda kalıyor. Cousine Bette'in ilk numarası 8 ekimde çıkıyor. Ertesi gün, Balzac birkaç gün için Mademoiselle Anna de Hanska'nın düğününde bulunmak üzere Paris'ten ayrılıyor. 17 ekimde, Paris'e döner dönmez yine romanları üstünde çalışmaya başlıyor. Artık ne Cousine Bette'i, ne de hemen onun

ardından Constitutionnel'de basılacak olan Cousin Pons'u geciktirmeye vakit kalmıştır.

Balzac bütün kuvvetiyle eserlerini tamamlamaya çabalyor. Madame Hanska'ya yazdığı mektuplarda durmadan yakında bitireceğini bildiriyor, ama bir türlü bitiremiyor. Bu mektuplar sayesinde Balzac'ın günü gününe yaptığı çabalara, kendini aldatışlarını şahit oluyoruz. 18 Ekimde, eserlerinin ille de 1 kısımda bitmeleri gerektiğini bildirmesine rağmen, 1 kısımda yine geri atıyor ve Madame Hanska'ya yazdığı mektupta Cousine Bette'i 4 kısımda bitireceğini, "İki Müzisyen'i bitirmek için de yedi sekiz güne ihtiyac olduğunu" bildiriyor. 7 kısımda, Cousine Bette'in ertesi gün biteceğini müjdeliyor ve mektubunda da şöyle söylüyor: "İki Müzisyen de beş gün sonra sona erecek; bu şekilde ayın on üçünü bulacağız; on lördünde Köylüler'e başlayacağım." Kasımın dokuzunda oluyor, fakat Balzac'ın Cousine Bette'i bitirmek için 25, Cousin Pons'u bitirmek için ise, 75 sahife yazması gerekmektedir; yâni beş altı günlük bir işi daha katmıştır. Balzac. 5 eylülde Madame Hanska'ya yazdığı bir mektupta eserinden Cousin Pons adıyla bahsediyordu. Fakat sonradan bunu bırakmış ve gene İki Müzisyen demeye başlamıştı. 9 ekimde artık kesin olarak Cousin Pons adını kabul etmiştir. Madame Hanska'ya: "Hakkın var, İki Müzisyen adını değiştireceğim. Böylece aradaki tezat daha iyi anlaşılacak. biri Cousine Bette, öteki Cousin Pons.

Balzac'ın mektuplarını bir araya getiren eserde yayınlanan 5 ağustos tarihli ve Madame Hanska'ya yazdığı bir mektupta bu meseleyle ilgili şu satırlar okun-

maktadır: "Yal demek eserimin Asalak adını taşımasından hoşnut olmadınız; bunun XVIII inci yüzyıl komedilerine özgü bir ad olduğunu söylüyorsunuz, tıpkı Kötü, Kibirli, Kararsız, Evli Filozof vesaire gibi. Pekâlâ öyleyse, sizin değişmez arzunuz ne türlü karar verdiyse öyle olsun. Mademki Cousin Pons, Cousine Bette'in tamamlayıcısıdır, Asalak, İnsanlık Komedi'si'nden çıkacak, yerini Cousin Pons'a bırakacak."

11 kasımda, Balzac'ın Cousine Bette'i bitirmek için daha yazacağı 37 sahifesi, Cousin Pons'u tamamlamak için de 67 sahifesi kalmıştır. Ertesi gün, Cousin Pons'u bitirmek için pek o kadar acele eder görünmemektedir: Köylüler gibi ağır bir esere çalışırken, arada, Cousin Pons'u yazmak benim için eğlenceli olacak." diyor. Bununla beraber, büyük bir havesle eserini bitirmeye çalışıyor. Gerçekten de 13 kasımda 48 sahife yazıp eseri bitireceğini söylerken 18 kasımda 68 sahifesinin kaldığını bildiriyor. 23 kasımda artık gün de vermez oluyor, sadece Cousine Bette biter bitmez Cousin Pons'u tamamlayıncaya dek" odasına kapanacağını yazıyor. Fakat yine gitme telâşındadır, tıpkı ağustostaki gibi. Paris'te başbaşa bir ay geçirmek üzere Madame Hanska'yı bulunduğu şehirden almaya gidecektir; 1 aralık için yer bile tutmuştur. 27 kasımda Véron'un verdiği bir karar, büyük bir yükten kurtarıyor onu. Tefrika halinde basılan ve sona ermek üzere bulunan Cousine Bette biter bitmez hemen Cousin Pons'un yayınlanmasına başlanmayacaktır. Buna pek sevinen Balzac, kararlaştırdığı gibi 1 aralıkta tam gitmeye hazırlanırken çok üzüntülü bir

haber alıyor: Madame Hanska bir kaza sonunda çocuğunu kaybetmiştir. Baba olmak umutları böylece boşa çıkan Balzac kederinden ağlıyor, yolculuktan da vazgeçiyor, yeniden kendini ağır işine veriyor. *Köylüler'i* yazmakla meşguldür, *öteki eseri de la Dernière Incarnation de Vautrin'dir*, tabii, bir de Cousin Pons. Ama bunlar arasında ilk biten Cousin Pons oluyor. Gazete sahibi Véron, Constitutionnel'de 1847 yılında çıkacak romanların listesini verirken Cousin Pons'tan şu terimlerle söz ediyor:

"Yoksul Hısımların devamı ve sonu: Cousin Pons ya da İki Müzisyen, Monsieur Balzac tarafından.

"Okuyucularımız Cousin Bette'in gördüğü rağbeti hatırlarlar. İki Müzisyen adlı eserde aynı değerli ve sürükleyici üslubu ve aynı inceleme gücünü taşımaktadır."

Balzac, Cousin Pons'u Cousine Bette kadar yüksek bulmuyordu; onun için 20 ocakta Madame Hanska'ya şöyle yazıyor: "Büyük Véron, haşmetli Véron, müşkül-pesent Véron, budala Véron'nun Cousine Bette'ten daha mükemmel bir eser bulduğu Cousin Pons, birkaç güne kadar bitecek." Ama şubatta eser yine bitmemiştir; nihayet Balzac çabalarını arttırıyor, Cousin Pons 18 martta Constitutionnel gazetesinde tefrika edilmeye başlanıyor, 10 mayısa kadar da devam ediyor.

Eserin önsözünde Balzac Cousine Bette'ten önce basılması gerekirken Cousin Pons' un sonraya kalmasının nedeninin sırf "edebî bakımdan" ileri geldiğini söylüyor. Bu nedenler arana dursun, biz biliyoruz ki, Balzac Cousin Pons'u oldukça kısa bir hikâye şeklinde yazmayı tasarlamıştı. Ama sonradan, düzeltmek için eli-

ne alınca, kendisinin de önceden ummadığı birçok değişiklikler yaptı, yenilikler kattı, eser gelişti, uzadı. Eser Cousine Bette'le kıyaslandığı takdirde son katı şeklini çok sonra aldı. 22 ağustosta Madame Hanska'ya: "Cousine Bette'i yazmak İki Müzisyen'i yazmaktan çok daha kolay oluyor" demesi bu gecikmenin nedeninin "edebî bakımdan" ileri gelmiş olduğunu açıklamaz mı?

16 haziran 1846 da, Balzac, Madame Hanska'ya şöyle yazıyor: Yaşlı Müzisyen, hakaret gören, temiz yürekli, yoksul hısımdır. Cousine Bette'se hakaret gören ve dört aile arasında yaşayan, ama çektiklerinin acısını öğ almak suretiyle onlardan çıkaran yoksun hısımdır."

En son olarak eserine Cousin Pons adını vermeden önce, Balzac'ın ona çeşitli adlar taktığını gördük. Bu adlardan her birine, romanın yazarın kafasında o günlerde izlediği yolun bir ifadesi gözüyle bakılabilir.

Pons Efendicik adı ilkbakışta insanda babacan, iyi bir adamcağızın romanı hissini uyandırıyor; yani basit, her şeye kolayca inanan görünüşe göre biraz da gülünç olan bir varlığın hayatı. Bu haliyle elbette ki kolayca aldatılmaya namzet bir adamdır; ama, sâftır diye de onu büyük felâketlere uğraması alınca yazılmış bir varlık olarak getiremiyoruz gözlerimizin önüne.

Yaşlı Müzisyen başlığına gelince: bu da romanın başkaca kişisini yaşı ve mesleği bakımından bize tanıtıyorsa da, yaradılışı konusunda herhangi bir fikir edinmemize el vermiyor. Ama mademki eseri Balzac yazmıştır, o halde bu durumun bir tutku yaratmasını, bu tutkunun bir iptilâ haline gelmesini ve Yaşlı Müzisyen hikâyesinin de bir müzik delisinin facialı hayatı olmasını bekleyebiliriz demektir.

Asalak adı, ukla hemen karakter tahlili yapan bir roman getiriyor. Madame Hanska'nın da eleştirdiği bu ad, romanın birinci kısmına az çok uygun bir ad olsa bile, bütün kitabı kapsıyacak bir isim olamayacaktı, tıpkı Pons Efendicik, Yaşlı Müzisyen gibi. Eser sadece Asalak adını taşıyınca bizim, elbette bu şahsı Asalaklık ederken görmemiz gerekecekti, bizim de çağrıldığı evlere peşisıra girmemiz, oralara ne türlü yollardan sokulduğunu görmemiz gerekecekti: acaba sadece değeri sayesinde mi? Konuşmasının hoşluğu yüzünden mi? Yoksa şu, ya da bu şekilde dolaplar çevirdiği, ya da ev sahiplerinin ufak tefek her çeşit işlerine koşuverdiği için mi? Elbette o evlerin herbirine aynı nedenler yüzünden kabul edilmemiştir. Her birinde ne çeşit tavırlar takınıyor, her birinde hangi niteliklerinden faydalanıyor acaba? Günün birinde ziyaret ettiği ailelerden biri ya dolambaçlı yollardan, ya da açıktan açığa onu kapı dışarı ederse, bunun nedenlerinin ne olduğunu yazarın bize tanıtmaması ve bu sahneyi bize çizmesi gerekti.

Oysa Cousin Pons'ta, Sylvain Pons'un asalaklığına ne bu kadar ayrıntıyla, ne de bu kadar değişik yönlerden gösterilmiştir. Ünü gibi dehası da kıt bir müzisyen olan Pons, önceleri müzik dersi vererek geçinir, sonra ufak bir tiyatronun orkestra şefi olur. Sanat eserlerine düşkün olduğundan, kazandığı paranın bir parçasını bu çeşit eserleri satın almaya harcıyordu. Yoksuldu, üstelik oburdu da. Onu, başkalarının sırtından geçinmeye iten âmîl de bu oburluğu ve yoksulluğu oldu. Gerçi büyük çapta bir müzisyen değildi, ama

şine de birçok çevrelerde hoş gidecek kadar artistliği vardı, birçok aileler onu evlerine kabul etmekten gurur duyuyorlardı. O da, dostlarına yaranmak için araya bestelediği romanslardan birer sayı, bazan da tiyatro biletleri takdim ediyor, keman çalıyordu. Tatlı sözler bulup söylemesini biliyor, onlara hizmet etmekten hoşlanıyordu hep. Zamanla büsbütün güze gülcü oldu, onların her türlü hizmetlerine koşmaya başladı. Sofradaki yerini ne türlü elde etmek mümkünse o türlü davranıyordu. Bu tabii bir hayli sene işine yaradı, ama günün birinde nihayet ihtiyarlıyan, çirkinleşen, gözlerinde hiçbir yenilik olmayan sosyal mevkii, kemancı olarak şöhreti bir türlü artmayan, kılığı kıyafeti de gitgide eski moda olmaya başlayan bu can sıkıcı davetliden herkes bıktı. Çağırıldığı yemeklerin sayısı gitgide azaldı, gittiği yerlerde kendisine pek yüz verilmez oldu. Her şeyin bir sonu vardır. Pons'un asalaklığının güzel çağı da artık geçmişti. Bir zamanlar evlerine gittiğinde sevinçten bayram eden aileler şimdi ona zor katlanıyorlardı; farkında oluyordu o bunun, zaten kendisine bunu hissettirecek biçimde davranıyorlardı. Ne varki utangaçlığı ve oburluğu yüzünden hepsine göz yumuyor, çok acı duyduğu halde onurunu kıran bu gözden düşmeye sessizce katlanıyordu. Yavaş yavaş bir iki hısım sofrasından başka gidip yemek yiyeceği yer kalmadı. Bunlar arasında kendisi için en değerli olanı, hısım yargıç Camusot'un sofrasıydı. Orada kendini evinde hissediyordu. Onların Pons'u evlerine candan kabul etmelerini neden tabii bulmasın, hısım değil miydiler? Pons yoksul, onlar da zengin olduklarına göre, zavallı sâf Pons için

bundan daha tabii ne olabilirdi? Kaldı ki, o da, kendine göre ve fırsat düştükçe hısmınlarcının ona gösterdikleri nezaketin altında katılmıyordu. Nitekim Madame Camusot'ya pek haklı olarak nefis ve eşine az rastlanır bulduğu bir yelpaze sunuyor. Bu yelpaze, XV. Louis'nun isteğı üzerine Madame de Pompadour'a verilmek üzere ressam Watteau tarafından resimlerle süslenmiştir.¹ Ama sanat eserlerinden hiçbir şey anlamayan, Sylvain Pons'un ziyaretlerinden de bıkmış buannan Madame Camusot de Marville, bu yelpazeyi gerektiğı kadar taktir edemiyor, hattâ yelpazenin armağan edildiğı gün zavallı Pons'u küçük düşürecek ve kırarak şekilde davranıyor. Pons öylesine kırılıyor ki kendi kendine bir daha Camusot'ların evine gitmemeye, yani sofralarında bulunmamaya kesin olarak karar veriyor. Kırılan onurunun etkisi altında üzülererek ve içi yanarak verdiği bu karar yüzünden çok acı çekiyorsa da bir daha Camusot'ların evine adım atmaz oluyor.

Sonunda yargıç Camusot, Pons'un epeydir evlerine gelmediğinin farkına varıyor, nedenini sorup öğrenince gelip Pons'un gönlünü alıyor, böylece barışılıyor. Pons yine eve gelip gitmeye başlıyor. Ama bu muthuluk kısa süreli olacaktır. Çünkü Pons uzun zamandır koca bekliyen Mademoiselle Camusot'ya zengin birini

¹ Balzac'ın bu sözleri gerçeğe uymuyor: böyle bir şeyin tarih yönünden imkânsız olduğunu, Balzac'ın bütün eserlerini yayınlıyan Monsieur Marcel Bouteron, tarihlere dayanarak ispatlıyor: Watteau 18 temmuz 1721 de ölmüştür. Sonradan Madame de Pompadour olacak olan Antoinette Poisson ise 29 aralık 1721 de doğmuştur. 1721 de XV. Louis ancak onbir yaşındaydı.

bulmak sevdasıyla bir evlenme teklifi işine karışıyor, fakat müstakbel damat biraz sonra bu işten cayıyor. Camusot'larsa, meseleye pişmiş, kotarılmış gözüyle baktıklarından, bu evlenmeyi dallandırıp budaklandırmışlar, herkese yaymışlardır. İş bozuluverince, bunu Pons'tan biliyorlar, onu sorumlu tutuyor ve sırf reddedilmek hakaretine uğramaları için onlara böyle bir oyun oynadığını ileri sürüyorlar. bunu öğ almak için yaptığına iddia ederek evlerinden edebiyen kovuyorlar. Öteki hısımlara da elbette Pons'un bu ahlâksızca hareketi anlatılıyor, böylece zavallı adam devam ettiği bütün evlerden sürütüp atılıyor. İşte yetmiş yedi bölümden meydana gelmiş bir eserin yirmi beşinci bölümünde Pons'un asalaklık hikâyesi bu şekilde sona eriyor. Bu gözden düşme Pons'un sonradan başına gelecek felâketlerin en belli başlısı olacaktır, ama bunu Pons'un asalaklığının bir sonucu ve özellikle bir cezası olarak almak yersiz olur, çünkü hısımlarının sofrasında çağrılmadan sık sık görünmesine bu ad verilemez, verilse bile, Pons zengin damat ile Mademoiselle Camusot'nun evlenmelerine umduğu şekilde önayak olup da bu işi başarmış olsaydı, bu aile içinde ömrünün sonuna kadar iltifat görecekti ve şımartılacaktı herhalde. Demek ki Pons'un başına gelenler düpedüz asalaklığının sonucu değildir. Balzac, Madame Hanska'nın ikazları olmasa, da, eninde sonunda romanına Asalak adını vermekten vazgeçecek ve onu değiştirecekti herhalde.

Gerek Camusot'ların gerek öteki hısımlarının evlerine gitmekten böylece yoksun kalınca, Sylvain Pons dostu Wilhelm Schmuck'ı vefakı dostluğunda

kendine bir sığınak buldu. Schmucke da Pons gibi müzisyendi. Müziğe karşı besledikleri müşterek sevgi, eşsiz dostluklarının temelidir. Balzac romanına Asalak adını vermekten vazgeçince ona iki Müzisyen demeyi uygun gördü. Romanın başlıca iki kahramanını bir arada toplamak gibi iyi bir tarafı vardı bu adın. Ne varki bu ad da onları meslekleri olan müzikte icracı olduklarını göstermemektedir. Birbirlerine kuvvele bağlı iki dostluk var ortada; gerçi müzisyendirler, ama olmayabilirlerdi de. Zaten eserde ancak bir iki yerde müzik konusuna dokunulmuştur, o kadar. Pons da, Schmucke da bambaşka meslekten olabiliyorlardı. Hikâyenin gidişi hiç de değişmezdi bu yüzden. Esere iyi gidebilecek adlardan biri de İki Dost'tur. Bunu Balzac düşündü: la Fontaine'in en güzel fabllerinden biri bu adı taşımasaydı, eseri için bu adı seçerdi belki.

Müzisyen kelimesi Schmucke için gerçekten biçilmiş bir kaftan gibidir. Çünkü Schmucke'un müzikten başka hiçbir tutkunluğu yoktur. Aynı kelime Sylvain Pons'u tam olarak tanıtmaya yaramıyacaktır. Pons'un müzikten başka tutkun olduğu iki şey daha vardır; birisi koleksiyon meraklısı oluşu, ötekisi de midesine düşkünlüğü. Yatağa düşüp hem müzikten hem de ziyafetlerden yoksun kalınca, Schmucke'tan başka kimsesi de kalmayınca, bütün derdi koleksiyonu olmuştur. Balzac Pons'un kişiliğinde hem dost hem de koleksiyoncu bir araya getirmiştir. Schmucke'un benliğini ise dostluk duygusu kaplamaktadır. Sadece kuvvetli tutkularına bütün varlıklarını kaptıran Balzac kahramanlarından biriydi o. Bunlar, kendilerini öylesine kaptırırlar ki bu tutkunun bir sembolü kesilirler sanki.

İşte Schmucke'un Pons'a olan dostluğu böyle sonsuzdur, sağlamdır, tıpkı Goriot Baba'nın yüreğini dolduran baba sevgisinin sonsuzluğu ve derinliği gibi. Pons ölünce, Schmucke için dünya ne dayanılmaz bir zindan olmuştur! Bir kişiyi kaybedince sanırsız ki yüzünde bir tek insan kalmamıştır. Böylesine candan, böylesine bağlı, sevdiği insanın dışındaki her şeye böylesine yabancı kalan bir dostluğa ad takmak istense, insan buna tanrısal dostluk demez de ne acı acaba?

Pons'a bu eserde ne Asalak ne de Müzişyen adı verilemeyeceğine göre, ona koleksiyoncu adını takabilirdi Balzac. Gerçekten Pons'un koleksiyonu bu romanın ortaya koyduğu dramın nedenidir. Yalnız koleksiyoncu bize eser boyunca, koleksiyon eşyasını yavaş yavaş toplar vaziyette gösterilmemiştir. Okuyucu, meşhur yelpazenin satın alınma işi dışında hiçbir zaman Pons'un yaptığı araştırmaların ayrıntılarını bilmiyecek, onun elden düşme eşyalardan ne türlü faydalandığını, ne türlü kurnazlıklara başvurduğunu, ne çeşit hileler kullandığını, sırf onları satın alabilmek için de ne yoksunluklara katlandığını hiçbir zaman öğrenemeyecektir. Balzac Pons'u bize büyük ve çeşitli bir koleksiyon sahibi biri olarak tanıtmaktadır. Pons, koleksiyonunun üzerine artistik değeri bakımından çok düşmektedir. Pek fazla olmamakla beraber, para bakımından, ama özellikle onu toplamak için sarfettiği çabalar bakımından bu koleksiyon onun gözünde büyük bir değer taşımaktadır.

Bundan önceki başlıklar eseri açıklamaya yaradıkları için nasıl atıldılarsa, Koleksiyoncu ismi de,

Sylvain Pons'u gerektiği gibi anlatamamış, hikâyenin bellibaşlı hatlarını da bize göstermemiş olacaktı. Balzac'ın son olarak verdiği Cousin Pons adı, eseri en iyi açıklıyan bir ad olarak göze çarpmaktadır. Eserin daha genel olarak Yoksul Hısımlar başlığını taşıması, bize bir ailenin yoksul bir ferdiyi aynı ailenin zengin fertleriyle karşı karşıya bulacağımızı gösteriyor. Bu münasebetlerin cinsi ve akışı ne olursa olsun, bunlar sosyal bakımdan aradaki eşitsizliğin bir sonucu olacaklardır. Balzac Yoksul Hısımlar'ın iki eserinden birine Cousine Bette adını verdiğine göre, ötekine de Cousin Pons adını vermesi kadar tabii, basit ne olur? Böylece Balzac'ın da Madame Hanska'ya yazdığı gibi, iki eser arasındaki fark daha iyi anlaşılmış ve kavranmış olacaktı. Gerçekten Cousin Pons'la Cousine Bette arasında pek büyük bir fark var: Cousine Bette ne kadar kinci ve kıskançsa, Cousin Pons da o oranda iyidir, menfaatçi olmaktan uzaktır. Bette ne kadar hareketli ise Pons da o kadar durgundur. Her ikisi de romanın temel kişilerindendir. Yalnız Bette alttan alta ortalığı birbirine katan, eserin bellibaşlı olaylarına sebep olan bir kişidir. Çevirdiği korkunç dolapların farkına kimse varmaz. Halbuki Pons çevresindeki insanların amansız, aralıksız saldırısına uğrayacak, onlardan boyuna sille yiyecektir. Çünkü Pons, Cousine Bette kadar yoksul değildir, onun sadece parası kıtadır; buna karşılık bir servet denemek kadar değerli koleksiyonun varlığından Pons'dan başka hiç kimsenin haberi olmuyor. Bunu civarda hırdavatçılık eden Abiri kazara öğreniyor. Bu adam aç gözlüdür, ama göz dikmeye başladığı bu hazineyi bir başkasının yar-

dımı olmadan elde etme gücü yoktur onda. Onun için Pons'la Schmucke'un kapıcısı olan, aynı zamanda işlerini gören kadına bu servetin değerinden söz açıyor, onun da hırsını kamçılıyor. Hırdavatçı yok bahasma bu koleksiyonu ele geçirmeyi hesaplamakta, kadın da ağır hasta olan ve tutulduğu hastalıktan da öleceği benziyen Pons'un vasiyetnamesinde kendi adının da bulunmasını kurmakta, mirastan biraz pay almayı ummaktadır. Aslında hırdavatçı da kapıcı kadın da bu koleksiyonun gerçek değerinin ne olduğunu bilecek durumda değildirler. Tanınmış bir antikacıya danışmaları bundan. Antikacı ise, tersine, çok kurnaz ve bilgisi bir yahudidir. Koleksiyonu görüp de değerini anladıncı, o da onlara katılıyor bunu ele geçirmek arzusuyla. Kapıcı kadın hayalini kurduğu mirasa konmak için Pons'a bakan doktora başvuruyor, hasta üzerinde herkesden fazla etkisi olacağını düşünerek elde ediyor onu. Doktor da para ve mevki düşkünü bir adamdır. Pons'un miras işinden kendisine büyük çıkarlar sağlayabileceğini hissediyor, kapıcı kadını kendi arkadaşlarından eski bir avukata yolluyor. Avukat da zengin olmak ve ilerlemek sevdasındadır, doktorun tarifine göre pek kılı kırk yaran biridir, Balzac'ın dediğine göre de "az güvenilir" bir kimcedir. Böyle işlerde heceriklidir, şebekenin de en hilekâr, en yüzsüz ve en atak olanıdır. Talihsiz Pons'la dostu zavallı Schmucke'un başına dehşetli bir çorap örecektir, onları korkunç ağrıya düşürecektir.

Balzac'ın da dediği gibi "dram bundan sonra başlıyor işte." Eserin başlıca konusunu bundan önce sıraladığımız başlıklardan hiçbirini karşılamadığı gibi,

Koleksiyoncu başlığı da tam olarak karşılayamamaktadır. Birçok insanların hırsa kapılmasına, birleşip dolap çevirmelerine Pons'un koleksiyonu sebep olmuştur elbette. Ama zengin antikacı dışında geri kalanların hepsi bu koleksiyonu meydana getiren sanat eserlerine değil, bunun getireceği paraya imrenmişlerdir. Pons'un serveti ister koleksiyon, ister para olsun, elbette ki bazılarının aç gözlülüğünü kamçılayacak, onu ele geçirmek için bu çeşit anlaşmalara, birleşmelere yol açacaktı. Şu halde dıramın konusu, sanat eserlerinin aşırılması değil, fakat daha doğru bir deyimle, bir mirastın ele geçirilmesidir.

Pons'a karşı birleşenlerin çevirdikleri dolaplar, zavallının hastalığını işkence haline sokmuştur. Ama Pons, saflığın canlı bir örneği olan Schmucket'tan çok daha açık göz olduğundan, hastalığına ve zayıflığına rağmen bazı şeyler sezmiş, duyduğu bazı lâflardan kuşkulı olmaya başlamıştır, Etrafındakilerin kuşkulu davranışlarının, hele koleksiyonundan bazı parçalarının çakındığının farkındadır. Ne varki bu anlayışı ona pahalıya mal oluyor, hastalığın acılarına bir de başka acı eklenmiştir şimdi: yavaş yavaş soyulmaya başladığını anlayan, yakında koleksiyonunun elinden büsbütün alınacağını hisseden bir koleksiyoncunun acısı. Koleksiyonunu korumak ihtiyacı ile o hasta halinde kendisinden hiç beklenmedik bir hileye başvuruyor: noter önünde alenî bir vasiyetname hazırlıyor; biliyor ki düşmanları bunu ele geçirmek istiyceklerdir. Nitekim çağırıyorlar düşmanları o vasiyetnameyi; bunun üzerine Pons birinciği hükümsüz kılan yeni bir vasiyetname hazırlatıyor, onda da Schmucke'ü gösteriyor tek vâris olarak.

Sylvain Pons ölünce, adı *Fraisier* olan "o az güvenilir" kişi, *Schmucke*'a tebelles oluyor, aleyhine dava açacaklarını söyleyerek serseme çeviriyor onu, *Pons*'un mirasını gerçek mirasçılarının elinden çalmış olmakla suçlandırıyor, ürkütüyor, sonunda senede az bir para karşılığında *Schmucke*'un, mirası, gerçek mirasçılar olan *Camusot de Marville*'lere bırakmasını sağlamayı başarıyor. Oysa zavallı *Pons*'un ölümünün başlıca nedenlerinden biri de, *Marville*'lerin ona karşı tukındıkları tavırlar olmuştı.

Fraisier'nin bu kadar çaba göstermesi, göz diktiği sulh yargıçlığı mevkiini elde edebilmek için, *Camusot*'nın desteğine muhtaç olmasından ileri geliyor. Kurnaz adam, *Pons*'un ağır hasta olduğunu öğrenince, hemen işi üzerine aldı, bu miras işiyle yakından ilgilendi, yalnız bunu, kapıcı kadının çıkarlarını korumak için değil de, *Pons*'tan kalacak servetin büyüklüğünü gıdıp-haber verdiği *Camusot*'lar için yaptı. Onlara, kendisine güvenirlerse, ortada ters bir vasiyetname olsa da, bu serveti elde edebileceklerini söyledi. *Camusot*'lar da razı oldular. Bu soysuz adam, alçakça teşebbüsünde, işte bu şekilde bir yargıcın temsilcisi, hattâ onun hemen hemen hemen sömürücü vekili oldu.

Rızasıyla olmasa da, yoksul hısım, kendisini evlerinden kovan varlıklı hısımlarını böylece zengin etmiş oluyor sonunda. Ahlâksız *Fraisier*'nin başardığı bu miras gasbı, *Cousin Pons* gibi büyük ve güzel bir roman-
tefrika romanı karakterini veren sürükleyici ve dramatik, hattâ melodramatik hadiseler üzerine dayanmaktadır. Yoksul Hısımlar'ın çıktığı *Constitutionnel* gazetesi daha önce *Eugène Sue*'nün romanlarına basmıştı.

Balzac için onunla boy ölçüşmek durumu vardı, onu geçmekle övüyordu, bu da onun için güç bir şey değildi.

Cousine Bette adlı eserinin basılması dolayısıyla, bir eleştiricinin: "Oh şükür! demek ki yakında Balzac'tan bir şey okuyacağım!" sözünü, 22 temmuz 1846 tarihli bir mektupla Balzac Madame Hanska'ya aynen tekrarlıyor ve şu şekilde izah ediyor: "Bu gösteriyor ki artık Dumas'ların, Féval'lerin didine didine meydana getirdikleri eserlerden halk bıkmıştır. Madame Sand'ın Lucrezia Floriani adlı eseri başarı kazanmadı. Benim Yoksul Hısımlar hikâyesi basılıp da Eugène Sue'nün ünü sıfıra inince ne olacak acaba?" İşte bu boy ölçüşme dileği içinde ve piyasa romancılarına bakarak onlardan üstün olduğuna eman bulunduğu içindir ki, daha Cousin Pons'la Cousine Bette hikâyelerine başlamadan önce, 16 haziranda Madame Hanska'ya şöyle yazıyordu: "Bugünkü soysuz edebiyatın yalancı tanrılarına yere serecek ve benim daha genç, daha taze ve daha büyük olduğumu ispat edecek belli başlı iki üç eser yazmam günün zorunluğu olarak kendini hissettiriyor."

Balzac'ın Sylvain Pons'un kişiliğinde gerçek bir adamı yaşatıp yaşatmadığı ve bunun kim olduğu suali, zihinleri işgal etmiştir. Sauvageot ileri sürülmüştür, Balzac da romanının üçüncü faslında Sauvageot ile Pons arasında "bazı henzerlikler bulunduğunu" söylüyor ve bunları sayıyor: Pons da, Sauvageot da müzisyendirler. Her ikisi de parasızdır. Her ikisi de koleksiyonlarına "aynı sanat sevgisiyle ve aynı çarelere başvurarak" meydana getiriyorlar; Pons da, Sauvageot da bin bir emekle toplamayı başardıkları hazinelerini gözlerinden kıskanırlar.

6 kasım 1781 de Paris'te doğan Alexandre-Charles Sauvageot, 1844 de altmış yaşlarında kadar olan Pons'la hemen hemen yaşitti. Muzisyen olma ve keman çalma bakımından her ne kadar Pons'a benziyorsa da, besteci olmadan sadece bir icracı olması bakımından da ondan ayrılıyor. Her ikisi de mükâfat kazandılar. Pons Roma büyük ödülünü kazandığı halde Sauvageot yalnız Paris Konservatuvarının birinci ödülünü elde edebildi. Bu sayede opera orkestrasına alındı. Amı müzik onun hayatını tamamiyle doldurmuyordu. Sanat eserlerine karşı ufak yaştan beri meyli vardı. On altı yaşından itibaren kendine göre koleksiyonculuğa başlamıştı. Kazancını arttırarak bu hevesini doyurmak için orkestradaki görevi dışında kendine ikinci bir iş daha aradı. Gümrükte bir iş buldu. Emeklilik çağına kadar hem operadaki görevine, hem de gümrükteki görevine sadık kaldı.

Balzac, Sauvageot'nun "elle yapılmış değerli sanat eserlerini" elde etmek hususunda Pons'un "rakibi" olduğunu söylüyor. Sauvageot gerçekte Konservatuvar orkestrası üyelerinden bir meslektaşının, Lamy adında birinin rakibi olmuştur. Her ikisi de özellikle Çin ve Japon porseleni arıyorlardı. Sauvageot Lamy'ye bakarak daha az paralı olduğundan kimi kere Sauvageot'nun istediğini Lamy daha çok para vererek alıyordu. Bir anlaşma yaptılar sonunda. Lamy Çin porseleni aramaya devam etti, Sauvageot da Ortaçağ ve Rönesans devirlerine ait eserleri toplamaya başladı. Artistik değeri değişik pek çok eseri bir araya getirdi. Koleksiyonunda çok değerli ve güzel şeyler vardı. Clément de Ris, Sauvageot'nun ölümünden sonra yayınladığı

Antikalar konulu kitabında Sauvageot'ya 1085 te tamamiyle deli; 1835 te yarı deli gözü ile bakıldığını 1820 de biraz acayip bir adam sanıldığını, 1830 da ise, tanınmış bir kişi olduğunu yazıyor. Kimse onun sanat eserleri hakkındaki ihtisasını, bilgisini yabana atmıyor. 1843 de Dusommerard'ın koleksiyonunun değerini biçme: üzere seçilen eksperler arasında bulunuyordu. 1855 de Dünya Sergisi jüri heyetine üye seçildi. Aynı yıl birkaç İngilizden meydana gelmiş bir tüccar gurupu koleksiyonunu 500,000 franka satın almak istedi; Sauvageot kabul etmedi. Bu kadar severek özenerek ve binbir emek bahasına bir araya getirdiği eserlerin yeniden ayrı ayrı insanların ellerine düşmesine, dağılmasına katlanamıyordu. Bu koleksiyon onun hayatının en büyük zevki, hattâ belki de son yıllarının başka hayat kaynağı idi. Ertesi yıl koleksiyonunun dağılmaması için, Sauvageot içinden en iyi parçaları Louvre müzesine armağan etti. Eserlerinden ayrılmamak için de yaşadığı sürece kendisinin bunlara bekçilik etmesini şart koştu. Ölümüne dek koleksiyonuna yeni bir takım parçalar daha ekledi. 1860 da öldüğünde bu koleksiyona aşağı yukarı 600,000 frank değer biçildi. Cousin Pons'un koleksiyonu da 1844 de hemen hemen bu ayarda idi.

1863 de Sauvageot'nun koleksiyonunun bir albümü yayınlandı. Bu koleksiyonda çeşitli eşyalar var: Tablolar, çerçeveler, camlar, mücevherler, mobilyeler, aynalar, taraklar, bıçaklar, ilâh. Hepsi XVI. yüzyıla ait. Ekserisi Fransız sanatı, kimisi İtalyan, kimisi de Alman ve Doğu işçilerinin elinden çıkmış. Balzac Pons'un koleksiyonundaki bütün eşyaları sayıp dökmüyor. Yalnız koleksiyonda mobilyeler, porselenler, tabaklar,

heykelcikler, çerçeveler, fakat özellikle tablolar bulunduğunu söylüyor. Pons'da Sauvageot'ya bakarak çok daha fazla tablo var.

Sauvageot ile Pons arasında benzer taraflar gerçekten pek çok. Ama Balzac'a ait her meselede pek çok bilgi sahibi olan S. de Lovenjoul, Pons'un aslının kim olabileceğini araştırırken: "Balzac Pons'un şahsında çeşitli insanlara, bu arada Sauvageot'ya da ait özellikleri bir araya toplamış ama özellikle dostu Dablin'i başlıca model olarak almıştır." diyor.

Théodore Dablin de aşağı yukarı Pons'un yaşındaydı. Balzac ailesinin pek yakın dostuydu, hardavat tüccarıydı, cömertti, zengindi. Para sıkıntısı çektiği günlerde Balzac'a yardım etti. O da Sauvageot gibi çeşitli ve çok sayıda antika eşya topladı. Yalnız onun koleksiyonunda ne tablo ne de heykel vardı. Pons'un koleksiyonu ile onunki arasında bu yönden çok fark vardır. Balzac'ın önce Chouans adlı romanını ithaf ettiği Dablin'den de Pons için bazı çizgiler almış olması mümkündür. Ama bilhassa onu başlıca model olarak özellikle alması pek ihtimal dahilinde olmasa gerek.

Sylvain Pons'la Sauvageot arasında daha yakın benzerlikler var. Zaten bir koleksiyoncuymu çizmek onların hepsini çizmek demek değil mi? Hepsinin güzel bir şey keşfettiklerinde duydukları zevk aynı değil mi? Hepsi aynı şiddet ve heyecan'ın sokak sokak dolaşmaz mı? Buldukları adsız eserleri tanınmış üstatlara maletmek gururuna kapılmazlar mı? Balzac hiçbir koleksiyoncu tanımamış da olsaydı, Pons'taki koleksiyonculuk aşkını, heyecanını ve umutlarını kendi şahsında da bulacaktı. Çünkü o da bu işin

peşinde koşanlardan biriydi. Onun antika eşyasına ait bilgi Lovenjoul'nun koleksiyonunda mevcut iki dokümanda görülmektedir. "1834 den bu yana, evimi süslemek amacı ile mobilye ve antika olarak satın aldığım eşyanın listesi." İkincisi: "Balzac tarafından 1847 veya 1848 de hazırlanmış ve onun Fortuné sokağındaki evinde bulunan eşyayı gösteren liste."

Balzac, Madame Hanska ile evlenmek üzere olduğu sıralarda Fortuné sokağı No. 14 deki evini (bugünkü Balzac sokağı, No. 22) sevdiği yüksek kadına lâıyk olması için zengin bir şekilde döşedi. Evinde birbirine uymayan, fakat Pons'ununki çok andıran değerli ve antika eşyalar vardı. Cousin Pons'un koleksiyonunda sayıp döktüğü değerli eşyanın çoğu Balzac'ın kendi koleksiyonunda bulunuyordu. 1846 da, Cousin Pons'u yazdığı sıralarda Madame Hanska'ya yolladığı mektuplarda satın aldığı bazı sanat eserleri hakkında heyecanlı bilgiler veriyor; bunları çok ucuza, aktın alamıyacağı kadar ucuza elde ettiğini söylüyor. Fakat Balzac'ta koleksiyonuna karşı ne Pons'un ne de Sauva-geot'nun çılgın iptilâsı var. Bu belki de Balzac'ın onlar gibi bekâr bir insan olarak ihtiyarlamak istememesinden ileri geliyordu. Evlenmek üzereydi, müstakbet Madame Balzac'a zengin bir hayat sağlamak imkânlarını düşünüyor, durmadan romanlarından alacağı paraları hesaphıyor, ya sanat ya da tarih bakımından çocuk değeri oldukları için, koleksiyonundaki bazı sanat eserlerini, kendisi pek ucuza malettiği halde, çok pahalıya satmak suretiyle büyük kârlar sağlamayı umuyordu. İşte Cousin Pons'u yazarken, Balzac da böyle he-şecanla sanat eserleri peşinden koşuyordu. Cousin Pons

romanının başlıca kahramanı Pons'un koleksiyonudur. *Escrinde* yaşattığı koleksiyoncunun kişiliğinde bir parça da Balzac'ın kendisini bulmak pek tabiidir.

Balzac'ın Schmucke'u yaratmak için bir model var mıydı acaba? Marcel Bouteron bu modelin müzisyen Jacques Struntz olduğunu kestiriyor. Struntz Bavyalıydı; 1783 te Pappenheim'de doğmuştu. Pons'tan bir yaş büyüktü. Balzac'ın romanında saydığı bütün öteki müzisyenler gibi, Struntz birçok Avrupa memleketlerini gezip dolaştı, konserler verdi. Kendisini İngiltere'de, Almanya'da, Hollanda'da tanıttıktan sonra 1800 de Fransa'ya geldi, ama çok kalmadı. Bir iki yıl sonra yine geldi, fakat temsil ettirdiği opera komiğin başarısızlığa uğraması yüzünden üzüldü, yeniden yabancı yurtlarda yolculuğa çıktı. 1831 de Paris'e döndü yeniden. 1834 de, Pons'la Schmucke'un tanıştıkları yıl, Nautique - Tiyatro'sunda temsil edilen iki balesi rağbet gördü. Yalnız bu tiyatronun para durumu kötüydü, hem öylesine kötüydü ki, bu iki balenin sağladığı rağbete rağmen, tiyatro iflâstan kurtulamadı. İşte bu sıralar Struntz'un para durumu tıpkı Schmucke'ununki gibiydi. Opera-Comique'te partisyonları kopya bürosunun bir müddet sefi oldu. Ama Schmucke'tan daha şanslı çıktı, bir mirasa konu, ondan sonra rahat bir ömür sürmek üzere Bavyera'ya çekildi. Balzac'ın Cousin Pons'u yazdığı sıralarda, o da tıpkı Schmucke gibi, şatafatsız, sade bir hayat geçiriyordu. Balzac, Struntz ile tanıştı, sıkı fıkı dost olup olmadıkları bilinmemekle beraber, bu husus pek de ihtimal dahilinde görülmüyor. Yalnız Schmucke adıyla

Struntz adı arasında büyük bir benzerlik var, ama bu benzerlik daha da ileri gitmiyor.

Cousin Pons önce Constutionnel'de 18 martla 10 mayıs 1847 arası yayınladı. Son bölüm sonuç olmak üzere otuz bir bölümden meydana geliyordu ve her bölümün özel bir adı vardı. İlk defa kitap olarak Fransa'da Cousin Bette'in peşisıra ve Yoksul Hısımlar gibi müşterek bir ad altında 1848 de basıldı. Bu baskıda, parça parça bölme ve onları gösteren numaralar yoktu. Cousin Pons'un Calmann-Lévy matbaasınca basılanında, Yoksul Hısımlar, Paris Hayatından Sahneler'in üçüncü kitabını, İnsanlık Komedisi'nin de onuncu kitabını teşkil etmektedir.

Maurice ALLEM

COUSIN PONS

COUSIN¹ PONS²

I

İmparatorluk çağının şanlı bir kalıntısı

1844 yılının ekim ayında, öğleden sonra saat üç sularında, altmış yaşlarında kadar bir adam, "Boulevard des Italiens" boyunca hızlı hızlı yürüyordu. Herkesin daha yaşlı bulabileceği bu adamda, çok kârlı bir işten dönen bir tüccar, ya da kadın koynundan yeni çıkmış kendisinden hoşnut bir delikanlı hali vardı. Yüzünde iki yüzlülük okunuyor, gözleri de yerden ayrılmıyordu. Paris'te tatmin olmuş kişilerin belli işaretidir bu. Her gün, kahve önlerindeki iskemlelere oturup geçenleri incelemek keyfine dalanlar, bu ihtiyarı uzaktan görünce Parislilere özgü bir biçimde gülümserlerdi. Ne alaylı, ne müstehzi ya da ne acıklı bir gülümsemedir bu.! Yalnız her çeşit manzara ile kanıksamış bulunan Parisliyi gülümsetebilmek için, gördüğü şeyin pek merak uyandırıcı cinsten olması şarttır.

Bir söz, hem bu adamcağızın arkeolojik değerini, hem de bütün gözlerde tıpkı bir yankı gibi tekrarlanan bu gülümsemenin nedenini açıklamaya yeter: buluşları

¹ Cousin: Dilimize aynı okunuşla Kuzen diye geçmiş olan bu kelime kardeş çocuklarına denir.

² Bu özel ad Pons okunur. - <https://rantey.org>

ile ün salmış bir oyuncu olan Hyacinthe'e, seyircilerini gülmekten katıltan şapkalarını nerede yaptırdığını sormuşlar. "Ben onları yaptırmam ki, sadece modası geçmiş olanları saklarım, o kadar!" karşılığını vermiş Böylece, Paris'in büyük halk kalabalığını meydana getiren milyonlarca oyuncu arasında, bilmeden nice Hyacinthe'ler vardır ki falan zamanın gülünç nesi varsa hepsini üstlerinde taşırlar. Gezintinizde, eski bir dosttan gördüğünüz ihanetin acısı içinizi yakarken bile, sizi "puff!" diye güldüren bu adamlar, bir çağı tümü ile gözlerinizin önünde canlandırıyormuş gibi gelirler size.

Kıyafetinin bazı noktalarında 1806 modasından *ne de olsa* şaşmamış bulunan bu ihtiyar, çok gülünç olmamakla beraber imparatorluk çağını andırıyordu. Bu gibi incelikler bakanların gözünde bu çeşit hâtıraları son derece değerlendirebilir. Ne var ki, bu küçük noktalardaki acayıpliğin sırf gönül avutmak amacı ile dolaşanlara vergi olan o inceleme gücünü gerektirdiğini de unutmamalı; uzaktan güldürebilmesi için, yolcunun göze batar şekilde gülünç olması şarttır; oyuncular, sahneye çıktıkları anda halkı güldürüp başarı kazanmak için, o çeşit acayip kıyafetleri ararlar işte. Bu kuru, sıska ihtiyarın sırtında, yeşilimsi ve beyaz madenî düğmeli bir elbise üzerinde, fındık rengi bir spenser³ vardı!... 1844 yılında spenserli bir adam görmek, nasıl diyeyim, sanki iki saat için Napolyon lûtfetmiş de yeniden canlanmış gibi bir şeydir.

³ Spenser: Eskiden yelek üstüne giyilen fakat boyu topuklara kadar varmayan uzun ceket. Lord John - Charles Spencer tarafından icadedildi.

Adı da gösteriyor, spenser, güzel boyuna bakıp hiç şüphe yok gurur duyan bir İngiliz, Carrick⁴ denilen ve bugün son günlerini yaşlı arabacıların sırtında tamamlıyan o iğrenç pardesünün yükünden insanları kurtarmak suretiyle vücudun belden yukarı parçasını örtmek meselesini, Amiens sulhundan önce halletmişti; yalnız, zarif vücutlular sayıca daha az olduğundan, bir İngiliz buluşu olmakla beraber, erkeklerin bu spenser modası çok tutunmadı Fransa'da. Bu *Spenser*'i gören kırkla elli arasındaki insanlar, onu giyene kafalarında, kıvrık konçlu yumuşak çizmeler, fıstık yeşili ince çuhadan fiyonklu bir külot giydiriyorlar, kendilerini yeniden gençlik kıyafetleriyle görüyorlardı! Yaşlı kadınlar gençlik başarılarını hatırlıyorlar; gençlerse, bu yaşlı Alcibiades⁵ ne diye paltosunun kuyruğunu kesmiş diye şaşırıyorlardı! Her şeyi bu spensere öylesine uygundu ki, nasıl eşya için Empire üslûbu⁶ eşya diyorsak, bu adama da Empire üslûbu adam demektedir eddüt etmezsiniz; yalnız bu adam, imparatorluğu, ancak, o büyük ve şatafatlı çağı hakkiyle bilenlerin, hiç değilse biraz görmüş olanların gözlerinde canlandırıyor, çünkü, o zamanın modasını az çok hatırlamak gerekti. İmparatorluk çağından, daha bu günden

⁴ Carrick: Birbiri üstünde birkaç yakası olan ağır pardesü.

⁵ Alcibiades Atinalı bir general; bu adam için gerçek şereften ziyade üne düşkün ve halkın dikkatini çekmek amacıyla her yola başvuran bir adam denir. 7000 drahmiye aldığı ve bütün Atina'nın hayran olduğu güzel köpeğinin kuyruğunu böyle bir heves uğruna kestirmişti.

⁶ Empir-üslûbu: İmparatorluk üslûbu.

⁶ Empir-üslûbu: İmparatorluk üslûbu.

o kadar uzaklaşmış bulunuyoruz ki önüne gelen onun, Galya ve Yunan çağlarını andıran azametini gözlerinin önünde canlandıramaz.

Yaşlı adam şapkasını, hemen hemen bütün alını meydanda bırakacak biçimde, kurumla arkaya doğru atmıştı; o zamanlar, idarecilerle siviller, askerlerin kurumuna bu şekilde karşılık vermeye çalışıyorlardı. İpekli kumaştan şapkası on dört frank değerinde berbat bir şeydi; ihtiyarın geniş, uzun kulakları şapkanın kenarlarının iç tarafında, fırçanın bir türlü gideremediği beyazımtırak izler bırakmıştı. Her zaman olduğu gibi, şapkanın mukavvadan olan esas kısmına iyi geçirilmemiş ipek kumaşın, kimi yerlerinde, cüzzama tutulmuş insanların yüzleri gibi kırıksıklar vardı. Oysa ihtiyar o kırıksıklıkları her sabah boş yere düzeltip dururdu. Neredeyse düşecek gibi görünen bu şapkanın altında, ancak Çinlilerin porselen bibloları bulmakta usta oldukları o yayık, acayip ve maskara yüzlerden biri vardı. Süzgeç gibi delik deşik, bir Romalı maskesi⁷ gibi her tarafı oyulmuş olan, deliklerinin herbiri bir gölge meydana getiren bu ahlak yüz, bütün anatomi kanunlarını yalanlıyordu. İnsan, bu yüzde etleri tutacak bir iskelet göremiyordu. Kemik beklediğimiz yerde pelte pelte etler; çukur görmeğe alışık olduğumuz yerlerde ise, yumuşak şişkinlikler görülüyordu. Kaş yerini tutan iki kırmızı çizginin altındaki kül rengi gözlerle mahzun görünen bu bayağı ve helvacı kabağı gibi yay-

⁷ Romalı maskesi: Eski Yunanlılar gibi Romalıları da sahnelerinde her kişi için yüzlerine bir maske takarlardı. Bu maskeler, etkili olmaları için mümkün olduğu kadar gülünç ve mübalâğalı idi.

van yüzün ortasında, don Quichotte'unkine benziyen iri bir burun sivriliyordu, tıpkı buzulların sürükleyip getirdiği iri bir kayanın bir ovada sivrilmesi gibi... Cevrantes'in⁸ farketmekten geri kalmadığı bu biçim burun, sonunda budalaca davranışlar haline dönen büyük şeylere karşı doğuştan bir vurgunluk ifade eder. Bu çirkinlik, tam anlamıyla komikti ama, hiç kimseye de gülme arzusu vermiyordu. Zavallı adamın donuk gözlerinden taşan aşırı üzüntü, gülmek istiyene dokunuyor, onun alaylı gülümsemesini dudaklarında donduruyordu. Hemen insanın aklından, tabiatın bu adamcağızı sevgi ifade etmekten yoksun ettiği fikri, buna kalkıştığı takdirde de, bir kadını ya güldüreceği, ya da üzeceği düşüncesi geçiyordu. Bir Fransız böyle bir mutsuzluk karşısında susar, çünkü, onun için dünyada en büyük felâket budur: hoş gitmemek!...

II

Az görülür biçimde bir elbise

Tabiatın gadrine uğramış olan bu adam, yüksek tabakadaki insanların yoksulları gibi giyinmişti; zenginler de onlara benzemeye çabalarlar çoğu zaman. Ayağında, imparatorluk çağındaki muhafız erlerinininki biçiminde yapılmış ve hiç şüphe yok, ona aynı çorapları uzun süre giyme imkânını sağlayan tozluklarını gizlediği kunduralar vardı. Siyah şayaktan pantolonunda görülen kırmızımtırak parıltılarla, kıvrımların üstündeki beyaz, ya da parlak çizgiler, dikiliş biçiminden

⁸ Cervantes: Don Quichote adındaki ün salmış romanı yazan tanınmış İspanyol yazarı.

geri kalmıyor, onlar da pantolonun üç yıl önce satın alınmış olduğunu meydana vuruyordu. Bu elbisenin bolluğu, ihtiyarın Pythagoras'vari⁹ bir perhizden çok, yaradılıştan olan zayıflığını kolay kolay saklıyamıyordu; çünkü, güldüğünde adamcağızın sarkık dudaklı şehvetli ağzında, köpek balığının dişlerini aratmayan beyaz dişleri görünüyordu. Pantolonu gibi siyah şayaktan, fakat içi beyaz bir yelekle astarlanmış bulunan öndü şallı yeleginin altında, üçüncü olarak, örgüden kırmızı bir yeğin üst kenarları görülüyordu; bunlara bakınca, Garat'nın¹⁰ o beş yeğini anmamak elden gelmiyordu. İddialı bağlantısı 1809 dilberlerinin gönlünü çalmak için yakışıklı bir delikanlı tarafından aranıp bulunmuş olan beyaz müslinden kocaman bir boyun oacı, çeneden yukarı öylesine taşıyordu ki, yüz sanki bir girdaba gömülmüş gibi idi. Saç örgüsü ipek bir kordon, gömleği enine kesiyor, böylece kimsenin çalmayı aklından geçirmeyeceği saatini koruyordu. Dikkati çekecek kadar temiz olan yeşilimsi ceket, pantolondan üç yıl kadar daha eskiydi; ama siyah kadife yaka ile yeni değiştirilmiş bulunan beyaz madenî düğmeler, titizliğe varan bir üst baş merakını açığa vuruyordu.

Böyle, şapkayı kafanın arka kısmıyla tutma, üç kat yelek, içinde çenenin kaybolduğu muazzam boyun-

⁹ Pythagoras perhizi: Bir Yunan filozof ve matematikçisi olan Pythagoras tenasüh felsefesinin Yunanistan'da kurucusudur. Bu prensipe göre, bir varlık, başka bir varlığın etini yiyemediği için ete perhiz yapmak şarttı.

¹⁰ Garat: Fransız şarkıcılarından (1762 - 1823) Aşırı ün elde etmesi kendisini kibirli ettiği için dikkati çekmek amacıyla çok sık beş yelek giyerdi.

bağı, tozluklar, yeşilimtırak ceket üstünde madeni düğmeler; kısaca bütün bu imparatorluk modasının kalıntıları, "Incroyables"¹¹ denilen züppelerin günü geçmiş kokularına ve hafifçe Davit ekolünün¹² havasını, Jacob'un¹³ ince mobilyelerini andıran kıyafetin, tarif edemiyeceğim düzgün, fakat zevksiz kısımlarına tamamiyle uyuyordu. Zaten ihtiyarın, ilk bakışta, gizli bir düşkünlük elinde oyuncak olan iyi yetişmiş bir adam, ya da gelirinin azlığı sarfiyatını sınırladığı için, bir cam kırılması, bir elbise yırtılması ya da insanîyet adına toplanan bir sadakanın veba gibi her tarafa uzanan eli yüzünden bir ay mâsum zevklerinden yoksun kalan şu küçük gelir sahiplerinden biri olduğu seziliyordu. Bu adamı görseydiniz, siz de, hayatın basit ihtiyaçlarını karşılamak için didinen bütün insanlarınki gibi bu adamın da her zaman mahzun ve soğuk olması beklenen kaba yüzü, neden gülümsüyor diye sorardınız kendi kendinize. Fakat bu acayip ihtiyarın sağ eliyle çift elbisesinin sol etekleri altında şüphesiz çok değerli ve beklenmedik çarpışmalarla kırınmasın diye bir anne dikkati ile bir şey tuttuğunu, he-

¹¹ "Incroyable" adı, anlamıyorum yerine "anlamorum", gelmiyorum yerine "gelmorum" diyen bazı İstanbul'lular gibi, kelimeleri tam söylemiyen, örneğin kendilerine alem olmuş olan "incroyable" kelimesini "incoyable" biçiminde söyleyen, giyinişlerinde de çok züppe olan gençlere verilen bir addı.

¹² David: Paris'te doğmuş ünlü Fransız ressamı (1748 - 1825).

¹³ Jacob: Bir Fransız sanatkarı. Napolyon birkaç sarayın mobilyesini bu sanatkâra ısmarlamıştı. (1770 - 1841).

le onda, üzerine bir sipariş almış aylakların takındıkları o telâşlı hali görünce, bir yerde, diyelim ki bir markizin fino köpeği ayarında bir şey bulduğu, o sırada da bunu zafer kazanmış bir kimse edasıyla ve Enpir - üslûbu bir adamın titiz kibarlığı ile, gönüllüsünün günlük ziyaretinden hâlâ vazgeçememiş altmışlık sevimli kadına götürmekte olduğu aklınızdan geçerdi. Paris, bu şekildeki manzaraların raslandığı biricik şehirdir. Bunlar, Paris caddelerini, Fransızlar tarafından sanat adına parasız oynanan sürekli bir dramın sahnesi haline sokarlar.

III

Büyük Roma ödülünü kazanmış bir insanın sonu

Sırtındaki modası geçmiş spensere rağmen, bu iri kemikli adamın kalıp ve kıyafetine bakarak, onu Parisli artistler arasına katmakta güçlük çekerdiniz. Parisli artist itibarı bir varlıktır; özelliği de, Paris'in küçük serserileri gibi, burjuvaların kafalarında keyif verici en acayip düşünceleri uyandırmaktır. Bununla beraber, bu adam büyük ödül kazanmış bir sanatçı, Roma akademisinin yeniden açıldığı¹⁴ sırada, Enstitüce mükâfatlandırılmış bir şarkının, analarımızın tatlı tatlı söyledikleri tanınmış hisli türkülerin, 1815 ve 1816'da oynanmış iki üç operanın ve yayınlanmamış birkaç mü-

¹⁴ O sıralarda Roma'da kurulmuş bir Fransız Akademisi vardı. Roma'nın bir raporu üzerine 1793'de kaldırılmış olan bu Akademi, 1795'de yeniden çalışmaya açılmıştı.

zik eserinin bestecisiydi; kısacası M. Sylvain Pons'tu! Bu üstün adam bulvarlardaki tiyatrolardan birine düşmüştü şimdi; meslek hayatını orada orkestra şefi olarak tamamlıyordu. Yüzünün çirkinliği sayesinde yatılı kız okullarının birkaçında öğretmendi; tiyatro ile özel derslerden aldığı ücretten başka da geliri yoktu. O yaşta özel ders peşinden koşmak ... Ne çok bilinmeyen tarafları vardır bu tatsız durumun, bir bilerseniz!

Bu son spenserli adamın üstünde, İmparatorluğu temsil eden eşyadan başka şeyler de vardı; üç yeleginin üstüne yazılı bizlere faydalı olabilecek bir ders vardı: yüzyıllık sonuçsuz bir denemeden sonra Fransa'da hâlâ sürüp giden uğursuz ve kötü ödül sisteminin sayısız kurbanlarından biri olduğunu da herkese parasız gösteriyordu. Zekâlar için bir cendere olan bu sistem, Madame Pompadour'un kardeşi olan ve 1746 sularında güzel sanatlar müdürlüğüne getirilen Poisson de Marigny'nin bir buluşudur. Şimdi parmaklarınızla, bu ödül sistemi sayesinde kaç tane dehâ sahibi insan kazanılmıştır, saymaya çalışın! Önce idari, ya da tedrisî hiçbir kuvvet, büyük adamları borçlu bulduğumuz tesadüfün yaptığı mucizelerin yerini tutamaz. Bu, bütün yaratma sırları arasında, bizim bugün ukalâca yaptığımız modern tahlilin en az kavradığı bir haldir. Sonra, piliç çıkarmak için fırınlar icad ettikleri söylenen eski Mısırlılar hakkında, eğer bu piliçlere hemen yiyecek vermemiş olsalardı, ne düşünürdünüz? Fransa da, böyle hareket ediyor işte; yarışmalara ayrılan sıcak odalar içinde artistler yaratmaya çalışıyor; bu makinalaşmış sistemle heykeltraş, ressam, gravör, müzisyen elde edildi mi, artık onlarla ilgilenmez olu-

yor, tıpkı bir züppenin yakasına taktığı çiçeklerle akşam ilgilenmediği gibi. Oysa kabiliyetli kimseler, büyük ödüllere aldırış etmiyen, vergi denilen görünmez güneşin ışıkları altında yerden biten bir Greuze,¹⁵ ya da bir Watteau,¹⁶ bir Félicien David,¹⁷ ya da bir Pagnesi,¹⁸ bir Géricault,¹⁹ ya da bir Descamps,²⁰ bir Auber,²¹ ya da bir David (d'Angers),²² bir Eugene Delacroix²³ ya da bir Meissonier²⁴ oluyor.

Büyük bir müzisyen olmak üzere Devlet tarafından Roma'ya gönderilen Sylvain Pons, oradan, antika eşyaya ve güzel sanat eserlerine karşı derin bir sevgiyle dönmüştü. Bütün bu el ve kafa şaheserlerinden, halkın birkaç zamandır aburcubur dediği bu çeşit eserlerden, çok iyi anlıyordu. Euterpe'in²⁵ kanından olan Pons, 1810 a doğru Paris'e azgın bir koleksiyoncu olarak, elinde de Roma'da bulunduğu sürece babasından kalan mirasın çoğunu gerek satın alma gerekse taşıma

¹⁵ Greuze: Ünlü Fransız ressamı. (1725 - 1805).

¹⁶ Watteau: Fransız ressam ve gravörü. (1684 - 1721).

¹⁷ Félicien David: Fransız bestecisi. (1810-1876).

¹⁸ Pagnesi: [Pagnet] David'in talebesi iken genç ölmüş olan bir Fransız ressamı (1790 - 1819).

¹⁹ Géricault: Fransız ressamı. (1791 - 1824). Meşhur "Meduse'un Salı" tablosunu o yapmıştır.

²⁰ Descamps: Fransız ressamı. (1803 - 1860).

²¹ Auber: Ünlü Fransız bestecisi (1782 - 1871).

²² David d'Angers: Fransız heykeltıraşı (1783-1856).

²³ Delacroix: XIX uncu yüzyılın büyük Fransız ressamlarından biri. (1799 - 1863).

²⁴ Meissonier: Fransız ressamı (1676 - 1749).

²⁵ Euterpe: Müzik ve içli şiir perisi. Elinde oir flüt ile gösterilir.

parası olarak emmiş bulunan tablolar, heykelcikler, çerçeveler, fildişinden, ağaçtan, mineden, porselen ve başka şeylerden oymalarla yüklü dönmüştü. Annesinden kalan parayı da bu uğurda, üç yıl Devlet hesabına Roma'da kaldıktan sonra İtalya'da yaptığı yolculuklarda bitirmişti. Venedik'i, Milano'yu, Floransa'yı, Bolonya'yı, Napoli'yi, her şehirde artistçe, feylesofça yaşamak için, yosmalar güzelliklerine nasıl güvenirlerse, o da, sadece hünerine bel bağlamış bir artistin kaygısızlığı ile rahat rahat gezip görmek istedi. Pons bu tadına doyum olmaz yolculukta, çirkinliği 1809 yılının diliyle *kadınlar önünde başarı kazanmasına* engel olan ve hayatta rasladığı şeyleri kafasındaki ideal şeklin hep altında bulan, ruhu incelikle dolu bir adam ne kadar mutluluk duyabilirse, o da o kadar mutluydu; yalnız ruhunun sesi ile gerçek arasındaki bu ahengsizlik hakkında kararını çoktan vermiş bulunuyordu o. Güzele karşı duyduğu bu his, yüreğinde sâf, uyanık olarak kalmış olan bu duygu, ona 1810 dan 1814 e kadar ün sağlıyan incelik, güzellik ve buluşlarla dolu melodilerine, hiç şüphe yok, temel oldu. Fransa'da yenilik üzerine, moda üzerine, Paris'in geçici çılgınlıkları üzerine kurulan her ün işte böyle birtakım Pons'lar yaratır. Büyük şeylere karşı çok titiz olduğu kadar küçük şeylere karşı da dudak bükerek aldırış etmeyen başka bir memleket yoktur yeryüzünde. Az zamanda Alman armonisinin dalgaları ile Rossini uslubundaki eserler arasında boğulmuş olan Pons, 1824 de son birkaç içli türküsü ile hâlâ hoş ve tanınan bir müzisyense de, 1831 de, onun ne olabileceğini kestirmeyi size bırakıyorum! Bu yüzden 1844 te, bu karan-

lık hayatın ilk ve son dramının başladığı yılda, Sylvain Pons, Nuh tuğyanından önceki çağlardan kalma sekizlik bir nota değerine düşmüştü. Her ne kadar çalıştığı tiyatroyla komşu tiyatrolara az para karşılığında birkaç eser besteliyorsa da, nota satıcıları böyle bir adamın yaşadığının farkında bile değildiler.

Öte yandan, bu adamcağız zamanımızın ünlü üstatlarını takdir ediyordu; seçkin birkaç parça, güzel çalınırsa ağılatıyordu onu; Ama bu duygusu Hoffmann' in Kreisler adlı müzik delilerinde²⁶ görüldüğü gibi düşkünlük denecek derecede değildi; dışarıya hiçbir şey aksettirmiyor, afyonkeşler ya da esrarkeşler tarzında, içinden haz duyuyordu. Hayranlık ve anlama kabiliyetine, basit bir insanı büyük bir şaire his ortağı kılan bu biricik kudrete, bütün fikirlerin bir handan geçen yolculara benzediği Paris'te o kadar az rastlanır ki, bu yüzden saygı ile takdir etmek gerekir Pons'u. Adamcağızın başarısızlığa uğraması biraz acayip görünebilir. Şu var ki armoni bakımından zayıf olduğunu kendisi de itiraf ederdi sâfça; kontrpuvan öğrenimini ihmal etmişti. Aşırı derecede ileri gitmiş olan bugünkü orkestrasyon ise, yaklaşılmaz gibi göründü ona, hem de öyle bir anda ki, yeni bir çalışma ile bugünün bestecileri arasında tutunabilir, bir Rossini olamazsa da bir Hérold olabilirdi²⁷. Nihayet eski

²⁶ Hoffmann: Ünlü Alman romancısı; Balzac bu garip muhayyeleli yazardan esinlenmiştir. Müziğe çok düşkün ve müzisyen olan bu yazarın en mühim eseri: "Acayip masallar" dır. (1776 - 1822).

²⁷ Hérold: Çoklukla içli fakat zarif, rahat bir üslûbu olan orijinal bir Fransız bestecisi (1791 - 1833).

sanat eserleri toplamakta, şeref ve üne veda etmenin acılarını unutturacak öyle kuvvetli zevkler buldu ki, elindeki antika eserlerle Rossini adı arasında bir seçim yapması gerekseydi, inanır mısınız, Pons gözü gibi sevdiği antika eserlerini seçerdi. Yaşlı müzisyen, değerli gravürler toplayan bilgin Chenavard'ın düsturunu izliyordu: Bu adama göre, Ruysdael'in,²⁸ Hobbéma'nın,²⁹ Holbein'in,³⁰ Raphael'in, Murillo'nun,³¹ Greuze'ün,³² Sébastien del Piombo'nun,³³ Giorgione'un,³⁴ Albert Dürer'in³⁵ bir tablosu, bakılınca, ancak o tablo elli franga alınabilmişse zevk verir insana. Pons bir esere yüz frankdan fazla para vermeyi defterinden sılmıştı; bir esere elli frank vermesi için de, onun üç bin frank değerinde olması şarttı. Dünyanın en güzel eseri de olsa, üçyüz frank istendi mi, o eser artık onun için yoktu. Kelepır her zaman düşmüyordu, ama onda başarı için gerekli üç özellik vardı: Ge-yik bacakları, aylakların bol zamanı ve yahudi sabrı.

Roma'da olduğu kadar, Paris'te de kırk yıl boyunca

²⁸ Ruysdael: Hollandalı manzara ressamı. (1628 - 1682).

²⁹ Hobbéma: Hollandalı en büyük manzara ressamlarından biri. (1638 - 1709).

³⁰ Holbein: Almanya'da doğmuş. büyük değerde bir portreci. (1490 - 1543).

³¹ Murillo: İspanyalı ünlü ressam. (1617 - 1682).

³² Greuze: 15 numaralı açıklamayı okuyunuz.

³³ Sébastien del Piomba: Değerli İtalyan portrecisi. (1485 - 1547).

³⁴ Giorgione: İtalyan ressamlarının en iyilerinden biri. (1478 - 1511).

³⁵ Alber Dürer: Alman ressam ve gravörü. (1471 - 1528).

ca g tt    bu usûl, meyvesini vermişti. Roma'dan d neli beri yılda a a ı yukarı iki bin frank harcadıktan sonra, Pons'un bütün gözlerden sakladığı, her çeşit  ah-eserlerden meydana gelmiş, sayısı 1907 gibi inanılmıyacak bir sayıya varmış bir koleksiyonu vardı. 1811 ile 1816 arasında, Paris içinde ko u tu u bu yıllarda, bugün bin, bin iki yüz frank arasında satın alınabilen eserleri, on franga bulup almıştı o. Bunlar her yıl Paris'te satışa çıkarılan kırk be  bin tablo arasından seçilmiş tablolar; arabaları üzerinde Pompadour Fransa'sının nefis eserlerini getiren kara  etenin³⁶ kuyrukları Auvergne'lılerden³⁷ satın alınmış yumuşak hamurdan S vres porselenleri idi. Nihayet, XV. Louis, XVI. Louis  sl plarını yaratmış tanınmış büyük sanatçıların, Lepautre'ların³⁸ Lavall e - Poussin'lerin,³⁹ Fransız ekolünün fikir ve deh  sahibi insanların sanat değerlerini teslim ederek, XVII. ve XVIII. yüz-yılların artıkları toplamı tı. Bu bilinmeyen sanatçıların eserleri, bugün, yeni bir şey yapmak için Basma Resimler Müzesinin değerleri üzerine sürekli olarak e ilen artistlerimizin, aslında ustaca taklitten başka bir şey olmıyan sözde yaratmalarına temel oluyor. Pons, topladığı eserlerin çoğunu koleksiyoncular için

³⁶ Kara  ete: Restorasyon devrinde soyluların ve kilisenin menkul veya gayri menkul eşyalarını büyük k rlarla satmak için yok bahasına satın alan satıcılara verilen bir addı.

³⁷ Auvergne: Fransa'da bir eyalet.

³⁸ Lepautre: Fransa'da Mogues şehrinde do mu  bir Fransız saat isi (1617 - 1682).

³⁹ Poussin:  nl  bir Fransız ressamı (1740 - 1793).

bulunmaz bir nimet olan değiş tokuş usulüne borçlu idi. Antika eşyayı satın almak zevki ikinci derecede gelir, asıl zevk onları değiş tokuş etmektedir. Pons önceleri tabaka ve minyatür biriktirmişti. Nadide eşya koleksiyoncusu olarak ünü yoktu onun; satış yerlerine devam etmediğinden, tanınmış satıcılara da uğramadığından, Pons, hazinesinin piyasaya göre olan değerini bilmezdi.

Ölü Dusommerard,⁴⁰ Pons'la işbirliği yapmaya çalışmıştı; ama antika eşya meraklılarının şahı olan bu adam, yalnız Sauvageot'nun ünlü koleksiyonu ile karşılaştırılabilir olan Pons'un müzesine, ayak basmadan öldü. Pons'la Monsieur Sauvageot arasında bazı benzerlikler vardı. Pons gibi müzisyen olan, ve çok parası bulunmayan Sauvageot da, aynı usulle, aynı vasıtalarla, aynı sanat aşkıyle, satıcılarla ustaca rekabet etmek amacıyla eşya toplayan o ünlü zenginlere karşı yüreğinde duyduğu aynı hınçla her yöne koşuşmuştur. Hasımı, bütün bu el eserleriyle çabanın bir araya getirdiği harikalar konusunda rakibi olan Sauvageot gibi, Pons da içinde doymak bilmez bir haset, güzel bir sevgiliye karşı duyulan bir aşk hissediyor, Jeûneures sokağındaki salonda, artırma memurunun çekiç darbeleriyle yapılan satışları, nadide eşya merakına karşı işlenmiş bir cinayet gibi görüyordu. Bu müzeyi her an bakıp zevk alabilmek hevesiyle kurmuştu o, çünkü büyük eserlere karşı hayranlık duygusuyla yaratılmış olan ruhlarda, gerçek âşıkların o yüce kabiliyeti var-

⁴⁰ Dusommerard: Paris'teki Cluny müzesinin kurucusu ve eski eser meraklısı bir Fransız bilgini. (1749 - 1842).

dır; onlar dün olduğu kadar bugün de zevk duyarlar, hiç bıkmazlar; bereket versin, şaheserler de her zaman için gençtir. İşte bütün bu anlattıklarımızdan ötürü, Pons'un elbisesi altında bir baba dikkatiyle sakladığı şeyin çok değerli kelepirlerden biri olması gerekti. Böyle bir kelepirin ne büyük bir aşkla götürüldüğünü, siz meraklılar pek iyi bilirsiniz!

Pons hakkında verilen bu ilk bilgilere baka-ak, herkes: "İşte, çirkinse de dünyanın en mutlu adanı!" diye bağıracaktır. Doğru, bir şeye merak sarmakla ruhuna bir yakı yapıştırmış olur insan; hiçbir sıkıntı, hiçbir hüznün bu yakıya karşı koyamaz. Ben de sizlere, adına her çağda *zevk* kadehi denilen o kadehten artık içemiyecek duruma düşmüş olan sizlere, ne olursa olsun, bir şeyler toplamaya çalışın derim (afiş toplayanlar bile görülmüştür!); o zaman küçük ölçüde de olsa, yeniden mutlu olursunuz. Herhangi bir şeye düşkünlük fikir haline geçen bir zevktir! Bununla beraber, acayip Pons'un mutluluğuna imrenmeyin; böyle bir his, bütün bu cins davranışlar gibi, bir yanılma mahsulü olur.

Yüreği incelikle dolu, ruhu tabiat eserleriyle güzel bir yarışmaya tutuşmuş olan insanoğlunun, nefîs eserlerine karşı duyduğu usanmaz bir hayranlıkla yaşayan bu adamda, yedi temel günah⁴¹ Tanrı'nın en az cezaya çarptırması gereken biri vardı: Pons boğazına düşkün bir adamdı. Parasının azlığı, antikâ

⁴¹ Hıristiyanlarca öteki günahların temeli olarak kabul edilmiş yedi kusur: gurur, hırs, cimrilik, sefahat, boğazına düşkünlük, öfke, tembellik.

eşyaya düşkünlüğü yüzünden, bu, ağzının tadını bilen bekâr, içi hiç elvermediği halde, öyle perhızımsı bir yemek usulü gütmek zorunda kalıyordu ki bu meseleyi önceleri yemeğini hergün başka evlerde yemekle halletti.. İmparatorluk günlerinde ünlü kimselere bugün olduğundan daha çok iyi yüz gösterilirdi; sayılarının ve siyasi iddialarının az oluşundandı bu belki. O kadar kolaydı ki şair, yazar, müzisyen olmak! Nicolo'ları,⁴² Paër'lerin⁴³, Berton'ların⁴⁴ muhtemel rakibi olarak kabul edilen Pons, o zamanlar o kadar çok yemeğe çağırılıyordu ki, avukatların dâvalarını yazmaları gibi, o da bunları bir deftere işaret etmek zorunda kalıyordu. Sonra artistler gibi davranarak, ev sahiplerine bestelediği türkülerden veriyor, onları zayıf taraflarından avlıyor, çalıştığı Feydeau tiyatrosu için onlara loca biletleri veriyordu; oralarda konserler düzenliyor, bazan hısımlarının evinde küçük balolar tertipliyor ve kendisi keman bile çalıyordu.

IV

Bir iyiliğin arasına unutulduğu yer

O zamanlar Fransa'nın en güzel adamları Coaliti-on'un⁴⁵ en güzel adamları ile savaş alanlarında duvü-

⁴² Nicolo: Fransız kompozitörü (1775 - 1818).

⁴³ Paër: İtalyan kompozitör ve piyanisti. (1771 1839).

⁴⁴ Berton: Fransız kompozitörü (1767 - 1844).

⁴⁵ Coalition: Fransız ihtilâline ve özellikle Napolyon'a I. karşı birleşmiş olan Avrupa devletlerine denirdi.

şüyorlardı. Bu yüzden Pons'un çirkinliği, Eliante'in meşhur kıtasında Molière'in Eliante'a söylettiği büyük kanun⁴⁶ gereğince, orijinallik olarak görüldü. Güzel bir bayana herhangi bir hizmette bulununca, kendisine bazan hoş adam denildiğini duydu, ama mutluluğu bu kelimeden daha ileri gitmedi hiç.

Şöyle böyle 1810 dan 1816 ya kadar süren bu altı yıl boyunca, Pons iyi yemek yemek, davet edilmek şıbbi, sonu kötü olan bir alışkanlık edindi. Onu çağırana büyük masraflar ediyor, turfanda şeyler buluyor, en iyi şaraplarını açıyor, tathya, kahveye, liköriye dikkat ediyor, ellerinden geldiği kadar onu ağırılıyorlardı. İmparatorluk günlerinde Paris'i dolduran kiralaların, kraliçelerin, prenslerin haşmetinden geri kalmak istemiyen birçok aileler de, davetlilerini ancak bu kadar ağırlyabilirlerdi. O zamanlar kırala ve halleri-

⁴⁶ Molière, Adamcıl adlı eserinin 4 üncü sahnesinde, bir âşğın sevgilisini nasıl gördüğünü Eliante'ya şöyle söyletıyor: "...sevenlerin her zaman sevgililerini gövdükleri görülür. Yanık gönüllüler sevdiklerinde hiçbir kusur bulmaz, onların her şeyini iyi, hoş görürler, kusurlarını kemal sayarak, bunlara sevdiklerinin lehine adlar takmak yolunu bulurlar: Soluk bir yüzü beyazlıkta yasemine benzetirler; korkunç bir kara yağza, tatlı kişmiri derler; zayıf, onlar için endamlıdır; rahat yürür ve hareket eder; şişmanı, ihtişamlı bulurlar pek az kirli bir kadına ihmal edilmiş bir güzellik derler; devanası gibi iri bir kadın gözlerine ilâhe gibi görünür; bodur kadın, göklerdeki harikaların küçülmüş bir örneğidir; gururlunun gönlü taç giymeye lâ-yıktır; hilebaz zekidir; hiç konuşmıyanı edepli, hayai kurucudur. Aşkı sonsuz olan bir sevdalı, sevdiğinin kusurlarına varıncaya kadar her şeyini işte böyle sever.

ne çok özenirler, her şeyde ona benzemeye çalışırlardı; tıpkı bugün meclis ve onun şekline özenerek keten şirketi, şarap şirketi, ziraat kurumu, sanayi kurumu ve saire gibi bir sürü reisli muavinli, kâtipli müesseseler kurulduğu gibi. Bu yolda şirket halinde şifacılar yaratmak için, sosyal yaralar aramaya kadar gidildi! Bu şekilde terbiye edilmiş bir mide ahlâk üzerine tesir eder elbette, onu yemeklerin nefaseti nispetinde bozar. Yüreğinin her kıvrımına girmiş olan zevk, iktidarı eline geçirir, iradeye, onura saldırır, her ne bahasına olursa olsun, tatmin edilmek ister. Lezzetli yemeklere düşkün bir ağzın istekleri hiç tasvir edilmemiştir. Yaşama vasıtası olmasından ötürü edebî tenkidin elinden kurtulmuştur; ama, bu yolda bir yığın insanına parasız kalmış olduğu gözönüne getirilmiyor. Sofra bu bakımdan âşiftenin rakibidir Paris'te; zaten sofraya, aşifte de masraftır. Artistlik değeri azalana Pons, ezeli davetli oluştan, davetsiz misafir haline düşünce, böyle güzel sofralardan iki franga yemek veren bir lokantanın eski Ispartalılara özgü yavan yemeğine geçmek, imkânsız oldu onun için. Ne acı! hürriyetinin böyle büyük fedakârlıklara bağlı olduğunu düşününce, çok üzüldü, iyi yaşamaya, turfanda şeyleri zamanında tatmaya, nihayet dikkatle hazırlanmış güzel yemekleri bulmak için, mânalı bir halk deyimiyle, *mideye indirmeye* devam etmek için, en büyük alçaklıkları yapabileceğini hissetti. Oradan buradan geçinen, kursağı dolu olarak çekilip giden, teşekkür olarak da bir hava cıvıldayan kuş, toplumun sırtından böylece geçinmekten bir çeşit zevk te alıyordu; toplum ne istiyordu ondan buna karşılık? Bir az şaklabanlık!

Evinden nefret eden ve bu yüzden başkalarının evinde yaşayan bütün bekârlar gibi, o da, toplum içinde gerçek duyguların yerini tutan o basmakalıp sözlere, yüz hareketlerine alışmış olduğu için, övücü sözleri ufak para harcar gibi harcardı; üstelik şahıslara karşı nezaketin gerektirdiği alışılmış sözlerle yetinir, onların özel hayatlarına burnunu sokmazdı.

Bu az çok çekilir hayat da on yıl kadar sürdü; ama ne yıllardı onlar! Yağmurlu son bahar gibi bir şey. Bütün bu süre boyunca, Pons, gittiği evleri aşağı yukarı kendisine muhtaç ederek bedava yemek yiyecek sofralar buldu. Bir yığın siparişin altından kalkmak, çoğu zaman kapıcıların, hizmetçilerin yerini tutmak gibi sonu kötü bir yol tuttu. Birtakım alışverişlere memur edilince, bir ailenin diğer bir aile içinde namuslu, günahsız casusu haline geldi; ne varki bu işlerin, bu küçülmelerin hiçbirini minnettarlıkla karşılanmadı.

— Pons bekârdır, diyorlardı; zamanını neye harcıyacağını bilmez, bizim hesabımıza sağa sola koşmak onun için ne devlet! Eöyle yapmasa hali ne olurdu?

Çok geçmeden yaşlı insanların çevrelerinde yarattıkları soğukluk kendini gösterdi. Bu hava bulaşıcıdır, ruh âleminde etkisini gösterir, hele ihtiyar çirkin ve yoksul olursa. Bu da üç kat ihtiyar olmak değil de, nedir? Onun için artık hayatın kışı oldu bu, hem de parmak uçlarının donması ile birlikte, burnu kızartan, yanakları sararıp solduran bir kışı!

1836 ile 1843 arası Pons yemeğe az çağrıldığını gördü. Sırttan geçineni aramak şöyle dursun, her aile vergi gibi soğuk karşılıyordu onu; onun hareketleri-

ne aldırış eden yoktu, hattâ gördüğü açık hizmetlere bile. Adamcağızın yemeğe gittiği ailelerin hepsi de sanata karşı saygısız oldukları, sade sonuçlara karşı hayranlık duydukları için, değerli olarak onların gözünde sade 1830 dan bu yana elde ettikleri şeyler vardı: servet ya da yüksek sosyal mevkiler. Pons'un da, zekâ veya dehanın burjuvalara verdiği korkuyu onlarda uyandırmak için ne zekâsında, ne de hareketlerinde yeterince bir yükseklik olmadığından, zamanla, büsbütün hor görülen bir adam olmadı ise de, değersiz bir kesildi. Elbette her ne kadar bu çevrelerde büyük acılar duyuyorduysa da, onları hiç kimseye açmıyordu bütün sıkılgan insanlar gibi. Sonra derece derece duygularını susturmaya, kalbini içersine sığındıran bir tapınak haline getirmeye alışmıştı. Bu olaya, derin görüşlü olmıyan insanların çoğu bencillik adını verirler. Aslında da, içine kapanmış bir adanla bencil adam arasında oldukça büyük benzerlikler vardır: bu yüzden dedikoducular iyi yürekli insanlara karşı haklı gibi görünürler; hele Paris'te, kimsenin incelemeye yanaşmadığı, her şeyin bir dalga gibi hızlı, her şeyin bir kabine gibi çabuk gelip geçtiği bu şehirde!

Pons'un kendisine geriden indirilen bencillik darbesi altında ezilmesi bundan oldu; insanlar suçlu bulduklarını ne yapar yapar mahkûm ederler. Haksız yere gözden düşen sıkılgan insanlara bu duygunun ne kadar acı verdiğini bilen var mı acaba? Sıkılganlığın acı taraflarını kaleme almayı kim akleder ki!... Her gün biraz daha kötüleşen bu durum, küçültücü fedakârlıklarla yaşıyan bu zavallı müzisyenin yüzünde okunan hüznü açıklar. Ne varki bir tutkunun gerek-

tirdiği alçaklıklar o oranda birer bağ olur; tutku ne kadar alçalmalar yaptırırsa, o kadar da insanı bağlar, nefisten yapılan bu fedakârlıkları sanki ideal fakat menfi bir hazine haline getirir, insan da bu hazine içinde kendini mutlu hisseder. Budalalık örneği bir burjuvanın küstah ve koruyucu bakışlarına dayandıktan sonra, Pons, Porto şarabı ile dolu kadehi tatlı tatlı içer, kızarmış ekmekli bildircinin tadına varırken, içinden:

— Pek de pahalıya malolmadı! derdi.

Bununla beraber, ahlâkçının gözü, bu yaşayış biçiminde hafifletici nedenler görür. Gerçekten, bir insan herhangi bir memnunluk duygusu ile yaşar ancak. Tutkusuz bir kimse, kusursuz bir varlık, bir ucubedir; henüz kanadları olmıyan bir yarım melek. Katolik mitolojisinde meleklerin başları vardır sadece. Yeryüzünde kusursuz adam, sıkıcı Grandisson'dur;⁴⁷ böyle biri için sokak yosması bile bir his duymaz. İtalya'da başından geçen birkaç serüven bir yana bırakılırsa, - bu başarılarla da muhakkak iklim sebep olmuştur. - Pons kendisine gülümsiyen bir kadın görmemiştir. Birçok erkeğin acı kaderidir bu hal. Pons doğuştan bir ucube idi. Anasıyle babasının yaşlandıkları zaman dünyaya getirdikleri bir çocuktü, o da bu anevsimsiz doğuşun izlerini ölü bir beniz üzerinde taşıyordu. Öyle bir beniz ki, ilmin bazı ucubeleri sakladığı o ispiroto dolu kavanozda buruşmuşsa benziyordu.

⁴⁷ Grandisson: İngiliz yazarlarından Richardson'ın bir tipi ve romanının adı; yazar bu romanda fahişetli bir adamın ideal tipini yaratmak istemiştir.

İnce, hulyalı, şefkatli bir ruhu olan, yüzünün kendisine zorla verdiği karakteri benimsemek zorunda bulunan bu artist, sevilmek umudunu kökünden kaybetmişti. Bu bakımdan, bekârlık zevkten çok, bir zorunluluk oldu onun için. Faziletli papazların da bir günahı olan midesine düşkünlük bu durumda ona kollarını açtı; o da bu kucağa sanat eserleri aşkına, müzik sevgisine kendisini bıraktığı hevesle atıldı. İyi yemekler ve antika eserler onun için bir kadının vereceği zevkin ufak ölçüde karşılığı oldu. Müziği buna katmak doğru olmaz, müzik mesleği idi onun. Gelin de mesleğini seven bir adam bulun! Zamanla, meslekte evlenme gibi bir hal alır, insan yalnız sıkıcı yönlerini hissetmeye başlar.

Brillat-Savarin⁴⁸ taraf tutarak, iyi yemek meraklılarının bu eğilimini hoş gösterecek nedenler bulmuştur. Bununla beraber, sofrada duyulan gerçek zevk üzerine belki de yeterince durmuş değildir. İnsan kuvvetlerini harekete getiren sindirim, bir iç savaşıdır: bu savaş, yemek meraklılarında, aşkın verdiği en yüksek hazlarla birdir. Hayat gücü öylesine büyük bir faaliyet gösterir ki, beyin, karın boşluğundaki ikinci beyin hesabına silinir, sermest oluş da bütün meleklerini durmuş olmasından ötürü kendisini gösterir. Bir boğa yiyerek tıka basa doymuş boğa yılanları, öylesine mest bir haldedirler ki, o anlarda kolaylıkla öldürülürler. Kırkını geçmiş hangi adam yemekten sonra çalışmak cesaretini gösterebilir? Büyük adamların az yemeleri

⁴⁸ Brillat - Savarin: Yemek meraklısı bir Fransız yazarı. (1755 - 1826).

bundandır. Tehlikeli bir hastalığın nekahat devresinde olan hastalara o kadar az ve belli yemekler verirler ki, onlar, tek bir piliç kanadının verdiği bir çeşit mide hoşluğunu sık sık farketmişlerdir. Bütün hazı midesinin çalışmasında toplamış bulunan akıllı uslu Pons nekahat devresindeki bu hastalar durumunda idi hep. "Güzel bir yemekten alınabilecek bütün tatlı duyguları beklerdi; o güne kadar da onları her gün için sağlamıştı. Hiç kimse bir alışkanlığa veda etmek cesaretini gösteremez. Kendilerini öldürmeye kalkanların birçoğu her akşam domino oynamaya gittikleri kahveyi gözlerinin önünde canlandırınca ölümün eşliğini aşamamışlardır.

V

Çifte kumrular

1835 te, tesadüf, Pons'un kadınlardan gördüğü algisizliğin öcünü aldı; bir yaşlılık dayanağı verdi ona. Doğuştan yaşlı olan bu adam, dostlukta, hayat için bir destek buldu, toplumun kendisine izin verdiği biricik evlenmeyi yerine getirdi, kendisi gibi yaşlı, müzisyen bir adamla birleşti. La Fontaine'in o tanrısal "fable" i¹⁰ mevcut olmasaydı, bu çizdiğimiz arkadaşlı-

¹⁰ Fable: İçinde ders olan manzum bir masalıdır. La Fontaine "fable" leri ile ün salmıştır. Onlardan birinin başlığı *İki Dost*'tur. Şair bunda birbirine dostluğun en gerçek bağları ile bağlı bulunan, uykusunda dostunu mahzun görünce gece yarısı onun evine koşan, bu harekete aynı sıcak ilgi ile mukabele eden iki dosttan içi titriyerek bahseder.

ğa başlık olarak *iki dost* başlığını verirdik. Ama o zaman bu edebî bir cinayet, mukaddes bir şeye karşı saygısızlık olmaz mıydı? Her gerçek yazar böyle bir davranıştan kaçınır. Fabuliste'imizin,⁵⁰ hem ruhunun bir sırrı hem de hülyalarının bir deyimi olan bu şaheseri. bu başlığa ebedî olarak hak kazanmıştır. Şairin, başına *iki dost* kelimelerini koyduğu sahife, mukaddes özel mülklerden biri, matbaacılık devam ettiği sürece her kuşağın içerisine saygıyla gireceği bütün insanlara ziyaretgâh olacak bir tapınaktır.

Pons'un dostu bir piyano öğretmeni idi. Bu adamın hayatı ve alışkanlıkları kendininkileriyle öylesine iyi bağdaşıyordu ki, Pons bu arkadaşlığın verdiği mutluluğu düşünerek ona çok geç rasladığına üzülüyordu; çünkü bir kız okulunda, ödül dağıtıldığı bir gün temeli atılan tanışmaları, 1834 te olmuştu. Belki hiçbir zaman iki ruh, Tanrı istemediği halde, kaynağı cennette olan insan okyanusunda, böylesine birbirine eşit raslanmamıştır. Bu iki müzisyen az zamanda birbiri için bir ihtiyaç oluverdiler. İçlerini karşılıklı döktükleri için sekiz günde iki kardeş gibi oldular. Kısaca, Schmucke⁵¹ yeryüzünde bir başka Pons olabileceğine ne kadar inanmıyorsa, Pons ta bir başka Schmucke olabileceğine o kadar inanmıyordu. Bu iyi kalbli iki insanı çizmek için söylediklerimiz yeterdi, ama bütün zekâlar

⁵⁰ Fabuliste: Fable yazana denir.

⁵¹ Wilhelm Schmucke, d'Anspach kilisesinde çalıştıktan sonra Paris'e müzik öğretmeni olarak geldi. Yüksek tabakadan birçok genç kıza hocalık etti. Schmucke, Balzac'ın diğer eserlerinde de vardır.

sentezin bu kadar kıyasından zevk almazlar. Güç kananlar için ufak bir açıklama şart.

Bu piyanist, bütün piyanistler gibi Alman'dı, büyük Listz, büyük Mendelssohn gibi Alman, Steibelt, Mozart ve Dusseck gibi Alman; Meyer, Doelher gibi Alman, Thalberg gibi Alman; Dreschok gibi, Hiller, Léopold Mayer gibi, Crammer, Zimmermann ve Kalkbrenner, Herz, Woetz, Karr, Wolff, Pixis, Clara Wieck gibi ve özellikle bütün Almanlar gibi Alman'dı.⁵² Schmucke büyük bir besteci idi, ama bir öğretmen olmaktan da ileri gidemiyordu, çünkü yaradılışında, virtüöz olarak dinleyicilerin önüne çıkmak için dâhiye gerekli olan cesaret yoktu. Birçok Almanın sâflığı sürekli değildir, biter. Onlarda belli bir yaşta kendini gösteren sâflık, nasıl bir kanal için lâzım olan su, suyun bol olduğu yerden alınır, gençliklerinin kaynağından alınmış ve oradan kalmaz; onlar, kendilerine karşı duyulabilecek emniyetsizliği yoketmede, ilimde, sanat veya ticarete kısaca her şeydeki başarılarına artırmada faydalanırlar bundan. Fransa'da bazı kurnaz kimseler, bu Alman sâflığının yerine Parisli bakkalın kafasızlığını koyarlar. Fakat nasıl ki Pons farkında olmadan üzerinde İmparatorluğun kalıntılarına muhafaza etmişse, Schmucke de, çocukluktaki sâflığına öyle muhafaza etmişti. Bu asıl, bu su katılmamış Alman, hem virtüöz, hem de dinleyici idi: müziği kendisi için çalardı. Paris'te de, bülbülün ormanında oturması gibi oturuyordu; cinsinin tek temsilcisi olarak ötüyordu orada yirmi yıldan beri; bu hal Pons'ta kendisine

⁵² Bütün bu Alman ve piyanist olan müzisyenler Paris'e ya öğrenmek, ya da öğretmek için gelmişlerdir.

benziyen birini bulduğu ana kadar sürdü. (*Bir Havva Kızı adlı romanıma bakılsın.*)

Pons'un da, Schmucke'un da yüreğinde ve karakterinde Almanların bir özelliği olan o çocukça duygulardan bol bol vardı: Örneğin çiçek tutkusu, tabii olaylara karşı duyulan o tapma hissi; ki, gözlerinin önünde büyük ölçüde bulunan manzarayı küçük ölçekte görmek için bahçelerine iri şişeler saplamaya sevkeder onları, ilmi araştırmalara karşı bir vergi ki, evinin avlusunda, kuyunun kenarındaki yaseminin altında, kendisine sırttan bir gerçeği bulmak için, Cermen bilginine, getirleri ayağında, yüz küsur kilometre yol yürütür; nihayet hilkatın önemsiz olaylarına ruhî bir anlam vermek ihtiyacı ki, bu da, Jean-Paul Richter'in⁵³ izahı mümkün olmıyan eserlerinin, Hoffmann'ın⁵⁴ basılmış acayip nıkâyelerinin ve dibinde olsa olsa bir Almanın bulunduğu, uçurumlar kadar da derinleştirilen en basit meselelerin etrafına Almanyâ'nın yığın yığın kitaplarla çektiği parmaklıkların doğmasına sebep olur. İkisi de katolik oldukları için, beraber kiliseye gidiyor, dinî ödevlerini, günah çıkaran papaza söyleyecek günahı olmıyan çocuklar gibi yerine getiriyorlardı. İkisi de, fikir ve duygular söz için ne ise, Tanrının dili olan müziğin de fikir ve duygular için öyle olduğuna kuvvetle inanıyorlar, bu alandaki özel kanılarını birbirine ispat için, karşılıklı müzik partileri düzenliyor, bu yolla aşıklar biçiminde uzun uzun konuşuyorlardı. Pons ne kadar

⁵³ Jean-Paul Richter: Bir Alman yazarı. (1763 - 1825)

⁵⁴ Hoffmann: Bir Alman yazar ve müzisyeni (1776 - 1822).

dikkatli ise Schmuckede o oranda dalgındı. Pons bir koleksiyoncu ise, Schmucke de hayalperestti; biri en güzel somut şeyleri kaybolmaktan kurtarıırken öteki de soyut olan güzel şeyleri inceliyordu. Schmucke Rossini'nin, Bellini'nin, Beethoven'ın Mozart'ın bir cümlesini ve duygu âleminde bu müzikal cümlelerin kaynağına da, karşılığı nerede bulunuyor acaba diye düşünerek burnunu silmek için bile mendil elinde beklerken, Pons bu süre içinde porselen bir fincan bulup satın alıyordu. Schmucke bütçesini eğlencelerine göre düzenlediğinden, Pons da ihtirası yüzünden müsrif olduğundan, her ikisi de aynı sonuca varıyorlardı; her yılın Saint-Sylvestre yortusunda⁵⁵ keselerinde metelik kalmıyordu.

Bu dostluk olmasaydı, Pons belki üzüntülerine dayanamaz, ölürdü; kendi yüreğinin acılarını dökecek başka bir yürek bulunca, hayat onun için dayanılır bir hal aldı. Schmucke'a içini döktüğü ilk gün, iyi yürekli Alman kendisi gibi yapmasını, pahalıya mal edilen yemekler için dışarıya gidecek yerde, evde ekmek peynirle geçinmesini salık verdi ona. Ne yazık ki, Pons Schmucke'a yüreğiyle midesinin birbirine düşman olduklarını, midenin yüreğe acı veren hallerden hoşlandığını, kadın düşkünü bir adama nasıl eziyet edeceği bir metres lâzımsa, kendisine de her ne bahasına olursa olsun iyi bir yemek lâzım olduğunu söylemek cesaretini gösteremedi. Ama Schmucke anladı bunu zamanla; zamanla diyorum, çünkü adamcağız Almandı, onca Fransızlara vergi olan çabuk anlamak kabiliyeti yoktu; anlayınca da zavallı Pons'u daha çok sevdi. Dün-

⁵⁵ Saint-Sylvestre yortusu: Aralık ayının 23'ünde olduğuna göre yazar yıl sonunda demek istiyor.

yada iki dosttan birinin kendisini ötekinden daha üstün hissetmesi kadar hiçbir şey dostluğu kuvvetlendirmez. İyi yemek hastalığının dostunda ne kadar şiddetli olduğunu farketdiği anda, Schmucke'un ellerini oğuşturduğunu görecek bir meleğin, bir şey söylemeye hakkı olamazdı. Çünkü ertesi gün, iyi yürekli Alman sofrayı, pizzat gidip aldığı iyi şeylerle süsledi ve her gün dostu için yeni yeni yiyecekler bulmaya çabaladı; çünkü birleştikleri günden bu yana kahvaltıyı birlikte ediyorlardı her sabah.

İki dostun, hiçbir şeye hiçbir zaman saygı göstermeyen Parislilerin alaylarından kurtulduklarını düşünmek için Paris'i tanımamak gerekir. Schmucke'la Pons zenginlikleriyle yoksulluklarını bir araya getirerek beraber oturmak gibi tutumlu bir çareye başvurmuşlardı; böylece, Marais'deki sessiz Normandie sokağında, sessiz bir evin benzeri görülmemiş bir biçimde bölünmüş bir dairesinin kirasını yarı yarıya ödüyorlardı. Çoğu zaman birlikte çıktıkları, aynı caddelerden yan yana geçtikleri için, mahallenin aylakları çifte kumrular adını takmışlardı onlara. Bu takma ad burada Schmucke'u çizmekten kurtarıyor bizi; Vatican'daki meşhur *Niobé'nin süt anası* heykeli La Tribune'deki *Venüs* heykeline nazaran ne ise, Schmucke ta Pons'a nazaran o idi.⁵⁶

Oturdıkları evin kapıcısı Madame Cibot, çifte kumrulara mihverlik ediyor, evi o çekip çeviriyordu; yalnız bu iki varlığın sonu olan dramda bu kadının

⁵⁶ Bu iki heykel birbirine tamamiyle zıddır: *Niobé'nin* sütannesesi şişman, *Venüs* ise ince... Schmucke de Pons'a göre çok şişman bir adamdır.

öyle büyük bir rolü var ki, portresini çizmeği, onun bu drama girdiği ana bırakmak daha uygun olur.

Bu iki varlığın soyut yönleri hakkında henüz söylemediğimiz noktaları, okuyucuların yüzde doksan tokuzuna, XIX. yüzyılın kırk yedinci senesinde kavratmak, işin asıl güç tarafıdır; bu da tren yollarının yapılması ile meydana gelen iktisadî gelişmeden ileri geliyor herhalde. Hem kolay, hem de güç bir iştir bu. Çünkü mesele, bu iki yüreğin aşırı incelikleri hakkında bir fikir vermektir. Bizden aldıklarına bir karşılık olsun diye Railways'le ilgili bir benzetme yapalım: bugün katarlar raylar üzerinde kayarken görünmez kum tanelerini ezerler. Yolcuların farkına bile varmadıkları bu tanelerden birini onların böbreklerine sokun, mesane hastalığı denilen en dayanılmaz bir hastalığın yarattığı acıları duyarlar; ölen bile olur bundan. Şimdi, demiryolu politikasına bir lokomotif hızı ile atılmış olan toplumumuz için kum tanesi olan şey, -ki bununla o meşgul bile olmaz- bu iki varlığın lifleri arasına her an ve her fırsatta atılınca, o mesane hastalığını sanki yüreklerinde meydana getiriyordu. Başkalarının acılarına karşı son derece hassas oldukları için, her biri, bu acılar karşısında güçsüzlükten gözyaşı döküyordu; kendi öz duyguları için de hastalığa varan aşırı bir hassasiyetleri vardı. Ne yaşlılık ne de Paris'in gözler önünde cereyan eden sürekli dramaları, hiçbir şey bu iki taze, sâf, çocuk ruhunu katılaştırmamıştı. Bu iki varlık hayat yolunda ilerledikçe, iç acıları da o oranda yakıcı oluyordu. Ne yazık ki, hiçbir aşırılığa kapılmıyan temiz yaratıklarda, rahat mütefekkirlerde ve gerçek şairlerde de, böyledir bu.

İki yaşının hayatlarını birleştirdikleri günden bu yana hemen hemen aynı olan meşguliyetleri, Paris'te araba atlarını ötekilerinden ayırdeden o kardeş kardeş iş görme şeklini almıştı. Yazın da, kışın da saat yediye doğru kalkarlar, kahvaltıdan sonra, kız okullarındaki derslerini vermeğe giderler, gerekirse, bu derslerde birbirinin yerini tutarlardı. Öyleye doğru, prova varsa, Pons tiyatroya gider, yoksa, bütün boş zamanlarını dolasmaya harcardı. Sonra, iki dost, akşam tiyatrodaki buluşurlardı... Pons Schmucke'u da aynı tiyatroya yerleştirmişti: bu iş de şöyle olmuştu.

VI

Her zaman görülen hallerden: sömürülen bir adam

Pons, Schmucke'a rasladığı günlerde, kendisi istemediği halde, tanınmamış kompozitörler için maresaflık rütbesi gibi bir şey olan bir orkestra şefliği elde etmişti. Bu yer ona o günlerde bakan bulunan Popinot sayesinde şöyle sağlanmıştı. Temmuz ayaklanmasının bu burjuva kahramanı, bir gün Paris'te arabası ile dolaşırken, eski gençlik arkadaşlarından birine rastladı; onu, zavallı bir halde, bacaklarında supiyesiz⁵⁷ bir pantolon, sırtında rengi kaybolmuş bir redingotla ve ufak tefek sermayelerle çok büyük işler peşinde görünce, hayatta muvaffak olmuş bir adam olarak yüzü kızardı, ona bir tiyatro imtiyazı verdirtti. Eskiden seyyar tüccarlık eden, adı da Gaudissart olan bu dostun, büyük

⁵⁷ Supiye: pantolunu gergin tutmak için o zamanlarda moda olan ve ayacağın altından geçen lâstik.

Popinot ticaret evinin yükselişinde çok önemli rolü oynamıştı geçmişte. İki kere bakanlık ettikten sonra, kont ve senatör olan Popinot, *meşhur Gaudissart*'ı⁵⁸ tanıma mazlıktan gelememişti. Daha da ileri gidip dostunu elbiselerini yeniliyecek, kesesini dolduracak bir duruma getirmek istedi; çünkü politika, ne de mevki krizi bu eski koku tüccarının yüreğini değiştirmemişti. Kadına her zaman düşkün olan Gaudissart, o günlerde iflâs halinde bulunan bir tiyatronun imtiyazını istedi: Bakan bu imtiyazı verirken güzel cinsin eski meraklılarından birkaçını da ona göndermeyi ihmal etmedi; bu adamlar, artist kadınlardan, içinde aşk alışverişi olan sağlam bir kumpanya kuracak kadar zengindiler. Popinot konağının asalaklarından olan Pons da, bu imtiyazın karşılığı olarak ondan faydalananlardan biri oldu. Böylece büyük bir servete ulaşan Gaudissart kumpanyası, 1834 de, bulvarlarda büyük bir fikri gerçekleştirmeğe niyetlendi: halk için bir opera, baleler ve cinli perili oyunlar için, biraz da kompozitör olan orta derecede bir orkestra şefine ihtiyaç vardı. Gaudissart kumpanyasının yerini aldığı tiyatro idaresi çoktan iflâs etmiş olduğundan, notaları kopya edecek bir adam bile yoktu. Bunun üzerine Pons Schmucke'ü, kopya işlerini üzerine alan bir adam sıfatı ile tiyatroya soktu. Bu kopya işi de ciddi bir müzik bilgisi isteyen nankör bir meslektir. Pons'un öğüdü üzerine Schmucke, Opera - Komikte bu kısmın şefi ile anlaştı,

⁵⁸ Bu adam Balzac'ın (César Birotteau) romanında ve yazarın İnsanlık Komedişi adı altında toplanan belli başlı eserlerinde esaslı bir kişi olduğu için yazar meşhur diyor.

kopya işinin makine ile ilgili tarafından kurtuldu. Schmucke'la Pons'un birleşmesi parlak bir sonuç yarattı. Bütün Almanlar gibi armonide çok kuvvetli olan Schmucke, Pons tarafından bestelenen parçaların partitasyonları için çok faydası dokunuyordu. Müzikten anlıyanlar bir iki güzel oyunda çalınan yeni kompozisyonlara hayran olunca, bestecilerinin kimler olduğunu aramadan, *ilerleme* kelimesi ile açıkladılar bunu. Pons'la Schmucke, kimi insanların kendi banyolarında boğulmaları gibi, şeref bulutlarının arkasında silindiler. Paris'te hele 1830 dan bu yana, her ne de olursa olsun, ürkütücü bir rakip kitlesi ile boğuşmadan, hem de esaslı bir şekilde boğuşmadan kimse ulaşamıyor başarıya: pazularda aşırı bir gücün bulunması gerekir; iki dost ise, her çeşit tutkuyu önliyen o mesane hastalığı gibi bir hastalık yüzünden zayıftılar, yürekçe.

Çoklukla, Pons tiyatroya saat sekize doğru giderdi; bu saat, orkestra şefinin yönetmesini şart kılan gözde piyeslerin oynandığı saattir. Küçük tiyatroların çoğunda bu gibi gecikmelere göz yumulur; ama Pons bu hususta daha da rahattı, çünkü tiyatro idaresiyle olan münasebetlerinde çıkarını hiç düşünmezdi. Sonra gerekince Schmucke doldururdu onun yerini. Gitgide Schmucke'un orkestradaki yeri sağlamlaştı. Meşhur Gaudissart, Pons'un iş ortağının hem değerini, hem de yararını anlamıştı; ama dışarı vurmazdı bu hissini. Büyük tiyatrolarda olduğu gibi orkestraya bir de piyano katmak zorunda kalınmıştı. Schmucke tarafından parasız çalınan piyano, orkestrada şef kürsüsünün yanına yerleştirilmişti; bu gönüllü müzisyen de orada yer alırdı. İhtirası ve iddiası olmıyan bu iyi yürekli

Almanı tanıyınca, bütün müzisyenler sevdiler onu. Tiyatro idaresi, bulvar tiyatrolarında bulunmıyan, fakat çoğu zaman kaçınılmaz olan piyano, viola - lamur, korangle, violonsel, harp, İspanyol raksları için kastenyet, zil ve başkaları gibi Sax'ın⁵⁸ yarattığı araçları çalma işini Schmucke'a verdi. Almanlar, istiklâl araçlarını çalmasını bilmezler ama, tabii olarak bütün müzik araçlarını çalmasını bilirler.

Tiyatroda çok sevilen iki yaşlı artist, filozoflar gibi yaşıyorlardı orada. Bir tiyatronun üyeleri arasında, aktör ve aktrislerle karışmış bir bale gurupu da bulununca, normal olarak mevcut olacak kötülükleri hiç görmemek için gözlerinin önüne bir perde çekmişlerdi; zaruret ve kazanç kaygısı ile bir araya getirilmiş bu karışık ve iğrenç artist topluluğu, müdürler, yazarlar ve müzisyenler için bir azaptır. Başkalarından gördüğü saygı ve başkalarına karşı gösterdiği saygı, iyi ve alçak gönüllü Pons'a herkesin itibarını kazandırmıştı. Zaten, her toplumda saf bir hayat, lekesiz bir dürüstlük en kötü yüreklipleri bile bir çeşit hayranlık duymaya iter. Paris'te, yüksek bir fazilet, iri bir elmas ya da az bulunan bir nesne kadar itibar görür. Hiçbir aktör, hiçbir yazar, ne kadar saygısız olursa olsun hiçbir dansöz, gerek Pons'a, gerek dostuna karşı en ufak bir oyun oynamayı ya da kötü bir şaka yapmayı aklından geçiremezdi. Pons sigara salonunda görünürdü arasıra, ama Schmucke orkestraya giden yer-

⁵⁸ Sax: 1791 de doğmuş 1856 da Paris'te ölmüş müzik araçları yapan bir Belçikalı. Yarattığı araçlara içinde kendi adı da bulunan adlar takmıştır. Saksafon gibi.

altı yolundan başka yol tanımazdı. Bir temsilde bulunursa, perde aralarında sâf yaşlı Alman, salona korka korka bakar, Strasbourg'da doğmuş ve Khel'li bir Alman ailesinin çocuğu olan birinci flütçüye, hemen her zaman ön sıraları dolduran acayip kimseler hakkında sorular sorardı.

Toplumsal eğitimi bu flütçü tarafından ele alınan Schmucke'un çocuk muhayyilesi, yosmaların efsanevi mevcudiyetini, on üçüncü semtte⁶⁰ gizlice evlenme imkânlarını, bir baş artistin edebileceği israfları, tiyatrodaki yer gösteren kızların gizli kapaklı ticaretini kabul etmeğe başladı yavaş yavaş. Hafif kötülükler bu meziyetli adama, Babil'e yaraşır ahlâksızlıkların en son şekilli gibi göründü; o bunlara, Çin arabesklere⁶¹ bakar gibi bakıp gülümsüyordu. Kurnaz kimseler, Pons'la Schmucke'un, moda olan bir kelimeyi kullanarak söyliyelim, sömürüldüklerini anlarlar kolayca; yalnız paraca olan kayıplarına karşılık itibar ve iyi muamele görüyorlardı.

Gaudissart kumpanyasına para kazandırmaya başlayan bir balenin başarı ile oynanmasından sonra, müdürler Pons'a Benvenuto Çellini⁶² tarafından yapılmış olduğu sanılan gümüş bir gurup yolladılar; bu guru-

⁶⁰ Paris önceleri on iki semte ayrılmıştı. Sonra genişleyince, semt sayısı yirmiye çıktı. Balzac zamanında on üçüncü semtte evlenmek demek, evlenme formalitelerinden kurtulmak demektir. Semt sayısı 20 olunca, şimdi 21 inci semtte evlenmek denir.

⁶¹ Arabesk: Arap tarzında ve acaip şekillerde nakış, oyma ve süsleme.

⁶² Benvenuto Çellini: Ünlü İtalyan gravör ve heykeltıraşı (1500 - 1571).

pun korkunç fiyatı tiyatronun toplantı salonunda konuşma konusu olmuştu. Korkunç fiyat da bin iki yüz franktı! Zavallı adamcağız bu armağanı geri vermek istedi! Kabul ettirinceye kadar akla kararı seçti Gaudissart ve kumpanya ortağına:

— Ah! bu adam gibi aktörler de bulabilseydik!.. dedi.

Bu iki adamın görünüşte çok sakın olan yaşayışları yalnız bir zaaf yüzünden bozuluyordu; bu da, yemeği misafir olarak bir evde yemek gibi Pons'un duyduğu ve her şeyi feda ettiği o amansız ihtiyacı. Pons'un dışarı çıkmak için giyindiği sırada evde bulunan iyi yürekli Almanın bu kötü alışkanlığa üzülmesi ve sık sık:

— Böyle olduğuna göre, bari biraz et tutsaydı, neyse ne! demesi bundandı.

Dostunu bu küçültücü huydan vazgeçirmek çaresini düşünürdü Schmucke; gerçek dostlar, soyut bakımdan, köpeklerin koku alma duygularındaki olgunluğa sahiptirler; dostlarının duyduğu acının kokusunu alırlar, nedenlerini sezerler, ilgilenirler onlarla.

Sağ elinin küçük parmağında İmparatorluk günlerinde hoş görülmüş, ama bugün gülünç olan elmaslı bir yüzük taşıyan ve aşırı şair ruhlu, aşırı Fransız olan Pons'un yüzünde, Schmucke'un korkunç çirkinliğini azaltan o tanrısal sükûnet yoktu. Alman dostunun yüzündeki hüznünlü ifadede, sırttan geçinme işini gittikçe dayanılmaz hale getiren güçlüklerin günden güne artan izlerini görmüştü. Gerçekten de, 1844 yılının ekim ayında, Pons'un yemek yediği evlerin sayısı çok azdı elbette. Hısım evlerinin çevresi içinde do-

laşmak zorunda kalmış olan zavallı orkestra şefi, şimdi göreceğimiz gibi aile kelimesinin çerçevesini son derece geniş tutuyordu.

Eski gözde artist, Bourdonnais sokağının zengin ipek tüccarlarından Monsieur Camusot'nun birinci karısı ile kardeş çocuğu idi. Bu kadın, sarayın işlemecileri olan meşhur Pons kardeşlerden birisinin kızı ve biricik vârisi idi. Müzisyenin anasıyle babası da, Pons ticaret evini 1789 İnkılâbından önce kurduktan sonra, hissedar olmuşlardı. Bu ticaretevi, birinci Madame Camusot'nun babasından 1815 de, Monsieur Rivet tarafından satın alındı. On yıl önce ticaretten çekilen Monsieur Camusot, 1844 de, İmalâtçılar genel meclisi üyesi, milletvekili ve falan filândı... Bütün Camusot tayfası tarafından dost muamelesi gören Pons, ipek tüccarının ikinci karısından olan çocukları ile de kendisini kuzen saydı; oysa onun hiçbir şeyi, uzak hısımlı bile değildiler.

Camusot'nun ikinci karısı, Cardot'ların kızıydı; Pons, Cardot'ların kalabalık ailesi içine, Camusot'ların hısımlı sıfatı ile sokuldu; ikinci bir burjuva ailesi olan Cardot'lar, dışardan evlenme yolu ile katılanlarla birlikte, kudretçe Camusot'lardan aşağı kalmıyan kalabalık bir aileydi. İkinci Madame Camusot'nun kardeşi noter Cardot, Chiffreville'lerin kızıyle evlenmişti. Kimyasal maddeler kralı meşhur Chiffreville ailesi de toptancı koku tüccarının ailesi ile hısımlı olmuştu böylece; bu koku ticaretinin sahibi de, uzun zaman. Temmuz ihtilâlinin, bilindiği gibi, krallık adına bir politika içine sürüklediği Anselm Popinot'ydü. Elbette Pons, Camusot'ların ve Cardot'ların kuyruğunda

Chiffreville'lere, oradan da, hep kuzenlerin kuzeni olarak Popinot'lara yamandı.

Yaşlı müzisyenin son münasebetleri hakkındaki şu basit bilgi, onun 1844 de evlere hısım olarak halâ nasıl kabul edildiğini açıklar: önce senatör, eski ziraa: ve ticaret bakanı kont Popinot'lara; sonra eski noter ve Paris'in semtlerinden birinin belediye reisi ve milletvekili bulunan Monsieur Cardot'lara; sonra, milletvekili, Paris belediye meclisi ve imalâtçılar genel meclisi üyesi olan, senatör olma yolunu da tutmuş bulunan yaşlı Monsieur Camusot'lara; nihayet, her ne kadar kuzenin kuzeni ise de, Pons'un gerçek kuzeni olan, Camusot'nun ilk karısından oğlu bulunan Monsieur Camusot de Marville'lere.

Camusot, kendisini babasından ve üvey kardeşinden ayırdetmek için, de Marville malikânesini satın alarak onun asıl adını kendininkine katmıştı; 1844 yılında Paris kıralık adliyesinde bir dairenin başkanı bulunuyordu.

Eski noter Cardot, kızını, yerini alan Berthier adında biri ile evlendirdiği, Pons'un da adı evlenme mukavelesinde geçtiği için, yaşlı müzisyen onlarda yemek yeme imkânını noter huzurunda bir hak olarak kazandım, derdi.

İşte Pons'un hısımlarım dediği ve boğazını doyurma hakkını güçlkle muhafaza edebildiği burjuva çevresi bundan ibaretti.

Bu on evden artistin en iyi karşılanması gereken yer, başkan Camusot'nun evi, Pons'un en sıcak bir ilgi ile bağlı bulunduğu evdi. Ne yazık ki, kiral XVIII. Louis ile X. Charles'ın teşrifatçısı ölü Monsieur Thiri-

on'un kızı olan Madame Camusot, kocasının kuzeninin kuzeni olan adama hiçbir zaman iyi muamele etmemiştir. Pons'sa, bu korkunç hısımlı yumuşatmak için, epey uğraşmıştı; örneğin, Mademoiselle Camusot'ya bedava dersler verdiği halde biraz kızılca renkli olan bu kızıdan bir müzisyen yaratmayı becerememiştir. Pons elçeketinin altındaki değerli antika üzerinde olduğu halde kuzeni daire başkanının evine doğru koşuyordu o anda. Bu eve her girişinde kendisini Tuileries sarayında sanırdı; çünkü içinde ağır başlı yüksek memur havası bulunan bu evin göz alıcı yeşil perdeleri, soluk sincabî renkteki düşemeleri, kadife gibi parlak yün hahları, ağır mobilyesi çok büyük bir etki yapardı onun üzerinde. Acaip olan bir şey varsa, o da, Pons'un kendisini, Basse-du-Rempart sokağındaki Popinot'nun konağında daha rahat hissetmesiydi; oradaki sanat eserleri yüzündendi bu hiç şüphesiz. Eski bakan, yüksek mevkiye çıkmalı beri, güzel şeyleri toplamak merakına kapılmıştı; bunu, içinde en çirkin davranışları gizlice toplıyan politikaya bir karşılık olsun diye yapıyordu herhalde.

VII

Koleksiyoncuların binlerce hazarından biri

Başkan de Marville, Hanovre sokağında, on yıldır karısının, anasıyle babası öldükten sonra satın aldığı evde oturuyordu. Bu ana baba, yâni Monsieur ve Mademe Thirion, kızlarına yüz elli bin frank kadar bir para bırakmışlardı. Sokağa ve kuzeye bakan yüziz oldukça karanlık olan bu evin, avluya bakan geri kıs-

mı güney ışığından yararlanırdı; bu avlunun dip tarafında da güzel bir bahçe vardı Başkan, XV. Louis çağının en güçlü zenginlerinden birisinin oturmuş olduğu birinci katı olduğu gibi işgal ediyordu.

İkinci kat da zengin ve yaşlı bir bayana kiralanmış olduğundan, binanın, yüksek memurun ağırbaşlılığına uygun, sakin ve saygı uyandıran bir hali vardı. De Marville'lerin gözahçı malikânelerinin geri kalan parçaları eşlerine hâlâ Normandiya'da rastlanan pek büyük bir şato ile on iki bin frank getiren iyi bir çiftlikten ibaretti. Bunları satın almak için Camusot, yirmi yılda biriktirdiği parasından ve anasından kalan mirastan faydalanmıştı. Şatonun etrafında yüz hektarlık bir park vardı. Bugün ancak prenslere lâyük olan bu debdebe, başkana aşağı yukarı üç bin franga mal oluyor, sonunda da topraklar dokuz bin franktan fazla getirmiyordu. Bu dokuz bin frank, maaşına katılınca, başkana aşağı yukarı yirmi bin franklık bir gelir sağlıyordu o zamanlar; bu servet, hele ilerde, ilk karısından biricik çocuğu olması dolayısıyla babasının yarı servetine konacağı için ona yeter görünüyordu; ama Paris hayatı ve mevkilerinin gereği Monsieur ve Madame de Marville'i gelirlerinin hemen hemen hepsini harcamaya zorlamıştı. 1834 yılına kadar sıkıntıda kalmışlardı.

Bu açıklama, yirmi üç yaşında genç bir kız olan Mademoiselle de Marville'e yüz bin franklık drahom-sına ve ustaca ve sık sık fakat boş yere ileri sürülen müstakbel servet durumuna rağmen neden bir koca bulunamadığını ortaya koyar. Beş yıldan bu yana Pons, kızın annesinin bu husustaki sızlanmalarını dinliyor-

du: bütün yardımcı yargıçlar evlenmiş, yeni yargıçlar baba bile olmuşlardı. Daha önce Mademoiselle de Marville'in parlak geleceğini genç Vikont Popinot'nun bir türlü kamaşmasını bilmediği gözleri önüne sermişlerdi, ama boşuna; Lombards mahallesinin haris insanlarına göre, Temmuz İhtilâli, kiral hanedanının olduğu kadar bu koku kiralının yararına yapılmıştır.

Choiseul sokağına vardığı, tam Hanovre sokağının köşesini döneceği sırada, saf vicdanları burkan, onlara, bir jandarmaya rasladıklarında en büyük canilerin duydukları iç azabını duyurtan ve sırf Camusot'nun karısı acaba onu nasıl karşılayacak gibi bir histen doğan o izahı mümkün olmıyan heyecanı duydu Pons. Yüreğinin tellerini kemiren bu kum tanesi, sertliğini hiçbir zaman kaybetmemişti; tersine köşeleri gittikçe sivrileşiyor, evdekiler de bu köşeleri durmadan batacak hale getiriyorlardı. Gerçekten de, Camusot'ların Cousin Pons'a aldırış etmemeleri, aile içinde değerinin sifıra indirilmesi, hizmetçileri de etkiliyor, onlar da, saygıda kusur etmemekle beraber, onu yoksulların bir başka çeşidi gibi görüyorlardı.

Madame ve Mademoiselle Camusot'unun oda hizmetçisi, Madeleine Vivet adında kuru, sıska ve yaşlı bir kız, Pons'un baş düşmanıydı. Madeleine, gudde hastalığı sebebi ile suratının şiş olmasına rağmen, belki de, sırf bu hastalık ve boyunun engerek yılanı gibi uzun olması yüzünden Madame Pons olmayı kafasına koymuştu. Yaşlı bekârın gözleri önüne birikmiş yirmi bin frankını boş yere sermiş, Pons da gudde hastalığı olan bu mutluluğa yanaşmamıştı. Böylece, efendilerine hısım olmak istiyen bu hizmetçi parçası, zavallı

müzisyene en kötü oyunları oynardı. Örneğin, adamcağızın merdivenleri çıktığını duyunca, onun da işitebileceği bir şekilde hiç çekinmeden: "İşte yine geliyor davetsiz misafir!" diyebiliyordu. Uşağın yokluğunda sofra hizmetini görürken, parmağına doladığı adamcağızın bardağına az şarap, çok su koyuyor, şarabı dökmeden içebilmek zahmetini vermek amacıyle de bardağı ağzına kadar dolduruyordu. Adamcağıza yemek koymayı unutuyor, bunu Madame Camusot'ya hatırlattırıyor, (hem ne tonla?... Pons'un bundan yüzü kızarıyordu!) ya da yemeğin salçasını elbisesine döküyordu. Bir kelime ile söyleyelim, cezasız kalacağını bilen bir küçüğün talihsiz bir üstününe karşı açtığı savaştı bu.

VIII

Talihsiz kuzenin çok kötü karşılandığı yer

Hem vekilharç, hem de oda hizmetçisi olan Madeleine, evlendikleri günden bu yana Camusot'ların yanından ayrılmamıştı. Onları başlangıçta, efendisi Alançon'da basit bir yargıçken çok sıkıntı içinde görmüştü; Monsieur Camusot Mantes mahkemesi başkanı iken, 1828 yılında Paris'e gelip sorgu yargıci atandığı sırada, onlara paraca yardımda bile bulunmuştu. Böylece, aileden biri olduğu için onlardan öc almakta kendisini haklı buluyordu. Onun, kibirli ve gözü doymak bilmiyen Madame Camusot'ya, hısım olmak gibi bir oyun oynamak isteğinde, çakıl taşlarının çığlara sebep olması gibi, küçük nedenlerin yarattığı o sinsî hınçlardan biri saklıydı.

Madeleine koştı, başkanın karısına:

— Madame, sizin Monsieur Pons geldi, dedi. Sirtında yine o spenser var! Bari onu yirmi beş yıldır muhafaza edebilmek için ne yaptığını söylese de, biz de faydalansak.

Büyük misafir odasıyla yatak odası arasındaki küçük odada bir erkeğin ayak sesini duyunca, Madame Camusot kızına baktı, omuzlarını silktilti.

— Madeleine, dedi, hep böyle yapıyor, bana haber vermekte öyle zekâ eseri gösteriyorsun ki ne yapacağımı şaşırp kalıyorum.

— Madame, Jean sokağa gitmişti, ben de yalnızdım, Monsieur Pons kapıyı çalınca gittim açtım. Yabancı olmadığı için, peşinden gelmesine engel olamazdım; şimdi küçük odada spenserini çıkarıyor.

Madame Camusot kızına:

— Yavrucuğum, yakalandık. dedi. Yemeği burada yememiz gerekecek şimdi. (Sevgili yavrusunun surat astığını görünce.) Ne yapalım, ondan yakamızı toptan kurtaralım, ister misin? dedi.

Mademoiselle Camusot:

— Hayır, hayır, zavalılığı bir yemeğinden yoksun etmek doğru olmaz, diye karşılık verdi.

Küçük oda: "Sizi duyuyorum." demek istiyen yalancı bir öksürüğün gürültüsü ile çınladı.

Madame Camusot omuzlarını silkerek Madelein'e:

— Ne yapabiliriz artık, gelsin içeri! dedi.

Cécile Camusot nazlı, nazlı:

— Kuzenim, öyle erken geldiniz ki, bizi tam an-nem giyineceği sırada bastırdınız, dedi.

Zaten annesinin omuz hareketi gözünden kaçmamış olan Kuzen Pons'a, bu söz öyle işledi ki söyleyecek tatlı bir söz bulamadı, şu derin kelime ile yetindi:

— Siz her zaman sevimlisiniz küçük kuzinim!

Sonra annesine dönüp selâmladı:

— Sevgili Kuzinim, bugün biraz daha erken gelişime gücünmeyin, benden istemek lûtfunda bulunduğunuz şeyi getirdim size.

Onlara *Kuzenim* ve *Kuzinim* dediği her kere başkasını, karısını ve Cécile'i öfkeden çatlatan zavallı Pons, ceketinin yan cebinden Sainte - Lucie⁶² tahtasından tanrısal bir sanatla işlenmiş uzunca, nefis bir kutu çekti çıkardı!

Madame Camusot tatsız bir tonla:

— Ha! onu unutmuştum bile! dedi.

Pek haince bir söz değil miydi bu? Bütün günahı yoksulluk olan bir hısımin gösterdiği ilginin bütün değerini sıfıra indirmiyor muydu?

Madame Camusot:

— Ne de olsa, nazik bir davranış, kuzenim. Bu entipüften şey için size çok para borçlu muyum? diye sözlerine devam etti.

Bu soru kuzenin içini altüst etti, bu değerli armağanı yediği bütün yemeklere karşılık tutmaya niyetleniyordu.

Heyecanlı bir sesle:

⁶² Saint - Lucie tahtası: Kutu, tabaka gibi nesnelerin yapıldığı bu tahta, Vosges'larda Sainte - Lucie manastırının yakınlarında bulunan bir çeşit kiraz ağacıdır. İsmi bu bakımdan Saint - Lucie'dir.

— Size onu armağan etmeme izin vereceğinizi sanıyordum, dedi.

— Nasıl, hediye olarak mı? Haydi canım, aranızda gösteriş yapmıyalım, iç yüzümüzü bilecek kadar birbirimizi tanırız. Altta kalmamak için para harcıyacak kadar zengin olmadığınızı biliyorum. Zaten dükkândan dükkâna koşmak için zamanınızı kaybetmeniz yetmez mi?

Küçük düşen adamcağız:

— Sevgili Kuzinim, siz tam değerini vermek zorunda olsaydınız, satın alamazdınız bu yelpazeyi, dedi. Çünkü bu, Watteau'nun iki tarafına da resim yapmış olduğu bir şaheseridir; yalnız içiniz rahat olsun, kuzinim, sanat değerinin yüzde biri kadar bile para vermiş değilim ona.

Bir zengine: "Yoksulsunuz!" demek, Granata'nın başpiskoposuna vaazlarının beş para etmediğini söylemekle birdir. Madame Camusot kocasının mevkii, de Marville toprakları, balolar için saraydan gelen davetler dolayısıyla çok kurum taşıyan bir kadın olduğu için, Pons'un sözleri yüreğine işledi; hele onların, kendisine karşı koruyuculuk tasladığı sefil bir müzisyen tarafından söylenmesi daha da etkili oldu.

Sert sert,

— O halde size bunları satan satıcılar pek budala insanlarmış! dedi.

Pons hemen hemen sertçe:

— Paris'te budala satıcı bulunmaz, dedi.

Tartışmayı yumuşatmak amacıyla Cécile:

— O halde siz, çok beceriklisiniz, dedi...

— Küçük kuzinim, benim becerikliğim Lancrét'yi.⁶³ Pater'i;⁶⁴ Watteau'yu, Greuze'i tanımaktan ileri gitmez; benim asıl dileğim özellikle sevgili annenizi hoşnut etmekti sırf.

Bilgisiz ve kibirli olduğu için, Madame de Marville en ufak bir şeyi kabul etmek istemiyordu dâvetsiz mısafirinden; bilgisizliği de ona son derece yardım ediyordu; Watteau'nun kim olduğunu bilmiyordu. Koleksiyon yapanlarda onur, hiç şüphe yok, onurların en koyularından biridir, çünkü yazar onuru ile boy ölçüşür. Bu duygunun ne kadar ileri gittiğini anlatacak bir şey varsa, o da, Pons'un, yirmi yıldan beri ilk kere, kuzinine ayak diremekte gösterdiği cesarettir. Kendi cesaretine kendi şaşan Pons, bu harika yelpazenin tahta kısımlarındaki ince oymaların güzelliğini Cécile'e birer birer gösterirken daha yumuşak bir hal takındı. Ama adamcağızın o anda kaygıdan ne halde olduğunu iyi anlamak için Madame Camusot'nun huyunu biraz olsun açıklamak gerekir.

Eskiden ufak tefek, sarışın, tombul ve taze bir bayan olan Madame de Marville, kırk altı yaşında yine ufak tefek fakat kuru bir kadın olmuştu. Çıkkık alını, gençliğinde ince renklerin süslediği geriye kaçmış ağzı, her şeyi küçük gören haline bir terslik katmıştı elbette. Evde her zaman kumanda etme alışkanlığı, yüzüne sert ve tatsız bir anlam vermişti. Zamanla, sarışın saçlar çirkin bir kestane rengi almıştı. Şimdi bile canlı ve alaycı

⁶³ Lancrét: Sıcak renkli hoş tabloları ile Watteau'nun rakibi olmuş olan bir Fransız ressamı. (1690-1743).

⁶⁴ Pater: Bir Fransız ressamı. (1695-1736).

gözlerde, kocasının adliyecisi olmasından doğan bir kibir ve zaptedilmekte olan bir çekememezlik hissi okunuyordu. Gerçekte ise, Madame de Marville, Pons'u yemek yediği zengin burjuva çevresinde kendisini hemen hemen yoksul bulurdu. Eski Ticaret mahkemesi başkanı olan zengin koku tüccarının sırasıyla milletvekili, bakan, kont ve senatör olmasını bir türlü hoş göremiyordu. Popinot'un senatörlüğe yükseltilmesi sırasında büyük oğlunu ezerek kazasından kendisini milletvekili çıkartan kaynatasını da affetmiyordu. Pariste on sekiz yıllık bir hizmetten sonra, Camusot için şimdi bile Yargıtayda müşavirlik mevkii bekliyordu, oysa onu oradan uzak tutan adliyedeki bilinen aczi oluyordu. 1844 yılının adalet bakanı, Comusot'nun 1834 de başkanlığa getirilmiş olmasına yanıyordu; onu suçlandırma heyetinin⁶⁶ başına koymuşlardı; orada, sorgu yargıcı iken edindiği pratik bilgi sayesinde tevkif ya da tahliye kararları vererek hizmet görüyordu.

IX

Güzel bir kelepçe

Bu hayal kırıklıkları, kocasının değeri hakkında pek öyle büyük hayallere kapılmıyan Madame de Marville'i yıpratmakla kalmamış, çevresine dehşet saçan bir kadın haline sokmuştu onu. Zaten kırıcı olan huyu hasinleşmişti. Yaştan çok huyca ihtiyarlamış olduğundan, herkesin ona gönül hoşluğuyla vermediği şeyleri o korku yolu ile elde etmek için bir fırça gibi sertleşiyordu.

⁶⁶ Fransa'da bizdeki savcılığın ödevine benzer ödevi olan bir heyet vardı.

Son derece saldırganı olduğundan, dostu da azdı. Kendisini epey saydırıyordu, çünkü çevresine kendi ayarında birkaç yaşlı sofı kadın toplamıştı; bunlar onu, gerekince aynı şekilde davranmaları şartıyla müdafaa ederlerdi. Bu bakımdan zavallı Pons'un bu etekli şeytanla olan münasebeti, bir öğrencinin hep çıkışarak konuşan bir öğretmenle olan münasebetinin aynı idi. İşte bunun için Madame de Marville kuzeninin bu beklenmedik cesaretini anlayamıyor, armağanın değerini takdir edemiyordu.

Cécile şaheseri elinde evirip çevirirken:

— Nerede buldunuz bunu? diye sordu.

— Lappe sokağında, bir koltukçuda; o da bunu Aulnay'de, Dreux yakınlarında yağma edilen bir şatoda bulup almış; Ménars'ı yaptırmadan önce Madame Pompadour'un arasına oturduğu bu şatodan, mevcutları arasında en nefis olan tahta oymalar kurtarılmıştır; bu oymalar öylesine güzeldir ki bizim tahta üzerine işliyen sanatçımız Liénard, kendine model olmak üzere bunlardan yumurta biçiminde iki çerçeveyi sanatın en yüksek örneği olarak saklamıştır. Ne hazineler vardı orada! Bu yelpazeyi ince ve renk renk tahtalardan yapılmış küçük bir dolap içinde bulmuş; bu eserlerden toplansaydım, o dolabı kaçırmaz alırdım, ama yanaşılacak gibi değil ki! Reisener'in⁶⁶ bir mobilyesi üç dört bin frank tutuyor! Yavaş yavaş Paris'te, XVI., XVII. ve XVIII. yüzyıllarda yaşayan Alman ve Fransız oymacılarının tahtadan sanki gerçek tablolar ya-

⁶⁶ Reisener: (Riesener) XVI ıncı Louis üslûbunda en iyi eserler vermiş bir Fransız kakmacısı. (1735 - 1806).

ratmış oldukları anlaşılmaya başladı. Bir koleksiyon-cunun meziyeti modadan önce harekete geçmektir. Rakın, bundan beş yıl sonra, benim yirmi yıldan bu yana topladığım Frankenthal⁶⁷ porselenleri Paris'te Sèvres porselenlerinin iki katı para edecek.

Cécile:

— Frankenthal da ne ki? diye sordu.

— Palatinat⁶⁸ elektörünün⁶⁹ porselen fabrikasının adı; bu fabrika bizim Sèvres'deki imalât evlerinden daha eskidir, tıpkı Turenne⁷⁰ tarafından tahrib edilen meşhur Heidelberg bahçelerinin bir şanssızlıkla bizim Versailles bahçelerinden önce mevcut olması gibi. Sèvre, Frankenthal'ı çok kopya etmiştir. Haklarını tanımak gerek, Almanlar bizden önce Sax'ta ve Palatinat'da çok nefis şeyler yapmışlar.

Ana kız biribirlerine, sanki Pons çince konuşuyormuş gibi bakıyorlardı; Parislilerin ne kadar bilgisiz, ne kadar kendini beğenir olduklarını imkânı yok tasavvur edemezsiniz; sade kendilerine öğretilen şeyleri bilirler, o da öğrenmek isterlerse...

— Frankenthal işi olduğunu nereden anlıyorsunuz?

Pons coşarak:

⁶⁷ Frankenthal: Bavyera'da bir Alman şehri.

⁶⁸ Palatinat: Eski Cerman İmparatorluğundaki iki kiralığın adları: Aşağı Palatinat - Yukarı Palatinat. Yukarı Palatinat bugün Bavyeradır.

⁶⁹ Seçmen (Electeur): Eskiden Alman İmparatorunu seçmek hakkı kendisine verilen Prens ya da Piskoposlara verilen ad.

⁷⁰ Turenne: Ünlü Fransız Mareşalı. (1611 - 1675).

— Neresinden olacak, imzasından! diye bağırdı. Bütün bu nefis şaheserler imzalıdır. Frankentha! işi üzerinde bir prens tacı altında birbirine dolanmış olarak C ve T (Charles - Théodore) harfleri vardır. Eski Saxe işleri iki kılıç ve altınla yazılmış bir sıra numarası; Vincennes, bir boru; Viyana, kapalı ve üzeri çizilmiş bir V harfi; Berlin, iki çizgi; Mayence, bir tekerlek; Sèvres iki LL harfi taşırlar; nihayet "*porcelaine à la Reine*" denilen en mükemmel cinsi üzerinde de, kiralık tacı altında Antoinette demek olan bir A harfi bulunur. XVIII. yüzyılda, Avrupa'nın bütün hükümdarları porselen yapımında birbirlerini geçmek istemişlerdir. İşçileri birbirlerinin elinden almak için savaşmışlar sanki. Watteau, Dresde fabrikaları için takımlar işlerdi; eserleri korkunç fiyatlarla satılmıştır. (Yalnız bunları iyi anlamak gerekir, çünkü Dresde bugün o eski eserleri kopya ediyor.) İnsanları hayran edecek eserler yapılmıştır o zaman, bir daha da yapılamaz!

— Yok canım!

— Evet öyle, kuzinim, bazı ince marangozluk eserleri, bazı porselenler bir daha yapılamaz, tıpkı ne Raphaël'in, ne Titien'in,⁷¹ ne Rembrant'in,⁷² ne Van Eyck'in⁷³ ve Cranach'ın⁷⁴ tabloları tekrar yapılmıyaca-

⁷¹ Titien (Tisien gibi okunur.) Ünlü İtalyan ressamı. (1477 - 1576).

⁷² Rembrandt: Ünlü Felemenk ressamı. (1606 - 1669).

⁷³ Van Eyck: Flaman ressamı (1370 - 1440).

⁷⁴ Cranach: (Kranak okunur.) Alman ressamı. (1472 - 1553).

ğı gibi... Bakın Çinliler, örneğin, çok usta, çok becerikli insanlardır; böyleyken, büyük - mandarin dedikleri porcelenden güzel eserlerini bugün kopya ediyorlar. Bu cinsten oimак şartıyla eskiden büyük boyda yapılmış iki vazo altı, sekiz on bin frank ettiği halde, bugünkü kopyaları iki yüz franktan fazla etmez.

— Şaka söylüyorsunuz.

— Kuzinim, bu fiyatlar sizi şaşırtıyor, ama bunlar da bir şey değil. Sèvres işleri arasında, porcelen olmıyan on iki kişilik bir sofrа takımı yüzbin frank ediyor, hem bu, faturadaki fiyattır. Böyle bir takım Sèvres'de, 1750 de, elli bin liraya satılıyordu; ben gördüm o zamanki fabrika faturalarını.

Yelpazeyi, çok eski bulan Cécile:

— Onları bırakalım da bundan söz edelim, dedi: Pons sözlerine devam etti:

— Sevgili anneniz benden bir yelpaze istemek lûtfunda bulununca, hemen aramaya koyulduğumu kestirirsiniz elbette, dedi; Paris'te bütün satıcıları doluştım, güzel bir şey bulamadım; çünkü sevgili Madame Camusot için bir şaheser istiyordum, ona, meşhur yelpazelerin en güzeli olan Marie-Antoinette'in yelpazesini sunmak arzusundaydım. Fakat dün, hiç şüphe yok XV. Louis'nin ısmarlamış olduğu bu tanrısal şaheseri görünce gözlerim kamaştı. Bir yelpaze bulmak için Lappe sokağında, bakır, demir parçaları, yaldızlı mobilyeler satan bir Auvergne'nin dükkânına niçin gittim değil mi? Ben şuna inanıyorum ki, sanat eserlerinin bir çeşit zekâları vardır, meraklıları tanırırlar; onları: "Şiit! Şiit!" diye çağırırlar.

Madame de Marville kızına bakarak omuzlarını silktilti; Pons bu kaçamak hareketi göremedi.

— Ben bu aç gözlülerin hepsini tanırım! Aldığı eşyalara büyük satıcılardan önce bir göz atmama izin veren bu satıcıya: “Yeni bir şey var mı, Monistrol baba? Antika falan?” diye sordum. Bu soru üzerine, Monistrol hazine hesabına Dreux kilisesinde çok güzel oyma işleri yapmakta olan Liénard’ın, Aulnay’daki satışta yalnız porselenler ve kakmalı mobilyelerle ilgilenen Paris satıcılarının elinden oyma tahta işlerini nasıl kurtardığını anlattı bana: “Çok bir şey bulamadım, ama şununla yol parasını çıkarırım.” diyerek küçük dolabı gösterdi. Bir harika ol Boucher⁷⁵ tarafından yapılan desenler renkli ince tahtalarla ustaca işlenmiş!... İnsanı önünde diz çöktürtecek kadar güzel! Bana: “Bakın, Monsieur, şu yelpazeyi de dolabın kapalı çekmecelerinden birinde buldum; anahtarını yoktu, zorladım, açtım. Onu kime satabilirim dersiniz?” diyerek Sainte - Lucie tahtasından o küçük oymalı kutuyu çekti çıkardı. “Süslü gotik üslûbunu andıran Pompadour tarzında işlenmiş” diye de ekledi. Ben de ona: “Evet! kutu çok güzel; almak isterdim, ama yalnız kutuyu! Çünkü yelpazeyi ne yapayım Monistrol baba? Bir Madame Pons’um yok ki o eski şeyi ona hediye edeyim; sonra, yenilerini yapıyorlar artık, çok güzel şeyler... Şimdi yelpaze derilerini şaşılacak derecede güzel resimlerle süslüyorlar, hem de çok ucuza. Paris’te iki bin ressam olduğunu biliyor musunuz?” dedim. Bir taraftan da, hayranlığımı gizliyerek, üze-

⁷⁵ Boucher: Fransız ressamlarından. (1703 - 1770).

rindeki sadelikle, gönül alacak bir sanatla yapılmış iki küçük tabloya soğuk soğuk bakarak, yelpazeyi ilgisizce açtım. Kolay değil, Madame Pompadour'un yelpazesini tutuyordum elimde; - Watteau bunu yapmak için çok alınteri dökmüştür. - "Dolaba ne kadar istiyorsunuz? - Bin frank; veren bile oldu!" Ben ona yelpaze için yol parasını karşılıyabilecek bir para ileri sürdüm. O zaman birbirimizin gözüne delici bakışlarla baktık, adamı elde ettiğimi anladım. Auvergne'li incelemeğe kalkar korkusu ile yelpazeyi çabucak kutusuna koydum ve gerçekten bir ziynet olan kutusunun güzelliğini heyecanla övmeğe başladım. Monistrol'e: "Eğer onu satın alıyorsam, sırf bu kutu yüzünden satın alıyorum, beni yalnız o çekiyor, dedim. Bu dolaba gelince, elinize ondan bin franktan fazla geçecek, bakın şu bakır kısımlar kalemle ne güzel işlenmiş! Model olacak şeyler; örnek olarak onlardan faydalanmak mümkün... Madame Pompadour'a her şey *tek* olarak yapıldığı için, bunlar hiç kopya edilmemiştir..." Bizimki dolabı için alevlenince yelpazeyi unuttu. Reisenes'in mobilyesinin güzelliğini kendisine belirtmemin bir karşılığı gibi onu bana yok bahasına bıraktı. İş, böyle oldu işte. Yalnız bu çeşit pazarlıkta başarılı olmak için çok tecrübe ister! Gözlerle yapılan bir çekişmedir bu, bir yahudinin, bir auvergne'linin gözü de yabana atılacak şey değildir hani!

İhtiyar artistin, kurnazlığı ile bilgisiz koltukçuyu nasıl alt ettiğini anlatırken gösterdiği heyecanlı ve hareketli hali, Hollandalı ressamalara lâyık bir model olacak kadar güzeldi; ama Madame de Marville'le kızı

bunu anlamaktan uzaktılar; onlar, birbirlerine Pons'u hor gören soğuk bakışlar fırlatarak:

— Ne acayip bir adam bul dediler.

Madame de Marville:

— Demek böyle işlerden hoşlanıyorsunuz! dedi.

Bu sözle beyninden vurulmuşa dönen Pons, kadını dövmek arzusunu duydu içinde.

— Niye böyle söylüyorsunuz, aziz kuzinim? Bu, şaheser avına çıkmak gibi bir şeydir. İnsan, avı koruyan hasımları ile karşı karşıya kalır! Hileye hile ile karşı koyar! Peşinde bir Normandiyalı, bir yahudi ya da bir Auvergne'li bulunan bir şaheser, nasıl anlayayım... tıpkı peri masallarında olduğu gibi, sihirbazlar tarafından korunan bir prenses gibidir!

— Peki bunu o adamın yaptığını neresinden anlıyorsunuz? Nasıldı ismi Wat...?

— Watteau! Kuzinim, XVIII. yüzyılın en büyük Fransız ressamlarından biri! (Bir taraftan yelpaze üstündeki yalancı köylü kızları ile çoban kılığında büyük senyörler tarafından oynanan danslı bir rondoyu belirten bir kır resmini göstererek.) Bakın, imzayı görmüyor musunuz? dedi. Öyle coşmuş oynuyorlar ki!... Ne kabiliyet! Ne renk! Sonra bu, çabucak, bir yazı öğretmenin imza etmesi gibi, bir çırpıda yapılmıştır, insana üzerinde çalışılmış hissini vermez! Arkasına bakın, bir salonda balo! bir tarafta yaz, bir tarafta kış! Ne süs! Sonra hiç de bozulmamış! Bakın bileziği de altından yapılmış, her iki ucunda da silip temizlediğim küçücük birer yakut var!

Bütün dileği bu nefis yelpazeyi alıkoymak olduğu halde, Madame de Marville:

— Böyle ise, Kuzenim, bu kadar değerli bir şeyi sizden armağan olarak kabul edemem. Ondan kendinize bir gelir sağlamanız iyi olur, dedi.

İçi biraz ferahlıyan adamcağız:

— Eskiden kötüye hizmet etmiş olan bir nesnenin artık faziletli ellerde bulunmasının zamanı gelmiştir! dedi. Bu mucizenin gerçekleşmesi için yüzyıl bekliyecekmişiz. Şundan emin olun ki sarayda hiçbir prense sin elinde buna benzer bir şaheser yoktur; çünkü, ne yazık ki insanların kanında bir Pompadour'a, faziletli bir kıraliçeye yapılan hizmetten daha fazlasını yapmak çabası vardır!

Madame Camusot gülerek:

— Peki, kabul ediyorum, dedi. Cécile, meleğim, git de, Madeleine ile birlikte yemeğin kuzenimize lâayık bir şekilde olmasını sağla...

Madame Camusot armağanı yemekle ödemek istiyordu. Bu yüksek sesle edilen ve kibarlığa hiç uymıyan tembih, bir hesabı ödemeye o kadar benziyordu ki Pons kabahat üstünde yakalanmış bir genç kız gibi kızardı. Biraz irice olan bu taş yüreğinin içinde yuvarlandı bir süre. Genç ve epey kızıl olan Cécile, zavallı Pons'u, korkunç annesinin karşısında ateş üstünde bırakarak gitti. Bu kızın ukalâca halinde, yapmacık şekilde babasının adliyecî kibri görülüyor, annesinin de duygusuzluğu seziliyordu.

Madame Camusot, eskiden Cécile adı için söyledikleri çocukça kısaltılmış kelimeyi yine kullanarak:

X

Evlendirilecek bir kız

— Benim cici Lili'm çok sevimli değil mi? dedi.

Yaşlı müzisyen baş parmaklarını biribirinin etrafında döndürürken:

— Çok sevimli! diye karşılık verdi.

— Yaşadığımız çağın anlayışına benim aklım hiç ermiyor doğrusu. Paris kiralık mahkemesinde başkan, lejyon donör nişanının komandör rütbesini almış olan bir babası, milyoner bir milletvekili, müstakbel senatör ve toptancı ipek tüccarlarının en zengini bulunan bir büyük babası olmak neye yarar ki?...

Başkanın yeni kiral hanedanına olan bağlılığı ona, son günlerde lejyon donör nişanının komandör şeridini kazandırmış, bu bağışa sebep olarak da kimi kıskançlar, başkanla Popinot arasındaki dostluğu göstermişlerdi. Alçak gönüllülüğüne rağmen, bu bakan, önce de söylediğimiz gibi, kont katına yükseltilmesine ses çıkarmamış, bunu başka türlü göstermek için de sayısız dostlarına: "Oğlum için," demişti.

Pons:

— Bugün paradan başka şeye bakılmıyor, dedi. Bütün itibar zenginlere, ve...

— Peki, ya Tanrı benim zavallı küçük Charles'ımı elimden almamış olsaydı, ne olurdu halimiz?

— O zaman, iki çocukla yoksul düşerdiniz. Mallar eşit olarak bölününce, işte böyle oluyor; ama içiniz rahat olsun, güzel kuzinim, nasıl olsa Cécile bir gün bir yuva kuracaktır, ben bu kadar kusursuz bir kız hiçbir yerde görmedim.

Bakın görün, Pons yemek yediği evlerde ne kadar alçalıyordu: ev sahiplerinin fikirlerini tekrarlıyor, onları eski tiyatrolardaki korolar gibi açıklıyordu. Artistleri belli eden ve kendisinde de gençliğinde ince görüşlerle bol bol mevcut olan o düşünce serbestliğini göstermeye cesaret edemiyordu; zaten her yerde sılık kalmak alışkanlığı, bu duyguyu hemen hemen yok etmişti onda; bu his demin olduğu gibi baş kaldırırsa sertlikle ezilirdi hemen.

— İyi ama ben sadece yirmi bin franklık bir dra-homa ile evlendim...

— 1819 da idi o, kuzinim! Hem siz başkaydınız; iradeli bir kadın, kiral XVIII. Louis tarafından korunan bir genç kızdınız!

— Kızım da melekler kadar kusursuz, yetişkin, altın gibi yüreği olan bir varlıktır; evlendiği gün için yüz bin franklık bir drahoması var, ilerde sahip olacağı en parlak imkânlar da caba!... Bu böyle iken, hâlâ evde...

Madame de Marville yirmi dakika boyunca kızından ve kendinden söz etti, evlendirecek kızları olan analara özgü bir biçimde sızlandı durdu. Biricik kuzeni Camusot'nun evinde yemek yediği yirmi yıldan beri, zavallı müzisyen kendi işleri, kendi hayatı ve sağlığı üzerine söylenecek bir kelimeyi boş yere hâlâ bekliyordu. Zaten Pons, aile sırlarının döküldüğü pislik çukuru gibi bir şeydi; bilinen ve ihtiyaç duyulan sıkı ağızlılığına son derece güvenilir; çünkü ağzından kaçıracağı bir kelime ona on evin kapısını kapıyabiltirdi; bu bakımdan, dinleyici rolünde her zaman evet demek zorunda idi; her şeyi hoş görür, kimseyi ne

suçlu bulur, ne de müdafaa ederdi; ona göre herkes haklı idi. Bu yüzden artık bir insan değil, bir mude sayılırdı. Bu uzun konuşmasında, Madame de Marville, temkinliliği de elden bırakmadan, kuzenine kız için olacak her teklifi hemen hemen gözü kapalı kabul etmeğe hazır olduğunu açıkladı. Hattâ, yirmi bin franklık bir geliri olması şartı ile, kırksekiz yaşındaki bir erkeği bile iyi bir kısmet olarak görecektik kadar ileri gitti.

— Cécile yirmi üçünde: talihsizliği sürer de yirmi beş ya da yirmi altı yaşına varırsa, onu başgözetmek çok güçleşecek. O zaman insanlar, neden bu genç kız bu kadar uzun bir zaman evde kaldı diye kendi kendilerine soracaklar. Daha şimdiden bizim çevrelerimizde bu durum dile düştü. Alışılmış nedenlerin hepsini tükettik: “Çok genç.”, - Anasını babasını çok seviyor, ayrılamıyor. - Evde mutlu da ondan. - Kolay eveî üyemiyor, güzel bir ad bekliyor!” Gittikçe gülünç bir hale düşüyoruz, bunu iyice his ediyorum. Sonra Cécile de beklemekten usandı, çok üzülüyor, yavrucağ...

Pons budalaca:

— Niye? diye sordu.

Anne, ters bir kadın tonu ile:

— Niye olacak, bütün arkadaşlarını kendinden önce evlenmiş gördükçe küçük düştüğünü hissediyor da ondan.

Zavallı müzisyen alttan alarak:

— Kuzinim, son kere burada yemek yemek zevkini tattığımdan bu yana ne gibi değişiklik oldu da siz şimdi kırk sekiz yaşındaki insanları bile koca olarak aklınıza getirebiliyorsunuz? diye sordu.

— Bir şey oldu, kuzenim, bir yargıçla randevumuz vardı. Bu çok zengin adamın otuz yaşında bir oğlu var. Bu genç için Monsieur de Marville de para harcayarak Sayıştay'da bir mümeyyizlik elde edecekti. Bu iş oldu, delikanlı şimdiden orada aday olarak çalışıyor. İş bu kadar ilerlemişken, bize ne deseler beğenirsiniz? Genç, Mabilie barında çalışan bir kadının peşi sıra İtalya'ya gitmek gibi bir çılgınlık etmiş. Kapalı bir reddir bu. Anası ölmüş, şimdiden otuz bin frank geliri olan ve babasından kalacak olanı da bekliyen bir genci bize vermek istemiyorlar. Onun için, bugünkü sinirli halimizi hoş görün sevgili kuzenim: tam buhran ortasında geldiniz.

Pons, yemek yediği evlerde korktuğu insanlar önünde her zaman çok geç bulduğu o pohpohlayıcı karşılıklardan birini aramakta iken, Madeleine içeri girdi, Madame Camusot'ya bir pusula verdi ve bir cevap bekledi. Pusulada şunlar yazılıydı:

"Sevgili anneciğim, bu pusulayı mahkemeden, babamdan gelmiş gibi göstererek, benim evlenme işimi tazelemek üzere senden dostunun evine birlikte yemeğe gitmemizi rica ettiğini söylesek, kuzen çekilip giderdi, biz de Popinot'larda tasarladığımız şeylerin arkasını getirebilirdik."

Madame de Marville hemen:

— Kocam bana kimi göndermiş? diye sordu.

Suratsız Madeleine utanmadan:

— Adliyedeki hademelerden birini, karşılığını verdi.

Bu cevabı ile, kart hizmetçi hanımına bu dalavereyi sabırsızlanan Cécille ile birlikte kendisinin çevirmekte olduğunu anlatmış oldu.

— Kızım ile benim, saat beş buçukta orada olacağımızı söyleyin.

XI

Bir kâselisin uğradığı binlerce hakarettten biri

Madeline çıkınca, Madame de Marville kuzen Pons'a o yalancı nezaketiyle baktı. Bu bakış ince ruhlu insanlar üzerinde tıpkı ağzının tadını bilen bir insanın dilinde, içine zeytinyağı karışmış sütün yapacağı etkiyi yapar.

— Aziz kuzenim, yemek için emir verilmiştir. Yalnız bizsiz yiyeceksiniz, çünkü kocam mahkemedен yazıyor, âzanın oğlu ile evlenme konusu yeniden tazelenmiş, onlara yemeğe gideceğiz... Aramızda hiç teklif yok; bunu siz de kabul edersiniz; burada kendi evinizdeymişsiniz gibi davranın. Görüyorsunuz ya, sizden hiçbir şey saklamıyorum, herşeyi açıkça anlatıyorum. Herhalde küçük meleşimizin evlenme işini suya düşürmek istemezsiniz, değil mi?

— Ben mi, kuzinim? Tersine, ona bir koca bulmaya can atan biri varsa, o da benim; yalnız benim yaşadığım çevrelerde...

Madame de Marville küstahça:

— Evet, oralarda ona lâıyk birini bulmak imkânızdır, diye zavallı Pons'un sözünü kesti. Demek yemeğe kalıyorsunuz? Ben giyinirken Cécile de size arkadaşlık etsin.

Adamcağız:

— Ben başka yerde de yemeğimi yiyebilirim, kuzinim, dedi.

Yoksulluğunu yüzüne vururken Madame de Marville'in takındığı haller içine işliyordu; ama, hizmetçilerle yalnız kalmaktan da çok ürküyordu.

— Niçin canım? Yemek hazır, siz yemezseniz hizmetçiler yiyecek.

Bu çirkin cümleyi duyunca, Pons, sanki kendisine elektrik çarpmış gibi yerinden fırladı, kuzenine soğuk bir selâm vererek spenserini almaya gitti. Cécile'in küçük odaya açılan yatak odasının kapısı yarı açıktı, öyle ki Pons karşısındaki aynaya bakınca, orada genç kızın kahkaha ile gülerek annesine başı ile, kaşı, gözü ile işaretler verdiğini gördü ve kendisine alçakça bir oyun oynandığını anladı. Göz yaşlarını tutarak merdivenleri yavaş yavaş indi: bu evden nedenini anlamadan kovulduğunu hissediyordu:

— Artık çok çöktüm, diyordu içinden. İnsanlar, ikisi de iğrenç olan yaşlılıkla yoksulluktan tiksiniyorlar. Bundan böyle dâvetsiz hiçbir yere gitmiyeceğim.

Yaman karar!...

Alt katta, kapıcı odasının karşısındaki mutfak kapısı, sahipleri tarafından oturulan bütün evlerde olduğu gibi açık dururdu çoklukla, bu evlerin sokak kapıları da hep kapalıdır. Bu yüzden aşçı kadınla uşağın gülüşüklerini duydu; Madeleine, adamcagızın böyle birdenbire evden çıkıp gideceğini ummamış olan uşağa, Pons'a oynanan oyunu anlatıyordu. Uşak, evin alışılmış misafirinin bu şekilde atlatılmasını yüksek sesle yerinde buluyor, bayram günlerinde bahşiş olarak vere vere üç frank verdiğini söylüyordu.

Aşçı kadın:

—İyi ama, dedi, ya pirelenir de bir daha gelme-meğe kalkarsa, o vakit yılbaşında bu üç franktan da oluruz.

Uşak, aşçı kadına:

— İşte onu yapamaz! diye cevap verdi.

Madeleine:

— Aman sen de! Ha bugün olmuş ha yarın, oiz-ce ne önemi var ki! dedi... Yemek yediği evlerdeki tın-sanları o kadar sıkıyor ki onu her yerden kovacaklar, nasıl olsa.

Tam o anda yaşlı müzisyen kapıcı kadına: “Kapı ipini çekin, lûtfen!” diye bağırdı. Bu acıklı ses mutfakta derin bir sessizlikle karşılandı.

— Bizi dinliyormuş. dedi uşak.

— Eh! Ne yapalım; hattâ *daha bile* iyi, bırak gitsin şu su katılmamış pintiyi!

Zavallı adam demin söylenilenlerden bir kelime kaçırmadığı gibi bu son sözü de duydu. Bulvarlardan geçerek evine, haydutlarla boğuşan yaşlı bir kadın nasıl takatsiz kalırsa, o da öyle bitkin döndü. Kendi kendine konuşarak asabi adımlarla hızlı hızlı yürüyordu; çünkü kanayan onuru azgın bir rüzgâr önündeki saman gibi itiyordu onu. Sonunda, saat beşte, oraya nasıl geldiğini de bilmeden, kendini Temple bulvarında buldu; yalnız garip şey! hiç açlık duymuyordu.

Şimdi, Pons'un bu saatte dönüşünün evde yapacağı değişikliği anlamak için, Madame Cibot hakkında vadettiğimiz bilgiyi burada vermek gerekiyor.

XII

Kapıcı örneği (Erkek ve dişi)

Normandie sokağı o sokaklardan biridir ki insan kendisini taşrada sanır orada: taşlar arasında otlar biter, birinin geçmesi bir hâdise olur, herkes tanır birbirini. Evler, IV. Henri'nin günlerinde, her sokağı bir taşra şehrinin adını taşımak ve tam ortasında Fransa'ya ithaf edilmiş güzel bir meydan bulunmak üzere mahalleler yaptırıldığı çağdan kalma idi. Europe mahallesinin yapılışında da bu plân ele alınmıştır. Dünyada herşey, her yerde tekrarlanır, hattâ ticaretle bile. İki müzisyenin oturdukları ev, bir avlu ile bir bahçe arasında iki bölüm üzerine yapılmış eski bir konaktı; yalnız sokağa bakan yön, Marais yakınlarının son yüzyılda çok şereflendiği bir zamanda yapılmıştı. İki dost, bu eski konağın ikinci katını baştan başa işgal ediyorlardı. Bu çift ev, seksenlik bir ihtiyar olan M. Pilleraut'nundu, evin yönetimini de yirmi altı yıldır kapıcılık eden Monsieur ve Madame Cibot'ya bırakmıştı. Marais'deki kapıcılara yalnız bu işle karnını doyuracak kadar ücret verilmediği için Cibot, frank başına aldığı beş santime ve her araba odun üzerinden aldığı yakacağa, özel zanaatından kazandığını da katıyordu: birçok kapıcılar gibi o da terzi idi. Zamanla, Cibot, büyük terziler hesabına dikiş dikmeyi bırakmıştı; çünkü, mahallenin küçük burjuvalarının gösterdiği güven üzerine, kimsenin kırmayı aklından geçiremediği bir itibar kazanmıştı; üç sokaklık bir çevrenin bütün elbiselerinin onarma, örme, tersyüz ettirme işleri ona yaptırılıyordu. Kapıcı odası geniş ve sağlığa uygun olduğu gibi yanın-

da ayrıca bir odası daha vardı. Cibot'ların mahalledeki kapıcıların en mutluları sayılmaları bundan ileri geliyordu.

Sokak üstündeki demir kafesli pencere hizasına kadar yükselen bir kerevette, hep Türkler gibi bağdaş kurup otura otura yüzü zeytinî bir renk almış olan çelimsiz, bodur Cibot, terzilik sayesinde günde aşağı yukarı iki frank kazanıyordu. Elli sekiz yaşına geldiği halde şimdi bile çalışıyordu; yalnız bu yaş, kapıcılar için en güzel yaştır; artık kapıcı odalarına alışmış olurlar; ıstiridyeler için kabukları ne ise, onlar için de bu odalar odur; *mahallede de tanınmış insan oturları!*

Eskiden güzel ıstiridyeci olarak ün salmış olan Madame Cibot, *Cadran bleu*'deki yerini, yirmi sekiz yaşındaki güzel bir ıstiridyecinin aramadan karşılaştığı bir sürü maceradan sonra, Cibot'ya karşı duyduğu sevgi yüzünden bırakmıştı. Halk kadınlarının güzelliği az sürer, hele bir lokantanın kapısında satıcılık yapanların... Mutfağın sıcak havası yüze vurur, çizgileri sertleştirir; garsonlarla birlikte içilen şişe artıkları tene nüfuz eder ve hiçbir yüz, güzel bir ıstiridyecininki kadar çabuk gelişip yıpranmaz. Bereket versin, meşru evlenme ve kapıcılık hayatı vaktinde yetişip Madame Cibot'yu kurtardı bozulmaktan; Rubens'in modellerini andıran erkek güzeli bir kadın olarak kaldı; Normandie sokağındaki rakipleri *tombul* teyze diyerek, dil uzatırlardı güzelliğine. Teninin parlaklığı, Isigny tereyağından yapılmış kümeciklerin iştah kabartıcı parlaklığına benzetilebilirdi; göbekli olmakla beraber, iş yaparken eşsiz bir çeviklik gösterirdi. Madame Cibot, bu cins kadınların suratlarındaki kılları kesmek zorunda kaldıkları

yaşa ulaşıyordu. Bu da kırk sekizine geliyor demek değil midir? Bıyıklı bir kapıcı kadın, bir ev sahibi için en büyük nizam ve emniyet garantisi teşkil eder. Eğer Delacroix⁷⁶ Madame Cibot'yu süpürgesine gururla dayanmış bir halde görebilseydi, hiç şüphe yok, ondan bir Bellone⁷⁷ yaratırdı!

Adliyecî dili ile söylersek, bu zevç ile zevcenin durumu, ne gariptir ki, bir gün iki dostun durumuna tesir edeceğinden, romancıyı görevini sadakatle yapabilmek için, evleri hakkında biraz bilgi vermeğe zorluyor. Ev yılda sekiz bin frank kadar getiriyordu, çünkü derinliğine çift olmak üzere sokak tarafından tam üç daire, avlu ile bahçe arasındaki eski konakta da ayrıca üç daire vardı. Bundan başka, Rémonencq adında bir hırdavatçı da sokak üstündeki dükkânı tutuyordu. Birkaç aydır mesleğini genişleterek antika, güzel eşyalar alım satımına başlamış olan Rémonencq, Pons'un antika müzesinin değerini o kadar iyi biliyordu ki, müzisyen eve girip çıkarken dükkânının dip tarafında da olsa onu selâmlamaktan geri kalmıyordu. Frank başına aldıkları beş santim Cibot'lara dört yüz frank kadar sağlıyor, eve kira vermedikleri gibi yakacaklarını da parasız sağlıyorlardı. Aldıkları ücret te yılda ortalama yedi, sekiz yüz frank kadar olduğu için, karı koca, verilen bayram bahşişleri ile on altı bin franklık bir gelir elde ediyorlar ama hepsini harcıyorlardı; çünkü kendi hizalarındaki insanlardan daha iyi yaşı-

⁷⁶ Delacroix XIX. yüzyılın en ünlü Fransız ressamlarından (1799 - 1863).

⁷⁷ Bellone: Romalılarda savaş Tanrıçası.

yorlardı. Madame Cibot: "İnsan dünyaya bir kere gelir!" derdi. İhtilâl günlerinde doğmuş olduğu için, görüldüğü gibi, Hıristiyanlık kurallarından habersizdi.

Cadran bleu lokantasiyle olan ilgisinden, bu portakal gözlü ve mağrur bakışlı kapıcı kadında biraz aşçılık kalmıştı; bu yüzden kocası, meslektaşları arasında çok kıskanılan bir adamdı. Olgun yaşa, ihtiyarlığın kapısına geldikleri halde, Cibot'ların bir köşede birikmiş yüz frankları olmaması bundandı. İyi giyinir, iyi yerlerdi; mahallede de, yirmi altı yıllık şaşmaz bir doğruluğun kazandırdığı bir itibar görürlerdi. Ellerinde avuçlarında bir şeyleri yoksa da, Madame Cibot'nun deyimiyle kimseye de metelik borçları yoktu. Acayip bir huyu daha vardı bu kadının: konuşurken olur olmaz yere bir N sıkıştırırdı⁷⁸ Neden mi? Bunun nedenini sormak dine karşı ilgisizliğinin nedenini sormakla birdir. Apaçık hayatlarından, altı yedi sokaklık bir çevreden gördükleri saygıdan ve ev sahibinin kendilerine verdiği yönetime yetkisinden ötürü gurur duyan bu karı koca, bir yandan da, gelir sahibi olmadıklarına gizli gizli yanarlardı. Cibot ellerindeki bacaklarındaki ağırlardan sızlanır, karısı da zavallı Cibot'sunun bu yaşında çalışmak zorunda olmasına üzülmüdü. Bir gün gelecek, böyle bir hayatla geçmiş otuz yıldan sonra, bir kapıcı, hükümeti adaletsiz-

⁷⁸ Madame Cibot romanın sonuna dek bu biçimde konuşuyor. Bunu şu cümlesi ile belirtebiliriz: Kocasına. "İyi bir adamsın!" yerine "n'yi bir n' adamsın!" gibi birşey söylüyordu. Yalnız bu huyunu burada bir kere açıkladıktan sonra çevirici sıfatı ile bir daha üzerine dönmememizi hoş görünüz.

likle suçlandırarak, kendisine lejyon donör! nişanının verilmesini istiyecek. Mahalle dedikoduları ile kulaklarına falan hizmetçinin, yedi sekiz yıllık bir hizmetten sonra, efendisinin vasiyetnamesi ile ve hayatının sonuna dek üç yüz, dört yüz franklık bir mirasa konduğu haberi gelince, kapıcılar arasında bir sızlanmadır gıderdi. Bu hal, Paris'te küçük meslek sahiplerinin içlerini kemiren kıskançlık hakkında bir fikir verebilir.

— Belli, bizler vasiyetnamelerde adımızın geçtiğini hiçbir zaman göremiyeceğiz! Hayatta şansımız yok! Oysa, hizmetçilerden daha faydalıyız bizler. Güvenilir insanlarız, alış verişini biz yapar, her şeye biz göğüs gereriz; ama köpeklerden ne aşağı ne de yukarı muamele görürüz, işte böyle!...

Cibot, bir elbiseyi götürürken:

— Kiminin alınyazısı gülmek, kiminin de ağlamak, derdi.

Madame Cibot, ellerini dolgun kalçalarının üstüne koyarak komşusu ile konuştuğunda:

— Kapıcılığı Cibot'ya bıraksaydım, kendim de aşçılık etseydim, şimdi bankada birikmiş otuz bin frankımız olurdu, derdi. Hayatı yanlış anlamışım; onu, iyi ve sıcak bir odada oturmak, herhangi bir şeyden de yoksun olmamaktır sanmıştım.

XIII

Sınırsız Şaşma

İki dost, 1836 da eski evin ikinci katını tutunca, Cibot ailesinde bir çeşit ihtilâl yarattılar. Bakın nasıl: Schmucke'da da, Pons'ta da hizmetlerini otur-

dukları evin kapıcılarına yaptırtmak alışkanlığı vardı. İki müzisyen, Normandie sokağına yerleşirken de Madame Cibot ile bu hususta anlaştılar; kapıcı kadın, her biri için on iki buçuk frank hesabiyle ayda yirmi beş frank karşılığında işlerini görmeyi üzerine aldı. Bir yıl sonunda, emekli kapıcı kadın tıpkı eskiden Madame Kontes Popinot'nun büyük amcası Monsieur Pilleraut'nun evinde olduğu gibi yaşlı bekârların evinde saltanat sürmeye başladı; onların işlerini benimsen, "*Benim iki efendim*" derdi. Kısaca, çifte kumruları kuzu gibi yumuşak, yavaş, gerçekten güvenilir ve çocuk yaratılışlı bulunca, halk kadınlarına özgü yüreği yüzünden onları korumaya, taparcasına sevmeye başladı; onlara öylesine gerçek bir bağlılıkla hizmet ederdi ki gerekince onlara çıkışır, Paris'te ailelerin masraflarını kabartan her çeşit aldatmaya karşı onların çıkarlarını korurdu. Ayda yirmi beş frank karşılığında, iki bekâr, böyle bir şeyi arzu etmedikleri halde bir ana kazandılar farkında olmdan. Madame Cibot'nun bütün değerini görünce, iki müzisyen ona sâflıkla övücü sözler söylediler, teşekkür ettiler ve küçük küçük armağanlar verdiler; bu da, hizmetçinin dostluk bağlarını daha çok kuvvetlendirdi. Madame Cibot para almaktansa, değerinin anlaşılmasını, takdir edilmesini bin kere tercih ederdi; bu duygu, iyi takdir edilince, ücretin eksik kalan parçasını tamamlar. Kocasını Cibot da, alışverişleri, onarmaları, karısının iki efendisinin hizmeti ile ilgili her şeyi, yarı ücretle yapardı.

Sonunda, ikinci yıldan başlamak üzere, ikinci katla kapıcılar arasındaki bağlılıkta karşılıklı dostluğu artıran yeni bir şey oldu: Schmucke, tembelliğine ve

hiçbir şeyle ilgilenmeden yaşama dileğine uygun bir pazarlık yaptı Madame Cibot'yla Günde bir buçuk frank ya da ayda kırkbeş frank karşılığında, Madame Cibot ona sabah kahvaltısı ile öğle yemeği vermeyi üzerine aldı. Pons, dostunun öğle yemeğini iyi bulunca. o da yalnız öğle yemeği için on sekiz franka uyuştu onunla. Kapıcıların gelirlerine ayda doksan frank kadar bir para katan bu yemek usulü sayesinde, iki kiracı kimse- nin yan bakamıyacağı iki varlık, iki melek, iki tanrı oldular. Fransızların hizmet işlerinden anlıyan kiral- larına, bu çifte kumrulara olduğu kadar hizmet edildi- ği şüphelidir. Onlar için süt teneke kutudan taze çık- rılırdı; geç kalkan birinciyle üçüncü kattaki kiracıların gazetelerini bedeva okurlardı; icabında o kiracılara gazetelerin gelmediği de söylenebilirdi. Madame Cibot ihtiyarların dairesini, elbiselerini, merdiven başını, her şeyi Flamanlara özgü bir şekilde temiz tutardı. Sch- mucke, ömründe ummadığı bir mutluluk içinde yaşıyor- du; Madame Cibot onun için hayatı kolaylaştırıyordu; tamir işleri dahil olmak üzere çamaşırı için de Schmucke ona ayda altı frank kadar bir para veriyor- du. Tütün için ayda on beş frank harcıyordu. Bu üç cins sarfiyat, ayda altmış altı frank tutuyordu; bunu on iki ile çarparsak yılda yedi yüz doksan iki frank eder. Buna kira ve vergi karşılığı olarak da iki yüz yirmi frank katın, hepsi bin on iki frank eder. Sch- mucke'un elbiselerini de Cibot yapardı; bu masraf da ortalama yüz elli frank tuttuğuna göre, demek oluyor ki, bu derin filozof yılda bin iki yüz frankla geçini- yordu. Avrupa'da biricik düşünceleri gelip Paris'te oturmak olan bunca insan, orada, bin iki yüz frankla,

Marais'deki Normandie sokağında, Madame Cibot gibi kadınların koruması altında mutlu olunabileceğini öğrenmekle kim bilir ne kadar şaşırır ve sevinirler!

Madame Cibot, Pons'cuğun akşamın saat beşinde eve döndüğünü görünce, şaşıtı. Bu olay şimdiye dek görülmediği gibi, üstelik efendisi onu ne gördü, ne de selâmladı.

Kocasına:

— Bana bak, Cibot, dedi. Monsieur Pons ya milyoner oldu, ya da çıldırdı!

Cibot, terzi dilinde *hançer* denilen şeyi yaptığı bir elbise kolunu elinden bırakarak:

— Evet, bana da öyle geliyor, dedi.

XIV

İki güvercin adındaki fable'in canlı bir örneği

Pons'un farkında olmadan evine girdiği anda, Madame Cibot, Schmucke'un yemeğini hazırlamaya uğraşıyordu. Bu yemek, kokusu bütün avluyu tutan salçalı bir etten ibaretti. Perakendeci diyebileceğimiz bir kebabçıdan satın alınmış, haşlanmış öküz eti artıkları olup tereyağı ve ince doğranmış soğanla salçalı bir et yemeği idi bu, bu kapıcı yemeğinin kızarmış bir et manzarası alması için de, soğanlar tereyağını iyice çekinceye kadar ateşte bırakılmıştı. Cibot ve Schmucke için sevgi ile hazırlanmış olan ve Madame Cibot'nun ikisine kardeş payı olarak böldüğü bu yemek, yanında bir şişe bira, bir parça da peynirle yetiyordu yaşlı Alman müzisyenine. İnanın ki, Süleyman peygamber,

en şanlı, şerefli günlerinde Schmucke'tan daha iyi yemek yemiyordu. Bazan kızarmış soğanla salçalı, haşlanmış et, bazan kızarmış piliç artıkları, bazan Madame Cibot tarafından uydurulmuş ve insana farkına varmadan parmaklarını bile yalatacak bir salça içinde maydonozlu balık, bazan bulvar lokantalarının Boucherat kebabçılarına ikinci elden sattıkları av eti miktarında ve kalitesinde av eti; bunlardı işte Schmucke'un yemekleri; o, *iyi kalbli Madame Cibot*'nun kendisine verdiği her şeyi ses çıkarmadan memnurlukla kabul ederdi. İyi kalbli Madame Cibot ise bu yemek miktarını, bir frank gibi az bir paraya çıkaracak kadar azaltmıştı yavaş yavaş.

Kadın kocasına:

— Gidip göreyim; ne olmuş bu zavallı adama? dedi. Zaten Monsieur Schmucke'un yemeği de hazır.

Madame Cibot, çukur toprak tabağı, âdi porselen-den bir tabakla örttü; sonra, iki dostunun dairesine yaşına rağmen tam, Schmucke Pons'a kapıyı açarken yetiştii.

Pons'un altüst olmuş yüzünü görünce ürken Alman:

— Ne var, sevgili dostum? diye sordu.

— Her şeyi söylerim sana; seninle yemeğe geldim ben.

Çok sevinen Schmucke:

— Yemeğe mi? diye haykırdı: dostunun bu hussustaki alışkanlığını da düşününce: İmkânı yok! diye bağırdı.

O anda, yaşlı Alman, meşru oda hizmetçileri sıfatıyla onları dinlemekte olan Madame Cibot'yu gördü.

Yalnız, gerçek dostların yüreklerinde doğan ilhamla doğru kapıcı kadının yanına gitti; onu merdiven başına götürerek:

— Madame Cibot, dedi; dostumuz iyi şeyleri sever; *Cadran Bleu* lokantasına gidin, güzel bir yemek ısmarlayın: Ançuves ve makarna! Yâni Licuillies'e lâ-yık bir yemek!

Madame Cibot:

— Nedir o? diye sordu.

— Canım, burjuva usulü ile hazırlanmış dana eti, iyi bir balık, bir şişe porto şarabı, sonra sevilen yemeklerden en iyi ne varsa ondan: örneğin, pirinçle yapılan kızarmış köfte ve islendirilmiş domuz eti. Parasını verin! Hiçbir şey söylemeyin, yarın sabah hepsini öderim size.

Schmucke ellerini oğuşturarak sevinçli bir halle girdi içeri; ama dostunun yüreğini bir anda saran acıların hikâyesini öğrendikçe yüzünde gittikçe artan şaşkınlık ifadesi belirliyordu. Schmucke dünyayı kendi açısından nasıl gördüğünü Pons'a anlatarak avutmaya çalıştı onu. Paris ardı arkası kesilmiyen bir fırtına idi. Erkeklerle kadınlar orada çılgınca bir vals temposu ile dönüp dururlardı. Kimseden bir şey beklememeliydi. "Herkes dışa bakıyor, içe değil" dedi. Kendisini seven, onun da en çok sevdiği, uğurlarına hayatını bile feda edeceği, hattâ her biri üç yüz frank katarak ona dokuz yüz franklık bir gelir sağlamış bulunan üç kız öğrencisinin, yılda bir kendisini gelip görmeyi unuttuklarını, üç yıldan bu yana evlerine gittiği her kere sinde de kabul edilmeden döndüğünü, çünkü Paris'in hayat seli tarafından çok kuvvetle sürüklendiklerini

yüzüncü kere anlattı. (Schmucke'un bu kadınların evlerine gittiği, yalnız sabahın saat onunda! gittiği doğru idi.) Kısacası, gelirinin taksitleri de ona noterler eliyle veriliyordu.

Sözlerine devamla:

— Bununla beraber, altın gibi yürekleri vardır dedi, Bunlar benim küçük Cécile'lerimdir; şimdi sevimişli kadınlar oldular, Madame de Bordentuère⁷⁹ [1], Madame de Frantenese [2], Madame de Dillet [3]. Ben onları Champs - Elysées'de görüyorum, onlar beni görmeden. Beni severler de, evlerinde yemek yemeğe gidebilirim, buna sevinirler. Sayfiyelerine de gidebilirim; ama ben dostum Pons'la olmayı daha çok severim; çünkü onu ne zaman istersem görüyorum, her gün görüyorum.

Pons Schmucke'un ellerini tuttu, onu bütün varlığıyla sıktı; birkaç dakika böyle kaldılar, tıpkı uzun bir ayrılıktan sonra buluşan sevgililer gibi.

İçinden Madame de Marville'in hainliğine sevinen Schmucke sözlerine şunları da ekledi:

— Her gün burada yemek yel Hah! antika eşya alışverişine de beraber gideriz, şeytan bizim eve hiç ayak basmaz artık.

Bu, gerçekten kahramanca söylenmiş olan: *antika eşya alışverişine beraber gideriz* sözünü iyi anlamak için, Schmucke'un bu işte kara cahil olduğunu söylemek gerek. Salonda, müze olmak üzere Pons'a bırakılan

⁷⁹ Asılları: 1 — Portenduère; 2 — Vandenesse; 3 — Tillet, dir. Schmucke bu adları kendi alman şivesine göre söylüyor.

verde, herhangi bir şeyi kırmaktan kaçınıyorsa, bu duyduğu dostluğun kuvvetli oluşundandı. Sırf kendisi için müzik besteliyen ve bütün varlığı ile müziğe bağlı bulunan Schmucke, dostunun abur cuburuna, bir dâve-tiye alarak Luxembourg'a bir çiçek sergisine gelecek bir balık, bu sergiye nasıl bakarsa, o da öyle bakardı. Bu harika eserlere, Pons'un toz alırken hazinesine karşı gösterdiği titizlik dolayısıyla saygı beslerdi. Dostunun hayranlık dolu sözlerine: "Doğru! çok güzel şeyler!" diye karşılık verirdi, tıpkı, saçma cümlelerle karşılık veren bir anne gibi... İki dostun birlikte yaşadıkları günden bu yana Schmucke, Pons'un hep daha az güzelini daha güzeli ile trampa etmek suretiyle duvar saatini yedi kere değiştirdiğini görmüştü. Böylece Pons'un elinde o zaman Boulle'ün⁸⁰ nefis saatlerinden biri vardı: Boulle'ün ilk uslûbunda, arasına bakır kakılmış, oymalarla süslü abanoz ağacından bir saat. Raphael'in üç uslûbu olduğu gibi, Boulle'ün de iki uslûbu vardı. Birincisinde bakır ile abanoz'u karıştırırdı; ikincisinde gönlü istememekle beraber bakırı boğaya feda ederdi; boğadan ince oymalı eşya yaratıcıları olan rakiplerini alt etmek için harika eserler yaptı. Pons'un bilgili açıklamalarına rağmen, Schmucke, Boulle'ün ilk uslûbu ile yarattığı nefis saatle öteki altı saat arasında en ufak bir fark göremezdi. Ama Pons'un mutluluğu karşısında, Schmucke bu abur cubura daha çok titizlik gösterirdi. Bu bakımdan Schmucke'un o kahramanca söylenmiş sözü, Pons'un acı-

⁸⁰ Boulle: Paris'te doğmuş, eserleri çok aranan bir Fransız tahta oymacısı. (1642 - 1732).

sını dindirmek gücünü gösterdi ise, buna şaşmamalı; çünkü Alman'ın *antika eşya alışverişine beraber gideriz*, sözü: "Burada yemek yersen, bu işe ben de para katarım." demekti.

Madame Cibot geldi, şaşırtıcı bir emniyetle:

— Sofra hazır Monsieur, dedi.

Schmucke'un dostluğu sayesinde hazırlanan bu yemeği gördüğü ve ağzını şapırdatarak yediği sürece Pons'un ne kadar şaştığı kolayca anlaşılır! Hayatta pek sık raslanmıyan bu çeşit duygular, iki adamın durmadan birbirine: "Bende kendine en yakın insanı bulursun hep" sözü ile belirttikleri sürekli bağlılıktan doğmaz (çünkü ona da alışılır), hayır, ondan doğmaz; bu duygular; içli dışlı hayatın mutluluk ifade eden hallerini toplum hayatının hainliği ile karşılaştırmaktan doğar. İki büyük ruh aşk ya da dostlukla birbirine bağlanınca, bu iki dostun ya da sevgilinin dönüp dönüp birbirine bağlanmasına insanlar sebep olur. Bu yüzden, Pons, iki iri göz yaşını sildi, Schmucke da ıslanan gözlerini silmek zorunda kaldı. Hiçbir şey söylemediler, ama daha çok seviştiler, başları ile birbirine ufak ufak işaretler verdiler, bunların ferahlatıcı ifadeleri Madame de Marville tarafından Pons'un yüreğine sokulan taşın acılarını dindirdi. Schmucke derilerini yüzecekmiş gibi ellerini ovuşturuyordu, çünkü bir çare gelmişti aklına. Böyle buluşlar bir Almanı, hükümdarına karşı duyduğu saygı yüzünden sanki donmuş olan kafasında çabuk doğarsa şaşırtır ancak.

Schmucke:

— Benim sevgili Pons'um.. diye söze başlayınca, Pons:

— Kafandan geçeni anlıyorum, dedi; her gün beraber yemek yememizi istiyorsun, değil mi?

İyi kalbli Alman üzüntülü üzüntülü:

— Seni her gün böyle yaşatmak için zengin olmak isterdim, dedi.

Pons arasına Madame Cibot'ya bulvar tiyatroları için davetiyeler verirdi; bu yüzden kalbinde, Pons'a da, pansiyoneri Schmucke'un yerine eşit bir yer vermiş olan kapıcı kadın, şu teklifte bulundu bunun üzerine:

— Ben size şarap hariç üç franka, her gün, ıkinize de tabakları yalıyacak, onları sanki yıkanmış gibi tertemiz edecek kadar güzel yemekler verebilirim.

Schmucke:

— Doğrusu ya, Madame Cibot'nun bana pişirdiği yemekler sayesinde ben kırallara lâıyk et yemekleri yiyen insanlardan daha iyi yiyorum, dedi.

Umut besliyen saygılı Alman, daha ileri giderek küçük gazetelerin saygısızlığını taklit etti, kiral sofrasını yere batırdı.

Pons:

— Sahi mi? öyle olsun, yarın bir deneriz! dedi.

Bu söz vermeyi duyunca, Schmucke, örtüyü, tabakları, sürahileri sürükliyerek masanın bir ucundan öbür ucuna atıldı, Pons'u, biribiriyle birleşme hassası olan iki gazdan birinin ötekisini sarması gibi, kucakladı sıkı sıkıya:

— Ne saadet! diye bağardı.

Bu manzaradan içi titremiş olan Madame Cibot:

— Monsieur her gün burada yemek yiyecek! dedi gururla.

Hülyasının gerçekleşmesini borçlu olduğu olayı öğrenemeden, iyi kalbli Madame Cibot aşağı, odasına indi, içeriye, Josépha'nın⁸¹ Guillaume Tell operasında sahneye girdiği gibi girdi. Sahanları, kapları bir kenara atarak:

— Cibot, koş *Türk Kahvesine*⁸², iki tane yarım fincan kahve al gel; ocakçıya da benim için olduğunu söylemeyi unutma! diye bağırdı.

Sonra ellerini kuvvetli dizlerinin üstüne koyarak oturdu; pencereden evin karşısındaki duvara bakarak:

— Bu akşam gidip mame Fontaine'i⁸³ göreceğim, dedi.

XV

Bir vasiyetname avı

Madame Fontaine, Marais'de oturan aşçı, hizmetçi, uşak, kapıcı ve başkaları gibi kimselerin falına bakardı iskambil ile.

— Bu iki efendinin bizim eve geldikleri günden bu yana, iki bin frankımız birikti emniyet sandığında. Sekiz yılda, bu ne şans! Pons'un yemeği üzerinden bir şey kazanmalı mı, kazanmamalı mı, onu eve bağla-

⁸¹ Josépha: Balzac'ın "Cousine Bette" adlı eserinde adı geçen ünlü opera artisti.

⁸² Türk kahvesi: o zamanlar Temple bulvarında bir bahçesi ve hoş mobilyesi ile oldukça tanınmış bir mahalle kahvesiydi.

⁸³ Mame: Madamın kısa şekli.

mak gerek mi, değil mi? Bunu bana mame Fontaine'in tavuğu söyler.

Ne Pons'un, ne de Schmucke'un vârisleri olmadığını görünce Madame Cibot şöyle böyle üç yıldır bu efendilerin vasiyetnamelerinde kendisini ilgilendiren bir satır göreceğini umuyordu; o zamana dek dürüstlük dolu yüreğinde çok geç doğan bu hırs yüzünden, çabalarını iki kat arttırmıştı. Yemeğe dışarı giden Pons, kapıcı kadının *iki efendisini* tam bir esaret altında tutmak arzusundan yakasını kurtarmıştı. Bu ozan ruhlu koleksiyoncu ihtiyarın göçebe hayatı, Madame Cibot'nun kafasında dolaşan ve kesinleşemiyen gönül çelme düşüncelerini altüst ediyordu; fakat, o. unutulması imkânsız akşam yemeğinden sonra, bu düşünceler müthiş bir plân halini aldı. Bir çeyrek saat sonra, Madame Cibot, elinde nefis iki kahve ve kirsch-wasser dolu iki kadehle yeniden iki dostun odasında göründü.

Schmucke:

— Yaşasın Madame Cibot! Aklımdan geçeni anlamış! diye bağırды.

Schmucke, kâselisin sızlanmalarını, tıpkı kalan güvercinin giden güvercin⁸⁴ için bulduğu kandırıcı sözlerle sindirdikten sonra, iki dost birlikte çıktılar. Schmucke Camusot'ların ve adamlarının bu hale düşürdükleri dostunu yalnız bırakmak istemedi. Tanıyordu

⁸⁴ Balzac burada La Fontaine'in "iki güvercin" adlı "fable"ini hatırlatıyor. Onda sevişen bu güvercinlerden biri sıkıldığını bahane ederek yolculuğa çıkmak isteyince öbürü çok içli ve yanık sözlerle buna engel olmaya çalışır.

Pons'u, çok acı düşüncelerin onu yüksek orkestra kürsüsünün rahlesi önünde sarsabileceğini, bu suretle eve bağlanışının iyi etkilerini yok edebileceğini biliyordu. Akşam, gece yarısına doğru Pons'u eve getirirken kottundan tutuyordu onun; bir âşığın taptığı metresine yaptığı gibi, o da Pons'a kaldırımın nerede başlayıp nerede bittiğini işaret ediyordu; önlere bir su birikintisi çıkınca, dikkatini çekiyordu; yaya kaldırımının pamuktan, gökyüzünün de mavi olmasını ve meleklere kendi için çaldıkları müziği ona da duyurmalarını diliyordu. Dostunun kalbinde, kendisine ait olmayan son alanı da elde etmişti!

Aşağı yukarı üç ay, Pons her gün yemeği Schmuck'la yedi. Önce, eline geçen paradan seksen frankını ayırmak zorunda kaldı, çünkü kırk beş frank tutan yemek için otuz beş franklık şaraba ihtiyaç vardı. Sonra, Schmucke'un bakımına, onun alman soytarılıklarına rağmen, yaşlı artist, yemek yediği evlerdeki güzel yemekleri, küçük likör kadehlerini, nefis kahveyi, gevezelikleri, yalancı nezaketi, davetlileri, dedikoduları aramaya başladı. İnsan, hayatının sonunda, otuz altı yıllık bir alışkanlıktan vazgeçemez. Yüz otuz franklık fıçı şarabı, ağzının tadını bilen bir adamın kadehinde, tesirsiz bir içki olur; netekim, Pons ne zaman kadehini dudaklarına götürse, evlerde içtiği nefis şarapları içini burkan bir acınma ile hatırlıyordu. Bu demektir ki, üç ay sonunda, Pons'un duygulu yüreğini az kalsın parçalıyacak olan o dayanılmaz acıların şiddeti kaybolmuştu, artık sadece toplum hayatının zevkli yönlerini düşünüyordu, tıpkı, birçok kadınla ilgisi olan yaşlı bir adamın, güzel metresini aşırı sadakatsiz-

liğinden ötürü bırakmasına yandığı gibi!... Her ne kadar içini kemiren derin üzüntüyü saklamaya çalışıyordu ise de, ihtiyar müzisyenin, yeri duygu alanında olan o, izahı imkânsız hastalıklardan birine tutulmuş olduğu açıkça görülüyordu.

Bir alışmanın bozulması ile meydana gelen bu eski günleri arama üzüntüsünü açıklamak için, bir zırhın ilmiklerinin vücudu sarması gibi, ruhu demir bir ağ içine alan o binlerce hiçten birini ileri sürmek yeter. Pons'un eski hayatının en büyük zevklerinden biri, yani her kâselise mutluluk veren hallerden biri, *beklenmedik* bir yemekle karşılaşmaktı; bu hissi, dâvetine bir ziyafet havası vermek amacıyla bir ev sahibesinin burjuva evlerinde listeye gururla kattığı olağanüstü bir yemek yaratır. Bu mide hazzını Pons bulamıyordu, çünkü Madame Cibot'nun ilk işi listeyi gururla okumak oluyordu. Pons'un hayatında belli zamanlarda duyduğu zevk büsbütün yok olmuştu. Sofra hayatı heyecansız, cedlerimizin gizli yemek dedikleri şeyin sürprizinden yoksun olarak geçiyordu. Schmucke'un de anlıyamadığı nokta bu idi. Pons sızlanmıyacak kadar nazik bir insandı; sonra, bir dehânın takdir edilmemesinden daha hazin bir şey varsa, o da midenin takdir edilmemesidir. Sevgilisinden yüz bulmıyan bir kalb, artık kabak tadı veren bu dram, yalancı bir ihtiyaca dayanır; çünkü yaratık bize yüz çevirirse, yaradan sevinebilir, onun bize vereceği başka nimetleri vardır. Ama mide!... Onun açıları hiçbir şeyle kıyaslanamaz; çünkü can boğazdan gelir. Gerçek birer şiir! olan bazı kaymakları, birer şaheser! olan bazı beyaz salçaları, birer âlem! olan mantarlı kümes

hayvanları kızartmalarını ve hepsinin üstünde yalnız Paris'te bulunan ve Rhin nehrinin nefis baharatla hazırlanan meşhur sazan balıklarını hatırladıkça, Pons'un içi gidiyordu. Bazı günler, Kont Popinot'nun aşçısını hatırlayınca: "Ah! Sophie!" diye bağılıyordu. Yanından geçen bir kimse onun bu iç çekişini duysa, adamcağızın metresini düşündüğünü sanırdı; oysa, o, daha azbulunur birşeyi, salça tabağında berrak, dil üstünde koyu olan, montyon armağanına lâıyk bir salçayı ve içinde okkalı bir sazan balığını düşünüyordu! Bir zamanlar yediğı bu yemeklerin anısı, sonunda mide derdine uğrayan orkestra şefini epey zayıflatmıştı.

XVI

Bir Alman tipi

Dördüncü ayın başlangıcında, 1845 ocak ayının sonuna doğru, bütün Almanlar gibi Wilhelm ve bütün Almanlardan ayırt edilmek için de Schwab - bu da onu bütün Schwab'lardan farklı kılmıyordu ya - adlarını taşıyan genç flütçü, tiyatrodaki dikkati çekmeğe başlayan orkestra şefinin halini Schmucke'e göstererek onun gözünü açmayı gerekli buldu. Yaşlı Alman müzisyenin çaldığı araçların katılmasıyla verilen bir piyesin ilk günü idi.

Kürsüsüne ölü bir halde çıkan Pons'u göstererek, Wilhelm Schwab:

— Adamcağız günden güne çöküyor, onda bozuk olan bir taraf var; gözleri üzüntülü görölüyor, kolunun hareketi de gittikçe zayıflıyor, dedi.

Schmucke de:

— İnsan altmış yaşına gelince, böyle olur, diye karşılık verdi.

Schmucke, *Chroniques de la Canongate*'de⁸⁵ gördüğümüz ve oğlunu yirmi dört saat daha fazla alıkoyduğu için kursuna dizilmesine sebep olan ana gibi, birlikte yemek zevki için Pons'u feda edebilirdi Schmucke.

— Tiyatroda herkes kaygılanıyor, bizim birinci dansözümüz Mademoiselle Héloïse Brisetout'nun da dediği gibi, sümkürürken en ufak bir gürültü bile çıkarmıyor.

Yaşlı müzisyen, sümkürürken, sanki bandodaki büyük boruyu çalıyormuş gibi, uzun ve geniş delikli burnu ile mendil içinde müthiş bir gürültü çıkarırdı. Bu patırtı Madame de Marville'in kuzen Pons'u her zaman ayıplamasına yol açardı.

Schmucke:

— Onu eğlendirmek için neyim var, neyim yok, hepsini verirdim, dedi. Sıkıntı onu gittikçe sarıyor.

Wilhelm:

— Vallahi, Pons bana, bizim gibi entipüften müzisyenlerden o kadar yüksek geliyor ki onu düğünüme çağırmak cesaretini gösteremedim. Evleniyorum, dedi.

— Ya! ne şekilde? diye sordu Schmucke.

Schmucke'ün acayip sorusunda bir alay sezen Wilhelm:

— Çok namusluca, diye karşılık verdi. Oysa bu eşsiz Hıristiyan böyle alay edecek bir insan değildi.

⁸⁵ *Chroniques de la Canongate*: Walter Scott'un 1827 de neşrettiği hikâyelerinin bulunduğu kitabın adı.

Müdürün çıngrak sesini duyan Pons, orkestraya, küçük ordusuna bakarak:

— Haydi, arkadaşlar, yerlerinize! dedi.

Şeytanın Nişanlısı parçasının uvertürünü çaldılar; bu cinli perili bir piyesti ve iki yüz kere oynandı. İlk perde arasında, Wilhelm ile Schmucke ıssız kalan orkestrada kendilerini yalnız buldular. Salonun havası otuz iki réaumur derecesinde sıcaktı.

Schmucke Wilhelm'e:

— Hikâyenizi anlatın bana! dedi.

— Şu sahneye bakan locada oturan genci görüyor musunuz? Tanır mısınız onu?

— Hayır, tanımıyorum.

— Sarı eldivenleri var, paranın sağladığı imkânlar içinde pırıl pırıl parlıyor da ondan! Benim Francfort - sur - Mein'li dostum, Fritz Brunner'dir bu.

— Hani şu, piyesleri görmek için vaktiyle orkestraya gelip sizin yanınızda oturan zat mı?

— Ta kendisi. Böyle kılık kıyafet değiştirmesi inanılacak şey değil, değil mi?

Bu mutlu hikâyenin kahramanı, yüzünde, hem Goethe'nin Méphistophélès'inin yüzündeki o soğuk alay, hem de Auguste Lafontaine'in insanda temiz anılar bırakan romanlarındaki sâfdillik; hile ve sâfiyet, tezgâhtar hasınlığı ve Jockey - Club üyelerinin hesaplı kalenderliği; ama özellikle, Charlotte'tan⁸⁶ çok Alman prenslerinden bikan Werther'in tabancayı eline almasına sebep olan o iğrenme okunan bir Almandı; gerçekten örnek olabilecek bir Alman tipiydi: yahudilikle ka-

⁸⁶ Charlotte: Werther'in sevgilisi.

rışık bir sadelik, budalalıkla karışık bir cesaret, sıkıntı verecek kadar bir bilgi ile beraber, en ufak bir çocukluğun hemen faydasız hale getirdiği bir görgü; aşırı bira ve tütün kullanma; fakat bütün bu tezatları telâfi için yorgun, güzel mavi gözlerde, şeytanca bir pırıltı. Bir banker gibi giyinmiş olan Fritz Brunner'in Titien'e özgü rengi andıran çıplak bir başı ve bu başın iki yanında sefahat ve sefaletin bıraktığı ve paraya kavuştuğu gün onu berberin önüne oturtan göz alıcı sarılıkta kıvrıkcık bir tutam saçı vardı. Ressamların İsa için buldukları yüz gibi, eskiden güzel, taze olan yüzü, kırmızı bıyıkların, kızıl sakalın korkunç hale getirdiği soğuk ve sert bir ifade almıştı. Gözlerinin sâf maviliği üzüntülere karşı yaptığı savaşlardan bozulmuştu. Nihayet, Paris'in bin bir çeşit novarda hayatı, göz kapaklarını ve göz altını moratmıştı; o gözler ki eskiden bir anne onlara kendi gözlerinin tanrısal bir kopyası gibi mest olarak bakardı. Bu turfandan filozof, bu genç bunak bir üvey ananın eseri idi.

Burada, Francfort - sur - Mein'li eli açık bir gencin meraklı hikâyesini, büyük olmakla beraber, ağırbaşlı bir şehir olan Francfort - sur - Mein de geçen, olağanüstü ve en garip bir olayın hikâyesini anlatmak gerekiyor...

XVII

*Sefih oğulların, Francfort - sur - Mein'li olunca,
banker ve milyoner oldukları hal.*

Fritz'in babası Monsieur Gédéon Brunner, Francfort - sur - Mein'de, bankerlerin de suç ortaklığı ile, ka-

nunun izniyle yolcuların keselerinin dibine darı eken ünlü otelcilerden biri idi. Bununla beraber, namuslu bir Calviniste olan bu adam, dönme bir yahudi kızı ile evlenmişti, servetinin ana parçasını da onun getirdiği drahomaya borçlu idi. Bu yahudi kadın, oğlu Fritz'i on iki yaşında, babasını ve Leipzig'de, Virlaz şirketinin şefi bulunan kürk tüccarı dayısına emanet ederek öldü. Brunner baba, kürkleri kadar yumuşak olmıyan dayısından korkarak genç Fritz'in parasını meteliğine dokunmadan ve çoğunu sabit kıymette mark olarak, Al. Sartchild bankasına yatırmak zorunda kaldı. Brunner baba, bu yahudi usulünden öc almak için, büyük oteli ni bir kadının nezareti ve yardımı olmadan yönetemiyeceğini ileri sürerek yeniden evlendi. Başka bir otelcinin, inci gibi bulduğu kızını aldı; yalnız, anasıyle babası tarafından şımartılmış biricik kız ne demektir bunu bilmiyordu. İkinci Madame Brunner, hain ve hoppa bir Alman kızı çıktı. Har vurup harman savurdu, kocasını evinde, hür Francfort-sur-Mein şehrinin en mutsuz adamı haline getirmekle birinci Madame Brunner'in öcünü aldı; güya bu şehirde milyonerler, karlılarının yalnız kendilerini sevmeleri için Belediye meclisinden bir kanun çıkartacaklarmış! Bu kadın; Almanların çoklukla Rhin şarabı dedikleri o cins cins sirkeri, Paris eşyalarını, ata binmesini ve süsü seviyordu. Pahalı cinsten sevmediği bir şey varsa, o da kadınlardı. Küçük Fritz'e düşman kesildi; bu Calviniste ve yahudi dölünün beşiği Francfort şehri, vasisi de Leipsick'teki Virlla şirketi olmasaydı, onu deli bile ederdi: ama kürklerinden başka şeyle uğraşmıyan, sadece

Fritz'in bankadaki parasını gözetebilen Virlaz dayı, çocuğu övey anasının pençesinde bırakıyordu.

Bu sırtlanın, güzel Madame Brunner'in sevgili oğluna karşı ateş püskürmesinin bir nedeni vardı: oir lokomotif kadar çabalasa da çocuğu olmuyordu. Kafasındaki şeytanca bir düşüncenin etkisile, bu cani kadın, genç Fritz'i yirmi bir yaşında Almanlarda hiç görülmiyen bir sefahat âlemine sürdü. At koşularının, sirkeye benziyen Rhin şaraplarının, Goethe'nin Marguerite'lerinin, çocuğu da parasını da yiyip bitireceklerini umdu; çünkü, Fritz reşit olunca, Virlaz dayı ona önemli bir miras bırakmıştı. Ama, her ne kadar su şehirlerindeki rulet ve aralarında Wilhelm Schwab'ın da bulunduğu içki arkadaşları Virlaz'ın sermayesinin dibine darı ektilerse de, genç müsrif İsa paygamberin dilediği şekilde, Francfort-sur-Mein şehrinin sonradan doğan çocuklarına örnek kaldı; her aile çocuklarını para kaynağı tezgâhlarının arkasında akıllı uslu, ürkek bir insan olarak saklıyabilmek için korkuluk gibi öne sürerdi onu. Fritz Brunner genç yaşında ölecek yerde, üvey anasının güzel bir mezarlığa gömüldüğünü görmek gibi bir mutluluğa erişti; Almanlar, ölülerini şereflelendirmek bahanesi ile mezarlıklarda çiçek yetiştirme tutkularını doyururlar. İkinci Madame Brunner böylece anasiyle babasından önce öldü; bu evlenme de yaşlı Brunner'e, kasasından sarfettiği paralarla karısının kendisinde bıraktığı acılara mal oldu; bu acılar o kadar yıkıcı oldu ki Hercules yapılı otelci, altmış yedi yaşında, sanki Borgia'ların⁸⁷ meşhur

⁸⁷ Borgia: Bin bir cinayet işlemiş İspanyol asıllı bir İtalyan ailesi.

zehirini içmiş gibi kendisini bitkin bir halde buldu. Karısından on yıl çektikten sonra onun mirasına konamaması, bu yaşlı otelciyi ikinci bir Heidelberg harabesine çevirdi; yalnız bu harabe yolcuların bıraktıkları para (*Rechnungs*) ile onarılıyordu; tıpkı turistlerin Heidelberg harabesine karşı olan ateşli ilgilerini söndürmek, onların bu çok tutulan yeri görmeğe koşmalarını sağlamak için boyuna onarılması gibi. Frankfurt'ta, Brunner'den bir iflâstan söz edilir gibi söz ediliyor, parmakla gösterilerek:

— Bakın, mirası elde edilemiyen kötü bir kadın ile Fransız usulüne göre yetiştirilen bir evlât insanı ne hale getiriyor! deniliyordu.

İtalya'da, Almanya'da, bütün felâketlere sebep olan, bütün saldırılara hedef olan Fransızlardır; *ama işine devam eden Tanrı...* (Arkası Lefranc de Pompi-gnan'ın şiirinde.)⁸⁸

Büyük Hollanda oteli sahibinin öcüne, bu üzüntü yüzünden hesapları fazla tutulan yolcular kurban olmadılar sadece. Oğlu meteliksiz kalınca, Gédéon, felâketlerinin asıl nedeni olarak gördüğü için, onu, ekmekten, sudan, tuzdan, ateşten, evden ve pipodan yoksun etti! Bu da otelci olan bir Alman baba gözünde, baba lânetinin en son derecesidir. Memleketin resmî makamları, babanın başlangıçtaki kaba-

⁸⁸ Jean - Baptiste Rousseau'nun ölümü üzerine yazılan bu şiirin son mısraını o zamanlar herkes ezbere bilirdi:

Işık tuğyanları saçar.

Gizli kalan müfterilerinin üstüne.

hatini farketmedikleri, onu Francfort - sur - Mein'in en talihsiz adamı buldukları için yardımına koştular; Fritz ile Almanlara özgü bir biçimde çekiştikten sonra, onu uzaklaştırdılar bu hür memleketin topraklarından. Her ne kadar bu şehir Cermen Diyet meclisinin oturduğu yer ise de, adalet Francfort'ta her yerde olduğundan ne daha insanî, ne de daha olgundur. Bir yargıcın cinayet ve felâket ırmağının kaynağına kadar çıkarak ilk su sızıntısının döküldüğü testiye kimin tuttuğunu öğrenmek istemesi az görülür bir olaydır. Brunner, oğlunu unuttu; dostları da ondan aşağı kalmadılar.

Ah! bu hikâye, suflörün hücresi karşısında, birbirlerine bu ilk temsilde zarif Parisliler arasında bir locada tek başına oturan, yüzü derin bir hüznle kaplı bu Almanın nereden çıktığını soran gazeteciler, lovardalar ve kadınlar topluluğu önünde bir piyes halinde oynanabilseydi, cinli perili *Şeytanın Nışanlısı* piyesinden çok daha güzel olurdu her halde; oysa bu *Şeytanın Nışanlısı* İsa'dan üç bin yıl önce Mezapotamya'da oynanmış, hisse alınacak nefis oyunun iki yüz bininci temsiliydi.

Fritz yürüyerek Strasburg'a gitti. Orada, İncil'deki sefih çocuğun kutsal kitabın vatanında bulamadığı şeyi buldu. Alsasın üstünlüğü burada meydana çıkıyor; bu memlekette, Fransız ruhu ile Cermen sağlanılığının birleşmesindeki güzelliği Almanya'ya gösterebilecek nice iyilik sever yürekler çarpmaktadır. Birkaç gün önce anasiyle babasının mirasına konan Wilhelm'in elinde yüz bin frank vardı. Bu genç, Fritz'e kolları-

ni açtı, kalbini açtı, evini açtı, kesesini açtı. Fritz'in toz toprak içinde, mutsuz ve sanki yarı cüzzamlı bir halde, Rhin'in öbür tarafında gerçek bir dostun elinde hakiki bir yirmi franklık gördüğü anı anlatmak, bir şiir yazmaya kalkışmak olur; bunu da, can çekişmekte olan dostluğu canlandırmak için yunanca olarak ancak Pindares⁸⁹ yazıp insanlar arasına atabilirdi. Firitz'le Wilhelm adlarını, Damones'le Pythias'ın,⁹⁰ Castor'la Pollux'ün,⁹¹ Orestus'la Pylades'in,⁹² Dubreuil'le Pmejah'ın,⁹³ Schmucke'le Pons, hattâ Monomotapa'nın⁹⁴

⁸⁹ Pindares: Yunan'lıların en kuvvetli lirik şairi. (İsa'dan önce 521 - 441).

⁹⁰ Damones ve Pythias: Genç Denys zamanın Pythagores mezhebinden, birbirlerine karşı dostluk duygusu ile ün salmış iki filozofu. Pythias ölüme mahkûm edilince, zalim kırıaldan işlerini düzenlemek için zaman isteyince, Damones, zamanında gelmediği takdirde onun yerine ölmeyi kabul eder. Tam Damones öldürülecek iken Pythias yetişir. Bu bağlılık kırkala dokunur, Pythias'ı bağışlar ve üçüncü bir dost olarak aralarına katılmak için çok çabalarsa da başaramaz.

⁹¹ Castor ve Pollux: efsanevi kahramanlardan; Jupiter ile Léda'nın çocukları. Birbirlerine hep bağlı kaldıkları için bu iki ad daima dostluğun bir remzi olarak söylenir.

⁹² Orestur'la Pylades: Orestus Agamemnon'un oğludur. Babasının öldürülmesinin öcünü almak için kızkardeşi Electre ile bir olup anasını öldürür, beraat edip Argos kiralı olur. Kızkardeşini verdiği Pylades ile dostluğu dillere destan olmuştur.

⁹³ Dubreuil ve Pmejah: Çok usta bir doktor olan Dubreuil'ün Pmejah adında bir dostu vardı. Dubrouil bulaşıcı bir hastalığa tutulur, odasında ziyaretçilerin toplandığını görünce dostuna: "Bütün bu insanları

iki dostuna keyfimize göre vereceğimiz bütün adların yanına katın; bu iki yeni adı o meşhur olmuş adlarla birleştirmek şu bakımdan daha da yerinde olur: Wilhelm kendisine kalan mirası Fritz ile birlikte yedi bitirdi, tıpkı Fritz'in Wilhelm ile beraber kendi mirasını haliyle tütünün bilinen bütün çeşitlerini içerek, içki âlemlerinde erittiği gibi...

İki dost, işe bakın ki, bu mirası Strasburg bira-hanelerinde, tiyatro kızlarıyla ve güzellikten az nasibi olan Alsaslı kızlarla en budala ve en âdi bir şekilde erittiler. Her sabah da birbirine:

— Bu gidişe bir son vermek, oturup bir karara vararak elimizde kalan para ile bir şey yapmak gerekt derlerdi.

Fritz:

— Aldırma canım, karşılığını verirdi, felekten bir gün daha çalalım da, yarın... evet! yarın...

Sefihlerin hayatında, *bugün*, kendisini beğenen aptalın biridir; ama *yarın*, bugünün cesaretinden ürker büyük bir korkaktır; bugün, eski komedilerin gülünç

buraya sokmamak gerek. Biliyorsunuz hastalığım bu-
laşıcıdır. Burada ancak siz kalırsınız!" der. Bu sözü
söyleyene de dinleyene de ne mutlu!... Pmejah da dos-
tundan on beş gün sonra ölür.

* Monomotapa: Doğu Afrika'da, Madagaskar'ın
karşısındaki bir memleketin eski adı. Fakat La Fon-
taine'in dehası, iki dost adlı içli Fable'inde, bu kelimeyi
esas olmyan, mevhum bir yer haline sokarak çizdiği
dostluğun yeryüzünde raslanmyacak kadar kuvvetli
olduğunu belirtmek istemiştir. Balzac da bunu ima
ederek "Monomotapa'nın iki dostuna" derken mümkün
olabilecek bütün dostları kastediyor.

yaygaracısı Capitan, yarın ise cambazhanelerdeki soy-tarı Pierrot'dur. Ellerinde bin frank kalınca, Messageries Royales'den birer yer alıp, Paris'e geldiler: orada Gédéon'un eski baş garsonlarından Graff'ın, du Mail sokağındaki *Rhin* adlı otelinin tavan arasına sığındılar. Fritz, Graff'ın öğüdü üzerine, Banker Kelier kardeşlerin yanına altı yüz frank ücretle memur oldu. *Rhin* otelinin sahibi Graff, ünlü terzi Graff'ın kardeşidir. Terzi de Wilhelm'i, defterlerini tutsun diye kendi yanına aldı. Graff, bu önemsiz yerleri sefih iki öğlana, *Hollanda* otelindeki çıraklık günlerinin bir karşılığı olmak üzere buldu. Bu iki olay, yani iflâs etmiş bir dostu zengin bir dostun bağına basması ve bir otelcinin meteliksiz iki vatandaşı ile ilgilenmesi karşısında, bazı kimseler bunları roman sanacaktır; ama bütün gerçek şeyler o kadar masala benzer ki, bugün masal, görülmedik gerçeğe benzemek için çabalar harcar.

Altı yüz frankla memur olan Fritz, aynı ücretle terzi yanında defter tutan Wilhelm, Paris gibi yosma bir şehirde yaşama güçlüğüntün farkına vardılar. Bu yüzden, geldiklerinin ikinci yılında, 1837 de, güzel fülüt çalan Wilhelm, arasına ekmeginin üzerine yağ sürebilmek için Pons'un yönettiği orkestraya girdi. Fritz'e gelince, o, fazla ücreti ancak Virlaz'ların oğlu olması dolayısıyla para işlerindeki kabiliyetini göstererek elde edebildi. Çok çalışmasına rağmen, belki de sırf kabiliyeti yüzünden, bu Francfort'lu, iki bin frank ücrete ancak 1843 yılında kavuştu. Tanrısal bir övey ana olan sefalet, analarının yapmadığını yaptı: onlara tutumu, dünyayı, hayatı öğretti; onlara çocukluk çağıla-

rında hepsi de mutsuz olan büyük adamlara, mahmuz darbeleri ile verdiği o büyük, o kuvvetli eğitimi verdi; Fritz ile Wilhelm alelâde insanlar oldukları için yoksulluğun verdiği derslerin hepsini dinlemediler, onun saldırışlarına karşı korundular, göğsünü sert, kollarını etsiz buldular, onda saklanan ve deha sahibi insanların okşayışları karşısında yumuşıyan peri Urgèle'⁹⁵ bulup çıkaramadılar. Bununla beraber, paranın değerini anladılar ve bir gün yine ellerine geçerse, kanadlarını kesmeğe karar verdiler.

XVIII

Bir servet nasıl kazanılır

Wilhelm sözlerine devam etti.

— Bir kelime ile her şeyi anlıyacaksınız, Schmucke baba, dedi; ve piyaniste, olanı biteni Almanca olarak anlattı uzun uzun: Brunner baba öldü. Baden demiryolu kumpanyasının kurucularındanmış, bundan ne oğlunun, ne de yanında kaldığımız Graff'ın haberi vardı, bu sayede çok da para kazanmış. Oğluna dört milyon bıraktı! Bu gece son defa fülüt çalıyorum. Bu ilk temsil olmasaydı, daha birkaç gün önce giderdim, ama benim yüzümden orkestranın kötü bir duruma düşmesini istemem.

Schmucke:

— Çok iyi ettiniz, delikanlı, dedi. Yalnız aldığınız kız kim?

⁹⁵ Urgèle: İyilik perisi.

— Bizi barındıran, *Rhin* otelinin sahibi Monsieur Graff'ın kızı. Mademoiselle Emilie'yi yedi yıldır seviyorum; açık saçık romanlardan o kadar okudu ki, sonunun ne olacağını düşünmeden, bütün kısmetlerini benim için tepti. Sevgilim çok zengin olacak, Richetieu sokağında terzilik eden Graff'ların biricik mirasçısıdır o. Fritz bana Strasburg'ta beraber yediğimiz paranın beş katını, yani beşyüz bin frank veriyor! Bir banka açıyorum, Fritz bir milyon, terzi Graff da beş yüz bin frank koyuyorlar, nişanlımın babası da kızının iki yüz elli bin franklık drahomasından yararlanmama izin verdi; üstelik bize avans para da veriyor. Böylece, Brunner, Schwab ve ortakları bankasının iki milyon beş yüz bin frank sermayesi olacak. Fritz, Fransız Bankasındaki itibarımızı sağlamak için on beş bin franklık hisse senedi aldı. Fritz'in serveti bu kadarla bitmiyor; babasının Francfort'da bir milyon değerindeki iki evi de ona kaldı; büyük *Hollanda* otelini de Graff'ın kuzenlerinden birine kiraladı.

Wilhelm'i dikkatle dinlemiş olan Schmucke:

— Dostunuza bakarken üzüldüğünüz belli, dedi. Sakın onu kıskanmıyasınız?

— Evet, kıskanıyorum, ama Fritz'in mutluluğunu kıskanıyorum. Yüzü, doyurulmuş bir adamın yüzüne benziyor mu? Onun hesabına Paris'ten korkuyorum, onun da benim gibi yapmasını isterdim. Eski şeytar yine dirilebilir onda. İkimizden en az akli başına gelen o. Şu giyinişi, şu tek gözlüğü, her şeyi beni telâşlandırıyor. Geldiğinden bu yana işi gücü hep salondaki hoppa kadınlara bakmak oldu. Ah! Fritz'i evlendirmenin ne güç olduğunu bir bilesiniz!... Fransa'da kadın.

kur yapmak denen şeyden nefret eder o; İngiltere'de bir insanı ebediyete attıkları gibi onu da bir ailenin içine atmak gerek.

Bütün ilk temcillerin sonunu bildiren gürültü partırtı arasında, flütçü orkestra şefini düğününe çağırdı. Pons bunu sevinçle karşıladı. O zaman Schmucke üç aydır ilk kere dostunun yüzünde bir gülümseme gördü; onu Normandie sokağına derin bir sessizlik içinde getirdi, çünkü o sevinç ışığından Pons'u kemiren acının büyüklüğünü anlamıştı. Böyle gerçekten asil, çıkardan uzak, duygu bakımından büyük bir insanda, yemeğe karşı şaşırtıcı bir düşkünlüğün bulunmasını, temiz kalbli Schmucke'ün aklı almıyordu bir türlü. Çok üzdü bu onu, çünkü Pons'un mutluluğu hesabına, onu, her gün sofrada karşısında görmekten vazgeçmesi gerekiyordu; bu fedakârlığı yapıp yapmıyacağını da bilmiyordu: bunu düşündükçe çılgına dönüşüyordu sanki.

XIX

Bir yelpaze dolayısıyla

Normandie sokağının Aventin tepesine çekilmiş olan Pons'tan ses çıkmaması, haliyle Madame de Marville'in dikkatini çekmişti; parazitinden yakasını kurtardığına sevinerek artık pek ilgilenmiyordu onunla; kızı da, o da, sevgili Lili tarafından yapılan şakayı kuzenlerinin anladığına hükmediyorlardı; ama başkan için mesele böyle değildi. Adliyedeki terfiinden bu yana kurum taslıyan, kısa boylu şişman Camusot de Marville, Çiçero'ya bayılır, opera - komiği tiyatrodan da-

ha iyi bulur, aktörleri biribiriyle mukayese eder, halkı adım adım izlerdi; adliye gazetesinin yazılarını kendi düşüncesi imiş gibi ele alır, fikir yürütürken, hep yanındaki üye yargıcın düşüncelerini daha azur, daha çarpasık cümlelerle tekrarlardı. Genel çizgileri ile yeterince tanılan ve mevkii dolayısıyla her şeyi ciddiye almak zorunda bulunan bu yüksek memur, aile bağlarına çok önem verirdi özellikle. Karılarının tüm boyunduruğu altında bulunan kocaların çoğu gibi, başkan da bazı ufak şeyler de hürmüştü gibi görünür, karısı da buna ses çıkarmazdı. Başkan bir ay kadar, Pons'un ortadan kaybolması hakkında karısının söylediği beylik nedenlerle yetindi ise de, sonunda yaşlı müzisyenin, kırk yıllık bir dostun, hele Madame Pompadour'un yelpazesi gibi büyük bir hediyeden sonra gelmemesini acayip buldu. Bir şaheser olduğu kont Popinot tarafından kabul edilen bu yelpaze, Tuileries sarayında elden ele dolaşmış, Madame de Marville'e, gururunu çok okşıyan övücü sözler işittirmişti; her biri görülmemiş bir incelikte oymalarla süslü fil dişinden on kolun güzelliklerini ayrı ayrı açıkladılar ona. Bir Rus bayanı (Ruslar kendilerini hep Rusya'da sanırlar) kont Popinot'larda, bu harika yelpaze için altı bin frank teklif etti; bir taraftan da onu, o ellerde görmekten duyduğu hayreti ifade edecek bir biçimde gülümsedi; çünkü, itiraf etmek gerek, düşeslere lâıyk bir yelpazeydi bu.

Bu teklifin yapıldığı günün ertesi sabahı, Cécile babasına:

— Zavallı kuzenin bu gibi abur cuburlardan çok iyi anladığı inkâr edilemez, dedi.

Başkan:

— Ne? Abur cubur mu? diye haykırdı. Sen ne diyorsun, Devlet, müşaviri ölü Dusommerard'ın koleksiyonuna üç yüz bin frank veriyor ve Paris şehri ile birlikte bir milyona yakın bir para harcıyarak bu abur cuburları koymak için Cluny konağını satın alıp onartıyor... Senin abur cubur dediklerin, sevgili kızım, kaybolmuş uygarlıkların çoğu zaman elimizde kalan biricik eserleridir. Bazan biri kırk, ötekisi elli bin frank eden bir Etrüsk çömleği ile bir gerdanlık, bize Troia'nın kuşatıldığı günlerde sanatın mükemmeliyetini gösterirken, Etrüsklerin de İtalya'ya sığınmış Troia'lılar olduğunu açıklayan birer abur cuburdur!

Kısa boylu şişman başkanın şakaları işte bu çeşittendi, karısına ve kızına ağır alaylarla karşılık verirdi.

Sözlerine devamla:

— Cécile, dedi, bu abur cuburun gerektirdiği bilgilerin bir araya toplanması ile bir ilim meydana gelir ki arkeoloji derler adına. Arkeoloji, mimarlığı, heykeltraşlığı, ressamlığı, kuyumculuğu, çiniciliği, son günlerin bir sanatı olan doğramacılığı, danteleciliği, halıçılığı, kısacası insan elinden çıkan bütün sanatları içine alır.

Cécile:

— O halde kuzen Pons bir bilgin ha? dedi. Başkan, kuzenle ilgili binbir söz geçtiği halde aklına gelmiyen, ama hepsinin birden çarpmasıyle hatırlıyan bir adam hali ile:

— Ha, sahi, neden artık gelmiyor bize? diye sordu.

Madame de Marville:

— Hiç yoktan alınmış olacak, dedi, belki yelpaze-ye karşı gereken heyecanı göstermedim de ondan. Silirsiniz, ben oldukça bilgisiz bir kadını...

Başkan:

— Siz ha! Servin'in⁹⁶ en kuvvetli öğrencilerinden olun da Watteau'yu tanımayın, mümkün mü bu? dedi.

— David'i,⁹⁷ Gérard'ı⁹⁸ Gros'yu⁹⁹ ve Girodet'yi,¹⁰⁰ sonra Guérin'i,¹⁰¹ Monsieur de Forbin'i¹⁰² Monsieur Turpin de Crissé'yi¹⁰³ tanıyorum ama...

— İsterdi ki...

Madame de Marville kocasına Seba melikesine özgül bir eda ile bakarak:

— Ne istermiş, Monsieur? diye sordu,

Başkan, karısına karşı neler borçlu olduğunu açığa vuracak bir biçimde boynunu bükerek:

⁹⁶ Servin: O zamanlar'ın ünlü ve kabiliyetli resim öğretmeni.

⁹⁷ David: (Louis): İhtilâl günlerinde sanat işlerinin yüksek yönetimi kendisine verilen bir Fransız ressamı (1748 - 1825).

⁹⁸ Gérard: tarihsel tablolar yapmış bir Fransız ressamı, (1770 - 1837).

⁹⁹ Gros: Romantizme etkisi dokunmuş bir Fransız ressamı. (1771 - 1835).

¹⁰⁰ Girodet: Bir Fransız ressamı. (1767 - 1824).

¹⁰¹ Guérin: Tarihsel tablolar yapmış bir Fransız ressamı. (1774 - 1833).

¹⁰² Forbin: Tarihsel tablolar yapmış bir Fransız ressamı ve arkeoloğu. (1777 - 1841).

¹⁰³ Grissé: Manzara ve eski anıtlar resmeden bir Fransız ressamı. (1772 - 1857).

— Watteau'nun ne olduğunu bilesiniz, karıcığım, dedi. Bu günlerde herkesin ağzında onun adı dolaşıyor.

Bu konuşma, *Şeytanın Nişanlısı*'nın birinci temsilinden birkaç gün önce olmuştu. O temsilde Pons'un hasta hali bütün orkestranın gözünden kaçmadı. O günlerde Pons'u sofralarında görmeğe, onu bir haberci gibi kullanmaya alışmış olanlar ne olduğunu birbirlerine sormuşlar ve adamcağızın girip çıktığı çevrede bir kaygı belirmişti. Bu kaygıyı artıran bir neden daha vardı: bir çoğu onu görevi başında görmüşü.

Pons gezintilerinde rasladığı eski tanışlarından kaçmak için çok dikkatli davrandığı halde, bir gün, yeni Beaumarchais caddesinin en tanınmış, en cesaretli satıcılarından olan Monistrol'ün mağazasında eski bakan Kont Popinot ile burun buruna geldi; bu satıcı, Pons'un bir aralık Madame de Marville'e sözünü ettiği ve yalancı heyecanı ile antika eşyaların fiyatlarını yükselten bir adamdı; bu gibi insanların söylediklerine bakılırsa, antika eşyalar günden güne çok azalmıştır, bulunmasına imkân yoktur.

— Azizim Pons, neden artık görünmez oldunuz? Sizi çok arıyoruz; Madame Popinot da bu unutuşa bir anlam veremiyor.

— Sayın Kont, bir evde, bir hısım evinde, benim yaşında bir adamın artık toplantılarda yeri olmadığını dokundurdular. Biliyorum, gittiğim yerlerde hiçbir zaman büyük bir itibarla karşılanmazdım, ama küçük de düşürülmezdim. Sanatkârlara özgü gururla, kimseden de bir şey istemedim, dedi. Gösterdikleri nezakete karşılık olarak, beni kabul edenlere yararlı da oluyordum çoklukla; ama aldanmışım; dostlarımdan

evine, hısımlarımın evine, yemek yemeğe gitmekle şeref kazanıyormuşum, bunun hatırı için de herkesin kulu, kölesi ve her an hizmete hazır uşağı olmam gerekmiş!... Ne yapayım, ben de tuttum, kâselislikten istifamı verdim. Hiçbir sofrada bulamadığımı şimdi evimde ner gün buluyorum: gerçek bir dost!

Yaşlı artistin hareketleriyle olsun, sesinin tonuyla olsun, şimdi bile belirtme gücünde olduğu acı dolu sözler, Fransız senatörüne o kadar dokundu ki değerli müzisyeni bir kenara çekti:

— Bak hele!... dedi. Ne yaptılar size, aziz dostum? Sizi yaralayan şeyin ne olduğunu bana da söyleyemez misiniz? Yalnız izin verirseniz şunu da söyleyeyim ki, bizim evde, her zaman gereken itibarı görmüşsünüzdür...

Adamcağız:

— Gördüm evet; ben de sizi bunun dışında tutuyorum zaten, dedi. Üstelik siz büyük bir senyör, bir devlet adamısınız; gerekince mesguliyetiniz, hoş gördürebilir her şeyi.

Popinot'nun insan ve iş sarraflığında kazandığı diplomatça kurnazlığına yenilen Pons, başkan de Marville'in evinde gördüğü kötü muameleyi olduğu gibi anlatmaktan kurtulamadı. Popinot, zavallının acılarına öylesine candan katıldı ki, eve döner dönmez herşeyi olduğu gibi Madame Popinot'ya da anlattı; iyi kaibiri ve asil bir kadın olan Madame Popinot, ilk rasladığı gün, bu hikâyeyi sitemle dolu olarak Madame de Marville'e aktardı. Popinot da bu konuda başkan de Marville'e bir iki söz söyleyince, Camusot de Marville'ler de bu mesele ile ilgili bir konuşma oldu. Her ne ka-

dar Camusot evinde tüm emreder durumda değildi ise de, çıkışmasının nedeni *hakka ve vakiya* dayandığı için, karısı ile kızı bu gerçek önünde süsmak zorunda kaldılar; her ikisi de utandılar, suçu hizmetçilerin üzerine attılar.

Çağırılan, azarlanan hizmetçiler, ancak durumu olduğu gibi anlatmakla bağışlandılar, bu da başkana Pons'un gelmemekte ne kadar haklı olduğunu gösterdi. Karılarının emri altında bulunan erkekler gibi, bütün koca ve adliyecî azametini başkan uşaklara karşı gösterdi, onlara, bundan böyle gerek kuzen Pons, gerek evine gelmekle şeref veren insanlar, kendisi gıbı karşılanmadığı takdirde, kovulacaklarını, bu suretle evinde uzun zaman hizmet etmiş olmanın kazandıracığı bütün imkânları kaybedeceklerini bildirdi. Bu sözler Madeleine'i gülümsetti. Başkan:

— Hem sizi ancak bir şekilde bağışlayabilirim, dedi; o da kuzenimden özür diler, onu yatıştırırsanız. Gidin, bu evde kalmanızın yalnız buna bağlı olduğunu söyleyin ona; çünkü o bağışlamadığı takdirde kovarım hepinizi.

XX

İyi günlere yeniden kavuşma

Ertesi gün, başkan mahkemeden önce kuzenini ziyaret etmek amaciyle evden çok erken çıktı. Başkan de Marville'in bu ziyareti, büyük bir hâdise oldu, gelişini de Madame Cibot haber verdi. Hayatında ilk kere böyle bir şerefe ulaşan Pons, bunun bir gönül alma işi olduğunu anladı.

Hal, hatır sorduktan sonra,

— Sonunda, neden görünmediğinizi öğrendim, dedi başkan. Hareket tarzınız, bilmem bunu söylemeye lüzum var mı, şahsınıza karşı duyduğum saygıyı artırıyor. Bu konu da size bir tek kelime söyleyeceğim: bütün hizmetçileri kovdum. Karım ve kızım çok üzülüyorlar, anlaşmak için sizi görmek istiyorlar. Bu işde bir günahsız varsa, kuzenim, o da yaşlı bir yargıç; Popinot'lara yemeğe gitmek isteyen bir genç kızın ahmakça davranışından ötürü bana sitem etmeyin; hele bütün kabahatin bizde olduğunu kabul ederek sizinle barışmaya geldiğim şu anda... Biraz sarsılmış olsa bile, otuz altı yıllık bir dostluğun bazı hakları inkâr edilemez. Haydi bu akşam yemeğe bize gelin de, her şey unutulsun!...

Pons ne diyeceğini bilemediği için anlaşılmas bir karşılık verdi; sonunda o akşam, flütünü başından atarak banker olacak olan kendi orkestrasından bir müzisyenin nişanında bulunacağını söyledi.

— iyi ya, yarın olsun.

— Kuzenim, kontes Popinot bir mektupla beni yemeğe çağırmak lûtfunda bulundu. hem de öyle nazik...

— Şu halde öbür gün bekleriz...

— Öbür gün de bizim flütçünün ortağı, M. Brunner adında bir Alman, nişanlıların bu akşam verecekleri ziyafete karşılık bir yemek veriyor.

— Sız çok sevimli bir insansınız da her taraftan yarışircasına çağırılıyorsunuz böyle. Ne yapalım, bu takdirde önümüzdeki pazara, adliyede dediğimiz gibi haftaya olsun.

— İyi ama, o gün de M. Graff'larda, flütçünün kaynatasında yemek yiyeceğiz...

— Peki Cumartesi olsun! O zamana dek, işlediği suç yüzünden göz yaşı döken küçük bir kızı yatıştırarak bir şeyler bulursunuz nerhalde. Tanrı yaptıkları işden pişman olanları bağışlar; zavallı Cécile'e karşı ondan daha mı sert davranacaksınız?

Zayıf tarafından yakalanan Pons, coştı, alışılmış sözlerden daha kibar deyimlerle karşılık vererek başkan kapının önüne kadar geçirdi. Bir saat sonra, başkanın hizmetkârları Pons'un evine geldiler; bütün hizmetçiler gibi alçak ve yaltakçı olduklarını gösterdiler: ağladılar! Madeleine Monsieur Pons'u bir kenara çekti, ayaklarına kapandı. Göz yaşları içinde:

— Bütün kabahat benim, Monsieur, dedi. Sizi sevdiğimi pekâlâ bilirsiniz. Bu kötü olayın nedenini içimi durmadan yakan sizden öc alma arzusunda aramalıyım. Beklediğimiz gelirlerden olacağız!... Ben çılgınlık ettim Monsieur, ama arkadaşlarımla benim yüzümden acı çekmelerini istemem. Şimdi anlıyorum ki sizin karınız olmak için yaradılmamışım. Aklım başıma geldi, çok yukarılara göz dikmişim, ama yine de sizi seviyorum, Monsieur. On yıldır, sizi mesut etmekten, burasını çekip çevirmekten başka bir şey düşünmedim. Benim için ne büyük bir mutluluktur bu!... Ah! sizi ne kadar sevdiğimi bir bilseniz!... Bu duygumu, size oynadığım oyunlarda sezdiniz herhalde. Yarın dünyaya gözlerimi yumsam, ne bırakırdım ki? Sizi mirasçım yapacak bir vasiyetname, Monsieur... inanın, Monsieur, bavulumda, mücevherlerimin altında böyle bir vasiyetname bulurlardı!

Madeleine bu tele dokunmakla, yaşlı bekârı meş etti; hoş a gitmiyen bir insan tarafından da olsa, iç ten gelen sevgi her zaman haz verir. Pons, asalet güt terip Madeleine'i bağışladıktan başka herkesin yerinde kalmasını sağlamak için Madame de Marville ile konuşacağını söyleyerek kendine minnettar bıraktı hepsini.

Yaşlı müzisyen, alıştığı zevklere hiç küçülmeden yeniden kavuştuğunu görmekle çok sevindi. Toplunun ayaklarına gelmişti, onuru bir kat daha kuvvetlenecekti; yalnız bu zaferi dostu Schmucke'e anlatırken, onu mahzun ve açığa vurmadiğı kuşklar içinde görünce, içi titredi. Bununla beraber, Pons'un yüzündeki âni değişiklik karşısında, iyi kalbli Alman, dostunu dört aya yakın bir zamandır yalnız kendine bağlamaktan duymuş olduğu mutluluğu feda ederek sevindi bu işe. Ruh hastalıklarının beden hastalıklarına karşı önemli bir üstünlüğü vardır: yoksulluk yüzünden başlamış olan ruh hastalıkları, buna sebep olan arzusun yerine getirilmesi ile derhal geçer. Pons o sabah başka bir adam oluverdi. Mahzun, çökmüş ihtiyar yerini, hoşnut ve önceleri Madame Pompadour'un yelpazesini Madame de Marville'e götüren Pons'a bıraktı. Fakat Schmucke, bu olayı zihninde çözmeden derin düşüncelere daldı, zira sert ahlâklı bir insan, Fransız yaltakçılığını hiçbir zaman anlıyamaz. Pons İmparatorluk çağının gerçek Fransızlarındandı; onda, son yüzyılın kibarlığı, *Suriye'ye giderken* ve daha buna benzer şarkılarda yer almış olan, o, kadına karşı fedakâr olma duygusu ile birleşiyordu. Schmucke ise acısını yüreğinin dibine, kendi Alman felsefesinin çiçekleri altına gömdü; ama sekiz günde de sarardı, soldu; Madame

Cibot mahallenin hekimini Schmucke'ün odasına soka-
bilmek için hileye başvurdu. Hekim ıctère'den korktu
ve karşılığı sarılık olan bu tıbbî terimle Madame Cibot'-
yu beyninden vurulmuş bir halde bırakarak çekildi gitti.

Belki hayatlarında ilk kere, iki dost yemeği dışar-
da birlikte yiyeceklerdi; yalnız bu, Schmucke için, Al-
manya'ya gitmek gibi bir şeydi. Gerçekten de, Rhin
otelinin sahibi Johann Graff'la kızı Emilie; terzi Wolf-
gang Graff'la karısı; Fritz Brunner'le Schwab Alman-
dılar. Ziyafete Fransız olarak yalnız Pons'la, noter
çağrılmıştı. Neuve-des-Petits-Champs ile Villedo sokak-
ları arasındaki Richelieu sokağında, gözalıcı bir konağ
olan terziler, yeğenlerini kendileri yetiştirmişlerdi; çün-
kü bu kızın babası, çoklukla bir otele gelen her cins in-
sanla temasından haklı olarak korkuyordu. Bu çocuğu
sanki kendi kızları imiş gibi seven iyi kalbli terzi, alt
katı genç evlilere bıraktılar. Brunner ve Schwab banka-
sı da oraya yerleşecekti. Bütün bu mutluluğun kaynağı
olan mirası ele geçirmesi için Brunner'in bir ay uğraş-
ması gerekmişti. Bu düzen de, bu bir ayın mahsulü idi,
müstakbel evlilerin dairesi yeni bir hale konmuş ve
meşhur terzi tarafından döşenmişti. Bankanın bürola-
rı, sokak üzerinde inşa edilmiş gelir getiren gözalıcı
bir evi, bir avluya ve bahçe içine yapılmış eski bir ko-
nağa bağliyan kanat üzerinde hazırlanmıştır.

XXI

Bir kadın neye mal olur.

Normandie sokağından Richellieu sokağına gider-
ken, Pons, dalgın Schmucke'ün ağzından bu yeni "se-

"fih oğul" hikâyesinin ayrıntılarını öğrenmişti; sanki ecel, babası olan şişman otelcinin canını onun hesabına almıştı. En yakın hısımları ile henüz barışmış olan Pons, içinde hemen Fritz Brunner ile Cécile de Marville'i evlendirmek arzusunu duydu. Tesadüfün bir cilvesi olarak da, Graff kardeşlerin noteri, Cardot'nun damadı ve halefi, Pons'un da sık sık evine yemeğe gitdiği eski noter kâtibi olan adam çıktı.

Yaşlı müzisyen eskiden evine gittiği adama elini uzatarak:

— A! siz misiniz, Monsieur Berthier, dedi.

Noter:

— Peki ne diye bize yemeğe gelmiyor, bizi bu şereften yoksun ediyorsunuz? diye sordu. Karım, acaba ne oldu diye kaygılanıyordu. Sizi *Şeytanın nişanlısı*'nın ilk temsilinde görünce kaygımız merak halini aldı.

— Yaşlılar alıngan olurlar; bir tek kusurları vardır, o da kafaca yüzyıl geri olmaları; ama elden ne gelir?... Geçmiş bir yüzyıl temsil etmeleri yeter, ölümlerini görecek olan yüzyıla uyamazlar.

Noter zeki bir adam hali ile:

— Evet, insan aynı zamanda iki yüzyılın da adamı olamaz, dedi.

Pons, genç noteri bir köşeye çekerek:

— Peki ama, siz neden kuzinim Cécile de Marville'i evlendirmiyorsunuz? diye sordu.

Noter:

— Neden mi? dedi. Şatafatın kapıcı evlerine kadar girdiği şu asırda, delikanlılar hayatlarını Pa-

ris adliyesine mensup bir başkanın drahoması yüz bin franktan fazla olmıyan kızı ile birleştirmekten çekiniyorlar. Mademoiselle de Marville'e koca olacak kişinin gireceği çevrede, yıllık sarfiyatı sadece üç bin frank olan kadına raslanmamıştır henüz. Bu böyle olunca, sözü edilen drahomanın getireceği faiz, mustakbel zencenin tuvalet masrafını bile zor karşılar. On beş, yirmi bin frank geliri olan bir delikanlı, birinci katta güzel bir dairede oturur, âlem ondan hiçbir şatafat beklemmez, bir tane hizmetçisi olabilir, bütün gelirini zevklerine hasredebileceği gibi dikkat etmek zorunda olduğu bütün zarafet de terzisinin özendiği zarafetten ibarettir. İlerisini gören bütün annelerin iltifatına mazhar olduğu için, Paris'in kibar çevresinin kırallarından biri olur. Oysa, bir kadın döşeli dayalı bir ev ister; arabayı kendisine tahsis eder; tiyatroya giderse, loca ister; delikanlı ise, bekârken, bir koltuk bileti ile bu işi pekâlâ görebilir; nihayet gencin eskiden tek başına sahip olduğu servete karısı elkoyar. Bir karı kocanın otuz bin frank geliri olduğunu kabul edelim: bugünkü durumda, zengin çocuk, Chantilly'deki at yarışlarının duhuliyesini bile hesaplıyan bir zavallı haline düşer. Bir de çocukları oldu mu, sıkıntı kendini gösterir. Monsieur ve Madame de Marville elli yaşında olduklarına göre, kızlarının umutları da aşağı yukarı on beş yirmi yıl sonra gerçekleşebilir; hiçbir delikanlının bu kadar beklemeye tahammülü yoktur; Mabile'de yosmalarla polka oynıyan bu düşüncesizlerin kalbleri, para hesapları yüzünden öyle kangren olmuştur ki evlenecek durumda olan bütün gençler bu meselenin iki şeklini de inceliyorlar, bilgi almak için

bizlere ihtiyaç bile duymuyorlar. Aramızda kalsın, Mademoiselle de Marville, *taliplerinin* kalblerini, akıllarını başlarından alacak kadar ateşlemekten çok uzak! Bu yüzden de hepsi kendilerini demin söylediğim evlenme aleyhindeki düşüncelere kaptırıyorlar. Yükselmek hır-sım doyurmak amacıyla kendine ilerisi için bir evlenme programı çizen aklı başında ve yirmi bin frank geliri olan bir gencin arzularına da Mademoiselle de Marville hemen hemen hiç uymuyor...

Şaşırıp kalmış olan müzisyen:

— Ya! neden? diye sordu.

— Neden olacak, bugün bütün gençler, bizim ikimiz gibi çirkin de olsalar, küstah oluyorlar, alacakları kızın altı yüz bin frank gelirli, kibar aileden, çok güzel, çok zeki, çok iyi yetişmiş, kusursuz, mükemmel olmasını istiyorlar, azizim.

— O halde çok güç evlenecek, benim kuzinim?

— Anasiyle babası drahoma olarak Marville matikânesini vermeğe razı olmadıkları sürece kuzininin evlenemez; onu gözden çıkarmış olsalardı, şimdiye dek Mademoiselle de Marville Kontes Popinot olurdu.. Monsieur Brunner geliyor, bırakalım bu konuyu, çünkü Brunner şirketinin mukavelesi ile evlenme mukavelesini okuyacağız...

Tanıtma ve kutlama işleri bitince, ana baba tarafından mukaveleyi imza etmeğe çağırılan Pons, mukaveleyi baştan sonuna kadar dinledi; saat beş buçuğa doğru da yemek salonuna geçildi. Yemek, ticarete veda eden tüccarların verdikleri o mükellef ziyafetlerden biriydi; bu yemek de Rhin oteli sahibi Graffin, Paris'-

teki büyük bakkallarla olan münasebetini de açıklıyordu bir yandan. Ne Pons, ne de Schmucke böyle bir ziyafeti ömürlerinde görmemişlerdi. İnsanın aklını oynatacak kadar güzel şeyler yediler: görülmemiş nefasette erişte; çok güzel kızartılmış istirangilos, gerçek Cenevre salçasıyla hazırlanmış bir Cenevre balığı ve Londra'da icat ettiği söylenen doktoru bile şaşırtacak kuru üzümlü İngiliz pastası için krema; sofradan akşam saat onda kalktılar. İçilen Rhin ve Fransız şarabının miktarı yüksek sosyete mensuplarını hayrette bırakırdı; çünkü kendilerini kaybetmeden Almanların ne kadar çok içki içtiklerini pek az kişi bilir. Bunun için, Almanya'da yemek yemeğe gitmek, şişelerin, Akdeniz'in güzel bir plajında dalgaların birbirini kovalaması gibi biribiri arkasından geldiklerini ve sanki Almanlarda süngerin ya da kumun emici kudreti varmış gibi bu şişelerin boşaltıldıklarını görmek gerekir; yalnız bunu ahenkli bir şekilde içerler, gürültü etmezler Fransızlar gibi; konuşma, bir tefecinin sözleri gibi mâkul kalır; yüzler, Cornélius'un¹⁰⁴ ya da Schnor'un¹⁰⁵ fresklerindeki nışanlıların yüzleri gibi, yani belli belirsiz kızarır; hâtıralar da, bir piponun dumanı gibi, yavaş yavaş saçılır.

Saat on buçuğa doğru, Pons'la Schmucke, kimin açtığını bilmeksizin duygularını, düşüncelerini ve acılarını birbirlerine anlatır bir halde kendilerini farkında

¹⁰⁴ Cornélius: Alman ressamlarından. Büyük fakat akademik ve soğuk bir tarzda freskler yapmıştır. (1788 - 1867).

¹⁰⁵ Schnor: Diğer bir Alman ressamı. (1794 - 1872).

olmadan bahçede, bir kanape üstünde eski flütçünün yanında buldular. Bu karışık dertleşme ortasında Wilhelm sarhoşluğun verdiği bir belâgatla, nem de ısrarla Fritz'i evlendirmek arzusundan söz etti.

Pons, Wilhem'in kulağına:

— Dostunuz Brunner için şöyle bir kıza ne dersiniz? diye sordu: sevimli, akıllı uslu, yirmi dördün de, çok seçkin bir aileye mensup, babası da yüksek bir memur... Yüzbin franklık bir drahoması, ılerde de ay, rıca bir milyon için umutları var...

— Durun, dedi Schwab, hemen şimdi açayım Fritz'el

İki müzisyen, Brunner ile dostunun bahçede dönüp dolaştıkları, gözlerinin önünden gelip geçtiklerini, sıra ile konuştuklarını gördüler. Başı biraz dumanlı olan, tüm sarhoş olmamakla beraber, kafasındaki ağırlık oranında fikirlerinde ferahlık bulunan Pons, Fritz'i şarabın yarattığı o berrak sis tabakasının arkasında inceledi, onun yüzünde hıslımlarının mutluluğunu sağlayacak arzular görmek istedi. Biraz sonra, Schwab dostunu, yani ortağını Pons'a tanıttı; genç de ihtiyara kendisini düşünmek zahmetinde bulunduğu için teşekkür etti. Aralarında bir konuşma başladı; Schmucke'le Pons, bu iki bekâr, evlenmeyi şişirdiler ve kötü bir niyetleri olmaksızın şöyle cinaslı bir söz ettiler: "Erkeğin sonu budur."¹⁰⁶ Müstakbel evlilerin müstakbel apartmanında dondurma, çay, punç ve pastalar sunul-

¹⁰⁶ Bu sözle onlar "insanın gayesi budur." demek istemişler, ama yazar bu sözün "insanın mahvı" demek geldiğini de ima ediyor.

duğu sırada, ortağı gibi, banka hissedarının da evlenmeye karar verdiği öğrenilince, bu sayın tüccarların neşesi doruğuna çıktı.

Pons ile Schmucke, bu dünyadaki şeylerin ahenkli tertipleri üzerine binlerce fikir yürüte yürüte bulvarlardan geçerek, sabahın ikisinde evlerine döndüler.

XXII

*Pons başkının karısına bir yelpazeden
daha değerli bir şey getiriyor*

Ertesi sabah, kötülüğe iyilikle karşılık vermenin büyük sevinci içinde Pons Madame de Marville'in evine gitti. Zavallı güzel ve aziz ruh!... Yüceliğin doruğuna vardı o elbette, bunu herkes kabul eder, çünkü, öyle bir yüzyılda yaşıyoruz ki Montyon ödülü sadece ödevlerini İncil'in emirleri gereğince yapanlara veriliyor.

Choiseul sokağının köşesini dönerken kendi kendine:

— Oh! diyordu, kâselislerine çok büyük şeyler borçlu olacaklar!

Duyduğu sevince kendisini daha az kaptıran bir adam, yüksek sosyeteden biri, kuşkulu bir insan, be eve yeniden gelince, ana kızı gözden geçirirdi; ama bu zavallı müzisyen çocuktu, sanatta yalnız güzele inandığı gibi hayatta da ahlâk güzelliğinden başka bir şeye inanmıyan sâflık örneği bir artisti; Cécile'in ve anesinin hoş sözlerine bayıldı kaldı. On iki yıldır tiyatrodaki gözlerinin önünde bir yığın vodvil, dram ve komedi oynandığını gören bu adamcağız, toplum komedisinin sırtımlarını fark edemedi, oysa, bütün bunlara tam

anlamıyla kanıksamıştı. Paris sosyetesinde sık sık bulunanlar, yalnız itibara düşkün, namuslu görünmeye karşı teşne olan Madame de Marville'in ruh ve vücut kuruluşunu, yalancı dindarlığını, evinde kumanda etmeğe alışmış kadınlarda görülen kibirini görüp aulıyanlar, yaptığı hareket yüzünden mahçup duruma düştüğünden bu yana kocasının kuzenine nasıl gizli bir künç beslediğini tasavvur edebilirler. Bu sebeple, anne ile kızın ettikleri bütün iltifatlar arkasında, pusuya yatmış dehşetli bir ök alma arzusu gizliydi elbette. Hayatında ilk kere Amélie, yönettiği kocasının karşısında haksız düşmüştü; nihayet, bu yenilgeye sebep olan adama karşı sevimli görünmek zorundaydı!... Buna benzer bir durum ancak kardinallerin kutsal meclisinde ya da tarikat şeflerinin toplantısında, yıllarca süren bazı iki yüzlülükte görülür. Saat üçte, başkanın adliyeden döndüğü anda, Pons, Monsieur Frédéric Brunner ile olan tanışmasından doğan fevkalâde durumun bir gün önceki ancak sabahleyin sona eren ziyafetin ve sözü edilen Frédéric Brunner'le ilgili hususların hikâyesini yeni bitirmişti. Cécile sağa sola sapmadan doğruca işin ruhuna gitmiş, Frédéric Brunner'in giyinişi, boyu posu, tavırları, saç ve gözlerinin renkleri nak kında bilgi istemiş, Frédéric'in seçkin bir hali olduğunu kestirince de, cömertliğine hayran olmuştu.

— Acı günlerinde dostu olan gence beş yüz bin frank verdi ha!... Oh! anne, arabam da, Italiens tiyatrosunda locam da olacak...

Genç kız, annesinin kendisi hakkındaki bütün tasavvurlarının gerçekleşeceğini, artık ümidini kaybet-

miş olduğu durumların hakikat olacağını düşününce, güzelleşti sanki.

Annesine gelince, o şu sözü söyledi sadece:

— Benim sevgili *minik kızım*, on beş gün içinde gelin olabilirsin.

Rütün anlar, yirmi üç yaşındaki kızlarına *minik kızım* derler!

Başkan:

— Yalnız genç hakkında bilgi edinmek için zaman gerek, dedi; ben kızımı öyle her önüne gelene veremem...

Yaşlı sanatkâr:

— İş ona kalırsa kolay, dedi, mukaveleleri Berthier yaptı. Delikanlıya gelince, sevgili kuzinım, kırık yaşını aşmıştır, başının yarısı da saçsızdır. Aile kucağında, fırtınalara karşı sığınacak bir liman bulması istiyor, ben de engel olmadım; herkesin zevki kendine...

Başkan sözünü kesti.

— İyi ya işte! O takdirde Monsieur Frédéric Bruner'i görmek daha çok gerekiyor. Ben kızımı hastalıklı birine vermek istemem.

— O halde, kuzinım, benim delikanlı hakkında iki hükmü isterseniz beş gün sonra kendiniz verirsiniz; çünkü sizin fikir edinmeniz için bir görüşme yeter...

Cécile ile annesi çok hoşnut olacaklarını açıklıyan bir harekette bulundular.

Pons sözlerine devamla:

— Çok titiz bir koleksiyoncu olan Frédéric, küçük koleksiyonumu kendisine birer birer göstermemi rica

etti benden, dedi. Benim tablolarımı, antika eşyalarımı hiç görmediniz; siz de gelin; dostum Schmucke'ün misafirleri gibi davranırsınız; böylece, mahcup olacak bir duruma düşmeden, müstakbel damadınızla tanışma olursunuz. Frédéric de sizin kim olduğunuzu bilmez.

Başkan:

— Çok güzel! dedi.

Eskiden küçük görülen parazite ne iltifatlarda bulunduğu kestirmek güç değildir. O gün, zavallı adam, Madame de Marville'in kuzeni oldu. Mutlu anne, hıncını sevincinin dalgalarına gömerek öyle bakışlar, gülümsemeler ve sözler buldu ki adamcağız yaptığı iyilik ve göreceği karşılık yüzünden saadet içinde yüzü Brunner'in, Schwab'ın, Graff'ın evlerinde, mukavele imza edildiği gün yenen yemekler gibi yemekler bulmıyacak mıydı? Şimdiden bolluk içinde bir hayat, bir-biri ardından gelen nefis yemekler, mide için tatlı sürprizler, eşsiz şaraplar görüyordu!

Pons gidince, başkan:

— Böyle bir evlenmeyi kuzenimiz Pons bize sağlarsa, diyordu karısına, orkestradan aldığı paraya eşit bir gelir bağlamalıyız ona.

— Elbette, dedi karısı.

Ertesi gün, M. Frédéric Brunner'in parası hakkında gerçek bilgiler edinmek isteyen başkan, noterin evine gitti. Madame de Marville tarafından daha önce haberdar edilen Berthier, yeni müşterisini, eski flütçü, yeni banker Schwab'ı getirtmişti. Dostu için bu kadar önemli bir evlenmeden gözleri kamaşan Schwab (Almanların sosyal farklara ne kadar saygı besledikleri

herkesçe bilinir! Almanya'da bir kadına kocasının mesleğine göre Madame general, Madame müşavir, Madame avukat diye hitabedilir) bu işte satıcıyı kandıran bir antika meraklısı kadar uysal davrandı.

Cécile'in babası Schwab'a:

— Her şeyden önce, Marville malikânemi mukaveleye yazarak kızıma vereceğim için, onu drahoma esasına¹⁰⁷ göre evlendirmek isterim, dedi. Bu demektir ki Monsieur Brunner, Marville'i genişletmek amacıyla, toprak alımı için bir milyon ayıracak; böylece drahoma olarak bir malikâne kuracak, bunlar da kızımın ve çocuklarının geleceğini bankanın şansına bağlamaktan kurtaracak.

Berthier çenesini okşıyarak içinden:

— Başkan dehşet! diye düşündü.

Schwab, drahoma esasına göre evlenmenin ne demek olduğunu açıklattıktan sonra, dostu adına her şeyi kabul etti. Bu şart Fritz'in bir arzusunu da yerine getiriyordu: onun ağzından bir daha yoksulluğa düşmesini önliyecek bir durum bulmak dileğini duymuştu.

Başkan:

— Şu anda bir milyon iki yüz bin franka bir çiftlikle otlağı satılıktır, dedi.

Schwab:

— Bizim şirketin durumunu Fransız Bankası mezdinde kuvvetlendirmek için, bankanın bir milyonduk hissesi yeter, karşılığını verdi; Fritz, banka işlerine iki milyondan fazla koymak niyetinde değil; isteğinizi yerine getirir, sayın başkan.

¹⁰⁷ Drahoma esası: 117 inci açıklamayı okuyunuz.

Başkan bu haberleri karısıyle kızına bildirince iki kadını sevinçten âdeta deli etti. Şimdiye dek hiçbir zaman böyle bu kadar zengin bir av, evlenme ağına bu kadar kolayca düşmemiştir.

Ebaba, kızına:

— Madame Brunner de Marville olacaksın, dedi. Çünkü kocan için bu adı kendi adına katmak iznini elde edeceğim; daha sonra Fransız vatandaşlığın kabul ettiririz. Senatör olursam bir gün, yerimi ona bırakırım!

Madame de Marville kızını hazırlamak için beş gün harcadı. Tanışma günü Cécile'i kendisi giydirdi, onu elleriyle, *mavi donanma* amiralinin, İngiltere Kraliçesi Almanya'ya seyahate çıktığı zaman, gezinti yaptını hazırlarken gösterdiği dikkatle süsledi, hazırladı.

Öte yandan, Pons ile Schmucke da Pons'un müzesini, dairesini, mobilyesini, amiral gemisini yıkılan tayanın çevikliği ile sildiler, süpürdüler. Tahta eşyanın oymaları arasında bir zerre toz kalmadı. Bakırlar pırıl pırıl parlatıldı. Pastel tabloların üzerindeki camlar, Latour'un,¹⁰⁸ Greuze'ün ve ah! ne yazık ki, çok sürmemiş olan pastel sanatının bir mucizesi olan Çukultacı kız adlı tanınmış eserin senatkârı Liautard'ın¹⁰⁹ net olarak aksettiriyordu. Florans tarzı tunç heykellerin, taklidi imkânsız minaları pırıl pırıl parlıyordu. Renkli camlar o ince renkleriyle ışıldıyordu. İkisi de

¹⁰⁸ Latour: Pastel portreleri ile ün salmış bir Fransız Ressamı. (1704 - 1788).

¹⁰⁹ Liautard: İsviçreli pastel, minyatür ressamı (1702 - 1789).

şair ruhlu olan müzisyenler tarafından düzenlener-
şaheserler topluluğu ortasında, her şey, kendi şekli
içinde parıldıyor, ruha hitabediyordu.

XXIII

Bir Alman fikri

Sahneye girme güçlüğünden kaçınmasını bilecek
kadar usta olan kadınlar, delikanlıdan önce geldiler,
alana alışmak, hâkim olmak istiyorlardı. Pons, dostu
Schmucke'ü, hısımlariyle tanıştırdı; zavall Almar, ka-
dınlar üzerinde bir budala etkisi bıraktı. Akılları fi-
kirleri dört milyonu olan bir isteklide olduğu için bil-
gisiz kadınlar, Pons'cuğun artistik açıklamalarına pek
öyle kulak vermediler. Petitot'nun¹¹⁰ pek güzel üç çer-
çeve içinde ve kırmızı kadife üstüne aralıklı dizilmiş
minalarına ilgisiz bir gözle baktılar. Van Huysum'
un,¹¹¹ David de Heim'in¹¹² çiçekleri, Abraham Mignon'
un¹¹³ böcekleri, Van Eyck, Albert Durer, Cranach,
Giorgione, Sébastien del Piombo, Backuysen,¹¹⁴ Hobbé-
ma, Gericault gibi üstadlar elinden çıkmış, resmin

¹¹⁰ Petitot: Cenevre'de doğmuş minâ ressamı.
(1607 - 1691).

¹¹¹ Van Huysum: Ünlü Holândalı ressamlar-
dan. (1682 - 1749).

¹¹² David de Heim: Ünlü Holândalı ressamlar-
dan. (1600 - 1674).

¹¹³ Abraham Mignon: Bu da öteki iki ressam
gibi yemiş ve çiçek resmeden Belçika'lı bir ressam.
(1631 - 1709).

¹¹⁴ Backuysen: Holânda ekolünden ünlü bir res-
sam. (1631 - 1709).

az görülür şaheserleri, hiçbirşey onlarda merak uyan-dırmıyordu; çünkü, bu zenginlikleri aydınlatacak gü-neşi bekliyorlardı; bununla beraber, birkaç Etrüsk mücevherinin güzelliğine, tabakaların gerçek değerle-rine şaşılar. Florans bronzlarını ellerine alıp lûtfen heyecanlandıkları bir sırada, Madame Cibot Monsieur Brunner'in geldiğini haber verdi! Geriye dönmediler, delikanlıların arsından anka kuşu gibi beliren genci incelemek için, oymalı abanos ağacından çerçeveli büyük nefis bir Venedik aynasından faydalandılar.

Wilhelm tarafından her şeyden haberdar edilen. Frédéric, başında kalan saçları bir araya toplamıştı. Ayağında, koyu fakat tatlı renkli bir pantolon, sırtın-da son derece zarif, modaya uygun ipekli kumaştan bir yelek, Holânda'nın Frise şehrinde bir kadın tara-fından elle yapılmış kumaştan delikli bir gömlek, boy-nunda da beyaz çizgili mavi bir boyunbağı vardır. Sa-atinin zinciri ile bastonunun baş tarafı Florent ve Chanor atelyesinde yapılmıştı. Elbiseye gelince, Graff baba onu kendi eliyle en güzel kumaştan dikmişti İs-veç eldivenleri daha önce annesinin parasını yiyip bi-tirmiş olan adamı meydana vuruyordu. Bayanlar de-likanlının Normandie sokağına gelişinde arabasının çıkardığı gürültüyü işitmemiş olsalardı bile, yalnız ci-lâlı çizmelerinin parıldamasına bakarak onun iki atlı alçak araba ile gelmiş olduğunu kestirirlerdi.

Yirmi yaşında bir mirasyedi, bir banker konçasa olursa elbetteki kırk yaşında, kılı kırk yaran bir incele-yici olarak açılır; kaldı ki Brunner, inceleme konu-sunda, Alman sâflığından ne kadar yararlanabileceği-ni anlamış bulunuyordu. O sabah için, aile hayatına

girmek ya da bekâr hayatına devam etmek arasında bulunan dalgın bir adam halî takındı. Fransızlaşmış bir Almanda, bu hal, Cécile'e romaneskliğin en üst derecesi gibi göründü. Wirlaz'ların çocuğunda Werther'i buldu. Evlenme hikâyesinden küçük bir roman yaratmamış bir genç kız var mıdır? Brunner, Pons'un mutlu bakışları önünde kırk yıllık bir sabırla bir araya getirilmiş olan bu gözcü eserlerin karşısında heyecan duyup onlara ilk kere değerlerini verince, Cécile kendini kadınların en bahtiyarı olarak gördü. Matdemoiselle de Marville içinden:

— Şair bir adam! dedi. Burada milyonlar görüyor. Bir şair parasının hesabını tutmaz, servetinin yönetimini karısına bırakır; idaresi ve şununla bununla oyalanması kolay olur.

Müzisyenin odasındaki pencerenin her camı renkli bir İsviçre camı idi; en ufağı bile bin frank eden ve bugün bir yığın meraklı seyyahın peşinden koştuğu bu şaheserlerden orada on altı tane vardı. 1815 de, bu camlar altı ile on frank arasında satılıyordu. Bu tırsal koleksiyonu meydana getiren ve hepsi de hakiki, kopya edilmemiş birer şaheser olan altmış tablonun fiyatı, ancak artırma ile yapılacak satışın ateşli coşkuluğunda meydana çıkabilirdi. Her tablonun etrafında büyük değeri olan her çeşitten bir çerçeve göze çarpıyordu, İngilizlerin bugünkü yemek takımlarındaki süsleri andıran kaba süslü Venedik çerçeveleri; artistlerin *flafla!* dedikleri şeyle dikkati çeken Romen çerçeveleri; fazla ileri gitmiş dallı nakışları ile İspanyol çerçeveleri; sâf insa resimleri ile süslü Flaman ve Alman çerçeveleri; kalayla, bakırla, sedef ve fil dışı

ile işlenmiş sedef çerçeveler; abanozdan, şimsirden, bakırdan XIII. XIV. XV. XVI. Louis üslûbunda çerçeveler; kısacası en güzel modellerden meydana gelmiş eşsiz bir koleksiyon. Dresde ve Viana hazinelerinin bekcilerinden daha mutlu olan Pons, tahta sanatını Mikelangelo'su olan meşhur Brustolone'un¹¹⁵ bir çerçevesine de sahipti.

Mademoiselle de Marville, her yeni antika için izahat istedi haliyle. Bu harika eşyaları Brunner'in yardımını ile tanımaya başladı. Şaşmalarında o kadar sâf, Frédéric'ten bir tablonun, bir heykeli, bir bronzun değerini öğrenmekten o kadar mutlu göründü ki Alman çözüldü, yumuşadı: yüzü gençleşti. hep de bir tesadüf gibi gösterilen bu ilk karşılaşışta, her iki taraf da arzularından daha ileri gittiler.

Bu ilk buluşma üç saat kadar sürdü. Merdivenden rahat inmesi için Brunner Cécile'in elinden tutup yardım etti. Kasten merdivenlerden yavaş yavaş inerken, güzel sanatlıardan konuşmaya devam eden Cécile, kuzen Pons'un bu abur cuburuna nişanlısının çok değer vermesine şaşı.

— Demek gördüğümüz bütün bu şeyler çok para eder sanıyorsunuz, öyle mi?

— Vallahi, Mademoiselle, kuzeniniz kolleksiyonunu bana satmak istese, bu akşam sekiz yüz bin frank verirdim, hem de kötü bir iş yapmış olmazdım. Yanlız altmış tablo satışa çıkarılsa, çok yüksek bir fiata giderdi.

¹¹⁵ Brustolone: Dinsel konular, örneğin, İsa'yı haçta gösteren heykeller yapan ve kudretiyle Mikelangelo'ya yaklaşan bir heykeltıraş. (1662 - 1732).

— Siz söyledığınız için inanıyorum. Herhalde doğrudur da; çünkü daha çok koleksiyonla ilgilendiniz!

— O! Mademoiselle!... Bu siteme cevap olmak üzere, sizi tekrar görmek mutluluğunu tatmak üzere evinize gelebilmem için annenizden müsaade istiyeceğim.

Kızının peşi sıra gelen Madame de Marville, içinden:

— Benim *minik kızım* az kurnaz değil! diye düşündü. Yüksek sesle:

— Cidden memnun oluruz Monsieur, dedi. Umarım ki kuzenimiz Pons'la birlikte yemeğe gelirsiniz; sayın başkan da sizinle tanışmaktan çok hoşnut olur, — Kuzen, teşekkür ederim.

Pons'un kolunu öyle anlamlı bir şekilde çimdikledi ki: "Bu aramızda ölüm kahmı meselesidir!" cümlesi bile bu kadar kuvvetli olamazdı. "Kuzen, teşekkür ederim," cümlesi ile birlikte Pons'u gözleriyle okşadı sanki.

Genç kızı arabaya yerleştirdikten, kira arabası da Charlot sokağında gözden kaybolduktan sonra, Brunner antika eşyadan, Pons'sa evlenmeden söz ettiler.

Pons:

— Demek sizce hiçbir sakınca yok? dedi.

Brunner:

— Küçük, basit bir şey, anne de biraz soğuk, birbirli... görüşürüz bakalım, karşılığını verdi.

Pons:

— Gelecekte büyük bir servet var... Bir milyon-
dan fazla... dedi.

Milyoner:

— Pazartesiye görüşürüz, diye onun sözünü keatti. Tablo koleksiyonunuzu satmak isterseniz, beş altı yüz bin frank veririm...

Kendisini bu kadar zengin sanmayan adamcağız.

— Ya! diye bağırdı; ama tek mutluluğum olan bu eserlerden ayrılamam ki... koleksiyonumu ölümünden sonra teslim etmek şartı ile satabilirim ancak.

— İyi ya, görüşürüz...

Kafasında evlenme işinden başka şey olmıyan koleksiyoncu:

— Bır taşla iki kuş avlıyoruz, dedi.

Brunner Pons'a veda etti, göz kamaştırıcı arabasına binerek gözden kayboldu. Pons, kapının eşliğinde piposunu içmekte olan Rémonencq'e dikkat etmeden arabanın arkasından baka kaldı.

XXIV

Boş hayaller

Daha o akşam, Madame de Marville, akıl danışmak için gittiği kaynatasının evinde Popinot ailesini bulcu. Bir ailenin oğlunu kendisine damat edemediği zaman bir annenin kalbinde haliyle bulunan küçük bir hıncı doyurmak arzusu ile, Madame de Marville, Cécile'e bulunmaz bir eş sağladığını dokundurdu. Bütün dudaklarda dolaşan soru şu oldu: "Cécile kiminle evleniyor acaba?" Bunun üzerine, Madam de Marville, sırrını meydana vurduğunu farketmeden, o kadar çok şey söyledi, şunun bunun kulağına, bir taraftan da Madame Berthier'in doğruladığı o kadar çok şey fısıldadı

ki, Pons'un evlerinde yemek yediği burjuvaların çevresinde, şunlar söyleniyordu ertesi gün:

"Cécile de Marville, sırf insanlara yardım etmek düşüncesiyle banker olan genç bir Alman ile evleniyor; çünkü delikanlı dört milyonu olan bir zengin; tam bir roman kahramanı, gerçek bir Werther, sevimli, iyi kalbli, çılgınlık çağlarını geçirmiş, Cécile'e de çılgınca vurulmuş, görür görmez alevlenen bir aşka tutulmuş, sonra bu aşk o kadar da emin ki Cécile'in bütün rakipleri, Pons'un tablolarındaki boyalı kadınlardan ibaret vesaire, vesaire..."

Daha ertesi gün, bâzı kimseler, sırf altın dişin¹¹⁶ devam edip etmediğini öğrenmek amacıyla başkanın karısını tebrike geldiler. Madame de Marville, Madame de Chiffreville'e şu alkışlanmaya değer değişik sözleri söyledi ki anneler bu sözlere, tıpkı eskiden *Danışma kitabına* başvurulur gibi başvurabilirler:

— Bir evlenme belediye ve kiliseye gidip oradan dönülmeyince olmuş bitmiş sayılmaz, bizse henüz konuşma devresindeyiz; onun için, bu ümitlerimizden orada burada söz açmamızı dostluğunuzdan beklerim...

Madame Chiffreville:

¹¹⁶ Altın diş: XVI ncı yüzyılın sonlarına doğru Almanya'da büyük bir hâdise olmuştu: bütün dişleri düşen yedi yaşında bir çocuğun ağzında altından bir azı dişi çıktığı haberi etrafa yayıldı. Her taraftan görmek için koşuldu. Hattâ yanılan bilginler bile oldu. Ama bir kuyumcu dişin fil dişinden olduğunu ve üstüne pek ustaca bir altın yaprağın yapıştırılmış olduğunu ispatladı. Balzac bu olayı ima ediyor.

— Size ne mutlu, Madame dedi. Bu günlerde kız evlendirmek o kadar güç ki!...

— Ne diyelim! Bir tesadüf işte; ama evlenn'eler çoğu zaman böyle olur.

Madame Cardot:

— Demek Cécile'i başgöz ediyorsunuz? dedi.

Başkanın karısı *demek* kelimesindeki iğneyi sezerek:

— Evet öyle, dedi. İstedüğimiz şeyler çoktu; bu yüzden de Cécile'in evlenmesi gecikiyordu. Ama şimdi bütün istediklerimizi buluyoruz: asalet, iyi huy ve yakışıklı erkek. Benim sevgili *minik kızım* da bunlara lâ-yıktı. Monsieur Brunner sevimli, seçkin halleri olan bir delikanlı; debdebeyi seviyor, hayatı tanıyor, Cécile'e çıldırıyor, onu içten gelen bir aşkla seviyor; Cécile de, üç dört milyonuna rağmen, kabul ediyor onu... Bizim bu kadar yükseklerde gözümüz yoktu, ama... fazlası göz çıkarmaz... (Madame Lebas'ya da) - Bize karar verdiren paradan ziyade kızımın ateşlediği sevgi oluyor, dedi. Monsieur Brunner o kadar aceleci ki nikâhın kanunî süre içinde olup bitmesini istiyor.

— Bir yabancı mı bu?

— Evet, Madame, yalnız şunu itiraf edeyim, ben çok hoşnudum. Hayır, hayır, bir damadım değil, bir oğlun olacak, Monsieur Brunner'in insanı gerçekten büyüleyici bir inceliği var. Drahoma esasına göre¹¹⁷ evlenmekte gösterdiği direnmeyi tasavvur edemezsiniz... Bu usul aileler için büyük bir emniyettir. Günün birinde

¹¹⁷ Drahoma esası: Kadının getirdiği çeyizi olduğu gibi saklamak ve boşanma olursa, bu çeyizi olduğu gibi geri vermek.

Marville malikânesine katılmak üzere bir milyon iki yüz bin franklık toprak satın alıyor.

Ertesi gün, bu konu üstünde daha başka şeyler zöyledi. Örneğin, Monsieur Brunner büyük bir senyördü, bunu her hareketinde ortaya koyuyordu; hiç paraya bakmıyordu; bir de, Monsieur de Marville ona büyük vatandaşlık hakkını¹¹⁸ elde edebilirse (Bakan onun hatırı için ufacık bir kanundan kaçmaz herhalde), damat senatör de olurdu. Monsieur Brunner'in ne kadar parası olduğu bilinmiyordu, *Paris'in en güzel atları, en güzel arabası onda idi*; daha başka başka neler...

Camusot'ların umdukları şeyleri böyle ilân etmekten duydukları zevk, bu zaferin ne kadar beklenmedik bir olay olduğunu meydana vuruyordu.

Kuzen Pons'un evindeki buluşmadan hemen sonra, karısının ısrarı ile Monsieur de Marville Adalet Bakanına, kendi birinci Başkanına ve Savcıya, damatların en kıymetlisini takdim gününde evine yemeğe gelmelerini kabul ettirdi. Bu üç büyük kişi, her ne kadar kısa bir zamanda davet edilmişlerse de, daveti red etmediler; aile babasının kendilerine nasıl bir rol oynatacağını anladılar, ona zevkle yardıma koşular. Fransa'da zengin bir damat avlıyan ailelere seve seve yardım edilir. Kont ve Kontes Popinot, bu daveti çiy bir hareket olarak görmekle beraber, o günün parlaklığını tamamlamaktan da geri kalmadılar. Sonunda on bir kişi oldular. Cécile'in büyük babası ihtiyar C&

¹¹⁸ İki çeşit vatandaşlık hakkı vardı: birinde milli haklar tanılıyor, fakat seçilme hakkı tanınmıyordu. Büyük vatandaşlıkta bu hak da vardı.

musot ile karısı da, gayesi M. Brunner'i kesin olarak bağlamak olan bu toplantıdan eksik kalamazlardı: Monsieur Brunner, önce de görüldüğü gibi, Almanya'nın en zengin sermayedarlarından biri, zevki olan bir kimse (*minik kızlarını* sevmesinden belli) Nucingen'lerin, Keller'lerin, du Tillet'lerin ve daha başkalarının müstakbel rakibi olarak gösterilmiştir.¹¹⁹

Madame de Marville daha şimdiden damadı olarak gördüğü adama davetlilerin adlarını söylerken iyice hesaplanmış bir sadelikle:

— Bu bizim kabul günümüzdür; yalnız içli dışlı olduğumuz kimseler var, dedi. Önce biliyorsunuz, yakında senatör olacak olan kaynatam; sonra kont ve kontes Popinot; oğulları Cécile'le evlenebilecek kadar zengin değil, ama, dost olmamıza engel değil bu; Adalet Bakanımız, birinci Başkanımız, bir kelime ile söyleyeyim, dostlarımız... Biraz geç yemek yiyeceğiz, Meclis yüzünden... Oturum hiçbir zaman altıdan önce bitmez.

Brunner anlamlı bir şekilde Pons'a baktı, Pons da: "İşte dostlarımız, dostlarımız!" diyen bir adam hali ile ellerini oğuşturdu.

Başkanın karısı, usta bir kadın sıfatı ile, Cécile'i Wertehr'i ile bir an yalnız bırakmak için kuzenine söyleyecek özel bir şey yarattı. Cécile çok gevezelik etti ve Frédéric'in, almanca bir sözlüğü, bir grameri, bir Goethe serisini görmesini sağlayacak şekilde davrandı; güya onları saklamıştı.

¹¹⁹ Nucingen, Keller, du Tillet: Tanınmış üç bankerin adları.

Brunner kızarak:

— A! almanca mı öğreniyorsunuz? diye sordu

Bu çeşit tuzakları hazırlamak, sade Fransız kadınlarına vergidir. Genç kız:

— O! Ne kötüsünüz! Böyle saklı yerleri karıştırmak doğru değil. Monsieur. Goethe'yi aslından okumak istiyorum. Almancaya iki yıldır çalışıyorum.

Brunner sâf bir eda ile:

— Demek grameri anlamak çok güç, daha on sahife bile kesilmemiş, dedi.

Utanan Cécile yüzünün kızardığını saklamak için arkasını döndü. Bir Alman dayanamaz böyle hallere, Cécile'i elinden tuttu, şaşkına dönen genç kıızı geri döndürdü ve ona hafif hâtıralar bırakan Auguste Lafontaine'ın romanlarındaki nişanlıların birbirine baktıkları gibi baktı:

— Çok hoşsunuz! dedi.

Cécile eliyle: "Ya siz! Sizi kim sevmez ki?" demek istiyen çapkınca bir harekette bulundu.

Pons'la geri dönen annesinin kulağına:

— Anne, işler yolunda! dedi.

Böyle bir akşamda, bir ailenin gösterdiği manzara anlatılamaz. Kızı için iyi bir kısmet bulan anneyi görmek herkesin hoşuna gidiyordu. Davetliler iki anlama gelen ya da iki tarafa dokunan kelimelerle tebrik ediyorlardı. Brunner anlamamazlıktan geliyor, Cécile her şeyi anlıyor, başkan şundan bundan iltifat bekliyordu. Cécile, Pons'un kulağına temkinli sözlerle babasının kendisine ölünceye dek bin iki yüz franklık bir gelir bağlamak istediğini alçak sesle söy-

lediğinde, yaşlı müzisyenin bütün kanı başına çıktı, kulakları uğuldadı, tiyatrosunun sahnesi önündeki lâmbaları görür gibi oldu; Brunner'ın kendisine zenginliği konusunda söylediği sözleri ileri sürerek bu lûlû keskinlikle redetti.

Bakan, birinci Başkan, Savcı, Popipno'lar, işi gücü olanların hepsi çekilip gittiler. Geriye yaşlı Camusot ile eski noter Cardot ve damadı Berhier'den başka kimse kalmadı. Zavallı Pons, kendisini aile çerçevesi içinde görünce, Cécile'in yaptığı teklif için başkanla karısına beceriksiz bir dille teşekkür etti. Temiz kalbi insanlar böyledir, içleri neyse dışları da odur. Bu şekilde verilen gelirden mükâfat gibi bir şey sezen Brunner'ın, yahudi damarı tuttu ve hesabı bir adamın sağukluğunu bile aşan düşünceli tavrını takındı

Pons:

— İster kendime saklıyayım ,ister dostumuz Brunner'e devredeyim, koleksiyonum veya ondan gelecek para sizin olacaktır, diyor, bu suretle şaşmış kalmış olan aileye çok değerli şeylere sahip bulunduğunu öğretmiş oluyordu.

Brunner, yoksul sanılan bir adamın böyle birdenbire zengin olduğunu söylediği zaman, bu bilgisiz insanlarda ona karşı nasıl bir davranış baş gösterdiğini dikkatle inceledi; daha önce, evin göz bebeği olan Cécile'i anasıyla babasının nasıl şımarttıklarını yine böyle incelemişti; bunun üzerine bu sayın burjuvaların şaşkınlıklarını, afallamalarını artırmaktan zevk duydu:

— Ben Monsieur Pons'un tablolarına verebileceğim parayı söyledim Mademoiselle'e; eşi bulunmıyan sanat eserlerinin bugün kazandıkları değer düşünülürse, artırma ile satışta bu koleksiyonun yükseleceği miktarı kimse kestiremez. Altmış tablo bir mılvon eder, ben elli bin edecek bir çoğunu gördüm orada...

Eski noter, Pons'a:

— Sizin mirasçınız olmak hoş bir şey, dedi.

Yaşlı müzisyen hısımlık duygusunda durarak:

— Mirasçım, elbette kı kuzinim Cécile'dir, dedi.

Pons'a karşı herkeste bir takdir hareketi belirdi.

Cardot gider ayak, gülerek:

— Mademoiselle çok zengin bir mirasçı olacak, dedi.

Büyük baba Camusot, başkan, karısı, Cecile, Brunner, Berthier ve Pons başbaşa bırakıldılar; çünkü Cécile'in resmen istenilmek üzere olduğu kestirildi. Gerçekten de, bu insanlar yalnız kalınca, Brunner, başlangıcı ana babaya hayıra alâmet gibi görünen sözlerle konuşmaya başladı. Madame de Marville'e dönerek:

— Anladığıma göre Mademoiselle bu evin biricik kızı...

Madame de Marville gururla:

— Evet, dedi.

Pons Brunner'i desteklemek amacıyla:

— Kimseden güçlük görmeyeceksiniz, diye ekledi.

Brunner kaygılı bir hal aldı ve uğursuz bir sükût görülmedik bir soğukluk yarattı. Sanki Madame de Marville *minik kızının saralı olduğunu* itiraf etmiş gibi idi. Başkan, kızının orada kalmasını yersiz bula-

rak ona işaret etti; Cécile bunu anlayıp dışarı çıktı. Brunner hiçbir şey söylemiyordu. Herkes birbirine baktı. Durum sıkıntılı bir hal aldı. Görgülü bir adam olan yaşlı Camusot, bir zorluk çıktığını sezerek, Pons'un bulduğu yelpazeyi göstermek bahanesi ile, Almanı Madame de Marville'in odasına götürdü; oğluna, gelinine ve Pons'a verdiği bir işaretle kendisini müstakbel damatla başbaşa bırakmalarını istedi.

Yaşlı ipek tüccarı yelpazeyi göstererek:

— O şaheser iştel dedi:

Brunner onu evirip çevirdikten sonra:

— Beş bin frank eder, dedi.

Müstakbel senatör:

— Monsieur, torunumu istemeye gelmemiş miydiniz? diye sordu.

— Evet, onun için gelmiştim; hem hiçbir birleşme benim için bundan daha şerefli olamayacağına inanmanızı rica ederim. Mademoiselle Cécile kadar bana uygun düşecek, ondan daha güzel, ondan daha sevimli bir kız hiçbir zaman bulamam; ama...

— Amaları bırakalım, Monsieur, ya da amalarınızın nedenmeye geldiğini anlıyalım hemen.

Brunner ağırbaşlılıkla:

— Monsieur, dedi, iki tarafça da bu işi çok ileri götürmemiş olmamıza seviniyorum. Çünkü, ben hariç, herkes için çok değerli olan ve inanın ki şimdiye kadar da ne olduğunu bilmediğim biricik kız olma niteliği benim gözümde aşılması imkânsız bir engeldir.

Afallıyan ihtiyar:

— Anlamadım, Monsieur, dedi. Büyük yararı olan bir hal sizin için bir kusur mu oluyor? Hareketiniz

gerçekten çok acaip, bunun nedenlerini öğrenmek isterdim.

Alman soğuk soğuk:

— Monsieur, dedi, bu akşam buraya sayın başkandan kızını istemek niyeti ile gelmiştim. Mademoiselle Cécile'in servetimden kabul etmeğe razı olacağı miktarı sunarak ona parlak bir gelecek sağlamak arzusunda idim; yalnız, biricik kız, ana ile babanın her dileğini yerine getirmeğe alıştırdıkları, muhalefete hiç karşılaşmamış bir evlâttır. Bu evde de olay daha önce birçok ailelerde gördüğümün aynı: bu çeşit tanrılara karşı taparcasına bir sevgi gösteriliyor. İş yalnız torununuzun bu evde böyle bir tanrı olmasıyla bitmiyor, Madame de Mraville de sanki evin erkeği, bütün kumanda elinde. Ben babamın evinin bu sebeple cehenneme döndüğünü gördüm. Bütün felâketlerimin başı olan övey anam ana babasının biricik kızı, onlarca tapılırcasına sevilen bir evlât ve nişanlıların en sevimlisi iken, evde şeytan kesildi. Mademoiselle Cécile'in bu konuda bir istisna olduğundan şüphem yok; ama ben artık genç sayılmam, kırk yaşındayım, aramızdaki yaş farkı, annesince her şeyin yerine getirilmesine ve ağzından çıkan herşeyin onca bir tanrı buyuruğu gibi kabul edilmesine alışmış bir genç kızı, bahtiyar etmeye elverişli olmıyan güçlükler doğurur. Mademoiselle Cécile'in fikirlerinde ve alışkanlıklarında değişiklik istemeye ne hakkım olabilir? En küçük heveslerine dek herşeye evet diyen bir anne, bir baba yerine, kırkılık bir adamın bencilliği ile karşılaşacak; o direnirse, ben yenileceğim. Dürüst bir insan gibi davranıyor, bu işten vazgeçiyorum. Sonra, neden bu eve

bir daha gelmediğimi açıklamaya ihtiyaç duyulursa. beni feda edin, beğenilmediğimi söyleyin, benim dileğim bu...

— İleri sürdüğünüz nedenler bunlarsa, acayip te olsalar, doğrudurlar.

Brunner onun sözünü hemen keserek:

— Sözlerimin doğruluğundan şüphe etmeyin Monsieur, dedi. Çok çocuğu olan bir ailede yoksul bir kız, ama iyi eğitim görmüş, parasız ve huyu emniyet veren bir kız tanıyorsanız, derhal evlenirim onunla. Fransa'da böyleleri çok bulunur.

Bu sözleri izleyen sessizlikten, sükûttan yararlanarak Brunner büyük babayı bıraktı, salona döndü, başkan ve karısını nezaketle selâmlıyarak çıktı gitti Werther'inin selâmındaki açık anlam üzerine Cécile bir ölü gibi sarardı; annesinin dolabına saklanmış, her şeyi duymuştu.

Annesinin Kulağına:

— Reddedildim! dedi.

Ne diyeceğini bilmiyen kaynatasına, Madame de Marville:

— Sebep ne? diye sordu.

— Güzel bir bahane: biricik çocuklar şımarık olurlarmış. (Yirmi yıldan beri canını sıkkan gelinini haşlamak için bu fırsattan yararlanarak) pek de haksız değil, diye ekledi.

Madame de Marville kızını kendisine doğru çekeerek Pons'a:

— Kızımı öldürür bu! Onun canına da siz kıymış olacaksınız, dedi. Cécile de annesinin kollarına atıla-

arak bu sözlerin haklı olduğunu ıspat etmeyi yerinde bir iş buldu.

Başkan ve karşı Cécile'i bir koltuğa sürüklediler; genç kız orada, bayılma işini tamamladı. Büyük baba zile bastı.

XXV

Suçlandırılan Pons

Öfke saçan anne, zavallı Pons'u göstererek:

— Rezaleti, bu adamın düzenlediğini anlıyorum. dedi.

Pons sanki kulaklarında mahşer gününde çalınacak borunun sesini duymuş gibi ayağa kalktı.

Gözleri sanki birer öfke çeşmesi kesilen Madame de Marville:

— Bu adam günahsız bir şakaya bir rezaletle karşılık vermek istedi, dedi. Bu Almanın aklı başında olduğuna kim inanır? Ya pis bir öc almada suç ortağıdır, ya da çılgının biri... Monsieur Pons, umarım ki bundan böyle utanç ve şerefsizlik getirmeye çalıştığınız bir eve ayak basmaz, sizi görmekten kurtarırız bizi.

Heykel gibi donup kalmış olan Pons, halıdaki süslere gözlerini dikmiş, baş parmaklarını döndürüyordu.

Madame de Marville geriye döndü.

— Hâlâ duruyor musunuz, nankörlük örneği adam? diye bağırdı. Pons'u hizmetçilere göstererek: - Bu adam eve gelirse, ben de, Monsieur de evde yoğun! dedi - Jean, gidin doktoru çağırın. - Madeleine, siz de

geyik boynuzu suyu getirin! Madame de Marville'e göre, Brunner tarafından ileri sürülen bahane, altında bilinmedik nedenler bulunan bir bahaneydi; ne varki bu sebeple evlenme daha kesin olarak suya düşüyordu. Böyle nazik durumlarda kadınların bir özelliği olan çabuk bir karara bağlamak duygusu ile Madame de Marville Pons'a önceden tasarlanmış bir öc affetmekle bu başarısızlığı onaracak biricik yolu bulmuştu. Pons'a göre hınzırca olan bu düşünce, ailenin onurunu kurtarıyordu. Pons'a karşı beslediği hıncın bir sonucu olarak, ufak bir kadın kuşkusunu bir gerçek haline sokmuştu. Çoklukla kadınların özel bir inanışları, kendilerine göre bir ahlâk düsturları vardır; çıkarlarına, tutkularına yarıyan her şeyin doğruluğuna inanırlar. Madame Marville daha da ileri gitti, bütün gece başkanı kendi düşüncesine getirmek için kandırmaya çalıştı, başkan da ertesi gün kuzeninin suçlu olduğuna inandı. Herkes Madame de Marville'in bu hareketini iğrenç bulacaktır; ama böyle bir durumda her anne onun gibi yapar, kızının onuru yerine bir başkasının onurunu feda etmeyi daha iyi bulur. Belki yollar değişiktir, ama amaç aynıdır.

Müzisyen merdivenleri çabucak indi; ama tiyatroya dek bulvarlardan yavaş adımlarla gitti, oraya kendini bilmeden girdi, kürsüsüne de aynı şekilde geçti, aynı kurulmuş makina gibi orkestrayı yönetti. Perde aralarında Schmucke'e öyle dalgın karşılıklar verdi ki Schmucke kaygılarını açığa vurmadı, ama Pons'un aklını kaybettiğini sandı. Pons gibi çocuk yaradılışında biri için, bu olay bir felâket halini alır... Mutluluk götürmek istediği bir evde korkunç bir hınç

uyandırmak, bir ömrün altüst olması demekti bu. Madame de Marville'in gözlerinde, hareketlerinde, sesinde öldürücü bir hınç okumuştı.

Ertesi gün, durum dolayısıyla, Madame Camusot de Marville, kocasının da kabul ettiği bir karara vardı. Cécile'e, Marville malikânesiyle, Hanovre sokağındaki konağı ve yüz bin frank parayı drahoma olarak vereceklerdi. Sabahleyin, başkanın karısı kontes Popinot'yu görmeğe gitti, böyle bir başarısızlığı hazır bir evlenme ile örtmek gerektiğini anlıyordu. Pons'un hazırladığı korkunç intikamı ve iğrenç oyunu anlattı. Bozulma sebebinin de Cécile'in biricik çocuk olduğu öğrenilince anlatılanlara inandılar. Nihayet Madame de Marville, Popinot de Marville adını almanın üstünlüğünü ve drahomanın önemini gözlerde ustalıkla parlattı. Mal mülkün Normandiya'da ne ettiği düşünülürse, Marville ve toprakları yüzde ikiyle aşağı yukarı dokuz yüz bin franklık bir gelir demekti. Hanovre sokağındaki konağa da iki yüz elli bin frank biçiliyordu. Akıllı başında hiçbir aile böyle bir birleşmeyi reddedemezdi; bu sebeple, kont Popinot ve karısı teklifi kabul ettiler; sonra girdikleri ailenin şerefiyle ilgilenmeleri gerektiğinden, bir gün önce olan feci olayı izah için yardım etmeye söz verdiler.

Madame de Marville oradan kalkıp Cécile'in büyük babasına, yaşlı Camusot'nun evine gitti; orada, birkaç gün önce, aynı yerde toplanmış ve Madame de Marville'in Brunner hakkındaki usandırıcı övmelerini dinlemiş olan aynı insanlar önünde, herkesin lâf söylemekten çekindiği aynı Madame de Marville, açıklamada bulunmak üzere meseleyi bizzat kendisi açtı.

— Bu zamanda, ne kadar temkinli davranılrsa azdır; hele işiniz yabancılarla olursa...

Madame Chiffreville:

— Ne oldu? diye sordu.

— Cécile'le evlenmeyi düşünmek gibi bir cürette bulunan şu Brunner'in ne ettiğini bilmiyor musunuz? Bir Alman meyhanecisinin oğlu, tavşan derisi satar, birinin de yeğeni çıktı.

Bir bayan:

— Sahi mi? dedi. Sizin gibi ferasetli bir hanım nasıl olur da...

— Bu macera düşkünleri o kadar kurnaz oluyolar ki!... Ama her şeyi Berthier'den öğrendik. Bu Almanın fülüt çalan zavallı bir dostu var! Mail sokağında terzilerle beraber aynı odada oturan bir adamla da bısım... İğrenç bir hayat geçirdiğini, daha önce annesinin parasını yemiş bitirmiş olan bu serseriye hiçbir servetin kâfi gelmiyeceğini öğrendik...

Madame Berthier:

— Kızınız çok mutsuz olacaktı!... dedi. Yaşla
Madame Lebas:

— Peki onu size kim tanıttı? diye sordu.

— Monsieur Pons'un bir intikamıdır bu; o güzel adamı bizi gülünç etmek niyeti ile getirdi, tanıttı... Bu Brunner'in, ki *çeşme* anlamına geliyor, (oysa bize büyük bir kişizade olarak gösteriyorlardı) sağlığı da kötü; başında saç yok, dişleri de dökülmüş; güvenilecek biri olmadığını anlamak için bir kere görmek yetti bana.

Genç bir kadın ürke ürke:

-- Peki sözünü ettiğiniz o büyük servet? diye sordu.

— Denildiği kadar parası da yokmuş. Bir banka kurmak için, terzilerle, baş garsonlarla beraber neleri var neleri yoksa hepsini ortaya koymuşlar. Bu zamanda bir banka kurmak nedir ki? İflâs etmek için resmî bir yol... Akşam milyoner yatan bir kadın sabahleyin kuru ekmeğe muhtaç olarak uyanabilir. Daha ilk kelimede, ilk bakışta, bizim âdetlerimizi bilmiyen bu adamın ne olduğunu anladık. Eldivenlerine, yeleşine bakınca bir işçi, âdi bir Alman meyhanecisinin oğlu, duygularında asaletten eser olmıyan, bira küpü ve sigara tiryakisi bir adam olduğu anlaşılıyor; günde yirmi beş pipo, Madame!... Zavallı Lili'min hali ne olurdu? Düşündükçe, titriyorum şimdi bile. Tanrı bizi kurtardı! Cécile onu sevmiyordu zaten... Bu çeşit bir aldatmayı bir hısımdan, yirmi yıldır evimizde haftada iki kere yemek yiyen bir insandan nasıl umardık? Biz ona iyilikten başka bir şey etmedik; hem öyle komedi oynuyordu ki Adalet Bakanının, Savcının ve birinci başkanın önünde Cécile'i kendine mirasçı olarak tanıdı! Brunner'le Pons birbirlerini milyoner göstermek için anlaşmışlar. Yok yok, inanın bayanlar, bu artistlerin tuzagına hepiniz düşerdiniz!

Birkaç hafta içinde, ağız birliği eden Popinot'lar, Camusot'lar ve dostları, toplantılarda kolay bir zafer elde ettiler, çünkü sefil, asalak, hilekâr, cimri, ailelerin sinesinde ısınan bir yılan, eşsiz bir hain, unutulması gereken tehlikeli bir oyuncu gibi görülüp nefret edilen Pons'un müdafaasını kimse üstüne almadı.

XXVI

Son darbe

Yalancı Werther'in reddinden hemen bir ay sonra, sinir buhranı ile yattığı yataktan ilk kere kalkan zavallı Pons, Schmucke'ün koluna dayanarak bulvarlar boyunca, güneşte geziniyordu. Temple bulvarında, birinin hitkin hali, ötekisinin de nekahette olan dostuna karşı gösterdiği dokunaklı ilgi karşısında, kimse alay etmiyordu artık çifte kumrular ile. Poissonnière bulvarına varınca, bulvarların çok kudretli havasını ciğerlerine çeke çeke, Pons'un yüzüne renk geldi; çünkü insanın bol olduğu yerde, hava o kadar hayat vericidir ki Roma'da yahudilerin karınca gibi kaynaştıkları pis Ghetto'da, malarya olmadığı görülmüştür. Belki de her gün görmekten zevk duyduğu şey, büyük Paris manzarası, hasta üzerinde iyi bir etki yapıyordu. Variétés tiyatrosunun karşısında, Pons Schmucke'den ayrıldı, çünkü yan yana yürüyorlardı; arasına hasta, dükkânlara henüz konmuş yenilikleri görmek üzere dostundan ayrılıyordu arasına. Birden kont Popinot ile burun buruna geldi; eski Bakan Pons'un en saydığı, en değer verdiği bir adam olduğu için ihtiyar ona saygılı bir şekilde yanaştı.

Senatör azarlar bir halle.

— Monsieur, dedi, yalnız artistlerin bildikleri ve bulmakla usta oldukları biçimde bir intikamla, mahcup ve gülünç bir hale sokmak istediğiniz ailenin hısmı olan bir kimseyi, nasıl oluyor da şimdi bile selâmlamaya cesaret ediyorsunuz, anlıyamıyorum... Monsieur bundan böyle birbirimizle hiçbir ilgimiz yoktur.

Karım kontes Popinot da, Marville'lerdeki hareketinin sosyete de uyandırdığı nefreti aynen duymaktadır.

Eski Bakan, Pons'u beyninden vurulmuş bir halde bırakarak yoluna devam etti. Ne ihtiras, ne adalet, ne siyaset, ne de büyük toplumsal kudretler sille indirdikleri insanın hali ile hiçbir zaman ilgilenmezler. Aile çıkarı dolayısıyla Pons'u yerin dibine sokmak isteyen devlet adamı, bu korku veren düşmanın vücut zayıflığını farketmedi.

Pons kadar sararan Schmucke:

— Ne oldun, zavallı dostum? diye sordu.

Adamcağız Schmucke'ün koluna dayanarak:

— Yüreğime yeni bir hançer sapladılar, karşılığını verdi. Bana öyle geliyor ki iyilik yapmak yalnız iyi Tanrı'nın hakkı... Onun işine karışanlar bu sebepten acı bir şekilde cezalarını görüyorlar.

Acı dolu bu artist düşüncesi, dostunun yüzünde beliren korkuyu yok etmek isteyen bu iyi yürekli insanın yapabileceği en son çaba oldu.

Schmucke sadece:

— Ben de öyle sanıyorum, dedi.

Bu olayı Pons kendi kendine açıklayamadı, çünkü ne Camusot'lar, ne de Popinot'lar, Cécile'in evlenmesi münasebetiyle ona davetiye yollamışlardı. Italiens bulvarında, Pons, Monsieur Cardot'nun kendisine doğru geldiğini gördü. Senatörün söylediklerinden durunu öğrenmiş bulunan Pons, geçen yıl on beş günde bir evinde yemek yediği bu zatı durdurmaktan çekindi, onu selâmlamakla yetinti; ama, Paris millet vekili ve Belediye reisi, Pons'a nefretle baktı, selâmını almadı.

Adamcağız, başına gelen felâketi bütün ayrıntılarıyla bilen Schmucke'e:

— Git sor şu adama, nedir benimle alıp veremedikleri, dedi.

Schmucke, Cardot'ya kurnazlıkla:

— Monsieur, dedi, dostum Pons hastalıktan yeni kalktı, onu her halde tanımadınız.

— Tanımaz mıyım hiç?

— O halde nedir kabahati?

— Sizin nankörlük örneği bir dostunuz var, hem öyle bir adam ki, daha yaşarsa, ata sözünün dediği olur; acı patlıcanı kırağı çalmaz. Herkes artistlerden çekinmekte haklı; maymunlar gibi kurnaz ve kötü oluyorlar. Dostunuz kendi hısımlarının şerefini lekelemeye, günahsız bir şaka yüzünden bir genç kızı herkesin gözünde küçültmeye kalkıştı; onunla artık hiçbir ilgim yok; onu tanımış olduğumu, böyle bir adamın yaşadığını unutmaya çalışacağım. Yalnız benim değil, çocukluğumun da, onun hısımlarının da, Pons efendiye yemeğe çağırmak suretiyle kendisine şeref veren herkesin de duyguları aynı merkezdedir...

— Yalnız siz akli başında bir insansınız, Monsieur; izniniz olursa eğer, durumu size açıklayayım...

— İsterseniz, ve içiniz götürürse, siz onun dostu olarak kalın, hürsünüz Monsieur; ama daha ileri gitmeyin, çünkü şuna dikkatinizi çekmek isterim ki onu bağışlamaya, onu korumaya kalkışanlardan da ben, aynı şekilde nefret ederim.

— Ya haklı olduğunu ispat edeceksem?

— Öyle de olsa yine nefret ederim, çünkü davranışına ne bir ad vermek, ne de onu temize çıkarmak

mümkündür. Bu buluş üzerine, Seine millet vekili başka lâf dinlemek istemedi, yoluna devam etti.

Schmucke bu acı sözleri dostuna tekrarlayınca, zavallı Pons gülümsedi:

— Şimdiden iki devlet adamı düşmanım oldular. dedi.

Schmucke da acı acı:

— Her şey bize düşman, dedi. Haydi, başka budalalara raslamadan gidelim buradan.

Gerçekten koyun gibi olan Schmucke, bu çeşit sözleri hayatında ilk kere söylüyordu; hemen hemen tanrısız olan sessizliğini hiçbir olay bozmamıştı; başına gelebilecek bütün felâketlere saflıkla gülümsiyebilirdi; ama yüce Pons'unun, meçhul kalan bu Aristides'in,¹²⁰ bu mütevekkil dehanın, bu kötülük bilmez yüreğin, bu iyilik hazinesinin, bu sâf altının hırpalandığını görmek!... Onda Alceste'in¹²¹ nefretini uyandırmıyor ve Pons'u yemeğe çağırmış olanlara *budalalar* diyordu. Bu sessiz yaratıkta bu hareket, Roland'ın¹²² öfkesine eşitti. Akıllıca bir temkinlilik göstererek, Schmucke Pons'u Temple bulvarına götürdü; Pons kendisini bırakmıştı, çünkü artık yediği darbelere karşı koyamayan güreşçiler haline düşmüştü. Tesadüf, zavallı müzisyeni yere serecek hiçbir şeyin eksik kalmamasını

¹²⁰ Aristides: Şaşmaz huyu yüzünden âdil lâkabını kazanmış Atinalı bir general ve devlet adamı.

¹²¹ Alceste: Molière'in Misanthrope adlı eserinin kahramanı; daima doğruyu söyleyen, toplum hayatının gereği olarak söylenen yalandan, yapılan düzenlerden nefret duyan bir tip.

¹²² Roland: Charlemagne'ın on iki asıl silâhşöhrerlerinden biri; öfkesi meşhurdur.

İstiyordu, üzerine inen çığ içinde herkes olacaktı: senatörü de millet vekili de, ailesi de, yabancıları da, kuvvetlileri de, güçsüzleri de, günahsızları da!...

Evine dönerken, Cardot'nun kızına rasladı Poissonnière bulvarında. Yumuşak huylu olduğu için epey felâket görmüş genç bir kadındı bu. Gizli tutulan bir kabahatı yüzünden kocasının kölesi gibi olmuştu. Yemek yediği evlerin sahipleri arasında Pons'un küçük adı ile çağırıldığı bir tek kadın varsa, o da bu, Berthier'in karısı idi, ona: "Félicie!" derdi. Bazan da onun kendisini anladığını sanırdı. Bu sessiz varlık, Pons'la karşılaşınca bozulur gibi oldu. Çünkü kuzeni yaşlı Camusot'nun ikinci karısının ailesi ile arasında hiç hısnımlık olmamasına rağmen, Pons'a kuzen muamelesi yapardı; ama, artık kaçınılacak gibi değildi, hasta ihtiyarın önünde durdu.

— Kuzenim, ben sizi kötü bir adam bilmezdim; fakat hakkınızda söylendiğini duyduklarımın dörtte biri bile doğru olsa çok içten pazarlıklı biriymişsiniz siz... (Pons'un bir harekette bulunduğunu görerek) Yoo! kendinizi haklı çıkarmaya kalkmayın, boşuna yorumlanmış olursunuz: önce, ben şahsen, en haksız olanların bile bin bir bahane uyduracağını bildiğim için, kimse hakkında hüküm vermeye, kimseyi suçlu bulup mahkûm etmeye hakkım olamaz. Sonra ileri süreceğiniz nedenler de hiçbir şeye yaramaz. Mademoiselle de Marville ile Vikont de Popinot'nun evlenme mukavelelerini hazırlamış olan Monsieur Berthier size karşı o kadar kızgın ki, bir tek kelime söylediğimi duysa, sizinle son kere konuştuğumu öğrense, beni azarlardı herhalde. Herkes size karşı...

Zavallı müzisyen üzüntülü bir sesle:

— Evet, anlıyorum, dedi ve noterin karısına saygı ile veda etti.

Schmucke'ün koluna dayanarak Normandie sokağının yolunu tuttu güçlkle. Dostunun koluna öylesine abanıyordu ki, yaşlı Alman Pons'un güçlkle karşı koyduğu bir vücut bitkinliği içinde olduğunu anladı. Bu üçüncü karşılaşma Tanrı'nın ayaklarının dibinde oturan kuzunun verdiği hüküm gibi bir şey oldu; milletlerin timsali, zavallıların meleği olan bu kuzunun öfkesi, Tanrı'nın son sözü idi. İki dost hiçbir şey konuşmadan evlerine geldiler. Hayatın kimi hallerinde insan dostunu yanında sadece hissedebilir. Sözlü avutma yarayı deşer, derinliğini meydana çıkarır. Yaşlı pianistte, gördüğünüz gibi, dostluğun ruhu, çok acı çektikleri için acının usüllerini bilen kişilerin inceliği vardı.

Bu gezinti zavallı Pons'un son gezintisi olacaktı. Hasta. bir hastalıktan bir başkasına düştü. Safra olduğu için, safra kana karıştı. dehşetli bir kara ciğer iltihabı baş gösterdi. Birbiri peşinden gelen bu iki hastalık, hayatında tutulduğu ilk hastalıklar olduğu için, hiçbir doktor tanınamaması bundandı; önceleri hep iyi, hatâ annece bir düşünce içinde, duygulu ve fedakâr olan Madame Cibot, mahallenin hekimini getirdi.

XXVII

Sarılık hastalığına çevrilen üzüntü

Paris'te, her mahallede, adı ve evi yalnız aşağı tıbaka tarafından, küçük burjuvalar, kapıcılar tarafın-

dan bilinen, dolayısıyla de mahallenin hekimi denilen bir hekim vardır. Çocuk doğurtan, kan alan bu hekim, doktorlukta, *küçük ilânlarda* görülen o *her şeyi yapan hizmetçi* ile birdir. Yoksullara karşı hep iyi davranmak zorunda ve pratikle geçen uzun yıllar sayesinde tecrübeli olan bu hekimler, sevilirler çoklukla. Madame Cibot tarafından Pons'a getirilen, Schmucke'ün de tanıdığı doktor Poulain, tamamiyle hissizleşen cildini bütün gece kaşımış olan ihtiyar müzisyenin sızlanmalarını kulak asmadan dinledi. Etrafı sararmış gözleri mahali, bu hastalığın işaretlerine uyuyordu.

Doktor:

— İki günden bu yana büyük bir üzüntü geçirmişsiniz, dedi hastasına.

Pons:

— Ah! Doğru, diye karşılık verdi.

Doktor, Schmucke'ü göstererek:

— Az daha bu bayın da kapacağı bir hastalığa tutulmuşsunuz, sarılık, dedi; reçete yazarken: korkulacak bir şey değil, diye ekledi.

Çok avutucu olan bu son sözle birlikte, doktor hastaya, hekimlere özgü bir bakışla bakmıştı; her ne kadar alışılmış bir acımanın arkasında saklı ise de, bu bakıştaki ölüm hükmü, gerçeği öğrenmeğe çalışan gözler tarafından kestirilir hep. Bu sebeple, doktorun gözlerine casus bakışı ile bakan Madame Cibot, doktorun ne sesindeki ton üzerinde, ne de yüzündeki yalancı ifade üzerinde yanılmadı, onun peşi sıra dışarı çıktı.

Merdiven ağzında, doktora:

— Gerçekten önemsiz bir şey mi? diye sordu.

— Aziz Madame Cibot, sizin efendiniz ölmüş bir insan; safranın kana karışması yüzünden değil, ruhca zayıf düşmüş olmasından... Bununla beraber, çok iyi bakılırsa, atlatabilir; buradan çıkarmak, seyahate götürmek gerek onu.

Kapıcı:

— Neyle? dedi. İşinden başka tutar dalı yok, dostu da, birkaç yüksek kadının bağladığı ufak tefek gelirlerle yaşıyor; gûya bu bayanlara hizmeti geçmiş; iyi yürekli kadınlar doğrusu... Ben çocuğum diyeceğim bu iki adama dokuz yıldır bakıyorum.

— Ben hayatımı hastalıktan değil, ama şu büyük ve iyi edilemez yaradan, yani parasızlıktan ölen insanları görmekle geçiriyorum. Kaç tavan arasında, ücret almak şöyle dursun, yatağın üzerine beş frank bırakmışımdır!...

— Vah! zavallı doktor vah! Şu mahalledeki cehennem kaçkını kimi pintilerdeki yüz bin franklar sizde olsaydı, yer yüzünde Tanrı'nın temsilcisi olurdu-
nuz siz!

Mahallenin sayın kapıcılarının itibarı yüzünden ancak ihtiyaçlarını sağlayacak kadar müşterisi bulunmaz doktor, gözlerini göğe kaldırdı, Tartuffe'e¹²³ yaraşır bir eda ile Madame Cibot'ya teşekkür etti.

— Demek iyi bakılırsa sevgili hastamız bunu atlatabilir, öyle mi, doktor?

¹²³ Tartuffe: Molière'in bir eseri ve iki yüzlü kahramanı.

— Evet, çektiği üzüntü ruhunu rahat bırakması şartıyla...

— Zavalılık! Onu böyle kim üzdü acaba? Bu dünyada, Monsieur Schmucke hariç, eşi bulunmayan iyi adamlardan biridir! Ben bunun nedenini öğrenirim, ve efendimi bu hale getireni *svamak* da benim boy-numun borcu olsun!

Sokak kapısının eşiğine gelmiş bulunan doktor:

— Bana bakın, Madame Cibot, dedi. Sizin efendinin hastalığının en esash işaretlerinden biri şudur: ufacık bir şeyden ötürü sürekli bir kuruntu! Bir has'a bakıcı tutması hâtıra gelemeyeceğine göre, ona siz bakacaksınız. Böylece...

Piposunu içmekte olan hırdavatçı:

— Monsieur Pons'tan mı konuşuyorsunuz? diye sordu. Ve kapının yanında oturduğu taştan, kapıcı kadınla doktorun konuşmasına katılmak üzere kalktı.

Madame Cibot Auvergne'liye:

— Evet, Rémonencq baba! dedi.

— O Monsieur Monistrol'den ve bütün antika eşya kırallarından daha zengindir... Ben bu işten oldukça anlarım, bu sevgili adamın evinde hazineler var!...

Madame Cibot Rémonencq'e:

— Allah Allah! dedi. Geçen gün efendilerin evde yokken bu antika şeyleri size gösterdiğimde, benimle eğleniyorsunuz sanmıştım.

Paris'te, kaldırımlarının kulakları, kapılarının dili, demir parmaklıklarının gözleri olan bu şehirde, sokak kapısı önünde konuşmak kadar tehlikeli bir şey yoktur. Burada söylenen ve bir mektupta haşiye ne ise, konuşmada da ona benzer bir şey olan son sözler,

konuşanlar için olduğu kadar dinleyenler için de tehlikeli boşboğazlıklarla doludur. Bir örnek bu hikâyenin ileri sürdüğü bu hali desteklemeye yeter.

XXVIII

Altın boş bir hayaldir. (Güfte Monsieur Scribe'in, beste de Meyerbeer'in, dekor da Rémonencq'in)

Erkeklerin saçlarına çok bakım gösterdikleri imparatorluk çağında, bir gün, birinci sınıf berberlerden biri bir evden çıkıyordu. Bütün zengin kiracıların saç işlerini üzerine aldığı bu eve, güzel bir kadının saçlarını yapmaya gelmiş, oradan dönüyordu. Zengin kiracılar arasında, yaşlı bir bekâr vardı. Bu bekârın hizmetçisi de efendisinin mirasçılarından nefret ederdi. Ağır surette hasta düşen bu adam, henüz ilmin *prensleri* adını alamamış en ünlü doktorlara bir konsültasyon yaptırmıştı. Bu doktorlar da bir tesadüf eseri olarak kapıdan berberle birlikte çıktılar. Sokak kapısının eşiğinde birbiriyle vedâlaşırken, ilim ve gerçeği açığa vuruyorlardı, konsültasyon komedisi bittikten sonra aralarında nasıl konuşurlarsa öyle konuşuyorlardı. Doktor Haudry: "Artık ölmüş sayılır" dedi. Desplein de: "Bir mucize olmazsa, bir aydan fazla yaşamaz..." diye ekledi. Berber bu sözleri duydu. Bütün berberler gibi onun da hizmetçilerle dalgaları vardı. Çılgınca bir hırsla kapılarak hemen yaşlı bekârın dairesine çıktı, metres ve hizmetçi kadına efendisini servetinin büyük bir kısmını kaydı hayat şartı ile bir yere bağlamaya razı ederse, oldukça önemli bir para vereceğini vadetti. Zaten elli altı yaşında olan, kadın-

lı içkili sefih hayatı yüzünden iki kat yaşlı sayılması gereken bu ayağı çukurda yaşlı bekârın serveti içinde, Richelieu sokağında, o zamanlar iki yüz elli bin frank eden güzalıci bir konak vardı. Berberin göz diktiği bu ev, ona kaydi hayat şartı ile otuz bin franklık bir gelir karşılığında satıldı. Bu iş 1806 da oluyordu. Bu gün işten çekilmiş ve yetmiş yaşında bulunan bu berber, 1846 yılında hâlâ geliri ödemektedir. Doksan altı yaşımda yeniden çocukluk çağına dönmüş, hizmetçisi Madame Evrard'la da evlenmiş bulunan ihtiyar, daha uzun zaman yaşayabilir. Berber hizmetçiye de otuz bin frank kadar bir para verdiği için konak ona bir milyondan daha çoğa mal olmuştur; ama ev bugün sekiz dokuz yüz bin frank eder.

Bu berber gibi, Auvergne'li de anka kuşu nişan lının Cécile ile buluştuğu gün, Brunner'in kapı eşğinde Pons'a söylediği son sözleri dinlemişti; Pons'un müzesine girmeyi bundan istemişti. Cibot'larla ahabap olan Rémonencq, çok geçmeden iki dostun dairesine, evde olmadıkları bir gün sokuldu. Bu kadar zenginlik karşısında gözleri kamaşan Rémonencq, orada *vurulacak bir parti* gördü, bu da satıcıların dilinde *çahnacak bir servet* demektir; beş altı günden beri de aklı fikri orada idi.

Madame Cibot ile doktor Poulain'e:

— Şaka bir yana, dedi; meseleyi ciddi olarak ele almak gerek. Sayın Monsieur Pons kaydi hayat şartı ile elli bin franklık bir gelire razı olursa, memleketimin şarabından bir sepet ısmarlarım, eğer siz bana...

Doktor Rémonencq'e:

— Ne diyorsunuz! Elli bin franklık bir gelir ha! İyi ama, adamcağız bu kadar zenginse, ben tedavi ettiğim, Madame Cibot da baktığı takdirde hastalığı atlatır..., çünkü kara ciğer hastalıkları çok kuvvetli naturaların bir ârızasıdır.

— Elli dedimse, az dedim. Ben birinin, şurada, sizin kapının eşiğinde, ona, hem de sade tabloları için yedi yüz bin frank teklif ettiğini duydum, siz ne diyorsunuz!

Rémonencq'in bu sözlerini duyunca, Madame Cibot doktor Poulain'e acaip gözlerle baktı; portakai rengi gözlerinde, bir ateş tutuşturmuştu şeytan.

Hastasının bütün vizitaları ödeyecek kadar zengin olduğunu öğrenmekle sevinen, daha fazlasını da beklemiyen doktor;

— Haydi, haydi, bu saçma sözleri bir yana bırakalım, dedi.

— Doktor bey, hasta yatakta olduğuna göre, sayın Madame Cibot bir bilir kişi getirmeme razı olursa, yedi yüz bin frank vermek bile gerekse, parayı iki saatte bulacağuma eminim...

Doktor:

— Pek âlâ, dostum, dedi. Bana bakın, Madame Cibot, hastanın zıddına gitmemeğe dikkat edin; çok sabırlı olmanız gerek, zira her şey onu sinirlendirir, yorar, hattâ üzerine titremeleriniz bile; hiçbir şeyi beğenmiyeceğini şimdiden söylüyeyim...

Kapıcı kadın:

— Buna katlanmak epey zor olacak, dedi.

Doktor otorite ile:

— Bakın, sözüme dikkat edin, dedi. Monsieur Pons'un nayatı ona bakacak olanların elindedir; bu sebeple belki onu günde iki kere görmeğe geleceğim... Günlük vizitalarıma onunla başlayacağım...

Doktor, yoksul hastalarının sonu için duyduğu derin ilgisizliği bırakmış, şefkatli bir ilgi göstermeğe başlamıştı birden, çünkü iş adamının ciddi sözlerinden bu servetin var olabileceğini anlamıştı.

Madame Cibot yalancı bir heyecanla:

— Ona bir kıralmış gibi bakacağım, dedi.

Kapıcı kadın, Rémonencq'le konuşmaya devam edebilmek için, doktorun Charlot sokağının köşesini dönmelerini bekledi. Hırdavatçı, sırtını dükkânının kapı pervazına vermiş, piposunu içiyordu. Onun bu vaziyeti alması nedensiz değildi, kapıcı kadını kendisine doğru gelirken görmek istiyordu.

Eskiden kahve olan bu dükkân, Auvergne'nin kiraladığı zamanki halini muhafaza ediyordu. Bütün modern dükkânların vitrinleri üstünde olduğu gibi uzun bir tabelâda şimdi bile: *Normandiya kahvesi* yazılı idi. Auvergne'li bu kelimeler altındaki boşluğa yapılar da çalışan çırak ressamalardan birine fırça ile, siyah renkle, para vermeden elbette: *Hırdavatçı Rémonencq, Kelepir eşya alır* sözlerini yazdırmıştı. Aynalar, masalar, tabureler, etajerler. *Normandiya* kahvesinin bütün mobilyesi satılmıştı haliyle. Rémonencq altı yüz frank kira ile boş dükkânı, arka tarafını, mutfağı ve eskiden başgarsonun yattığı dükkân üstündeki biricik odayı kiralamıştı; çünkü *Normandiya* kahvesine bağlı olan daire ayrıca kiraya verilmişti.

Kahveci tarafından eskiden yapılan lükskten, bütün dükkânın duvarlarını örten açık yeşil kâğıtla, iri başlı çivileri bulunan dıştaki demir parmaklıklardan başka bir şey kalmamıştı.

XXIX

Hırdavatçı taslağı

Oraya 1831 de, Temmuz İhtilâlinden sonra gelen Rémonencq, işe kırık çingiraklar, çatlak tabaklar, hırdavat, eski teraziler, yalnız devletin uygulamadığı yeni ölçü kanunu ile yasak edilmiş eski ağırlık ölçüleri satmakla başladı; Devletin uygulamadığı dedim, çünkü paralar arasında XVI. Louis zamanından kalma bir iki ufak para var ki şimdi bile onlara göz yumuyor. Sonra, beş Auvergne'li kadar kuvvetli olan bu Auvergne'li, mutfak araçları, eski çerçeveler, eski bakırlar, kenarı kırık porselenler satın aldı. Dükkân bir taraftan dolup öbür taraftan boşalmakla hissedilmez bir biçimde Nicolet'nın küçük komedilerine benzedi, malın cinsi iyileşti. Hırdavatçı hep iki kat kâr getiren bu pek iyi ve pek emin usulü uyguladı, ki bunun sonuçlarını epeyce filozof olan aylaklar, bu kurnazca yönetilen dükkânları dolduran eşyaların artan değerlerinde görüyorlardı. Teneke eşyanın, demir lâmbaların, çini ve şişe parçalarının yerini çerçeveler, bakır eşyalar aldı. Sonra sıra porselenlere geldi. Önceleri abur cubur dolu olan dükkân az zamanda bir müze halini aldı. Günün birinde tozlu vitrin parladı, dükkânın içi adama döndü. Auvergne'li kadife pantolonla ceketini attı, redingot giydi. Hazineilerini bekleyen bir deve benzedi; etrafı

gaheserlerle çevrildi, antikadan anlar oldu, sermayesini on katına çıkardı, hiçbir hileye pabuç bırakmaz oldu işinin dalaverelerini öğrendi. Halka gösterdiği yirmi genç kız arasındaki kocakarıyı andırıyordu. Güzelliğin, sanat mucizelerinin değeri yoktu bu adamın gözünde; hem kurnaz, hem de kaba bir insan olan bu satıcı, yalnız kârını hesaplar, bilgisizleri terslerdi. İçi başka dışı başka bir insan kesildiği için tablolarına, oyma eşyalarına çok bağlı imiş gibi görünür ya da sıkıntı da olduğunu, çok pahalı satın aldığını söyler, satış fiyatlarını göstermeyi ileri sürerdi. Protée¹²⁴ gibi olmuştu, bir saat içinde hem Jocrisse,¹²⁵ hem Janot,¹²⁶ hem Palyaço ya da Mondor,¹²⁷ hem Hrpagon¹²⁸ hem de Nicodème¹²⁹ olurdu.

Üçüncü yılından itibaren, Rémonencq'in dükkânında güzel asma saatler, silâhlar, eski tablolar görülmeye başlandı; kendi olmadığı zamanlarda dükkâna, çağır-

¹²⁴ Protée: Babası Neptune'den ilerisini görme vergisini almış deniz tanrısı; ama söylemeyi çoğu zaman red ederdi ve kendisini soruları ile sıkıştıranlardan kaçınmak için, şekil değiştirirdi dileyince. Bu kelime edebiyat bukalemun gibi değişen, her kılığa girebilen bir adamı göstermek üzere girmiştir.

¹²⁵ Jocrisse: Fransızların eski komedilerindeki bir kişi: Aptal, aşırı sâf, arkadaşlarının oyuncağı olan bir tip.

¹²⁶ Janot: Güldürücü ve acıklı hali olan aptal tipi.

¹²⁷ Mondor: Ünlü bir şarlatan.

¹²⁸ Harpagon: Molière'in Cimri adındaki eserinin baş kahramanı. Pintilik timsali bir tefeci.

¹²⁹ Nicodème: Bir halk tipi. Ahmaklık örneği idi.

ması üzerine memleketinden yayan gelen kızkardeşi, ırk kıym çok çirkin bir kadın bakardı. Ahmak, öküz bakışlı olan ve Japon tanrıçaları gibi giyinen bu kadın, ağabeysinin söylediği fiattan bir santim inmezdi; ev işlerine de o bakar, görünüşte çözümü imkânsız bulunan, hemen hemen hiçle yaşamak meselesini o hallederdi. Rémonencq'le kızkardeşi ekmek, ringa balığı, lokantacıların kapıları önüne bıraktıkları süprüntülerden çıkarılan sebze kabukları gibi şeylerle geçinirlerdi. İki- si bir arada, ekmek de içinde günde altmış santim bile harcamazlardı; kızkardeş de bu parayı kazanmak için dikiş diker ya da örgü örerti.

Paris'e komisyoncu olmak üzere gelmiş, 1825 le 1831 arası da Beaumarchais bulvarındaki antika eşya mağazalarına, Lappe sokağındaki bakırcılara komisyonculuk etmiş olan Rémonencq'in ticaret hayatındaki bu başlangıç günleri, çoğu antika eşya satıcılarının normal halidir. Yahudiler, Normandiyalılar, Auvergne' liler ve Savoie'lılar, bu dört ırk, aynı içgüdülere sahip insanlardır, aynı yoldan giderek zengin olurlar. Onların düsturu, hiç harcamamak, az kârlar sağlamak, faizle kârı üstüste koymaktır. Bu düstur da bir gerçektir.

Bu günlerde, eski patronu Monistrol ile barışmış olan ve büyük çaptaki satıcılarla iş gören Rémonencq, sizin de bildiğiniz gibi, kırk fersahlık bir alan kaplıyan Paris banliyösünde alışveriş ederdi. On dört yıllık bir çalışma sonunda, altmış bin franklık bir servetle antika eşya dolu bir dükkâna sahipti. Hesaplı bir insan düşüncesiyle kiralara düşük olduğu Normandie

sokağında kalır, aşırı olmıyan bir kârla yetinerek malını öteki satıcılara aktarırdı. Bütün bu işler *charabia* denilen Auvergne ağziyle yapıldı. Bu adamın bir hülyası vardı: bulvarlarda bir mağazaya yerleşmek istiyordu; büyük çapta bir antikacı olmak, bir gün doğrudan doğruya meraklılarla iş yapmak emelinde idi. Zaten kendisinde korkunç bir satıcı vergisi vardı. Yüzü, terin yapıştırdığı tozlu eğe döküntüsü ile kaplıydı, çünkü her şeyi kendi yapardı: bu da yüzüne daha güç anlaşılır bir hal verirdi; zaten bedenen çalışma alışkanlığı bu yüze 1799 un yaşlı erlerine özgü olan o sarsılmaz ifadeyi vermişti. Vücutça, Rémonencq kısa boylu ve sıska görünür, domuzun gözlerini andıran küçük gözleri, soğuk mavi bir zemin üstünde, Yahudilerin koyu açgözlülüğünü, alaycı hilekârlıklarını aksettirirdi; bu gözlerde sadece, Yahudilerin Hristiyanlara karşı besledikleri derin nefreti maskeliven yalancı alçak gönüllülük yoktu.

Cibot'larla Rémonencq'ler arasındaki münasebet, iyilik odenin iyilik görenle olan münasebetinin aynıydı. Anvergne'lilerin aşırı yoksulluklarına inanmış bulunan Madame Cibot, Schmucke ve Cibot'nun artıklarını inanılmıyacak bir ücretle satardı onlara. Romonencq'ler yarım kilo kuru ekmek kabuğu ile ekmek içine iki buçuk santim ve geri kalanlara da buna benzer paralar verirlerdi. Kurnaz Rémonencq kendi hesabına iş yapmıyor görünürdü; hep Monistrol için çalıştığını, zengin satıcılar tarafından soyulduğunu söylerlerdi. Cibot'ların Rémonencq'lere içten acımaları bundandı. Onbir yıldır, Auvergne'li giydiği kadife ceket, kadife pantolonu, kadife yeleği eskitememişti; yalnız,

hemşehrilerine özgü olan bu üç parça elbise, Cibot tarafından bedava yapılmış yamalarla dolu idi. Görüldüğü gibi, Yahudi vatanının dışında da Yahudiler vardır.

Kapıcı kadın:

— Benimle eğlenmiyorsunuz ya, Romonencq? dedi. Monsieur Pons'un bu kadar parası olur da böyle yoksul bir hayat sürer mi? Evinde yüz frankı bile yoktur!

Rémonencq her şeyi bilen bir adam hali ile:

— Meraklıların hepsi böyledir, dedi.

— Demek benim efendinin yedi yüz bin frankı olduğuna inanıyorsunuz?

— Yalnız içerdeki tablolar bu kadar eder... Hele içinde bir tane var ki, elli bin franka verse, ölü mü göze alır, bu parayı bulurdum. O içi kırmızı kadifeli, mina ile kaplı bakır küçük çerçeveler var, biliyorsunuz, içinde de Portreler, işte onlar Petitotte'un (Petitot demek istiyor) taslaklarıdır; eskiden koku tüccarı olan bir bakan her birine üç bin frank veriyor.

Gözleri açılan kapıcı kadın:

— Otuz tane var onlardan, dedi.

— O halde servetinin ne olduğunu siz bulun!

Başı dönen Madame Cibot, o zamana kadar olan fikrinden dönüverdi. Efendilerinden koparıkları gelirlerle Marais mahallesindeki birçok hırs-ları ateşliyen bütün metres hizmetçiler gibi, o da vasiyetname ile Pons'un parası üstüne oturmayla aklına koydu hemen. Şimdiden Paris yakınlarında bir yerde oturduğunu tasavvur ediyor, kendisini bir kır evinde kümes hayvanları yetiştiriyor, bahçesiyle uğra-

şıyor görüyordu; son günlerini orada, bir kraliçe gibi bakılarak, bütün unutulmuş, takdir edilmemiş iyi insanlar gibi büyük bir mutluluğu hak etmiş bulunan zavallı Cibot'su ile birlikte, mutlu geçirmeyi kuruyordu.

Kapıcı kadında birden beliren bu sâf değişiklikte, Rémonencq sağlam bir başarı gördü. Onun kelepirci eşya peşinden koşmak ve bilgisizlerin elinden antika eşyaları ucuza koparmak olan mesleğinde güçlük, evlere girebilmekten ibaretti. Burjuvaların evlerine sokulabilmek için, kelepircilerin ne kadar Scapin'vari¹³⁰ hilelere, Sgaranelle'vari¹³¹ tuzaklara, Dorine'vari¹³² aldatmalara başvurdukları tasavvur edilemez. Bunlar tiyatroya lâyık komedilerdir ve, bu işte de olduğu gibi, hizmetçilerin aç gözlülüğüne dayanır hep. Hele köyde, taşrada, otuz frank için ya da bu değerde bir eşya için, hizmetçiler, kelepircilere binle iki bin frank arası kâr sağlayacak biçimde satışlar yaparlar. Eski Sèvres işi bir takımın nasıl elde edildiği anlatılrsa, Munster, Nimègue, Utrecht, Riswick ve Viyana kongrelerinde çevrilen siyasi dolaplar bunun yanında hiç kahr; hem politikacıları gölgede bırakan kelepircilerin

¹³⁰ Scapin: Molière'in "Scapin'in oyunları" adlı eserindeki baş kahraman. Hilekâr, dolapçı ama her taşın altından kalkmakta usta bir tip.

¹³¹ Sgaranelle: Fransız komedilerindeki halk sağduyusunu, bazan da şeytanlığı temsil eden tip. Molière'in komedilerinde çok geçer.

¹³² Dorine: Molière'in Tartuffe'ünde Marianne'in hizmetçisi. Efendilerinin çıkarını kendi çıkarı gibi gören, ama her şey hakkındaki fikrini açıkça söyleyen bir tip.

elinde, en sağlam anlaşmaları bozmak için elçilerin kafa patlatarak aradıkları çarelere benzer çareler vardır; bunlar özel çıkarların derinliklerine aynı derecede dalan şeylerdir.

Kız kardeşinin otları fırlamış iskemledeki yerini aldığını gören hırdavatçı:

— Madame Cibot'yu bir iyi alevlendirdim, dedi ona. Şu bizim yahudi var ya, bu işlerden anlayan biricik insandır o; kendisiyle bir konuşayım... İyi bir yahudidir, bize yüzde on beşle ödünç para vermişse önceleri.

Rémonencq Madame Cibot'nun kalbindekini okumuştur. Bu kırattaki kadınlarda, istemek, harekete geçmek demektir; hiçbir şeyden çekinmezler; başarıya ulaşmak için bir anda, en şaşmaz doğruluktan en büyük alçaklığa geçerler. Zaten doğruluğu, bütün duygularımız gibi, iki cinse ayırmalı: menfi doğruluk, müspet doğruluk. Menfi doğruluk Cibot'larınkidir: bunlar zengin olma fırsatı ellerine geçmediği sürece doğru olurlar. Müspet doğruluk ise, elinden para geçenlerinki gibi, insanın içini gıcıklayan, ama yenilmeyen bir şeytan halinde kalan doğruluktur.

XXX

Madame Cibot'un birinci saldırışı

Bir yığın kötü niyet hırdavatçının şeytanca sözleriyle açtığı çıkar deliğinden, kapıcının kafasına, kalbine saldırdı. Madame Cibot kapıcı dairesinden iki efendisinin dairesine çıktı, daha doğrusu uçtu ve yüzü şefkatle maskelenmiş olarak Pons ve Schmucke'ün inle-

dikleri odanın eşiğinde göründü. Hizmetlerine bakan kadının girdiğini görünce, Schmucke ona, hasta karşısında doktorun gerçek düşünceleri hakkında ağzından bir kelime kaçırmamasını işaret etti; çünkü dost ve yüksek ruhlu Alman, doktorun gözlerinde okumuştur gerçeği. Kadın da başı ile ona derin bir acıyı belli eder şekilde karşılık verdi. Sonra:

— Eee! nasılsınız bakalım sevgili Monsieur Pons? dedi.

Kapıcı elleri kalçasında, gözleri sevgi ile hastaya dikilmiş olarak yatağın ayak ucunda yer aldı; ama ne ışıklar saçıyordu o gözler!...

Dikkatli bakan için onlar, kaplanın kiler gibi, korkunçtular.

Zavallı Pons:

— Çok kötü! diye karşılık verdi. Hiç iştiham yok! (Yatağının başucunda oturmuş, elini tutan, biraz önce de onunla herhalde hastalığının nedenleri konusunda konuşan Schmucke'ün elini sıkarak.) - Ah! bu dünya! Ah!... diye bağırdı. Senin öğütlerini dinleseydim, bırlezmemizden bu yana her gün burada yemek yeseydim, çok daha iyi ederdim!... Bir arabanın bir yumurta yı ezmesi gibi beni ezen bu sosyetedan kaçmalıydım! Neden böyle yapıyorlar sanki, neden?

Madame Cibot:

— Haydi, haydi, bırakın bunları şimdi, dedi. Sızlanmak yasak, doktor bana gerçeği söyledi...

Schmucke kapıcının eteğini çekti.

— Atlatabilirsiniz siz bunu, yalnız çok bakım gerek, yanınızda iyi bir dostunuz var, sonra, övünmek

gibi olmasın, size birinci çocuğuna bakan bir anne gibi bakacak bir de kadın var. Ben Cibot'yu doktor Poulain'-in artık kurtulmaz dediği ve herkesin söylediği gibi yorganı başına kadar çekip öldü diye bıraktığı bir hastalıktan kurtardım. Her ne kadar hasta iseniz de Allaha şükür o halde değilsiniz, bana güvenebilirsiniz... Ben tek başıma sizi kurtarıyorum! Merak etmeyin ve heyecanlanmayın böyle...

Yorganı hastanın çenesine kadar çekti.

— Haydi, haydi, şekerim, Schmucke'le ben geceyi burada, baş ucunuzda geçiririz... Bir Prense bile bakmazlar bu kadar... Sonra hastalığınızın gerektirdiği her şeyi alacak kadar da zenginsiniz... Ben Cibot ile anlaştım; zavallı adam, bensiz ne yapabilir ki... Ama kabul ettirdim ona; ikimiz de sizi o kadar severiz ki geceyi burada geçirmeme razı oldu. Onun gibi bir adam tarafından, büyük bir fedakârlıktır bu, inanın! Çünkü benî ilk zamanlardaki kadar seviyor. Nedendir bu, bilmiyorum! Belki kapıcı odası! İkimiz de her zaman orada, birbirimizin yanındayız!... Yatağın başucuna doğru atılıp yorganı Pons'un göğsüne doğru çekerek: bu şekilde açılmayın ama! diye bağırdı. Uslu durmaz, Monsieur Poulain'in her dediğini yerine getirmezseniz, biliyorsunuz o, ulu Tanrı'nın yeryüzündeki timsalidir, size bakmam sonra... Boyun eğmek gerek bana.

Schmucke:

— Doğru, Madame Cibot! dedi. Boyun eğmek gerek, çünkü insan iyi kalbli dostu Schmucke için yaşamaıı vallahi...

— Hele sabırsızlık size hiç gelmez... hastalığınız zaten sizi buna sürüklüyor; bir de siz artırırsanız ol-

maz... Acıları bize Tanrı gönderir, sevgili Monsieur Pons, günahlarımız yüzünden bizi cezalandırır... Sizin de içinizi kemiren küçük küçük günahlarınız vardır. elbet!...

Hasta başı ile yok dedi.

— Haydi, haydi!... Gençliğinizde sevmişsinizdir, hovardalık etmişsinizdir!... Belki de bir yerde aşklarınızın meyvası bir can vardır, şu anda ekmeksiz, atışsız, yersiz kalmış bir yavrucak... Siz erkekler!... bir gün seversiniz, sonra fırrrt!.. hiçbir şeyi düşünmezsiniz, hattâ çocuğa bakacak kadının parasını bile!... Zavallı kadınlar!...

Zavallı Pons üzüntü üzüntülü:

— Beni Schmucke'le anneciğimden başka kimse sevmedi, dedi.

— Haydi canım, siz de melek değilsiniz ya!... Siz de genç oldunuz, yirmi yaşında iken güzel bir delikanlıydınız herhalde... Ben sizi severdim nitekim, o kadar ayisiniz ki!...

Üzüntüsü doruğuna çıkan Pons:

— Ben bir kurbağa gibi çirkindim hep, dedi.

— Bunu alçak gönüllü olduğunuz için söylüyorsunuz, çünkü alçak gönüllülükte bire birsiniz...

— Hiç de öyle değil, Madame Cibot, tekrar ediyorum ki ben çirkindim hep, kimse de sevmedi beni.

— Şaşılacak şey! nasıl olur? Bana, bu yaşa geldiğiniz halde koklanmamış bir gül olduğunuzu mu yutturmak istiyorsunuz? Siz onu başkalarına anlatın! Bir müzisyen, bir tiyatro adamı olun da!... Değil siz, bunu bir kadın söylese inanmazdım...

Pons'un yatağında bir böcek kurdu gib kıvrandığını gören Schmucke:

— Madame Cibot, sinirlendireceksiniz onu, diye bağırdı.

— Kapatın çenenizi siz de!... İki ihtiyar hovar-dasınız siz... İstedığınız kadar çirkin olun, ata sözünün dediği gibi kapağını bulamıyan tencere yoktur! Cibot bile, Paris'in en güzel istiridyecilerinden birinin gönlünü pek âlâ çelebildi... Siz ondan çok daha yakışıklı-sınız... Sonra siz, iyisiniz de!... Haydi, haydi, siz de ettiğinizi ettiniz, Tanrı sizi çocuklarınızı yüzüstü bıraktığınız için cezalandırıyor, İbrahim Peygamber gibi...

Bitkin halde olan ihtiyar, kendisinde başıyla hayır işareti verecek kadar kuvvet buldu.

— Ama, merak etmeyin, sizi Mathusalem¹³³ kadar yaşamaktan alıkoymaz bu.

Pons:

— Beni rahat bıraksanız a siz! diye bağırdı. Sevil-mek nedir hiç bilmedim ben!... Çocuğum da olmadı, yalnızım yeryüzünde...

— Sahi mi? Oysa o kadar iyisiniz ki! Kadınlarsa bunu severler; onları bağliyan da bu olduğu için, cana öyle geldi ki gençliğinizde...

Pons Schmucke'ün kulağına:

— Al şunu götür başından, sinirlendiriyor beni, dedi.

— Monsieur Schmucke'ün çocukları vardır şu halde. Siz, ihtiyar bekârlar, hep böylesinizdir...

¹³³ Mathusalem: Nuh'un büyük babası; İncil'e göre 969 yıl yaşamıştır.

Yerinden fırlıyan Schmucke:

— Benim mi? diye bağırdı.

— Sizin de mirasçınız yok, değil mi? Bu dünyaya
İkiniz de mantarlar gibi geldiniz!...

Schmucke:

— Anlaşıldı, gelin, dedi ve cesaretini ele alarak
Madame Cibot'yu belinden yakaladığı gibi, bağırışları-
na aldırmadan salona çıkardı.

XXXI

Güzel namus örneği

Schmucke'ün kolları arasında çırpınan Madame
Cibot:

— Bu yaşta, kimsesiz bir kadından yararlanmaya
kalkmak! diye bağıırıyordu.

— Bağıırmayın!

— Hem de bunu siz ha, iyi bir insan olarak tanı-
dığım siz yapıyorsunuz ha!... Ah! Hiç kadın görmemiş
bunaklara aşktan söz etmekle çok kötü ettim!...

Schmucke'ün öfkeden parlıyan gözlerini görerek:

— Ayrarını kabarttım, hınzır adam! Yetişin, ye-
tişin, kaçırııyorlar beni, diye bağıırdı.

Alman:

— Budalanın birisiniz siz! dedi. Şakayı bırakın
da, doktor ne söyledi, onu anlatın!

Serbest kalınca ağlamaya başlıyan Cibot:

— Beni hırpalıyorsunuz böyle, ben ki sizin ikiniz
için kendimi ateşe atarım, dedi... Erkekler için hırpa-
lamakta üstadırlar derler, ne kadar doğru! Benim Ci-

bot böyle muamele etmez bana! Bense sizi çocukları-
mın yerine koyuyorum; çünkü çocuğum yok benim;
dün, evet daha dün, Cibot'ya: "Dostum, Tanrının bize
çocuk vermemesinin de bir hikmeti varmış, benim yu-
karda iki çocuğum var!" dedim. İşte vallahi de, talla-
hi de böyle söyledim ona...

Hayatında ilk kere ayağını yere vuran Schmucke
öfkeyle:

— Peki! peki! Doktor ne dedi? diye sordu.

Madame Cibot Schmucke'ü yemek odasına sürükli-
yerek şu karşılığı verdi:

— İyi bakılmazsa, dedi, bizim sevgili, aziz, gözü-
müzün nuru biricik hastamız, ölmek tehlikesinde imiş:
ama sizin kaba muamelelerinize rağmen, ben burada-
yım; evet kabasınız, bense sizi çok yumuşak bilirdim...
Hem de öyle kaba ki!... Demek bu yaşınızda şimdi bile
bir kadına sataşıyorsunuz ha, koca çapkın?

— Ne!... Çapkın mı diyorsunuz bana?... Demek
benim Pons'tan başkasını sevmediğimi anlamıyorusu-
muz!

Kadın Schmucke'e gülümsiyerek:

— Oh! çok şükür!... Artık bana dokunmayacakşı-
nız, değil mi? dedi. Çünkü şerefine el uzatacak bir
adamin kemiklerini kırar Cibot!...

Schmucke kapıcı kadının ellerini tutmaya çalışa-
rak:

— Ona iyi bakın, aziz Madame Cibot, dedi.

— Yine başlıyorsunuz he!

— Dinleyin beni, her şeyim sizin olsun, onu kur-
tarırsak...

— Peki, ben gereken şeyleri almak için eczaneye gidiyorum; para ister bu hastalık, Monsieur... ne yapacaksınız?

— Çalışırım! Pons'umun bir prens gibi bakılmasını isterim...

— Olur olur, Monsieur Sthmucke; siz hiçbir şeyi merak etmeyin. Cibot ile benim birikmiş iki bin frank paramız var, onlar sizin olsun... Zaten ben sizin için para harcamaya çoktan başladım, aldırmayın!...

Schmucke gözlerini silerken:

— İyi kalbli kadın! dedi. Altın gibi bir kalbiniz var!...

Cibot yarı gülünç yarı acıklı bir tonla:

— Bana şeref veren şu göz yaşlarını silin, çünkü mükâfatımdır onlar benim! dedi. Ben paraya en az değer verenlerden biriyim; yalnız odaya bu yaşlarla girmeyin, Pons kendisini olduğundan daha fazla hasta sanır.

Bu incelikten duygulanan Schmucke, nihayet Madame Cibot'nun elini tuttu, sıktı.

Eski istiridyeçi Schmucke'e tatlı tatlı bakarak:

— Yapmayın, yapmayın! dedi.

İyi yürekli Alman odaya girerken:

— Pons, Madame Cibot bir melek, dedi. Zevzek bir melek ama, ne de olsa melek.

Hasta başını iki tarafa salıyarak:

— Sahi mi? dedi. Ben bir aydan bu yana herkesten kuşkulandır bir adam oldum. Bunca felâketten sonra Tanrı ile senden başka kimseye inanmıyorum!...

— Sen hele bir iyi ol, üçümüz kırallar gibi yaşayacağız!...

Kapıcı kadın nefes nefese odasına girerken:

— Cibot! diye bağırdı. Dostum, partiyi vurduk! Benim ilki efendinin ne mirasçıları, ne piç çocukları, ne de bunlara benzer bir şeyleri var! Fala baktırmaya mame Fontaine'e gideceğim, gelirinizin ne olacağını öğreneceğim.

Bodur terzi:

— Karıcığım, dedi, iyi ayakkaplarımız olsun diye bir ölünün ayakkaplarına güvenmiyelim.

Madame Cibot kocasının sırtına dostça vurarak:

— Haydi, haydi, dedi, sen de olur olmaz şeyle canımı sıkma! Ben bildiğimi bilirim! Monsieur Poulain Pons için yaşamaz, dedi. Bız de zengin olacağız! Vasiyetnamede benim de adım olacak... Bunu üzerime alıyorum! Sen terziliğine devam et, eve bak! Bu işten yakında kurtulacaksın. Sayfiyeye çekiliriz, Batignolles'e. Güzel bir evimiz, senin uğraşacağın bir bahçemiz olur, ben de bir hizmetçi tutarım!...

Rémonencq Madame Cibot'ya:

— Komşu, yukarda ne var ne yok? diye sordu. Koleksiyonun ne tuttuğunu öğrendiniz mi?

— Hayır, hayır, onu daha öğrenmedim. Hemen senin dediğin gibi yapılmaz, aslanım! Ben işe daha önemli şeyler söyletmekle başladım...

— Daha önemli mi? Bundan daha önemli ne olabilir ki?...

Kapıcı kadın yukardan alarak:

— Bırak, çocuğum! da arabamı ben kendim süreyim, dedi.

— Ama, yedi yüz bin frank üzerinden yüzde otuz

var, unutmayın; bununla ömrünüzün sonuna dek burjuva olarak yaşarsınız...

— Tasalanma, Rémonencq baba; o sâf adamın topladığı şeylerin değerini öğrenmek gerekince, gereğini yaparız...

XXXII

Falcılık ilmi hakkında

Kapıcı kadın doktor Poulain'in emrettiği ilâçları daha açık görüşlü bulacaktı; çünkü Madame Fontaine'-yapacağı ziyareti ertesi güne bıraktı, oraya sabah erkenden, herkesten önce giderse, falcıyı daha zinde, daha açık görüşlü bulacaktı; çünkü Madame Fontaine'-in evi kalabalık olurdu hep.

Ünlü Mademoiselle Lenormand'ın kırk yıl rakibi olduktan sonra, o ölünce, Marais'nin falcısı Madame Fontaine oldu. Paris'in aşağı tabaka halkı için İskambil falcılarının ne önemli olduklarını, bilgisiz insanların kararlarını ne derece etkilediklerini tasavvur etmek güçtür; çünkü aşçılar, kapıcılar, kapatmalar, işçiler, Paris'te umutla yaşayan bütün insanlar, böyle geleceği okumak gibi acayip, izahı mümkün olmıyan bir güce sahibi üstün yaratıklara başvururlar. Falcılık ilmi bilgilerin, avukatların, noterlerin, hekimlerin, yargıçların ve filozofların tahmininden çok daha fazla yaygındır. Halkta değişmez içgüdüler vardır. Bunlar arasında, budalalık edip *hurafelere inanma* dediğimiz his, halkın kanında olduğu kadar da üstün insanların ruhunda bulunur. Paris'te, iskambil falcısına başvuran devlet adamı çoktur. İnanmıyan insanlar için adli astro-

loji (bu da çok acayip bir terkiptir ya!)¹³⁴ tabiatımızın doğuştan olan en kuvvetli duygularından merakın sömürülmesinden başka bir şey değildir. Bu yüzden inanmıyanlar, falcılığın insanın alın yazısı ile adli astrolojiyi meydana getiren yedi sekiz esaslı usul sayesinde elde edilen şekiller arasında bulduğu münasebetleri, kökünden red ederler. Oysa sivri zekâlıların ya da maddeci filozofların, yani sadece gözle görülen kesin olaylara, modern fiziğin terazisiyle modern kimyanın imbiğinin ortaya koyduğu sonuçlara değer veren insanların kabul etmedikleri bir yığın tabii hadiselev için durum ne ise, falcılık ilmi için de durum odur; bu ilim mevcuttur ve yoluna devam etmektedir; yalnız ilerlemiyor, çünkü şöyle böyle iki yüzyıl var ki aydın fikirli insanlar onunla uğraşmıyorlar. Falcılığın yalnız mümkün olabilecek tarafını ele alarak, bir adamın hayatına takaddüm eden olayların, yalnız onca bilinen sırların, karıştırdığı ve kestiği, falcının da esrarlı kanunlara uygun olarak kısımlara böldüğü iskambillerde hemen gözükeceğini sanmak, saçmadır; iyi ama yine bu saçmadır ki buhar kuvvetini inkâr etmiş, barutun, matbaacılığın, hakkâklığın, teleskopun bulunuşunu inkâr etmiş, bugün de hava yolculuğunu ve son zamanın büyük keşfi dagerréotypie'i¹³⁵ inkâr etmektedir. Biri gelse de Napolyon'a bir binanın, bir insanın havada her an için bir şekli olduğunu, mevcut eşyanın atmosfer içinde tutulup tesbit edilen bir hayali bulunduğu-

¹³⁴ Adli Astroloji: Astrolojinin yıldızlara bakarak geleceği okuma kısmı. Adliye ile hiçbir ilgisi yok.

¹³⁵ Dagerreotypie: Fotografla alınan bir resmi madenî bir safhaya geçirmek sanatı.

nu söyleseydi, Richelieu'nün Salomon de Caux'yu, kendisine buhar gemisi gibi muazzam bir keşfi sunan bu Normandiyalı'yı Bicêtre tımarhanesine soktuğu gibi, o da bu adamı Charenton'a attırırdı. Oysa Daguerre'in buluşu bundan başka bir şey değildir! O halde, Tanrı her insanın alınyazısını, bazı görebilen gözler için yüzüne yazdı ise - burada yüzü vücudun tümünü içine alan bir deyim olarak alıyoruz - neden başlı başına insan hareketi ve onun belirtme aracı olan el, yüzün yerini tutmasın? İşte el falı bundan doğmuştur. Toplum Tanrı'yı kopya etmiyor mu? Bir adama, elinin şekline bakarak geleceğini söylemek, bir ere doğuşacağını, bir avukata konaşacağını, bir ayakkabıcıya kundura ya da çizme yapacağını, bir çiftçiye toprağını gübreleyip süreceğini söylemek kadar normal bir iştir. Önemli bir örnek verelim: Dehâ bir insanda o kadar gözükür ki, Paris'te sokakta gezerken, en bilgisiz adamlar bile yanlarından bir artistin geçtiğini anlarlar. Böyle bir adam, geçtiği her yeri ışığı ile nurlandıran soyut bir güneş gibidir. Bir budala da, dâhiyi meydana vuran hallerin tamamıyla tersi haller ile hemen fark edilmiyor mu? Tabii bir adam dikkati çekmez. Parisliyi ve onun toplumsal durumunu inceliyenlerin çoğu, yanlarından geçenlerin mesleklerini söyleyebilirler. On altıncı yüzyıl ressamı tarafından çok güzel çizilmiş olan *Sabat esrarları*,¹³⁶ bugün için artık esrar olmaktan çıkmıştır. Hindistandan gelmiş acayip bir ırk olan çingenelerin ataları Mısırlılar, müşterilerine sadece

¹³⁶ Bir halk hurafesine göre, kadın ve erkek sihirbazların, şeytanın başkanlığında, cumartesi günü, gece yarısında yaptıkları toplantı.

haşhaş yedirirlerdi... Bu bitkinin yarattığı haller, sanki birer görünmez hayal olan o bildiğimiz olayları, örneğin süpürge üstünde uçmaları, bacadan kaçmaları, yaşlı kadınların genç kız şekline girmeleri, şeytanın bu sözde âşıklarının fantezileri olan çılgınca dansları ve nefis müzikleri açıklarlar.

Bugün falcılık ilminden çıkmış o kadar doğru, değişmez olaylar vardır ki, bir gün gelecek, bu ilim de kıyma, ya da astronomi gibi okutulacaktır. Hattâ Paris'te Slav, Mançu ve kuzey edebiyatı gibi öğretilmesine hiç te lüzum olmıyan, ders verecek yerde ders alacak durumda bulunan ve öğretenlerin Shakespeare ya da on altıncı yüzyıl hakkında bitmez tükenmez şeyler tekrarladıkları konular için kürsüler kurulurken, antropoloji adı altında, eski üniversitenin bir şerefi olan kehânet felsefesinin ihya edilmemesi çok acayiptir. Bu işte, hem büyük hem çocuk olan bir memleket, yani Almanya, Fransa'yı geride bırakmıştır, çünkü hepsi aynı şey olan bir yığın farklı *felsefeden* daha faydalı bulunan bu ilim öğretilmektedir orada.

Kimi insanların, sebeplerin tohumu içinde gelecek olayları okuyabilmeleri, tıpkı büyük bulucuların halkın görmediği tabii bir olay içinde bir ilim görmeleri gibi, patırtıya yolaçan şaşırtıcı istisnalardan biri olmaktan çıkmıştır; artık inkâr edilemeyen bir vergi ısidir ki buna fikrin uyurgezerliği gibi bir şey denilebilir. Geleceği okumakta, değişik tarzların mevcut olduğu iddiası saçma görünüyorsa da, olayın gerçek olduğu meydanda. Sonra geleceğin büyük olaylarını okumak

Bir falcı için geçmişî sezmekten daha fevkalâde bir hüner değildir. İnanmıyanların sisteminde, geçmişin de, geleceğin de bilinmesi aynı derecede imkânsızdır. Eğer geçmiş olaylar iz bırakıyorlarsa, gelecek olayların da köklerinin var olabileceği pekâlâ düşünülebilir. Bir falcı size geçmiş hayatınızın sade sizce bilinen olaylarını bir bir sayabilirse, mevcut sebeplerin doğuracağı olayları da söyleyebilir. Ruhsal âlem, tabîî âlemin patronuna göre biçilmiştir denebilir; birindeki olaylar çevresinin özel farkları ile, ötekisinde de kendisini göstermek zorundadır elbette. Nasıl ki her şey gerçekten havaya aksediyor ve orada dagerreotipin yakalayıp tespit ettiği bir hayal bırakıyorsa, gerçek ve müessir bir varlık olan fikirler de, ruhsal âlemin atmosferi diyeceğimiz yere akseder, orada sonuçlar yaratır, orada *görüntü* şeklinde bulunurlar; (*görüntü* dedik, çünkü henüz adlandırılmamış olaylar için kelime buldurmak yerinde olur); bu böyle olunca da, olaganüstü vergileri olan varlıklar, bu şekilleri ya da fikir izlerini görebilirler pekâlâ.

Geleceği okumak için kullanılan araçlara gelince, fal baktıran, hayatının kaçınılmaz olaylarını göstermeye yarıyan şeyi kendi eliyle tanzim ettiği için, bu şaşılacak işin açıklanması daha da kolaydır. Gerçekten, içinde yaşadığımız âlemden her şey zincirleme birbirine bağlıdır. Her hareketin bir nedeni olduğu gibi her neden de bütünle ilgilidir; bunun sonucu olarak ta, bütün, en ufak davranışta kendisini gösterir. Bugünkü insanlığın en büyük düşüncülerinden olan Rabelais,

Pythagores'i¹³⁷ Hippocrates'i,¹³⁸ Aristophanes'i¹³⁹ ve Dante'yi¹⁴⁰ nefsinde toplayan bu adam, bundan üç yüz yıl önce: "İnsan oğlu küçük bir evrendir." dedi. Üç yüzyıl sonra da, İsveçli büyük mistik filozof Swedenborg, dünyanın bir insan olduğunu söylüyordu. İnanmıyanların piştarı ve mistik filozof, düsturların en büyüğünde birleşiyorlardı öylece. Yeryüzünün hayatında olduğu gibi, insan hayatında da her şey kadere bağlıdır. En ufak olaylar, en önemsizleri bile, birbirine bağlıdır orada. Şu halde, büyük şeyler, büyük niyetler, büyük düşünceler, orada en ufak olaylarda halıyla aksederler, hem bu aksetme o kadar tıpatıp olur ki, bir komitacı, iskambilleri karıştırıp keserse, gizli darbesini, çingene, falcı, şarlatan denen ve görme gücü bulunan insanlar için yazacaktır oraya. Alinyazısı, yani sebeplerin birbirine bağlı olduğu kabul edilince, adli astroloji var demektir, eskiden olduğu gibi de, engin bir ilim olma yolundadır; çünkü Cuvier'yi¹⁴¹ bu kadar yüce kılan tümdengelim kabiliyeti vardır bu ilimde. Şu farkla ki bu kabiliyet falcılıkta kendiliğinden olduğu halde o büyük bilginde çalışmakla geçen gecelerin ürünüdür.

¹³⁷ Pythagores: Tenasüh nazariyesini Yunanistan'da yayan ünlü filozof.

¹³⁸ Hippocrates: Eski zamanların en büyük Yunanlı hekimi. İsa'dan önce 460 yılında doğdu.

¹³⁹ Aristophanes: Eski Yunanistan'ın en ünlü komedi şairlerinden. İsa'dan önce beşinci yüzyılda yaşadı.

¹⁴⁰ Dante: Floransa'da doğmuş ünlü İtalyan şairi. (1265 - 1321).

¹⁴¹ Cuvier: Ünlü Fransız biyolojisti (1773 - 1838).

Yıldızlar yolu ile geleceği keşfetmek, yani falcılık, yedi yüzyıl boyunca, bugünkü gibi halk tabakası üzerinde değil, en büyük zekâlar, kırıllar, kırıliçeler ve zengin insanlar üzerinde hüküm sürmüştür. Eski zamanların en büyük ilimlerinden biri olan manyatizma, kimyanın alşimistlerin ocaklarından çıkmış oıması gibi, falcılık ilminden çıkmıştır. Kranoloji,¹⁴² Fiziognomoni,¹⁴³ nevroloji¹⁴⁴ de bu ilimden çıkmıştır; görünüşte yeni olan bu ilimlerin ünlü mucitlerinin de, bütün mucitler gibi, bir kabahatları olmuştur: o da yaratıcı nedeni şimdi bile analizden kaçan münferit olayları kesin olarak sistemleştirmeleridir. Günün birinde katolik kilisesiyle modern felsefe, adaletle de birleşerek, ruhlarla münasebet kurmayı ve bununla uğraşmaları ortadan kaldırmak, cezalandırmak, rezil etmek için elbirliği ettiler; bunun üzerine falcılık ilminin saltanat ve ilerlemesinde yüzyıllık tüzüntü verici bir duraklama oldu. Ne olursa olsun, halk, birçok akıllı insanlar ve özellikle kadınlar, geleceğin perdesini kaldırmak gibi esrarlı bir güç gösterenlerle ilgilenmeyi kesmiyorlar, onlardan umut, cesaret, kuvvet, yani sadece dinin verebileceği şeyleri satın almaya gidiyorlar Bu ilmin, tehlikesine rağmen, her zaman tutulması bundandır. Bu gün, XVIII. yüzyıl ansiklopedistlerinin yarattıkları gözyumma sayesinde işkenceden kurtulmuş bulunan sihirbazlar, yalnız polisçe izlenilirler, o da ancak hile-

¹⁴² Kranoloji (crânologie) kabiliyet ve içgüdüleri anlamak için kafatasını inceleme ilmi.

¹⁴³ Fisiognomoni (Physiognomonie): İnsanların yüzlerine bakarak akıl ve tabiatlarını tesbit ilmi.

¹⁴⁴ Névroloji: (sinirleri inceleme ilmi.)

li yollara saptıkları, para sızdırmak amacıyla kendilerine koşanları korkuttukları, yani işi dolandırıcılığa döktükleri zaman. Ne yazık ki bu olaganüstü gücün uygulanmasında dolandırıcılık, hattâ bazan cinayet, ek-sik olmuyor. Sebebi de şu:

Falcıyı meydana getiren övgüye değer vergiler, bizim kaba saba dediğimiz insanlarda bulunur. çokluk-la. Bunlar, Tanrı'nın içine insanları şaşırtan eksiri koyduğu seçilmiş vazolardır sanki; peygamberler, evli-yalar bu kaba saba insanlardan çıkıyorlar.

Düşünce, bütünlüğü içinde ve blok halinde kaldı-ğı, yani konuşmalar, entrikalar, edebî eserler, bilgin hulyaları, idarî çabalar, mucit buluşları, savaş işleri halinde harcanmadığı zaman, şaşılacak kuvvette ışıklar saçmaya elverişlidir; yalnız bu ışıklar, sâf elmasın satırlarındaki parıltıyı sakladığı gibi, içte saklı olarak bulunur. Bir durum mu çıktı! bu zekâ alevlenir; me-safeleri aşmak için kanatları, her şeyi görmek için de tanrısal gözleri vardır: bu zekâ dün bir kömür parça-sı idi, ertesi gün, içinden geçen o bilinmez iksirin tepkisi altında parıldıyan bir elmadır. Zekâlarının her yüzünde yıpranmış olan üstün insanlar, Tanrı'nın bazan yarattığı mucizeler bir kenara bırakılırsa, bu olaganüstü gücü hiçbir zaman gösteremezler. Bu yüz-den, kadın ve erkek falcılar, hep bâkir fikirli kadın ve erkek dilenciler, görünüşü kaba saba insanlar, sadece maddi sıkıntılarla karşılaştıkları yoksulluğun seline, hayatın çukurlarına düşmüş çakıl taşları oluyorlar. Peygamber, kâhin, falcı nihayet, yalnız kıralın bilebi-leceği bir sırrı açıklamakla XVIII. Louis'yi titreten bir çiftçi Martin, Madame Fontaine gibi bir aşçı, bir

Mademoiselle Lenormand, hemen hemen ahmak bir zenci kadın, boynuzlu hayvanlarla beraber yaşıyan bir çoban, tapınağın yanına oturmuş ve vücuduna işkence ler yaparak ruhu uyurgezerlik vergisinin bilinmiyen kudretlerine ulaştıran bir fakir oluyor.

Falcılık ilminin kahramanlarına her çağda Asya'da raslanmıştır. Bu insanlar elektriği ileten cisimlerin fiziksel ve kimyasal foksiyonlarına benzer bir iş görürler, yani tabii oldukları zaman hiçbir değişiklik göstermiyen, hareketsiz maden gibi görünürler, ama, fala bakarken içinden elektrik geçen bir madeni andıran bu varlıklar, esas hüviyetlerini alınca, çoğu zaman, polis eline düşürtecek hattâ meşhur Balthazar gibi ağır ceza mahkemesine, zindana sürükletecek şekilde hesaplara, dalaverelere kaptırırlar kendilerini. Kısacası, iskambil falcılığının halk üzerindeki büyük kudretini ispatlıyacak bir nokta varsa, o da zavallı müzisyenin yaşaması ya da ölmesi **Madame Fontaine'in Madame Cibot'ya** bakacağı fala bağlı bulunması idi.

Her ne kadar, XIX. yüzyıldaki Fransız toplum hayatını anlatan ayrıntılarla dolu önemli bir hikâyede, bazı tekrarlardan kaçınılmazsa da, **Madame Fontaine'in** izbesini, daha önce *Comédiens sans le savoir* adlı eserimizde çizmiş olmamız yüzünden, burada yeniden ele almak faydasızdır. Yalnız şu noktayı belirtmek zorunluluğu vardır: **Madame Cibot**, **Vieille-du-Temple** sokağında oturan **Madame Fontaine'in** evine, tıpkı *İngiliz kahvesine* alışık olanların bu lokantaya yemek yemek üzere girdikleri gibi girdi.

Bu evin çok eski bir müşterisi olan **Madame Cibot**,

meraktan çatlıyan genç kızlarla kadınlar getirirdi oraya.

XXXIII

Büyük fal

İskambil falcısına kâhyalık eden yaşlı hizmetçi kadın, kutsal yerin kapısını müşteri geldiğini hanımına haber vermeden açtı:

— Madame Cibot geldi, dedi. Sonra: - Buyurun girin, kimse yok, diye ekledi.

Büyücü kadın:

— Hayır ola, yavrum, ne var ki böyle sabah sabah geldiniz? diye sordu

O zamanlar yetmiş sekiz yaşında bulunan Madame Fontaine, bir zebaniye lâıyk dış şekliyle büyücü sıfatını hak ediyordu.

Cibot:

— Perişan bir haldeyim, dedi. Bana büyük falı açın, geleceği ilgilendiren bir mesele var.

Bunun üzerine, içinde bulunduğu durumu anlattı, beslediği alçakça umut için bir fal açmasını diledi.

Madame Fontaine kendine önem verir bir halle:

— Büyük falın ne olduğunu siz bilmezsiniz, dedi.

— Hayır, bilmiyorum. Onu açtıracak kadar zengin olmadığım için görmedim hiç. Yüz frank! Çok tuzlu! Ben bu kadar parayı nereden bulurdum? Ama bu gün, ihtiyacım var buna!

— Ben onu her zaman açmam, yavrum. Yalnız önemli durumlarda, zenginlere açarım, ve yirmi beş altın alırım; çünkü, açık söyliyeyim, çok yorucudur;

bitirir beni! Ruh şuramdan, midemden kemirir. Eskiden denildiği gibi *sabbat*'ya¹⁴⁵ gitmektir bu.

— İyi ama, sevgili *mame* Fontaine, ben size bu işte geleceğim bahis konusudur dediğime göre...

Madame Fontaine, buruşmuş yüzünde yalancı olmayan bir dehşet belirtisiyle:

— Pekâlâ, sizin çok paranızı aldım, Ruha kendimi teslim edeceğim! dedi.

Ocağın yanındaki eski ve pis koltuğundan kalktı. eskimiş iplikleri bir bir sayılan yeşil kumaşın örttüğü masaya doğru gitti; masa üstünde, solda, görülmemiş büyüklükte bir kara kurbağa, içinde tüyleri biribiri-ne karışmış kara bir tavuk bulunan açık bir kafesin yanında uyuyordu.

Madame Fontaine elindeki yün şişi ile kurbağanın sırtına vurdu; kurbağa da ona anlar gibi bir halle baktı. Falcı:

— Astroth, buraya oğlum! dedi. Kart tavuğun da gagasına hafifçe vurarak: - Mademoiselle Cléopâtre! dikkat! diye ekledi.

Bunun üzerine kendi içine kapandı, birkaç saniye kıımıldamadan durdu; bir ölüydü sanki, gözleri döndü, aklıştı; sonra kaskatı kesilerek boğuk bir sesle:

— Hazırım! dedi.

Cléopâtre'a kurulmuş gibi bir halle darı saçtıktan sonra, büyük fal iskambillerini aldı, kıvranmalar arasında, karıştırdı onları, sonra, derin derin içini çekerek Madame Cibot'ya kestirti. Bu pis yemenili, uğursuz yelekli ölüm timsali kadın, siyah tavuğun gagala-

¹⁴⁵ Sabbat: 136 numaralı açıklamaya bakınız.

dığı darılara baktığı ve kurbağa Astaroth'unu açtığı iskambillerin üzerinde dolaşmaya çağırdığı zaman, Madame Cibot titredi, soğuk terler döktü. Bu çeşit büyük heyecanları ancak esaslı inanışlar yaratır. Madame Cibot için can alacak nokta, gelir sahibi olup olmayacağını anlamaktı. Shakespeare de: "Olmak ya da olmamak, işte mesele bu!" demişti.

Yedi sekiz dakika bir sihir kitabını açıp mezardan gelir gibi bir sesle bir şeyler okuduktan, kalan darı daneleri ile kurbağanın çekilirken tuttuğu yolu inceledikten sonra, büyücü kadın, ak gözlerini dikerek iskambillerin anlamını söktü:

— Her ne kadar olaylar beklediğinizden başka biçimde geçecekse de, sonu başarılı!... Çok koşacaksınız sağa sola, ama çabalarınızın mükâfatını göreceksiniz! Çok kötü hareket edeceksiniz, ama bu sizin için böyle olduğu gibi, hastaların etrafını alan ve mirastan bir pay bekliyenlerin hepsi için de böyledir. Bu kötülük işinde, önemli kişiler tarafından yardım göreceksiniz... Daha sonra, ölümün pençesinde yaptıklarınıza pişman olacaksınız, çünkü zindandan kaçmış, biri kısa boylu, kızıl saçlı, ötekisi çıplak başlı, yaşlı bir adam olan iki kürek mahkûmu tarafından öldürüleceksiniz; çünkü sizde, ikinci kocanızla çekileceğiniz köyde, para olduğunu sanacaklar. Bu kadar kızım, harekete geçmekte ya da rahat durmakta hürsünüz şimdi.

Bu iskeletin görünüşte çok soğuk ve içeri kaçmış gözlerinde meşaleler tutuşturmuş olan iç heyecan, söndü. Fal söylenip bitince, Madame Fontaine'in gözleri kamaşır gibi oldu, uyandırılan uyurgezerlere ben-

zedi her bakımdan; çevresine şaşkın gözlerle baktı; sonra Madame Cibot'yu tanıdı, onu yüzünde dehşet ifadesi ile karşısında görünce şaştı.

XXXIV

Hoffmann'ın masallarından bir kişi

Fala baktığı sıradaki sesinden tüm değişik bir sesle:

— Nasıl, kızım, hoşnut musunuz? diye sordu.

Madame Cibot büyücü kadına, bir kelime söyliyemedi şaşkın şaşkın baktı.

— Ee! Büyük falı istediniz! Ben de sizi kırmadım, eski bir ahabap olduğunuz için yüz frank verin bana yeter...

Kapıcı kadın:

— Cibot ölecek ha? diye bağırdı. Madame Fontaine çok sâf bir halle:

— Size çok mu müthiş şeyler söyledim, ha? diye sordu.

Madame Cibot cebinden yüz frank çıkarıp masanın üstüne koyarken:

— Hem de pek müthiş! dedi. Öldürülecekmişim!...

— Ne yapayım, büyük falı istediniz, ben de baktım! Ama, yüreğinizi ferah tutun, iskambilde öldürtülenlerin hepsi ölmez...

— Bu olur mu, *mame* Fontaine?

— Vallahi güzel kızım, ben bir şey bilmem! Sır geleceğin kapısını çalmak istediniz, ben de ipi çektim, benim işim bu kadar, O da geldi!

Madame Cibot:

— O, dediğiniz kim? diye sordu.

Sabır azalan büyücü kadın:

— Kim olacak canım, Ruh! cevabını verdi.

Kapıcı kadın:

— Hoşça kalın, *mame* Fontaine, dedi. Büyük fal nedir bilmiyordum, çok korkuttunuz beni, inanın!...

Hizmetçi kadın kapıcıyı merdiven ağzına kadar götürürken:

— Ayda iki kere bile bu fala yanaşmaz bizim Madame! dedi. Onu öylesine hırpalar ki bu, dayanmayıp can verebilir, günün birinde Şimdi külbastı yiyecek, üç saat de uyuyacak...

Eve dönerken, yolda, fala başvuranlar falları konusunda ne düşünürlerse, Madame Cibot da onu düşündü: falın kendi çıkarına uygun gelen taraflarına inandı, bildirilen felâketlerden şüphe etti. Ertesi gün, kararları daha kesin bir hal alınca, Pons'un müzesinin bir kısmı üzerine oturarak zengin olmak için her şeyi harekete geçirmeyi aklına koydu. Bu sebeple, bir süre başarı imkânlarını bir araya getirmekten başka düşüncesi olmadı. Daha önce sözünü ettiğimiz olay, yani basit insanlarda soyut güçlerin bir nokta üzerine toplanması hali, sabit fikir adı verilen o korkunç silâh kâfalarında yer aldığı anda, çok kuvvetli olarak kendini gösterir; çünkü böyleleri soyut güçlerini günlük harcamalarla yetirmezler, sosyete insanları gibi... Madame Cibot'da doruğuna çıkmıştı bu hal. Sabit fikir nasıl güç durumlardan kurtulma mucizeleri ve duygu mucizeleri yaratırsa, aç gözlülüğü ile desteklenen bu kapıcı ka-

dın da, sıkışık duruma düşmüş bir Nucingen¹⁴⁶ kadar güçlü, dış budalalığı altında, baştan çıkarıcı la Palférine¹⁴⁷ kadar zeki kesildi.

Birkaç gün sonra, sabah saat yedi sularında, Rémonencq'i dükkânını açarken görünce, kedi gibi sokuldu ona:

— Nasıl yapmalı da, efendilerimin evine yığılmış olan şeylerin gerçek değerini anlamalı? diye sordu ondan.

Antika eşya satıcısı kötü taşra ağziyle:

— Bundan kolay ne var! dedi. Bana karşı çizlik kapaklı hareket etmezseniz, bu işten anlıyan birini gösteririm size; çok dürüst bir adam, tabloların değerini aşağı yukarı tam olarak söyleyebilir...

— Kim bu?

— Monsieur Magus; artık yalnız kendi zevki için iş yapan bir Yahudi.

İnsanlık komedisi'nde¹⁴⁸ adı, kendisinden burada söz edilmeyi gerektirmeyecek kadar çok geçen Elie-Magus, tablo ve antika eşya ticaretinden çekilmiş, Pons'un bir amatör olarak yaptığını o da satıcı olarak yapardı. Ölü Henri ve Monsieur Piggeot, Moret, Thérét, Georges, Roehin gibi Müzenin bilirkişileri, onun yanın-

¹⁴⁶ Nucingen: Balzac'ın romanlarında geçen bir tip: kurnaz, kudretli bir banker, yüksek bir maliyeci... Balzac'ın bu eseri de "Nucingen bankası" adı altında klâsikler serisinde dilimize kazandırılmıştır.

¹⁴⁷ La Palferine: Balzac'ın yarattığı ve romanlarında adı sık sık geçen bir tip.

¹⁴⁸ İnsanlık komedisi: Balzac'ın eserlerine verdiği genel ad.

da çocuk kalırlardı; Magus bir şaheseri yüzyıllık bir kır altında bulup çıkarır, bütün ekolleri, bütün ressam-
ların elyazılarını tanırđı.

Paris'e Bordeaux'dan gelen bu Yahudi, ticareti 1835 de terketmiş, ama, Yahudilerin çoğunda görülen dış pejmürdeliğđ terketmemişti; geleneklerine öylesine bağlıdır bu ırk. Orta çağda, bu ırka edilen eza cefa Yahudileri, kuşkuları uzaklaştırmak amacıyla, eski püs-kü giymeye, boyuna sızlanmaya, gözyaşı dökmeye, yoksulluktan dem vurmaya zorlardı. Bu eski günlerin zorunlulukları, bir halk ıçğüdüsü, yerleşik bir halk kusuru olmuştı her zaman olduğı gibi. Elie Magus, elmas alıp satma, tabloları, dantelâları, antikaları, minaları, ince tahta işlerini, eski gümüş takımlarını birbiri ile trampa etme yolu ile, bu çok önem kazanmış bulunan ticaretle, kimsenin bilmediğđ büyük bir servet kazanmıştı. Gerçekten, Paris'te, antika eşyanın birbirine randevu verdiğđ bu şehirde, bu çeşit satıcıların sayısı yirmi yıldan bu yana on kat artmıştır. Tablolara gelince, onlar sadece üç şehirde satılır: Roma'da, Londra'da, Paris'te...

Elie Magus, Royale meydanına çıkan küçük, dar bir sokak olan Minimes'de oturuyordu; orada 1813 te herkesin deyimiyle yok bahasına satın aldığı eski bir konağđ vardı. Bu gözkamaştırıcı binada, XV. Louis zamanında pek iyi süslenmiş dairelerden biri bulunuyordu, çünkü eskiden Maulaincour'un konağđ idi bu bina. Vergiler encümeni başkanı olan bu ünlü kişı tarafından yaptırılan bu konak, bulunduğı yer dolaşısıyla ihtilâl günlerinde tahrib edilmekten kurtulmuştu. Yaşlı Yahudi, ırkının kanunlarına uymıyarak ev

sahibi olmak istemişse, inanın ki bir neden vardır bunda. İhtiyar son günlerinde, hepimiz gibi, çılgınlığa kadar varan bir iptilâya tutulmuştu. Dostu, ölü Gobseck kadar cimri olmakla beraber, değiş tokuş ettiği şaheserlere kendisini kaptırdı; yalnız gittikçe incelen, güçbeğenir olan zevki, ancak zengin oldukları ve sanatı da sevdikleri zaman kırallarda görülebilen tutkularından biri haline geldi. Tıpkı, erleri altı ayak boyunda olduğu zaman heyecan duyan, onları canlı er müzesine katabilmek için çılgınca para harcıyan Prusya'nın ikinci kralı gibi, işten çekilmiş bu trampacı da, ancak kusursuz, üstadların elinden çıktığı şekilde kalmış ve sanatta birinci sınıf olan tablolarla vurulurdu. Bu yüzden, Elie Magus hiçbir satışı kaçırmaz, bütün satış yerlerine uğrar, Avrupa'yı baştan başa dolanırdı. Bu, kâra âşık ve buz parçası gibi soğuk ruh, bir şaheser karşısında kendinden geçerdi, tıpkı kadından usanmış bir hovardanın harika bir genç kız karşısında coşması ve kusursuz güzeller peşinde koşması gibi bu donjuan, bu ideal âşığı, güzel eserler karşısında, cimriye altının verdiği hazlardan daha üstün hazlar duyardı. Eşsiz tablolarla süslü bir sarayda yaşıyordu!

Prens çocuklariymiş gibi dikkatli yerleştirilen bu şaheserler, Elie Magus'ün eski haline getirttiği, hem de çok gözkamaştırıcı bir halde restore ettirdiği konağın bütün birinci katını dolduruyordu. Pencereelerde, perde olarak, Venedik'in altın işlemeli en güzel kumaşları vardı. Yerde Savonnerie'in¹⁴⁹ gözkamaştırıcı halıları yayılı

¹⁴⁹ Savonnerie: Önceleri Louvre sarayında IV üncü Henri zamanında doğu usulü altın ve gümüş sır-

idi. Sayısı aşağı yukarı yüzü bulan tablolar en nefis çerçeveler içindeydi. Bu çerçeveler, Elie Magus'un vicdanlı bir sanatkâr bulduğu ve Paris'in biricik yaldızcısı Servais tarafından yeniden elden geçerek yaldızlanmıştı; yaşlı Yahudi, bu artiste, Fransız altınından çok üstün olan İngiliz altını ile yaldız sürmeyi öğretti. Ciltçilikte Thouvenin ne ise, yaldızcılıkta da Servais o idi: eserlerine vurgun bir artist... Bu konağın pencereleri, üzerlerine demirden levha geçirilmiş pancurlarla korunurdu. Elie Magus ikinci katta, çok yoksul bir tarzda döşenmiş, kendi paçavralarıyla dolu, Yahudi kokan iki küçük odada oturuyordu; çünkü önce nasıl yaşamışsa, şimdi de öyle yaşamaya devam ediyordu.

Yahudinin şimdi bile değiş tokuş ettiği tablolarla ve yurt dışından gelmiş sandıklarla dolu olan altıncı katta, büyük bir atelye vardı; orada, yalnız Yahudinin hesabına bizim en usta tablo onarıcılarımızdan olan ve Müzede bir görev verilmesi gereken Moret çalışıyordu. Yaşlı Yahudinin tekne kırıntısı olan kızının daireesi de yine orada bulunuyordu. Bu Yahudi kızı, Asya tipi, kendilerinde karışksız ve asıl olarak bulunduğumuz zaman güzel olan bütün Yahudi kızları gibi güzeldi. Aynı ırktan ve geri kafalı iki hizmetçi kadın tarafından korunan Noémi Mogus'un sanki öncü kuvvet olarak Abramko adında Polonyalı bir Yahudi bekçisi vardı; masal olabilecek bir tesadüfle Polonya olayla-

ma ile halılar yapıldı. 1672 de bu atelye Chaillot'ya bir sabun fabrikasına götürüldü. Bu suretle bu ad bu sanata ve bu mamüllere verilen bir ad olarak kaldı. Savonnerie Fransızcada sabun fabrikası demektir.

rına karışmış bulunan bu adamı, Elie Magus, ondan faydalanacağını umarak kurtarmıştı. Bu ıssız, soğuk konağın kapıcısı olan Abramko, biri Terre-Neuve, biri Pyrénées, ötekisi de İngiliz bulduğu cinsi olmak üzere görülmemiş yırtıcılıkta üç köpekle korunan bir odada otururdu.

Korkmadan yolculuğa çıkan, rahat rahat uyuyan, ne birinci hazinesi kızı için, ne de tablolarıyla parası için hiçbir kötülükten korkmayan Yahudinin emniyeti. şu esaslı noktalara dayanırdı: Abramko her yıl iki yūa frank daha fazla ücret alırdı, efendisinin ölümünde de hiçbir şey beklemiyordu; Elie Magus onu mahallede tefeciliğe alıştırıyordu. Abramko, korku uyandıran demiri ufak bir hücreden bakmadan kapı açmazdı kimseye. Hercules kadar kuvvetli olan bu kapıcı, Sancho Pança'nın don Quichotte'a taptığı gibi tapardı Elie Magus'e. Gündüzleri bağlanan köpeklere hemen hemen hiçbir yiyecek verilmezdi; gece, Abramko onları salıverirdi; yalnız yaşlı Yahudinin hilekâr buluşuna göre, biri bahçede, tepesinde et parçası bulunan bir direğin dibinde, ikincisi avluda, aynı şekilde bir direk dibinde, üçüncüsü de alt katın büyük salonunda durmaya mahkûmdular.

Kabul edersiniz ki zaten içgüdülerini ile evi muhafaza eden bu köpekleri, kendi açlıkları uyanık tutardı; en güzel dişi bir köpek de geçse, etli direğin dibindeki yerlerinden ayrılmazlardı; bu yerleri herhangi bir şeyi gidip koklamak için bile bırakmazlardı. Biru geldi mi, onun, gıdalarına göz diktiğini sanırlardı köpekler; bu gıda ise onlara sabahleyin Abramko uyanıldığında verilirdi. Bu hünzırca buluşun büyük bir ya-

rarı daha vardı: köpekler havlamazlardı; Magüs'ün dehâsı onları yabanileştirmişti. Köpekler Mohican'lar¹⁵⁰ gibi kurnaz olmuşlardı. Bu yüzden bakın ne oldu: bir gün, evin sessizliğinden cesaret alan hırsızlar, benini boyunu ölçmeden bu Yahudinin kasasını *temizli-yebileceklerini* sandılar. İçeri ilk girme görevini üzerine almış olanı, duvarı aşarak bahçeye inmek istedi; buldok önce ses çıkarmadı, oysa hırsızın ayak sesini duymuştu pekâlâ; ama bu bayın ayağı dişlerine yem olabilecek bir noktaya gelince onu tuttuğu gibi kopardı, yedi. Hırsız, duvarı yeniden aşacak kadar bir cesaret gösterdi, arkadaşlarının kolları arasına baygın yığılıncaya kadar ayak kemiği üstünde yürüdü; arkadaşları onu alıp götürdüler. Paris'te geçen bu olay - çünkü *gazette des Tribunaux* Paris gecelerinin bu tath olayını yazmada kuşur etmedi - uydurma bir havadis sanıldı.

O günlerde yetmiş beş yaşında olan Magus yüz yaşına dek yaşıyabilirdi. Zengin olduğu halde, Rémonencq'ler gibi yaşardı. Kızı için yaptığı israflar da içinde yıllık masrafı üç bin frankı geçmezdi.

XXX

Resim eksperlerinin hepsinin Güzel Sanatlar Akademisinden olmayışları

Hiç kimsenin yaşayışı bu ihtiyarinki kadar düzgün değildi. Sabahleyin erkenden kalkar, sarımsak sü-

¹⁵⁰ Mohicans: Amerika'da kurnazlıkları ile ün salmış bir kabilenin adı.

rülmüş ekmeğini yerd; bu onu öğle yemeğine kadar götürürdü. Keşişlerinki gibi az olan öğle yemeği hep birlikte yenirdi. Sabahla öğle arasını hastalık derecesinde meraklı olan bu adam, şaheserlerin parıldadığı dairede dolaşmakla geçirir, mobilyenin, tabloların, her şeyin tozunu alır, bıkmadan hayranlık duyardı; sonra kızının yanına iner, orada babaların mutluluğu ile mest olur, sonra satışlara gözkulak olduğu, sergileri kaçırmadığı Paris'te sağa sola koşmak üzere çıkardı. Bir şaheser is'ediği şartlar içinde oldu mu, bu adamın hayatına can gelirdi; tertipliyecek bir oyunu, çıkarına uyduracağı bir işi, kazanacağı bir Marengo¹⁵¹ savaşı vardı sanki! Yeni sultanını ucuza ele geçirmek için hile üstüne hile katarı. Magus'un bir Avrupa haritası vardı, üzerinde şaheserlerin bulundukları yerleri işaretlediği bir harita; her yerde bir prim karşılığında dindaşlarına kendi hesabına şaheser casusluğu yaptırırdı. Ama bu kadar didinmenin ne güzel mükâfatları olurdu!...

Raphaël'in, nerede olduğu bilinmiyen ve ona tapanlarca sonsuz gayretlerle aranan iki tablosu, Magus'un elindeydi! *Giorgione'nın metresi*'nin aslı da onda idi; bu ressam resmini yaptığı bu kadın için canını vermişti. Aslı diye ileri sürülenler de, Magus'un tahminine göre beşyüz bin frank değerinde olan bu meşhur tablonun kopyalarıdır. Bu yahudinin elinde Titien'in: *Mezara konan İsa* adlı ünlü eseri de vardı; bu tablo Charles-Quint için yapılmış, bu büyük artist ta-

¹⁵¹ Marengo: Napolyon'un Avusturya'lılar üzerinde büyük bir zafer kazandığı İtalya'da küçük bir kasaba.

rafından büyük imparatora, Titien'in kendi eli ile yazdığı ve tablonun alt tarafına yapışık olan bir mektupla gönderilmişti. Aynı ressamın II. Philippe'in bütün portrelerine esas olarak yaptığı resme de sahipti. Geriye kalan doksan altı tablonun hepsi de bu değerde, bu meziyetteydi. Bu sebepten güneşin harabettiği, ışınları mercek kuvvetindeki camlardan geçerek en güzel eserlerini yıpratmakta olduğu Müzemize, Magus'un dudak bükmesi bundandı. Tablo galerileri, ışığı tavandan alırsa bu ada lâyük olurlar ancak. Magus, müzesinin pancorlarını kendi eli ile açıp kapar, tablolarına, gözbebeği olan kızına karşı gösterdiği titizliğin aynını gösterirdi. Bu yaşlı tablo meraklısı, resim sanatının bütün kanunlarını bilirdi! Onca, şaheserlerin kendilerine özgü bir hayatları vardı; gündüzcü idiler, güzellikleri onlara renk veren ışığa bağlı idi; onlardan tıpkı Holândalıların lâlelerinden söz ettikleri gibi söz eder, falan şaheseri, gün ışığı sâf, duru olduğu saatte, tablo bütün parlaklığı içindeyken gelip görürdü.

Sırtında kötü redingotu, on yıllık ipek yeleği, ayağında yağlı pantolonu, çıplak kafası, çukur yüzü, tırek ve beyaz kılları ile göze batıcı sakalı, korku veren sivri çenesi, dişsiz ağzı, köpeklerinininki gibi parlak gözleri, etsiz kuru elleri, köşeli sivri burnu, kırışmış ve soğuk cildi ile bu küçük ihtiyar, dehanın bu güzel ürünlerine gülümserken hareketsiz tablolar arasında canlı bir tablo idi! Üç milyonluk bir servet ortasında bir Yahudi, insanlığın yaratabileceği en güzel manzaralardan biri olarak kalacaktır. Büyük aktör Robert Medal, ne kadar yüce olursa olsun, bu şiiere erişemez. Paris, yüreğinde bu cinsten bir tutkusu olan acayip insanla-

rın en çoğunu sinesinde toplıyan şehirdir yeryüzünde. Londra'nın acayip şeylere vurgun insanları, yaşamaktan usandıkları gibi, sonunda taptıkları şeylerden de usanırlar; oysa Paris'te kendilerini bir tek tutkuya kaptırmış olanlar, hevesleri ile mutlu bir fikir, bir ruh ortaklığı içinde yaşarlar. Orada insan daima çok yoksulca giyinmiş, burunları akademinin temelli kâtibinin burnu gibi: *batıya!* bakan,¹⁵² hiçbir şeyle ilgileri yokmuş gibi görünen, hiçbir şey hissetmiyen, kadınlara, mağazalara dikkat etmiyen, sanki gayesiz yürüyen, cepleri boş, beyinden yoksunmuş gibi halleri bulunan nice Pons'ların, Elie Magus'lerin, kendisine doğru geldiğini görür hep ve onların Paris'in hangi tayfasına mensup olabileceklerini sorar kendi kendine. İşte bu adamlar, milyonerler, koleksiyoncular, yeryüzünün en tutkulu varlıkları, bir fincanı, bir tabloyu, az görülür bir eşyayı ele geçirmek için, bir gün Almanya'da Elie Magus'ün başına geldiği gibi, polisin çamurlu yoluna düşecek kabiliyette insanlardır.

Rémonencq'in Madame Cibot'yu esrarlı bir halle götürdüğü bilirkishi işte böyle bir adamdı. Rémonencq, bulvarlarda Elie Magus'e ne zaman raslarsa, ondan fikir sorardı. Yahudi, birçok kereler, dürüstlüğünü bildiği bu eski komisyoncuya Abromko'nun ödünç para vermesini sağlamıştı. Minimes sokağı ile Normandie sokağı arası iki adımlık bir yol olduğu için, hazırlanan *kötü işin* suç ortakları on dakika geçmeden vardılar oraya.

¹⁵² Batı hemen her zaman sol tarafı düşündürdüğü için belki yazar burnun sola çarpık olduğunu, bundan da gururlu gibi bir hali kasdetmektedir.

Rémonencq:

— Eski antika satıcılarının en zenginini, Paris'te bulunabilecek en büyük bilirkişiyi göreceksiniz, dedi.

Madame Cibot sırtında kocasının bile onarmaya yanaşmıyacağı bir kaput bulunan kısa boylu bir ihtiyarla karşı karşıya geldiğinde, şaşı kaldı; ihtiyar, alt katın soğuk atelyesinde tabloları eski haline getirmeye çalışan ressama gözkuşak olmaktaydı; sonra, kedi gözleri gibi, soğuk bir hınzırlıkla dolu olan gözlerini ona çevirince, kapıcı kadın titredı.

Yahudi:

— Ne istiyorsunuz, Rémonencq? diye sordu.

— Değer biçilecek tablolar var; sizin gibi binlikleri, yüzbinlikleri olmayan benim gibi zavallı bir satıcıya bu tablolara ne verilebileceğini söyleyecek te bir siz varsınız;

Elie Magus:

— Nerede bu tablolar? diye sordu.

— İşte efendinin işlerini gören kapıcı kadın; ben onunla anlaştım:

— Tablolara sahip olan adamın adı ne?

Madame Cibot:

— Monsieur Pons! dedi.

Elie Magus ayağı ile onarcısının ayağını dürterek sâf sâf:

— Tanımıyorum, dedi.

Ressam Moret, Pons'un müzesinin değerini biliyordu, bu sebeple başını kaldırmıştı hemen. Bu atıklık Rémonencq ile Cibot önünde yapılabiliirdi ancak. Yahudi bir bakışta bu kapıcı kadına notunu vermişti; bu bakışta gözleri, altın tartan bir adamın terazisi işini

görmüştü. Her ikisi de Pons'la Magus'ün çoğu zaman dış dişe geldiklerini bilmiyor olmalıydılar. Gerçekten de bu iki kudurmuş resim meraklısı birbirlerini çok kıskanırlardı. Yaşlı Yahudinin, içinde bir şeyin alevlendiğini duyması bundandı. Çok iyi muhafaza edilmiş bir saraya girebileceğini dünyada ummazdı. Paris'te kendi müzesi ile boy ölçüşecek bir müze varsa, o da Pons'un müzesi idi. Yahudi aynı fikre Pons'tan yirmi yıl sonra gelmişti; ama amatör satıcı olması yüzünden, müze, Dusommerard'a olduğu gibi ona da kapalı kalmıştı. Pons da Magus de aynı kıskançlığı duyarlardı yüreklerinde. Ne biri, ne de ötekisi antika eşya koleksiyonu olanların çoklukla peşinden koştukları şöhrete vurgundular. Zavallı müzisyenin parlak koleksiyonunu gözden geçirebilmek, Elie Magus için, bir kadın meraklısının, dostunun ondan sakladığı güzel bir metresin odasına girebilmesi kadar mutluluk veren bir işti Rémonencq'in bu tuhaf insana karşı gösterdiği saygı ve her gerçek kudretin esrarlı da olsa, etrafına yaptığı etki karşısında, kapıcı kadın yumuşadı, uysallaştı. Madame Cibot evinde kiracılara ve iki efendisine karşı kullandığı emreder tonu bıraktı, Magus'ün şartlarını kabul etti, daha o gün onu Pons'un müzesine sokağına söz verdi. Düşmanı, korunulan yerin içine sokmak, Madame, Cibot'ya on yıldır, kim olursa olsun, kimseyi içeri sokmaması için emir veren, anahtarlarını hep üzerinde taşıyan Pons'un yüreğine hançeri saplamak demekti; kapıcı kadın, Schmucke'le aynı fikirde olduğu, eserleri ıvrır zıvır kabul ettiği sürece, itaat etmişti ona. Gerçekten de Schmucke bu harikalara ıvrır zıvır gözü ile bakıp Pons'un tutkusuna yakınmakla,

bu antika eşyalara karşı olan duygusunu kapıcı kadına da aşlamış, böylelikle Pons'un müzesini uzun zaman her çeşit istilâdan kurtarmıştı.

Pon'un yatağa düşmesinden bu yana, Schmucke tiyatrodaki ve kız okullarında onun yerini tutuyordu. Dostunu ancak sabahleyin ve yemekte gören zavallı Alman, müşterek öğrencilerini muhafaza ederek her şeye yetmeğe çalışıyor, ama acı onu çok ezdiği için bu işler bütün kuvvetini emiyordu sanki. Bu adamı bu kadar üzüntülü gören öğrenciler ve tiyatrodaki adamlar, ondan Pons'un hasta olduğunu öğrenince, dostu hakkında bilgi istiyorlardı; piyanistin üzüntüsü öylesine büyüktü ki ilgisizlerin yüzlerinde bile, Paris'te en büyük felâketlere uğrıyanlara gösterilen o acıma ifadesini görüyordu. Pons'ta olduğu gibi iyi kalbli Almandaki da hayatın temeli sarsılmıştı. Schmucke hem kendi acısı, hem de dostunun hastalığı yüzünden acı ile kıvranıyordu. Verdiği dersin yarısında Pons'tan söz açması bundandı; yarı yolda dostunun ne halde olduğunu kendi kendine sormak için müzik çalışmasını durduruyordu sâf sâf; öğrenci de, Pons'un hastalığının açıklanmasını dinliyordu onun. İki ders arasında dostunu bir çeyrek kadar görmek için Normandie sokağına koşuyordu. Keselerinin boşluğundan ürken, on beş gündür de masrafı çok göstermek için elinden geleni yapan Madame Cibot'nun sözlerinden etekleri tutuşan piyanohocasını, cesaretinin, acılarını susturduğunu hissediyor, ve böyle bir cesaret sahibi olduğuna durup durup şaşıyordu. Evde para eksikliği olmasın diye ömründe ilk kere para kazanmak istiyordu. İki dostun durumuna gerçekten acıyan bir öğrenci, Schmucke'e Pons'u yapı-

yalnız nasıl bıraktığını sorunca, iyi kalbli Alman, sât insanlara özgü yüce gülümseme ile:

— Mademoiselle, bizim de bir Madame Cibot'muz var! Altın, inci gibi bir kadın! Pons'a bir prens gibi bakıyor! diyordu.

Oysa, Schmucke sokaklarda koşuşmaya başladı mı, Madame Cibot hem dairenin yönetimini hem de hastayı avucunun içine alıyordu. On beş gündür hiçbir şey yememiş, kuvvetten düşmüş olan ve yatağı yapmak için Madame Cibot'nun bizzat kaldırıp bir koltuğa oturtmak zorunda bulunduğu Pons, bu sözde koruyucu meleği nasıl kontrol edebilirdi? Belli ki kapıcı kadın Elie Magus'ün evine, Schmucke yemeğe geldiği zaman gitmişti.

Eve, Alman, hastaya veda ederken döndü; çünkü Pons'un muhtemel serveti meydana çıktığından buyana Madame Cibot bekârından hiç ayrılmıyor, kuluçkada bir tavuk gibi onu kanadının altından ayırmıyordu! Yatağın ayak ucunda rahat bir koltuğa gömülüyor, Pons'u oyalamak için, bu çeşit kadınlara özgü şekilde mahallenin dedikodularını anlatıyordu. Yaltakçı, yumuşak, dikkatli ve kaygılı kesilen kapıcı kadın, ilerde görüleceği gibi, şeytanca bir ustalıkla giriyordu Pons'-kafasına.

XXXVI

Yaşlı kapıcı kadınların dedikoduları ve siyasetleri

Madame Fontaine'in büyük falının meydana vurduğu olaylardan ürkmüş olan Madame Cibot, yumuşak

usüllerle ve tamamıyla ruhsal bir kötülükle efendisinin vasiyetnamesine gırme işini becermeyi aklına koymuştu. Pons'un müzesinin değerini anlamadan on yıl geçirdiği için, bunu on yıllık çıkarsız bir bağlılık, bir dürüstlük olarak kabul ediyor, bu parlak meziyetten şimdi fayda çıkarmaya niyetleniyordu. Rémonencq, bu kadının kalbinde yirmi beş yıldır kabuğu içinde uyuyan bir yılanı, zengin olma arzusunu, içinde altın lâfı edilen sözlerle uyandırdığı günden beri, bu kadın, yılanı, bütün yüreklerin dibinde bulunan o kötü maya ile beslemişti; yılanın kendisine verdiği öğütleri onun nasıl yerine getirdiğini şimdi göreceğiz.

Schmucke'e:

— Eee, nasıl, sevgili hastamız ilâcını içti mi? Bir az daha iyice mi? diye sordu.

Alman gözünün yaşını silerken:

— Hiç iyi değil, sevgili Madame Cibot! Hiç iyi değil! karşılığını verdi.

— Ooo! siz de gereğinden fazla telâşlanıyorsunuz, azizim, işi olurluna bırakmak gerek. Cibot ölüm yatağında olsa, yine sizin kadar üzülmezdim doğrusu. Haydi, haydi, sevgilimizin bünyesi kuvvetlidir. Sonra, gördünüz ya, gençliğinde uslu bir delikanlıymış! Bilmezsiniz uslu insanlar ne kadar çok yaşarlar! Doğru epey hasta, ama gösterdiğim ihtimamlarla iyi edeceğim onu. İçiniz rahat olsun, gidin siz işinize, ben ona arkadaşlık eder, ilâçlarını içiririm.

Schmucke güvendiğini gösteren bir hareketle iyi kalbli kadının elini, ellerinin içine aldı:

— Siz olmasanız, meraktan ölürdüm... dedi.

Madame Cibot gözlerini silerek Pons'un odasına girdi.

Pons:

— Neniz var, Madame Cibot? diye sordu

— Monsieur Schmucke'e yüreğim parçalandı, sanki ölmüşsünüz gibi gözyaşı döküyor. İyi olmasanız da, gözyaşı dökcek kadar da hasta değilsiniz ya, öyle dokunuyor ki bana onun bu hali!.... Yarabbi, ne budalalık ediyorum da insanları böyle seviyor, sizlere Cibot'dan fazla bağlanıyorum! Öyle ya, nihayet benim hiçbir şeyim değilsiniz; ancak Havva çocukları olduğumuz için hısıml oluyoruz. Bu böyle iken, size ait bir şey oldu mu, perişan oluyorum vallahi. Sizi şöyle gider, gelir, yer, içer, her zamanki gibi satıcıları kafese korkörmek için, elimi, tabii sol elimi, keserdim doğrusu... Bir çocuğum olsaydı, sizi sevdiğimden daha çok sevmeydim herhalde! siz de için ama, şekerim, şu bardağı dolu dolu için! Haydi, emrediyorum; Paulain: Père-Lachaise'e¹⁵³ gitmeye niyeti yoksa, Monsieur Pons günde bir Auvergne'linin sattığı kadar su içmeli" dedi. Onun için haydi için bakalım...

— İçiyorum, Madame Cibot'cuğum, hem o kadar çok içiyorum ki nerede ise midem çatlıyacak...

Kapıcı kadın boş bardağı alırken:

— Hah! oldu şimdi! dedi. Böyle yaparsanız kurtulursunuz! Monsieur Poulain'in sizin gibi bir hastası vardı; hiç bakım görmüyordu, çoluğu çocuğu da bakmıyordu ona. İçmediği için bu hastalıktan öldü!... onun

¹⁵³ Père-Lachaise: Paris'teki büyük mezarlığın adı.

için, içmek gerek, şekerim! İki ay oldu gömüleli... Yalnız siz ölürseniz, azizim, zavallı Schmucke'ü de peşinizden götürürsünüz, biliyor musunuz?... Vallahi çocuk gibi bir şey o!... Sizi ne kadar da seviyor, o kuzu adam! Hayır, hayır dünyada hiçbir kadın bir erkeği bu kadar sevmez!. Yemeden içmeden kesiliyor, on beş günde sizin kadar zayıfladı; bir deri bir kemik kaldı; kıskanıyorum bu hali, çünkü size az bağlı değilim ben de; yalnız ben onun kadar olmadım, henüz iştihamı kaybetmedim, tersine çok açıldı! Bütün gün merdivenleri ine çıkı bacaklarını kırılıyor, akşam olunca, külçe gibi yığılıp kalıyorum. Böylece, sizin için, zavallı Cibot'ma da bakamıyorum, yemeğini Mademoiselle Rémonencq yapıyor; sonra o da bana her şey kötü diye sızlanıp duruyor. Bunun üzerine, ben de ona, başkası için de sıkıntıya katlanmak gerektiğini, sizin çok hasta olduğunuzu, yanınızdan ayrılmıyacağımı söylüyorum... Önce, hiç iyi değilsiniz, size bir hasta bakıcı gerek! Ama on yıldır işlerinize, evinize bakan ben, artık burada bir hastabakıcıya tahammül edenrem. Boğazlarına da bir düşkün oluyorlar! Bir oturuşta on kişi kadar yemek yiyorlar, şarap, tatlı, mangal istiyorlar, rahatlıklarından başka şey düşünmüyorlar... Sonra, hastaları, vasiyetnamelerine onların da adını koymazsa, çalıp çırp-maya kalkışıyorlar... Bugün buraya bir hastabakıcı koyun, yarın bakarsınız bir tablo yok, muhakkak bir şey eksilir...

Pons heyecanla:

— Aman, Madame Cibot, beni yalnız bırakmayını! Hiçbir şeye dokunulmasın! diye bağırdı.

— Ben buradayım, gücüm oldukça da, burada ola-

cağım, merak etmeyin!... Değerli eşyanızda belki gözü olan Monsieur Poulain size bir hastabakıcı tutulmasını istiyordu. Ağzının payını bir verdim ki!... Monsieur, dedim, buraya bir tek kişi ister, o da ben. Bana alışıktır o, ben de ona." Bunun üzerine sustu. Hastabakıcı mı, hepsi hırsızdır onların! Ne kadar nefret ederim o kadınlardan, bir bilseniz! Bakın ne dolaplar çeviriyorlar. Bir yaşlı bayın... - Bunu da bana Monsieur Poulain'in anlattığına dikkatinizi çekerim... - Evet, bir Madame Sabatier varmış, otuz altı yaşında, Palais'de eskiden terlik satarmış - hani Palais'de dükkânlarla dolu bir geçit vardı, yıktılar, biliyorsunuz...

Pons başı ile tasdik etti.

— Hah işte, bu kadın iflâs etmiş, kocası yüzünden; her şeyi içki de yıyıp bitiren, günün birinde de ansızın tıkanıp ölen bir adam. Yalnız saklamak doğru olmaz, kadın güzelmış; her ne kadar avukatlardan iyi dostları varmışsa da, öyle diyorlar, güzelliğinden faydalanamamış... Yoksulluğu dolayısıyla gebe kadınlara bakıcı olmuş, şimdi Barre - du - Bec sokağında oturuyor. Böylece yaşlı bir adama da hastabakıcılık etmiş; bu adamda, affedin, bir böbrek hastalığı varmış, arteziyen kuyusundan su çıkarır gibi durmadan ondan sidik çıkarıyorlarmış. Ona o kadar iyi bakmak gerekmiş ki kadın adamla aynı odada portatif bir karyolada yatıyormuş. Buna inanılır mı? Ama siz bana: "Erkekler hiçbir şeye saygı göstermezler, o kadar bencildirler." diyeceksiniz, işte böyle, onunla konuşurken, anlıyorsunuz ya, hep adamın yanında kalıyor, onu eğlendiriyor, ona hikâyeler anlatıyor, onu konuşturuyormuş, tıpkı bizim şu anda ikinizin yaptığı gibi, değil mi?... Lâf

arasında, adamın yeğenlerinin, - hastanın yeğenleri varmış - çok vicdansız insanlar olduğunu, onu üzdüklerini, sonunda da hastalığına onların sebep olduklarını öğrenmiş. Bunun üzerine, azizim, o bayı kurtarmış, karısı olmuş; bir de çocukları var şimdi, güzel bir çocuk; Charlot sokağındaki kasabın karısı ve bu kadına da hısım olan *mame* Bordevin de çocuğun vaftiz anası olmuş... gördün mü şanslı!... Ben, evliyim, ama çocuğum yok; kabahatin de Cibot'da olduğunu söyleyebilirim; beni aşırı bir şekilde seviyor; çünkü ben isteseydim eğer... neyse kalsın böyle; bir de çocuklarımız olsaydı ne yapardık? Otuz yıllık dürüst bir çalışmadan sonra elimizde on paramız yok, azizim! Yalnız beni avutan bir nokta var, kimsenin hakkını yemiş değilim. Kimseye hiçbir zaman kötülük etmem. Bakın örneğin, farzedelim ki, çünkü nasıl olsa altı hafta içinde ayağa kalkacak, bulvarda dolaşmaya başlayacaksınız, evet farzedelim ki benim adımla da vasiyetnamenize koydunuz; emin olun, geri vermek için mirasçılarınızı bulmadan rahat edemem... Çünkü alımın teri ile kazanmadığım bir paradan çekinirim ben. Siz bana: "*Mame* Cibot, böyle üzülmeysin, siz bu parayı kazanmış sayılırsınız, bizlere çocuklarınız gibi baktınız, yılda bin frank kazandırdınız..." diyeceksiniz. Çünkü benim yerimde, biliyor musunuz Monsieur, başka aşçı kadınıların şimdiden bankaya yatmış on bin frankları olurdu. Onun için: "Bu bay size biraz para bırakmışsa, haklı bir iş yapmış..." diyeceklerdir sanırım... Ama, ben istemem, parada gözüm yok benim... Nasıl oluyor da çıkar kaygısı ile iyilik yapan kadınlar oluyor, buna ben şaşıyorum... İyilik denmez ki buna. değil mi, Monsieur?

Ben kiliseye gitmem, vaktim yok da ondan: ama vicdanım bana iyi yolu gösterir... - Rahat durun, umuldanıp durmayın böyle, şekerim!... Kaşınmayın! Aman Allahım, ne kadar da sarardınız! Öyle sarıyorsunuz ki esmerleştiniz sanki... Böyle yirmi günde limon gibi oluvermek, ne garip!... - Dürüstlük, yoksul insanların hazinesidir; neylersiniz, herkesin bir şeyi oluyor iştel... Örneğin, Allah korusun, başınıza bir felâket geldiğini farz etsek, her şeyinizi Monsieur Schmucke'e bırakmanızı ilk söyleyecek insan ben olurum. Ödeviniz bu, sizin; çünkü aileniz sayılır sizin o tek başına! Sizi çok seviyor, tıpkı bir köpeğin efendisini sevdiği gibi...

— Orası öyle; hayatımda yalnız onun tarafından sevildim...

XXXVII

Güzel bir kolun etkisi

— Ooo! Monsieur, hainlik ediyorsunuz; ya ben? Demek ben sizi sevmiyorum?...

— Bunu demek istemedim, sevgili Madame Cibot...

— Demek öyle! Beni bir hizmetçi, basbayağı bir aşçı kadın, kalbsizin biri yerine mi koyacaksınız? Hey Allahım, ben on yıl iki bekâr ihtiyar için paralana-yım! bütün düşüncem onların rahatı olsun, sizlere yağ-lı Brie peyniri bulmak için on dükânın altını üstüne getireyim, bin kötü söz işiteyim, taze tereyağı bulacağım diye ta Hallere kadar gideyim, her eşya üzerine titriyeyim, on yılda hiçbir şey kırmıyayım, çatlatmıyayım... Kısaca bu çocuklar için anne gibi bir şey olayım da sonunda sadece bir *sevgili Madame Cibot* sözü

duyayım; bir söz ki küçük Roma kıralı gibi baktığım yaşlı efendimin yüreğinde benim için hiçbir duygu olmadığına açığa vuruyor; öyle ya kiral çocuğu gibi bakılıyorsunuz; küçük Roma kıralı bile bakılmamıştır sizin gibi! Böyle bakılmadığına bahse girerim ben. Açık bu çünkü körpe çağında öldü... Görüyorsunuz ya, Monsieur hainlik ediyorsunuz... Siz bir nankörsünüz; sebebi de benim zavallı bir kapıcı kadın olmamdır!... Vah vah! demek siz de bizi köpek sanıyorsunuz ha?...

— Canım, sevgili Madame Cibot...

— Neyse, siz ki bir bilginisiniz, açıklayın bana, neden bize böyle muamele edilir? Bizim gibi kapıcılar da duygu olacağı kabul edilmez; bizimle alay edilir, hem de eşitlikten söz edilen bir zamanda!... Demek ben herhangi bir kadın ayarında değilim, ben ki Paris'in güzel kadınlarından biri idim; bana *güzel istiridyeci* denirdi, her gün yedi sekiz kişi aşk ilân ederdi!... Bugün bile istesem!... Nitekim, Monsieur, şu karşıdaki küçük hırdavatçıyı tanırırsınız herhalde... Dul olsaydım, öyle diyelim, o adam gözü kapalı alırdı beni, çünkü ne zamandır gözü üstümde, her gün de: "Oh, ne güzel kollarınız var, *mame Cibot!* Bu gece bir rüya gördüm, onlar ekmek, ben de tereyağı idim, sürülüyordum onlara!..." diyor. Kol diye bunlara derler, Monsieur!...

Yenini sıyırdı, dünyanın en güzel ve elinin kırmızılaşması, bozulması oranında beyaz kalmış kollarını gösterdi; tombul, yuvarlak, çukur çukur ve bir bıçağın kınından çıkarılması gibi bayağı bir merinos kınından çıkarılan bu kollar Pons'un gözlerini kamaştı-

racak gibiydi, o da onlara uzun süre bakmaya cesaret edemedi.

Madame Cibot:

— Sonra, bıçağım ne kadar istiridye açmışsa, onlar da o kadar yüreği yerinden oynatmıştır! diye sözüne devam etti. İşte bunlar Cibot'nundur ve ben, söyleyeceğim bir kelime üzerine kendini bir uçuruma atacak olan bu zavallı aziz adamı, ihmal etmekle kabahat ettim, sizse bana sevgili Madame Cibot'dan başka söz bulamıyorsunuz söyleyecek, oysa sizin için yoku bile var ederdim ben...

Hasta:

— İyi ama, dedi, ben size ne anam, ne de karına diyebilirim...

— Hayır, hayır ben ömrümde kimseye böyle bağlanmam artık!

Pons:

— Bırakın hele ben de fikrimi söyleyeyim, dedi. Önce Schmucke'den söz ettim... - Monsieur Schmucke' mu! İşte altın gibi bir yürek onunkine denir... Hiç olmazsa seviyor o beni, çünkü yoksul!... İnsanı duygusuz yapan zenginliktir, siz de zenginiz. Bir hastabakıcı tutun o halde, görün bakın size hayatı nasıl zehir eder, bir kurt gibi içinizi nasıl kemirir... Hekim sizin için içsin der, o size yalnız yemek verir! Sizi soyabilmek için mezara kor! Madame Cibot çok, doğrusu sizin gibisine!... Monsieur Poulain gelince, ondan bir hastabakıcı istersiniz!...

Öfkelenen hasta:

— Of yahu! Bir de beni dinleyin! diye bağırdı. Dostum Schmucke'ten söz ettiysem, bir kadından söz

etmedim ya!... Beni içinden seven iki kişi varsa, biliyorum ki bunun biri sizsiniz, ötekisi de Schmucke!...

Madame Cibot Pons'un üzerine atılıp onu zorla yatırırken:

— Haydi, sinirlenmeyin böyle bakayım! diye bağırdı.

Zavallı Pons:

— Sizi nasıl sevmezmişim?... dedi.

Kapıcı bir yandan ağlıyarak bir yandan da göz yaşlarını silerek:

— Beni seviyor musunuz, doğru mu bu? öyle işe bağışlayın beni, Monsieur, dedi... Sonra: evet, seviyorsunuz, doğru, ama bir hizmetçi nasıl sevilirse, öyle seviyorsunuz, diye ekledi. Bir köpeğin kulübesine bir ekmeğin parçası atar gibi altı yüz franklık bir gelir atılan bir hizmetçi, ne olacak!

Pons:

— O!... Madame Cibot, beni kim sanıyorsunuz? Siz beni tanımıyorsunuz! diye bağırdı.

Madame Cibot, Pons'un bir bakışı üzerine:

— Beni daha da fazla seviyorsunuz ha! dedi; iyi, babacan Cibot'nuzu bir anne gibi sevecek misiniz? Evet, ben sizin ananızım, siz ikiniz de benim çocuklarımsınız!... Oh! size üzüntü verenleri bir bilsem, ağır ceza mahkemesine düşerdim hani, çünkü gözlerini oyardım onların!... Bu insanlar Saint-Jacques kapısında öldürülseler yeridir hani! Bu bile, böyle alçaklara çok az gelir!... Sizin gibi pek iyi, pek sessiz bir insanı üzmemek! Çünkü altın gibi bir yüreğiniz var sizin; siz dünyaya bir kadını mutlu etmek için gelmişsiniz!...

Evet siz onu mutlu *ederdiniz*; apaçık bu; kabiliyet var sizde... ben önce, sizin, Schmucke'le nasıl sevdiğinizi görünce, kendi kendime: "Yazık olmuş, Monsieur Pons'un hayatı boşa gitmiş!... İyi bir koca olmak için yaradılmış bir insan..., diyordum. Haydi haydi, siz seversiniz kadınları!

— Ah! çok doğru, ama ömrümde kadın diye bir şey görmedim.

Madame Cibot Pons'a yaklaştı, elini tutup ateşleyici bir davranışla:

— Sahi mi? dedi. Siz dostu için en akla gelmiyecek şeyleri yapan bir metrese sahip olmak nedir tatmadınız mı? Nasıl olur bu!... Sizin yerinizde ben olsam, bu dünyadan öbür dünyaya yeryüzünün bu en büyük mutluluğunu tatmadan gitmek istemezdim!... Zavallı yavrucak! Eski günler olsaydı, şerefim hakkı için Cibot'dan ayrılır, size varırdım! Peki bu biçimdeki bir burunla nasıl oldu bu iş, sevgili çocuk?... Çünkü enfes bir burnunuz var!.., Ama: "Her kadın erkekten anlamaz ki!" diyeceksiniz, kadınların gelişigüzel evlenmeleri bir felâkettir, acınacak bir şeydir... Bense düzinelerce metresiniz vardır diyordum; arasına ortadan kaybolmalarınıza bakarak dansözlerden, aktrisierden, lüks kadınlardan dostlarınız var sanıyordum!... Sizi giderken görünce, Cibot'ya her zaman: "İşte yine Monsieur Pons felekten bir gün çalmaya gidiyor!" diyordum. Vallahi böyle söylüyordum, çünkü birçok sevgiliniz var sanıyordum! Yaradan sizi aşk için yaratmış.. Bakın, azizim, bu benim ilk kere burada yemek yediğiniz gün gözüme çarptı. O gün Schmucke'e sağladığınız zevk, sizin üzerinizde etki yapmıştı!...

Ertesi gün, gözlerinde hâlâ yaşla bana: *Madame Cibot*, buradan yemek yedil, diyordu zavallıcık; ben de buna az gözyaşı dökmedim hani!... Sonra siz şehir ziyaretlerine, gittiğiniz yerlerde yemek yemeğe yeniden başlayınca, üzüldü, ne üzüldü!... Zavallı adam, kimseden görülmemiştir böyle acı; onu mirasçımız yapmakta ne kadar haklısınız bilseniz!... Sizin için başlıbaşına bir aile, o aziz adam!... Onu unutmayın, yoksa Tanrı sizi ceñnetine sokmaz. Tanrı oraya ancak dostlarına gelir bırakarak minnetini belirtenleri alacaktır.

XXXVIII

Dokundurma yolu ile konuya giriş

... Pons karşılık vermek için boş yere çalışıyordu; Madame Cibot rüzgâr gibi esiyor, susmak nedir bilmiyordu. Buhar makinasını durdurmanın çaresi bulundu ama, bir kapıcı kadını susturmak, mucitlerin dehâsını daha uzun süre yoracak.

Kadın sözüne devamla:

— Ne diyeceğinizi biliyorum, dedi. Hasta iken vasiyetname yapmak insanı öldürmez ya, azizim; ben sizin yerinizde olsam, kazadan korkarak o zavallı kuzuyu yüzüstü bırakmak istemezdim doğrusu, çünkü ulu Tanrının kuzu gibi bir kulu o; hiçbir şeyden haberi yok; onu ne açgözlü iş adamlarının pençesinde, ne de hepsi birer alçak olan hısım akraba elinde bırakırdım! Söyleyin bakalım, yirmi gündür hangisi gelip sizi sordu? siz de servetinizi onlara bırakmaya kalkıyorsunuz. Buradaki eşyanın büyük bir servet olduğunu söylüyorlar, biliyor musunuz?

Pons:

— Elbette! dedi.

— Sizi sadece bir meraklı bilen ve eski eserler alıp satan Rémonencq, tabloları siz öldükten sonra almak şartı ile size ölünceye kadar otuz bin franklık bir gelir bağlamayı ileri sürüyor... Alın size bir iş!... Yeriniz de olsam, kabul ederdim! Bense o bunu söyleyince benimle eğleniyor sandım... Buradaki şeylerin değeri hakkında Monsieur Schmucke'ün gözünü açmalısınız; çünkü o, çocuk gibi kandırılabilir bir adam; elinizdeki güzel şeylerin ne ettiğinden zerre kadar haberi yok onun!... Hem o kadar yok ki, size olan sevgisi yüzünden onları ölünceye kadar saklamazsa, bir lokma ekmek karşılığında hepsini verir; o da sizden sonra yaşarsa, ha! çünkü ölümünüze dayanamaz, o da ölür!... Ama ben buradayım! Onu koruruz herkese karşı, ben de, Cibot da.

Bütün halk adamlarında olduğu gibi, içinde duygunun sâf görüldüğü bu korkunç gevezelikle gevşeyen Pons:

— Sevgili Madame Cibot! dedi. Siz ve Schmucke olmasaydınız ben ne yapardım?

— Öyle, yeryüzünde biricik dostlarınız biziz! Bunun hiç şüphe götürür tarafı yok! Sonra iki yürek ailelerin hepsinin yerini tutar... Sakın bana aileden söz açmayın! O da, eski bir aktörün dediği gibi, dile benzer: dünyanın hem en iyi, hem de en kötü şeyi... Neredeler sizin hısımlarınız? varmı ki? Ben hiç görmedim...

Pons içten gelen bir acıyla:

— Beni yatağa onlar düşürdüler! dedi.

Madame Cibot, sanki oturduğu koltuk ansızın ateşte kızdırılmış bir demirmiş gibi yerinden fırladı:

— Ya! Demek var hısımlarınız! diye bağırdı. iyi, çok insafli kişilermiş hısımlarınız! Allah Allah, yirmi gündür yatasınız da, evet, ölüm derecesinde hasta düştüğünüz bu sabah yirmi gün etti, bu insanlar nasılsınız diye sormaya bile gelmesinler, amma insaf ha!... Ben sizin yerinizde olsam, onlara mirasımdan metelik koklatmaz, servetimi kimsesiz çocuklar kurumuna verirdim vallahi!...

— Ben de, sevgili Madame Cibot, varımı yoğunlaştıran kuzenimin kızına, şu hani iki ay kadar önce bir sabah buraya gelen kuzenim başkan Camusot'nun kızına bırakmak niyetinde idim.

— Ha! Şu bodur ve şişman adam; özür dilesinler diye size hizmetçilerini göndermişti... karısının bir edepsizliği yüzünden... oda hizmetçisi de sizin hakkınızda bana bir sürü soru sordu... Gülünç halli bir kadın, sırtındaki kadife mantonun tozunu süpürgeyi sopası ile çıkarmamak için kendimi zor tuttum!... Bir oda hizmetçisinin kadife manto giydiği nerede görülmüş!.. Vallahi dünya tersine döndü! ne diye ihtilâller yapılıyor? Pis zenginler, elinizden gelirse iki akşam yemeği yiyin! Ben yine derim ki kanunlar faydasızdır, Louis-Philippe sınıf farklarını gözetmezse, kutsal hiçbir şey kalmaz; çünkü her ne kadar eşit haklara sahipsek de, öyle değil mi, Monsieur, ben, Madame Cibot, otuz yıllık dürüst bir hizmetten sonra böyle bir manto giyinemediğime göre bir oda hizmetçisi hiç giyememeli... Güzel bir şey değil mi bu!... Kim olduğu-

nuz bilinmeli. Bir oda hizmetçisi, nihayet bir oda hizmetçisidir, tıpkı benim kapıcı olduğum gibi!... Neden orduda, üzerine ıspanak tohumu ekilmiş manzarası veren apulet kullanılıyor? Herkesin bir rütbesi var!... Ben size bütün bunların püf noktasını söylüyeyim mi? Fransa bitmiştir artık!... İmparatorun zamanında işler bambaşka idi, değil mi? Onun için ben de Cibot'ya: "Kadife mantolu hizmetçileri olan bir ev görürsen, hiç çekinme o evin sahipleri vicdansız insanlardır, dé." dedim.

Pons:

— Evet, evet vicdansız insanlardır! diye tekrarladı.

Bunun üzerine Pons, başına gelenleri, acılarını anlattı Madame Cibot'ya bir bir; kapıcı kadın da, söylemediğini bırakmadı onun 'hıusımlarına karşı ve bu hazine hikâyesinin her cümlesinde çok üzülyormuş gibi haller takındı. Ağladı da üstelik!

Yaşlı müzisyenle Madame Cibot arasında birden doğan içli dışlı dostluğu anlamak için, hayatında ilk kere ölüm derecesinde hasta düşen acı yatağına yer yüzünde yalnız olarak serilen, gününü kendi kendisi ile baş başa geçirmek zorunda kalan ve bu gününü çektiği acılar oranında uzun bulan bir bekârın durumunu gözönüne getirmek gerekir; en güzel hayatı bile karartan karaciğer hastalığının amansız pencesine düşmüş olan bu adam, çeşitli işlerinden yoksun olunca, Parislilerde raslanan o moral bozukluğuna uğramıştı; bu şehirde bedava gidip görülen yerlere gidemediğine yanıyordu. Bu derin ve karanlık sessizlik, vücuttan ziyade ruhu sarsan bu acı, hayatın böyle boşa

gidişi, bir kelime ile her şey, bir bekârı, hele zayıf karakterli, duygulu ve sâf yürekli olunca, kendine bakan varlığa bağlanmaya zorlar, tıpkı denize düşenin bir tahta parçasına yapışması gibi... Pons'un Madame Cibot'nun ipsiz sapsız lâflarını hayranlıkla dinlemesi bundandı. Nasıl ki onun için bütün evren odasından ibaretse, bütün insanlıkta, Schmucke Madame Cibot ve doktor Poulain'den ibaretti. Zaten bütün hastaların dikkatlerini yalnız gözlerinin önündeki insan ve eşya üzerinde topladıklarına, bencilliklerini de bu eşya ve varlıklar üzerinde gösterdiklerine göre, sevgiden yoksun, aşkı hiç tanımamış yaşlı bir bekârın bu hususta ne hale düşeceğini kestirmeyi size bırakırım. Yirmi günde, Pons o hale gelmişti ki Madeleine Vivet ile evlenmediğine bile yanıyordu arasına! Yirmi günden bu yana da Madame Cibot hastanın kafasına her gün biraz daha giriyor, yaşlı müzisyen onsuz perişan olacağını sanıyordu; çünkü, zavallı hastanın düşüncesine göre, Schmucke, ikinci bir Pons'tu. Madame Cibot'nun eşsiz mahareti de, farkında olmadan, Pons'un öz fikirlerini ifade etmekten ileri gitmiyordu.

Zil çalındığını duyunca, kapıcı :

— Hah, işte doktor geldi, dedi.

Pons'u yalnız bıraktı, çünkü Yahudi ile Rémonencq'in geldiklerini biliyordu.

— Aman gürültü etmeyin, baylar, dedi; bir şey farketmesin! Çünkü hazinesi söz konusu oldu mu, ifrit kesiliyor.

Yahudi, pertavsızı ve ufak dürbünü elinde :

— Şöyle bir dolaşmak yeter, dedi.

XXXIX

Uyuşma yolu ile kandırma

Pons'un müzesinin büyük kısmının bulunduğu salon, Fransız soylu kişilerinin başvurdıkları mimarların yaptıkları, yirmi beş ayak genişliği, otuz ayak uzunluğu, on üç ayak ta yüksekliği olan eski salonlardan biri idi. Pons'un aşağı yukarı altmış yediye bulan tabloları bu tahta kaplamalı, beyaz ve altın rengindeki salonun dört duvarını dolduruyordu; yalnız, zamanla sararmış beyaz ve kırmızılaşmış altın renkleri, tabloların etkisini hiç bozmıyan uygun bir ton gösteriyorlardı. On dört heykelden bir kısmı köşelerde, bir kısmı da tablolar arasında olmak üzere Boulle'ün yaptığı heykel altları üstünde yükseliyordu. Hepsi de işlenmiş ve kırallara özgü zenginlikte olan abanoz büfeler, dirsek dayanacak bir yükseklikte olmak üzere duvarların alt kısımlarını süslüyordu. Antika şeyler bu büfelerde bulunuyordu. Salonun ortasında, bir sıra oyulmuş tahtadan zarif masalar, insan çalışmasının en nadir örneklerini gözler önüne seriyordu: fildişi, bronzlar, tahta işleri, minalar, altın işleri, porselenler ve daha başkaları...

leksiyonun en güzelleri olarak kabul ettiği ve kendi koleksiyonunda eksik kalmış bulunan dört üstadın şaheserlerine gitti. Bunlar onun gözünde tıpkı biyolojistlerin, bulunması gereken ve onları batıdan doğuya, tropiklere, çöllere, pampalara, yaylalara, balta girmemiş ormanlara koşturan bitkiler gibiydi. Birinci tablo Sébastien del Piombo'nun, ikincisi Fra Bartolomeo

della Porta'nın¹⁵⁴ eserleri, üçüncüsü Hobbémanın bir manzarası, sonuncusu da Albert Dürer'in bir kadın portresi idi, yani dört tane mücevher! Sébastien del Piombo, resim sanatında parlak bir noktadır; üç ekol, her biri en yüksek niteliklerini getirmek şartı ile onda buluşmuştur. Venedikli olan bu ressam, Roma'ya, Michel-Ange'ın yönetimiyle Raphaël'in üslûbuna kapmaya gelmişti; Michel-Ange, sanatın Tanrısı sayılan Raphaël'e karşı mücadele etmek için tilmizlerinden birini, bu ressamı ileri sürmek istemişti. Böylece bu tembel dâhi, iûtfen resmettiği nadir tablolarında, Venedik rengini, Florans kompozisyonunu ve Raphaël üslûbunu biribirine katmıştır. Söylendiğine bakılırsa yaptığı tabloların desenleri de Michel-Ange tarafından çizilmiş. İnsan, bu üç kuvveti kişiliğinde toplayan bu adamın nasıl bir olgunluğa eriştiğini, onun Paris Müzesindeki *Baccio Bandinelli* portresini incelerken anlıyor; bu portreyi, değerinden hiçbir şey kaybetmeden Titien'in *Eldivenli adam*'ı, Raphaël'in kendi olgunluğunu Corrège'inkine¹⁵⁵ katarak yaptığı *yaşlı adam* portresi ve Leonardo da Vinci¹⁵⁶ *VIII. Charles*'i ile karşılaştırmak mümkündür. Bu dört inci aynı parlaklığı, aynı duruluğu, aynı uyum, aynı parıltıyı, aynı değeri taşıyorlar. İnsan sanatı, bunun daha ötesine gidemez. Asıllarını ancak bir süre yaşatabilmiş olan tabiatın

¹⁵⁴ Fra Bartolomeo della Porta: İtalyan ressamı. (1469 - 1517).

¹⁵⁵ Carrège: Meşhur İtalyan ressamı. (1494 - 1534).

¹⁵⁶ Leonardo da Vinci: Ünlü İtalyan ressamı. (1452 - 1519).

da üstündedir bu. Bu büyük dâhiden, bu ölümsüz fakat şifa bilmez tembел paletten, Pons'un elinde, arduvaz üstüne resmedilmiş, Baccio Bandinelli portresinin niteliklerinden de üstün olan bir tazelikte, bir ustalıkta, *Dua eden Maltalı şövalye* adlı bir eser vardı. *Kutsal aile*'yi gösteren Fra Bartolomeo'nun eseri, resimden anlıyan birçok insan tarafından Raphaël'in bir tablosu sanılabılırdi. Bir açık artırmada, Hobbéma'nın tablosu altmış bin franka kadar yükselebiliirdi. Albert Durer'inkine gelince, bu kadın portresi, meşhur Nuremberg'li *Holzschuer*'e eşitti, bu *Holzschuer*'e Bavyara, Holânda ve Prusya kırıalları birçok kere iki yüz bin frank teklif etmişlerse de, eseri ele geçirememişlerdi. Bu kadın, Albert Durer'in dostu olan şövalye *Holzschuer*'in karısı mı, ya da kızı mı? Tahmin, kesin gibi görünüyor, çünkü Pons'un müzesindeki kadın öyle bir vaziyette ki *Holzhuer* tablosunun bir tamamlayıcısı olduğu fikrini veriyor; resmedilmiş silâhlar da her iki portrede aynı şekilde konmuş. Nihayet, *aetatis suae XLI*¹⁵⁷ de, Nuremberg'li *Holzschuer* sülâlesi tarafından dindar bir duyguyla saklanmış ve gravürü yakın zamanlarda bitirilmiş olan portrede sezilen yaşa tam uymaktadır.

Eli Magus, sıra ile bu dört şahesere bakarken gözleri yaşla doldu. Madame Cibot'nun kulağına:

— Bu tabloları bana kırk bin franga alabilirseniz, her biri için size iki bin frank var!... dedi.

¹⁵⁷ *Aetatis Suae XLI*: Portrenin bir tarafında yazılı olan bu lâtince kelimelerin karşılığı: Yaşı 41 dir.

Kapıcı kadın gökten inen bu servet karşısında afilladı.

Yahudinin hayranlığı, ya da daha doğrusu kendinden geçişi kafasında ve haris açgözlülük alışkanlıklarında öyle bir karışıklık yaratmıştı ki, Yahudi bu his içinde boğuldu kaldı, görüldüğü gibi.

Tablodan anlamıyan Rémonencq:

— Peki, bana bir şey yok mu? diye sordu.

Yahudi Auvergne'ninin kulağına kurnazca:

— Burada hiçbir eser ötekenden aşağı değil; önüne gelen on tabloyu al, zengin oldun gitti! dedi.

Bu üç hırsız birbirlerine bakmaya devam ediyorlar, her biri, hazların en kuvvetlisi, para kazanmanın verdiği haz içinde yüzüyorlardı ki, tam o anda, hastanın sesi ortalığı cınlattı ve bir çan sesi gibi inledi.

Pons:

— Kim var orada? diye bağıırıyordu.

Madame Cibot Pons'un üzerine doğru atılıp onu yenden yatağına sokmaya çalışarak:

— Monsieur, kalkmayın böyle, yatın! dedi. Yoksa ölmeye niyetiniz mi var?... Gelen, Monsieur Poulain değil, iyi kalbli Rémonencq imiş; çok merak etmiş, hatırlınızı sormaya gelmiş!... Herkes sizi o kadar seviyor ki bütün ev ayaklandı. korkacak ne var?

Hasta:

— Bana orada birkaç kişisiniz gibi geliyor, dedi.

— Birkaç kişi mi! Amma yaptınız! Rüya mı görüyorsunuz siz, Allahaşkına? Böyle devam ederse, cıldıracaksınız, ayol!... Bakın isterseniz.

Madame Cibot hemen gitti kapıyı açtı, Magus'e çekilip gitmesini, Rémonencq'e de içeri gelmesini iâa ret etti.

Kapıcının demin sözünü ettiği Auvergne'li:

— Eee! nasılsınız bakalım, aziz dostum, sizi görmeğe geldim; çünkü bütün ev üzerinize titriyor, dedi. Ölümün evlere girmesini kimse sevmez!.. Sonra, hanı iyi tanıdığınız Monistrol baba var ya, paraya ihtiyacınız olursa, seve seve yardım edeceğini size söylememi istedi...

Yaşlı koleksiyoncu suratını ekşitip güvensizliğini açıklıyarak:

— Bâirim ben. biblolarıma bir göz atasınız diye göndermiştir sizi!... dedi.

Karaciğer hastalıklarında, hastalara hemen her zaman özel ve çabuk gelip geçen bir tikslenme duygusu gelir; herhangi bir şeye ya da kimseye nedensiz düşman kesilirler. Pons da öyle, hazinesine el uzatılacağını sanıyor, onu göz altında bulundurmak fikrinden kurtulmıyor, zaman zaman Schmucke'u tapınağa birinin girip girmediğini öğrenmek üzere yolluyordu.

Kurnaz Auvergne'li her iki koleksiyoncunun dikatini artırmak amaciyle:

— Koleksiyonunuz epeyce zengin, dedi. Ben bu işin yüksek taraflarından anlamam, ama sizin için o kadar bu işten anlar diyorlar ki, bütün acemiliğime rağmen gözümü kapar, sizden tablo satın alırdım... Arasına paraya ihtiyacınız olursa... çünkü hiçbir şey bu pis hastalıklar kadar masraflı olmaz; kızkardeşimin kanı bozulduğunda, on günde ilâca bir buçuk frank harcadı, bunsuz da pekâlâ iyileşirdi ya!... Hekimler

çok ahlâksız oluyorlar, bizim halimizden yararlanıyorlar, bunu da...

Pons hırdavatçıya kaygılı gözlerle bakarak:

— Güle güle, teşekkür ederim, Monsieur, dedi.

Madame Cibot hastaya, yavaşça:

— Onu kapıya kadar götüreyim, belki onu bunu eller, dedi.

Hasta bakışı ile ona teşekkür ederek:

— Evet, evet, iyi olur, dedi.

Kapıcı kadın yatak odasının kapısını çekti; bu davranış Pons'ta güvensizlik uyandırdı. Kadın Magus'ün dört tablo önünde mihlanmış buldu. Bu hayranlık, bu mestoluş, ideal güzelliğe, sanattaki olgunluğun yarattığı silinmez duyguya karşı ruhları açık olanlar, Mîzede. Leonardo da Vinci'nin *Joconde'u*, Corrège'in, bir şaheser olan *Antiope'u*, Titien'in *Metres'i*, Dominiquin'in¹⁵⁹ *Çiçekler arasında çocuklar'ı*, Raphaël'in *Küçük Camaieu'sü*¹⁶⁰ ve yaşlı adam portresi, bütün bu sanat şaheserleri önünde saatlerce mihlanıp kalanlar tarafından anlaşılır ancak.

Yahudiye:

— Gürültü etmeden çekilip gidin! dedi kapıcı.

Magus yavaş yavaş, geri çekile çekile ve tablolar, bir gönüllünün sevgilisine veda ederken baktığı gibi baka baka gitti.

¹⁵⁸ Andrea del Sarto: Ünlü İtalyan ressamı (1486-1531).

¹⁵⁹ Dominiquin: Carrache'in en iyi talebelerinden olan bir İtalyan ressamı. (1581-1641).

¹⁶⁰ Camaieu: İçinde aynı rengin değişik tonları kullanılarak yapılmış resim.

XL

Hilekârlık denemesi

Bu hal karşısında umuda kapılan kapıcı kadın merdiven ağzına vardığında, Magus'ün sıska koluna dokundu:

— Tablo başına dört bin frank isterim ha!... Yoksa her şey durur! dedi.

Magus:

— Ben de para ne gezer!. Bu tabloları istiyorsam, dedi, sırf aşktan, sanat aşkından dolayı istiyorum, güzel bayanım!...

Kapıcı kadın:

— O kadar kuru kemiksiniz ki bu aşkınızı anlıyorum, dedi. Ama bugün Rémonencq'in önünde on altı bin franka söz vermezseniz bana, yarın bu miktar yirmi bin olur.

Bu kapıcının aç gözlülüğünden ürkmüş olan Yahudi:

— On altı bine söz veriyorum, dedi.

Madame Cibot, Rémonencq'ten:

— Bir Yahudi neyin üstüne yemin ederse, sözünü tutar? diye sordu.

Hırdavatçı:

— Ona güvenebilirsiniz, o da benim kadar namuslu bir adamdır, karşılığını verdi.

Kapıcı kadın:

— Ya siz? diye sordu; size de tablo sattırırsam, bana ne vereceksiniz?

Rémonencq hiç beklemeden:

— Kârın yarısını, dedi.

— Bana hemen bir miktar söylemeniz, daha hoşuma gider; ticaretten anlamam ben:

Elie Magus gülümsedi:

— İsten çok iyi anlıyorsunuz ya! Esaslı bir satıcı olurdunuz siz.

Auvergne'li Madame Cibot'nun tombul kolunun üzerine bir çekiç kuvveti ile vurarak:

— Ona her bakımdan birleşmemizi ileri sürüyorum, dedi. Ondan sermaye olarak sade güzelliğini koymasını istiyorum! Cibot'nuza ve terziliğine güvenmekle kabahat ediyorsunuz! Sizin gibi güzel bir kadını küçük bir kapıcı zengin edebilir mi? Ah! Bulvarlarda bir dükkâna ne yakıştırdınız? Sizi antika eşya ortasında meraklılara, hilekârlara dil dökerken görmek ne tatlı olur!... Buradaki dalavereyi çevirince gelin bırakın şu kapıcı hücrelerini; göreceksiniz, ikimiz beraber neler yapacağız!...

Madame Cibot:

— Dalavere çevirmek mi? Ben buradaki eşyanın kılına dokunamam, anlıyor musunuz, Rémonencq! diye bağırdı. Mahallede herkes namuslu bir kadın olarak tanır beni!

Kapıcının gözleri alev saçıyordu.

Elie Magus:

— Durun canım, tasa etmeyin, dedi. Bu Auvergne'li belli ki sizi çok seviyor, sizi küçük düşürmek aklında bile geçmemiştir.

Auvergne'li:

— Ne güzel iş çevirir o, ah! diye bağırdı.

Öfkesi geçmiş olan Madame Cibot:

— Bana da hak verin, baylar, dedi; buradaki durumumu siz ölçün! On yıldır bu iki yaşlı bekâr için didinip duruyorum, bana lâftan başka bir şey vermiş değiller... Rémonencq bilir, söylesin, bu iki ihtiyarı cebimden para katarak ben besliyorum, her gün cebimden bir, bir buçuk frank ekliyorum, ne biriktirdi isem, hepsi gitti, benim için biricik varlık olmuş olan annemin ölüsü üstüne yemin ederim ki gerçek budur. Yaşadığım ve şu bizi aydınlatan güneş ne kadar doğru ise, söylediklerim de o kadar doğru; bir zerre yalanım varsa, içtiğim kahve bana zehir olsun!... Şimdi, işte onlardan biri ölmek üzere, değil mi? Hem de çocuklarıymış gibi benimsediğim iki ihtiyarın en zengini!.. İnanır mısınız, azizim, yirmi gündür ölmek üzere olduğunu tekrarlıyorum da, (çünkü Monsieur Poulain yaşamaz dedi!...) sanki ben onun için bir hiçmişim gibi, vasiyetnamesine beni de koymayı aklından bile geçirmiyor! Doğrusu ya alacağımızı kendimiz almaktan başka çare göremiyorum ben; çünkü gelin de mirasçılara güvenin!... Çok kere... kelimeyi hoş görün, bütün insanlar böyle alçak olurlar!...

Elie Magus kurnaz kurnaz:

— Çok doğru, dedi. Sonra Rémonencq'e bakarak: Yine en namuslu insanlar bizleriz, diye ekledi.

Madame Cibot sözlerine devamla:

— Bırakın da konuşayım a canım, ben sizler için söylemiyorum, şu eski aktörün dediği gibi *alacağı için baskı yapanlar hoş görülür hep!* Size yemin ederim ki bu baylar şimdiden bana üç bin frank borçludurlar;

elimde avucumda ne varsa hepsi ilâçlarına, özel işlerine gitti, bir de tanımazlarsa verdiklerimi!... Ben de şu dürüst halimde o kadar budalayım ki bunu bir türlü söyleyemiyorum onlara. Onun için, işle yoğrulan sizler, bir avukata başvurmamı salık verir misiniz acaba bana?

Rémonencq:

— Avukata mı! diye bağırdı. Siz cebinizden çıkarırsınız avukatların hepsini!

Ağır bir vücudun yemek odasının parkesine düşmesinden doğan bir gürültü, merdiven ağzının genişliğinde yankılar bıraktı.

Madame Cibot:

— Aman yarabbi! Ne oluyor ki? diye bağırdı. Bizim efendi yere yuvarlandı galiba.

İki cürüm ortağını iteledi, onlar da düşercesine merdivenleri indiler; sonra geri döndü, yemek odasına koştu, Pons'u orada boylu boyunca entarisi ile yere serilmiş baygın buldu. Yaşlı bekârı kollarına aldı, tüy gibi kaldırdı, yatağına kadar götürdü. Hastayı yatırdı, ona bir iki şey koklattı, şakaklarına kolonya sürdü, canlandırdı. Sonra, Pons'un gözlerini açtığını, tüm ayıldığını görünce, ellerini kalçasına dayayarak:

— Terliksiz, entari ile kalkmak ha!... diye çıktı. Ölmek mi istiyorsunuz nedir!... Peki ama neder bana güveniniz yok?... Benim burada ne işin var şu halde? Allahısmarladık, Monsieur. On sene hizmet edeyim, merdivenlerde bir çocuk gibi ağlıyan zavallı Monsieur Schmucke sıkıntıda kalmasın diye paranıza kendi kesenden para katayım, ne biriktirmişsem hepsini bu

uğurda harcıyayım da, sonra bu mükâfatı göreyim!... Beni gözetlemeye geldiniz, değil mi? Tanrı sizi cezalandırdı... İyi oldu! Hem de bunu bana, sizi kollarımda taşımak için büyük bir çaba sarfeden, bu yüzden de az kalsın ömrü boyunca sakat kalacak olan bana yapıyorsunuz... Aman yarabbi!... Peki kapıyı açık bırakmama ne diyeceksiniz?

— Kiminle konuşuyordunuz?

— Bu da nereden çıktı?... Allah Allah, köleniz miyim ben sizin? Size hesap mı vereceğim? Kafamı kızdırırsanız böyle, sizi yüzüstü bırakır giderim, biliyor musunuz? Bir hastabakıcı tutarsınız!...

Bu gözdağından ürken Pons, farkında bile olmadan, Madame Cibot'ya Democles'in¹⁶¹ kılıcını verdi ve böylece onun kafasındakini yapmasına imkân hazırladı.

Acıklı bir sesle:

— Hastalığıma bağışlayın! dedi.

Madame Cibot hoyratça:

¹⁶¹ Democles'in kılıcı: Zalim Denys'in nedimi olan Damoclès, onun mutluluğunu överdi hep. Denys, bir kısas ile ona büyükleri mutluluklarının ne olduğunu göstermek istedi. Yemeğe davet etti onu ve hizmetkârlara, ona kıralmış gibi hizmet etmelerini emretti. Democles en mutlu bulunduğu bir anda başını kaldırınca, kafasının üstünde ince bir at kılınının tuttuğu ağır ve keskin bir kılıç gördü. Dolu bardağı elinden düştü ve zalim bir kıralın mutluluğunun ne olduğunu anladı. *Damocles'in kılıcı* sözü ile bir felâketin bir insanı en mutlu görüldüğü bir anda yere serebileceği kastedilir. Madame Cibot'nun çekilir giderim demesi, Pons için bir Democles kılıcı oluyor sanki.

— Hah şöyle! yola gelin, dedi ve Pons'u utanmış bırakarak gitti. Zavallı adam, vicdan azabı içinde, hastabakıcısının gürültülü bağılılığına hayran olarak, kendine sitemler ederek, böyle yemek odasının taşlarına serilmekle hastalığını ne kadar ağırlaştırdığını hissetmeden kala kaldı.

XLI

Düşüm sıkılaşıyor

Kapıcı kadın merdivenlerden çıkan Schmucke'la karşılaştı.

— Gelin gelin Monsieur... can sıkıcı haberler var!... Çağınk ediyor Monsieur Pons!... Düşünün, çırlıçıplak yataktan kalktı, peşimden geldi şuraya boylu boyunca yere serildi... Sorun bunu niçin yapmış, bilmiyor... Şimdi hali kötü. Bense hiçbir şey yapmadım böyle davranması için; yalnız ilk aşklarından söz açmakla coşturdum belki onu... Kim erkekleri tanıdığını iddia edebilir? Hepsi kadına düşkün... Ona kollarımı göstermekle iyi etmedim, gözleri yakut gibi parlıyordu...

Schmucke, sanki Madame Cibot çince konuşuyormuş gibi bir kelime anlamadan dinliyordu.

Kapıcı, acı duyuyormuş gibi bir hareket yaptı; kaslarında ufak bir yorgunluk duyunca aklına gelen fikirden yararlanmayı düşündü ve:

— Öyle bir çaba sarfettim ki az daha bütün ömrümce sakat kalıyordum, diye ekledi. Ne budala insanım! Onu şurada yere serilmiş görünce, kollarıma aldım, bir çocuk gibi yatağına kadar taşıdım. Ama şim-

di halim berbat, iyi hissetmiyor kendini. Ben aşağı evime iniyorum, hastamıza siz bakın. Kendim için Cibot'yu göndereyim de Monsieur Poulain'i çağırsın! Sakat kalmaktansa ölmek daha iyi...

Madame Cibot merdiven parmaklığına yapıştı, kıvrana kıvrana inmeye başladı; öyle acıklı bir şekilde inliyordu ki telâşlanan kiracılar dairelerinden fırladılar. Schmucke gözyaşları içinde, hasta kadını kolundan tutuyor, kapıcının bağlılığını övüyordu. Az zamanda, bütün ev, bütün mahalle, Madame Cibot'nun fedakâr davranışını öğrenmişti; çifte kumrulardan birini kucaklayıp taşıyarak öldürücü bir çaba sarfetmiş, deniyordu. Schmucke Pons'un yanına dönünce, ona işlerine bakan kadının korkunç durumuu açıkladı; ikisi de birbirine bakarak: - O bize bakmazsa halimiz ne olur?" dediler. Schmucke, yataktan çıkmanın Pons'ta bıraktığı etkiyi görünce, azarlamaya cesaret edemedi onu.

Pons'tan olayın nedenini öğrenince:

— Şu antika eşya da yerin dibine batsın! diye bağırdı. Dostumu kaybetmektense, onları seve seve yakardım! Dünyalığını bize veren Madame Cibot'dan şüphelenmek!... Hiç doğru bir şey değil bu; hastalık işte...

Pons:

— Ah! Ne biçimsiz hastalık bu! dedi. Değiştiği mi hissediyorum. Seni üzmem istemezdim, sevgili Schmucke.

Schmucke:

— Beni azarla da, Madame Cibot'ya dokunma, dedi.

Doktor Poulain, Madame Cibot'nun ileri sürdüğü sakatlığı birkaç günde yok etti; şöhreti de Marais mahallesinde, mucizeye benziyen bakım sayesinde bir kat daha arttı. Pons'un yanında ise bu başarıyı hasta kadının vücut sağlamlığına yordu. Yedinci gün, kapıcı kadın iki efendinin evindeki hizmetine yeniden başladı. İki müzisyen buna çok sevindiler. Bu olay, Madame Cibot'nun çifte kumruların yaşayışları üzerindeki etki ve zulmünü yüzde yüz arttırdı; ihtiyarlar 10 hafta içinde borca girdiler, ama bu borç kapıcı kadın tarafından ödendi. Kadın bu durumdan yararlanarak, Schmucke'ten iki dosta borç olarak verdiğini ileri sürdüğü iki bin frank için bir senet aldı (hem de ne kolaylıkla!)

Madame Cibot Pons'a:

— Şu Monsieur Poulain de ne doktor! dedi. Sizi iyi edecek, azizim; çünkü beni ölümün pençesinden kurtardı. Zavallı Cibot beni öldü sanıyordu!... Monsieur Poulain de size söylemiştir ya, yatağımda bile sizi düşünüyordum... “Yarabbi! diyordum, beni alın da, aziz Monsieur Pons'u bırakın!”

— Zavallı Madame Cibot, az daha benim için sakat kalacaktınız.

— Ah! Monsieur Poulain olmasaydı, ben şimdi, çoktan, hepimizi bekliyen tabutta olacaktım. Şu eski aktörün dediği gibi, çukurun ağzına geldi mi tepetaklak aşağı! Biraz filozof olmak gerek. Bensiz ne yaptınız bakalım?...

— Bana Schmucke baktı; ama bu hem bütçemiz, hem de öğrencilerimiz için iyi olmadı... Bilmiyorum ne yaptı, işi nasıl düzenledi...

Schmucke:

— Heyecanlanma Pons! diye bağırdı. Cibot baba bize bankerlik ediyor...

Madame Cibot:

— Canım onun lâfı mı olur? Sizin ikiniz de bizim çocuklarımız sayılırsınız, dedi. Bizim paramız sizde kalınca daha iyi işler, aldırmayın! Siz bankadan daha sağlamsınız. Bizim bir lokma ekmeğimiz oldukça yarısı sizindir.... onun için sözetmeye bile değmez...

Schmucke giderken:

— Zavallı Madame Cibot, dedi.

Pons bir şey söylemiyordu.

Kapıcı kadın, hastanın kaygı içinde olduğunu görürnce, ona:

— İnanır mısınız, iki gözüm, dedi; ben can çekişirken, inanın ha, ölümü yakından gördüm, beni en fazla üzen şey, sizi tek başınıza, yüzüstü, Cibot'yu da meteliksiz bırakmış olmaktı... Birikmiş param da ahım şahım bir şey olmadığı için, ondan, ancak ölümden ve melek gibi bir insan olan Cibot'dan söz açıldığı için konuşuyorum! Tanrı biliyor ya, kocam bana bir kırallıca gibi baktı, hem de iki gözü iki çeşme ağlıyarak!... Yalnız, şerefim üzerine yemin ederim ki, tek güvendiğim insan sizdiniz. Ona: "Üzülme sen Cibot, diyordum, benim efendilerim seni hiçbir zaman ekmeksiz bırakmazlar..."

Pons, vasiyetnameyi hedef tutan bu saldırıya hiçbir karşılık vermedi, kapıcı kadın ise bekledi azıcık, umutla.

Sonra hasta:

— Sizi Schmucke'a emanet ederim, dedi.

Kapıcı:

— Sizin her yaptığınız elbette ki iyi ve doğrudur; ben size, sâf ve temiz kalbinize güveniyorum, aman bunun sözünü etmiyelim aranızda, çünkü beni küçük düşürüyorsunuz, iyi olmaya bakın siz sadece! Siz bizden daha çok yaşıyacaksınız şüphe yok...

Madame Cibot'nun kalbini büyük bir kaygı kapladı; efendisini, kendine bırakmak istediği miras hakkında konuşturmaya karar verdi; ilk iş olarak da, akşam, dostunun hasta olmasından buyana yemeğini onun yatağının yanbaşında yiyen Schmucke'un yemeğini verdikten sonra, doktor Poulain'i evinde görmeğe gitti.

XLII

Paris'te bütün başlangıçların hikâyesi

Doktor Poulain Orléans sokağında otururdu; evi alt katta, bir oda, bir salon ve iki yatak odasından ibaret küçük bir daireydi. Küçük odaya bitişik olan ve iki yatak odasına açılan bir sandık odası muayenehane haline getirilmişti. Büyük binanın bir kanadı üzerinde bulunan bu daireye bağlı bir mutfak, bir hizmetçi odası, bir de şarap mahzeni vardı; bu büyük bina, bahçesi şimdi bile mevcut olan eski bir konağın yerine imparatorluk çağında yapılmıştı. Bu bahçe alt katın üç dairesi arasında bölünmüştü.

Doktorun dairesi kırk yıldır değişmemişti. Boya, duvar kâğıtları, süsler, her şey orada imparatorluk günlerinin kokusunu taşırdı. Kırk yılın kiri ve pası,

aynaları, süsleri, kâğıtların resimlerini, tavanları ve boyaları soldurmuştu. Marais mahallesinin dibindeki bu küçük dairenin yıllık kirası yine de üç bin franktan aşağı değildi. Doktorun altmış altı yaşında olan annesi, Madame Poulain, hayatının son günlerini yatak odasında tamamlıyordu. Hazır elbiselere çalışır, tozluk, deri pantolon, askı, kuşak, bir kelime ile bugün önemini keybetmiş olan bu cins şeyler dikerdi. Evi ve oğlunun biricik hizmetçisini yöneten bu kadın, sokağa hiç çıkmaz, salondan bir camlı kapı ile inilen küçük bahçede hava alırdı. Yirmi beş yıldır duldu. kocasının ölümünde de sermayesini birinci işçisine bırakmıştı; bu işçi de ona günde bir buçuk frank kazandıracak kadar iş verirdi. Her ne pahasına olursa olsun, oğlunu babasınınkinden daha üstün bir duruma çıkarmak için her şeyini onun eğitime feda etmişti. Asclepios'undan¹⁶² gurur duyar, başaracağına inanır, ona bakmaktan, onun için para biriktirmekten mutluluk duyarak her şeyini onun için feda etmeğe devam eder, yalnız onun rahat etmesini düşünür, önu akıllıca severdi; bunu da her anne bilmez. Böylece, eskiden basit bir işçi kadın olduğunu unutmayan Madame Poulain, oğlunun itibarını kırmaktan, herkesi güldürmekten kaçınırdı, çünkü kadıncağız, kelimelerine, Madam Cibot'nun N katması gibi, bir S katardı; kazara seçkin bir hasta doktora başvurdu mu, kolej ya da hastane arkadaşları geldi mi, anne kendiliğinden odasına kapanırdı. Böylece doktorun, sevdiği ve tahsilsizliğini

¹⁶² Asclepios: Tıp tanrısı. Hastaları iyi etmekle yetinmemiş, ölümlere bile can vermiş.

büyük şefkati ile örten annesi yüzünden yüzü hiçbir zaman kızarmamıştı. Sermayenin bırakılması, onlara aşağı yukarı yirmi bin frank kazandırmıştı; dul kadın bu parayı 1820 deki devlet tahvillerine bağlamıştı: bu paranın getirdiği bin yüz frank bütün servetini teşkil ediyordu. Onun için, uzun zaman, komşular doktorla annesinin çamaşırını annenin yıkayıp bahçeye astığını gördüler. Hizmetçi ile Madame Poulain evde çamaşır yıkamayı ucuza malederlerdi. Evin bu hali doktorun itibarını düşürür, onu bu kadar yoksul görünce iyi bir doktor olduğu kabul edilmezdi. Kirayı bin yüz franklık gelir karşılardı. İyi kalbli şişman bir ihtiyar olan Madame Poulain'in çalışması, ilk zamanlarda, bu yoksul evin bütün masrafına denk gelmişti. Sarp yolunda on iki yıllık bir direnmeden sonra, sonunda doktor yılda üç bin frank kazanmaya başlayınca, Madame Poulain'in aşağı yukarı beş bin franklık bir geliri oldu. Paris'i tanıyanlar ancak ihtiyaca yetecek bir para olduğunu bilirler bunu.

Hastaların bekledikleri salon çok bayağı bir şekilde döşenmişti: sarı çiçekli Utrecht kadifesiyle kaplı akajudan bir kanape, dört koltuk, altı sandalya, bir konsol, bir çay masası; hepsi de doktorun babasından kalma, onun zevkine uygun şeylerdi. İki Mısır şamdanı arasında bir cam kavanozun altında bulunan saat, rübab şeklindeydi. Penceredeki perdelerin hangi usülle bu kadar uzun süre dayandığını herkes kendi kendine sorardı; çünkü bu perdeler Jouy fabrikasının kırmızı süslü, sarı, pamuklu bezindendi. 1809 da, bu pamuk sanayiinin kötü mamulâtı için Oberkampff, imparatorundan övücü sözler işitmişti. Doktorun muayeneha-

nesi de böyle bir zevkle döşenmiş, babasının odasındaki mobilye bu işe yaramıştı. Her şey zevksiz, yoksul ve soğuktu. Ünü olmıyan bir doktorun üstelik eşyası da olmazsa, kim inanabilirdi onun ilmine? Hem de reklâmın alıp yürüdüğü, yoksul vatandaşa zengin olduğu kanısını vererek onu avutmak için Concorde meydanaındaki lâmbaların yaldızla boyandığı bir zamanda...

Küçük oda aynı zamanda yemek odasıydı. Hizmetçi, mutfaktaki işlerini bitirdiği ya da doktorun anasına arkadaşlık etmediği zamanlar orada çalışırdı. Daha eve girer girmez, avluya bakan bu odanın kırmızı muslin perdelerini görünce, insan günün yarısında ıssız olan bu hazin dairelerde bir yoksulluğun ferman okuduğunu anlardı. Dolapların içinde, küflenmiş artıklar, kırık tabaklar, eskidikleri kabul edilmeyen yırtık pırtık şeyler, bir haftalık peçeteler, sözün kısası Paris'in bayağı evlerinde tabii karşılanan, oradan da ancak eskicinin küfesine gidecek olan küllüstür eşya vardı herhalde... Bu sebeple, beş franklığın bütün vicdanlara yerleştiği, her cümleye girdiği bir zamanda, hıssız bir anne ile yaşıyan ve otuz yaşında olan doktor şimdi bile bekârdı. On yıl boyunca, mesleği dolayısıyla gittiği evlerde bir aşk romanı yaratabilecek en ufak bir olayla karşılaşmamıştı, çünkü kendi hayat şartlarına benzer şartlar içinde yaşıyan insanlara bakıyordu; kendi evine benzeyen, küçük memurların ya da küçük sanat erbabının evlerine girip çıkıyordu ancak. En zengin müşterileri kasaplar, fırıncılar, mahallenin belli başlı perakendecileri idi; bunların hepsi de doktorun yayan geldiğini görerek vizitasına iki franktan fazla vermemek için iyi olmalarını tabiata

yoran kimselerdi. Doktorlar için araba, bilgiden daha gerekli bir şeydir.

Alelâde ve değişmiyen bir hayat, en macera düşkünü bir insanı bile eninde sonunda etkiler. Bir insan kaderine uyar, hayatının basitliğini kabul eder. Bu sebeple, on yıllık bir çalışmadan sonra doktor Poulain, doktorluk mesleğine ilk zamanlarını zehir eden umutsuzluğu duymadan devam ediyordu şimdi. Bununla beraber, bir hülyası vardı; çünkü Parisli, hülyasız olamaz. Rémonencq de hülya kuruyor. Madame Cibot da aşağı kalmıyordu. Doktor Poulain bir gün zengin ve nüfuzlu bir hastaya çağırılacağı umudunu besliyordu gönlünde; sonra mutlaka iyi edeceği bu hasta sayesinde, bir hastaneye baş hekim ya da bir hapisane, bir tiyatro, bir bakanlık doktoru olacaktı. Zaten Belediye doktorluğunu da bu yolla elde etmişti. Madame Cibot'nun çağırısı üzerine Cibot'ların kapıcı bulundukları evin sahibi Monsieur Pillerault'ya bakmış, onu iyi etmişti. Bakan Popinot'nun karısı Kontes Popinot'nun büyük dayısı olan Monsieur Pillerault, iyi olunca, teşekkür etmek üzere doktorun evine gittiğinde onun üstü kapalı yoksulluğunu görmüş, onunla ilgilenmiş ve kendisine karşı saygı besliyen bakandan, bu yeri doktor için istemişti; zaten doktor beş yıldır bu görevi ücretsiz olarak görüyordu. Bu yerin pek de çok olmıyan maaşı tam zamanında yetmiş, doktoru göç etme gibi âni bir karardan alıkoymuştu. Fransa'yı terketmek, bir Fransız için çok acı bir şeydir. Doktor Poulain kont Popinot'ya teşekkür etmişti; ama devlet adamının doktoru meşhur Bianchon olduğu için, ricaçı bu eve sokulmayacağını anlamıştı. Zavallı doktor,

nüfuzlu bir bakanının, güçlü bir elin on altı yıldan beri bakanlar kurulu masasının yeşil çuhası üstünde karıştırdığı on beş, on altı iskambil kâğıdından birinin korunmasını elde ettiğine sevindikten sonra, kendini yeniden Marais'ye düşmüş gördü: orada yoksulların, küçük burjuvaların evlerinde yuvarlanıyor, yılda bin iki yüz frank karşılığında ölümler için gömme kâğıdı veriyordu.

Oldukça iyi bir iç hastalıkları uzmanı olan ve temkinli bir doktor kesilen Poulain'ın tecrübesi yok değildi. Zaten ölen hastalarının sayısı dedikodu çıkarak kadar çok olmuyor, bütün hastalıkları da sanki hayvan üzerinde inceler gibi inceliyebiliyordu. Kendini için için nasıl yediğini kestirmeyi size bırakıyorum! Bu sebeple, zaten uzun ve asık olan yüzü bazan korkunç bir hal alırdı. Sarı bir parşömen üstüne Tartuffe'ün yakıcı gözlerini, Alceste'in¹⁶³ de ekşi suratını koyun; sonra, kendisini ünlü Bianchon kadar iyi bir doktor sandığı için demir bir pençe tarafından karanlık bir çevrede tutulduğunu hisseden bu adamın yürüyüşünü, duruşunu, hal ve bakışlarını getirin gözlerinizin önüne! Doktor Poulain iyi günlerinde vizite parası olarak eline geçen on frankı, günlük geliri beş, altı yüz franka çıkan doktor Bianchon'un vizita paralarıyla karşılaştırmaktan kendini alamıyordu. Bu demokrasinin bütün hınçlarını içinde duymak değil midir? Gölgede kalmış bu muhteris adamın kendi kendine sitem

¹⁶³ Aleceste: Molière'in Adamcıl adındaki eserinin baş kahramanlarından. Toplumun yalanlarına karşı düşman olup korkunç bir dürüstlüğü olan bir tip.

edecek bir tarafı da yoktu. Daha önce, Marrisson'un haplarına benziyen müshil hapları icad ederek şansını denemişti. Bu ticareti, hastahane arkadaşlarından, sonradan eczacı olmuş bir iç hastalıkları doktoruna emanet etmişti; ama Ambigu-Comique tiyatrosunun figüranlarından birine vurulan eczacı iflâs etmiş, müshil haplarının icat ruhsatıyesi onun adına çıkmış olduğu için, bu büyük keşif eczacının halefini zenginleştirmişti. Eczacı, zavallı Poulain'in biriktirdiği bin frankı alarak altın memleketi olan Meksika'ya gitmişti. Poulain'e, parasını geri istemeğe gittiği figüran da avunma mükâfatı olarak ona tefeci dedi. Yaşlı Pillerauk'tu iyi ettiğinden bu yana karşısına zengin bir hasta çıkmamıştı. Poulain, cılız bir kedi gibi, bütün Marais'de sağa sola yayan gider, yirmi vizita sonunda eline on santimle iki frank arasında bir para geçirdi. İyi para veren bir hasta, dünyanın her köşesinde dendiği gibi bir anka kuşu idi onun gözünde.

Dâva bulamıyan genç avukat, hastasız kalan genç hekim, Paris'e özgü sessiz bir umutsuzluğun en belli başlı iki ifadesidir; ve üzerinde beyazlaşmış yerleri tavan arasının çinkolarını hatırlatan siyah ceket, siyah pantolon; parlak setenden bir yelek; başında titizlikle gözetilen bir şapka; ellerinde eski eldiven, sırtında da kalikodan bir gömlek bulunan sessiz ve soğuk umutsuzluk... Zindan hücreleri gibi karanlık bir hüznün güiridir bu. Öteki yoksulluklar, yani şairinki, artistinki, müzisyeninki sanatın tabii cümbüşleriyle, ve öncele-ri girilen sonra deha ülkesine götüren başıboş hayatın kaygısızlığı ile avunurlar! Ama, yaya giden, kendileri için her şeyin bir yara olduğu, insanlığın yalnız utanç

veren taraflarını gösterdiği iki meslek tarafından giyilen o iki siyah elbise, o iki adam, yüzlerinde, ilk zamanların küçültücü durumunda, korkunç ve meydan okuyan ifadeler taşırlar; bu ifadelerde, bir araya gelmiş olan hınç ve ihtiras, kundak konarak çıkarılmış bir yangının ilk çabasına benziyen bakışlarla dışarıya akseder. İki kolejli dost, yirmi yıldan sonra karşılaşınca, zengin olanı yoksul kalmış olan arkadaşından kaçınır, onu tanımamazlıktan gelir, alınyazısının aralarında meydana getirdiği uçurumdan ürker. Biri hayatı, talihin oynak atları sırtında ya da başarının yaldızlı bulutları üzerinde katemiştir; ötekisi ise yer altında, Paris lâğımlarında yol almıştır; bu yolculuğun yara izlerini taşır. Redingotunu, yeleşini görünce, doktorun eski kaç arkadaşının ondan kaçtığını Tanrı bilir!

Şimdi, doktor Poulain'ın Madame Cibot'nun ölüm komedisinde rolünü ne büyük bir ustalıkla oynadığını anlamak kolaylaşır! Bütün özenmeleri, bütün ihtirasları kestirilir. Kapıcı kadının hiçbir organında hiçbir sakatlık göremiyen, nabzının düzenli vuruşuna, hareketlerinin rahatlığına hayran kalan ve çığlıklar kopardığını duyan doktor, kendisinin ölüm derecesinde hasta olduğunu söylemesinde bir çıkarı olduğunu anladı. Hiç te tehlikeli olmıyan bir hastalığın çabuk iyi edilmesi, mahallede kendisinden söz ettireceğini bildiği için, Madame Cibot'nun fıtığını dallandırıp budaklandırdı; onu zamanında yapacağı bir müdahale ile iyi edeceğini söyledi. Sonunda, kapıcıyı sözde çarelere, sonu tam bir başarı ile biten acayip bir ameliyata tabi tuttu. Desplein'in olağanüstü tedaviler deposundan ça-

rip bir usûl buldu, çıkardı, onu Madame Cibot'ya uyguladı; alçak gönüllülük ederek başarıyı da bu büyük cerraha malederek kendisini onun taklitçisi yerine koydu. Paris'te işe ilk atılanların cüretleri böyledir işte. Sahneye çıkmak için her şeyden bir basamak gibi yararlanırlar; ama her şey, merdiven basamakları bile aşıldığı için, her mesleğe ilk atılanlar, basamakları hangi cins tahtadan yapacaklarını bilmiyorlar artık. Zaman zaman Parisli başarıya karşı isyankâr olur. Heykel kaidesi yapmaktan usanınca, şımarık çocuklar gibi surat asar, tapılacak kimse istemez olur artık; ya da, daha doğrusu, kabiliyetli insanlar bazan onun aşırı övgülerinden yoksun kalırlar. Dâhinin çıktığı ham maddenin de eksik tarafları olur; o zaman Parisli serkeşleşir, boyuna kabiliyetsizleri tutmak, onları yaldızlamak istemez.

(Birinci Cildin Sonu)

